

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KAYNAKÇALI, DİPNOTLU, TAMAMEN KENDİ SÖZLERİYLE

ATATÜRK'ÜN OTOBİYOGRAFİSİ

Beni hatırlayınız.

H. Atatürk

HAKAN KARCI

HAKAN KÄRCİ

**ATATÜRK'ÜN
OTOBİYOGRAFİSİ**

Araştırma

© *Kitabın kapak ve içerik olarak her türlü hak ve sorumluluğu ilgili Kanun ve mevzuatı uyarınca yazarına aittir. Yazarın izni alınmaksızın her ne şekilde olursa olsun çoğaltılması suçtur. Kaynak gösterilmek suretiyle kısmi alıntılar yapılabilir.*

Birinci Baskı : 10 Kasım 2018

Minel Yayın’da Birinci Baskı : Ocak 2019

ISBN : 978-605-80967-3-8

ATATÜRK’ÜN OTOBİYOGRAFİSİ

HAKAN KARCI

Araştırma

İrtibat bilgileri : hakankarci@gmail.com
05332526302

Copyright © **HAKAN KARCI** . Her hakkı mahfuzdur.

Minel Yayın , bir Göktuğ Ofset Yayıncılık Matbacılık
Tic. Ltd. Şti markasıdır.

BASKI VE CİLT:

Göktuğ Ofset Yayıncılık Matbacılık Tic. Ltd. Şti
İstanbul Cad. Sedef Sok. No : 1/3 İskitler / Ankara
Yayın/Matbaa Sertifika No : 33830
Gsm : 0530 944 50 06
Email : goktugofset@gmail.com

“ATATÜRK’ÜN OTOBİYOGRAFİSİ”

ATATÜRK’ÜN OTOBİYOGRAFİSİ

HAKAN KARCI

Araştırma

HAKAN KARCI 1970 Ankara doğumlu. Amatör olarak edebiyatla uğraşmaktadır.

ÇALIŞMALARI :

ŞİİRE DAİR :

"MEHTABI YALNIZ SEYREDEN KADINA MEKTUP"

"BİLDİĞİM!"

"Manzum Dille DEDE KORKUT DESTANLARI"

"BİLDİĞİN GİBİ DEĞİL"

DÜZ YAZIYA DAİR :

"DENEME'YE DEĞER"

ÇOCUK EDEBİYATINA DAİR :

"Her Çocuk Bir Yetenek, Her Okul Bir Tiyatro

HAYDİ SAHNEYE"

"AY 'A GİDEN ÇOCUK"

"AFAKAN"

"HAYAL GEMİSİ TAYFALARI"

"HAYAL GEMİSİ TAYFALARI OKULDA"

"HAYAL GEMİSİ TAYFALARI TATİLDE"

"Bilge Kağan ile Begüm Araştırıyor

16 BÜYÜK TÜRK DEVLETİ"

"MUTLUCA CUMHURİYETİ"

"Genç Bir Kızdan "Sırdaş"ına

OHH BE K-POP VARMIŞ!"

"Bilge Kağan ile Begüm Araştırıyor

ATATÜRK VE CUMHURİYET DESTANI"

"Bilge Kağan ile Begüm Araştırıyor

DESTANLARIMIZ VE GÖKTÜRK KİTABELERİ"

"Genç Bir Kızdan "Sırdaş"ına

FANDOM MUYUM , NEYİM BEN ?!"

*Vefatının 80 . Yılında ,
Cumhuriyetimizin Kurucusu ,
Büyük Önder ATATÜRK'e
saygıyla.*

“Beni övme sözlerini bırakınız; gelecek için neler yapacağız , onları söyleyin!” diyen Büyük Önder Atatürk için bugüne kadar , belki , binlerce kitap yazılmıştır.

Bu kitabın maksadı , bu sözlerine de uygun olarak, O’nu övmek değil, tamamen kendi sözlerinden yapılmış olan bir derleme ile hayatını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş mucizesini bizzat Atatürk’e anlattırabilmektir . Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran en bariz özellik ise, kitapta yer alan, istisnasız her kelimenin , kaynakları da dipnotlarla gösterilmek suretiyle , bire bir Atatürk tarafından söylenmiş ya da yazılmış olmasıdır.

Atatürk’ün , Söylev ve Demeçleri , Büyük Nutuk’u, yazmış olduğu Anı Defteri , Arıburnu ve Anafartalar Muharebelerine ait raporları, Karlsbad’da yazmış olduğu günlüğü ve anılarındaki sözleri incelenmiş, ilgili kısımlarından yapılmış ve kaynakları gösterilen alıntılardan yararlanılarak, tamamen tırnak içindeki kendi sözleri ile hayatı anlatılmaya çalışılmış ve kitabın adı bu yüzden “Atatürk’ün Otopiyografisi” olarak belirlenmiştir. Kitabın içeriğinde kaynağı belirtilmeyen hiçbir söz kullanılmamıştır . Ayrıca her bölümün sonuna fotoğraflı bir kronoloji de eklenmiştir .

Bu çalışma ile vefatının 80. yıldönümünde, Büyük Önder Atatürk’ü saygı ile anıyorum.

“MUSTAFA KEMAL”

“Çocukluğuma ilişkin ilk hatırladığım şey, okula gitmek meselesiyle ilgilidir. Bundan dolayı annemle babam arasında aşırı bir mücadele vardı. Annem ilahilerle okula başlamamı ve mahalle okuluna gitmemi istiyordu. Gümrük Dairesinde memur olan babam o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Okuluna devam etmem ve yeni yöntem üzerine okumamdan yanaydı.

Sonunda babam işi ustaca bir biçimde çözümledi. Öncelikle alışılmış törenle mahalle okuluna başladım. Böylece annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle okulundan çıktım. Şemsi Efendi Okuluna yazıldım.

Az zaman sonra babam öldü. Annemle birlikte dayımın yanına yerleştik. Dayım köy hayatı yaşıyordu. Ben de bu hayata karıştım. Bana görevler veriyor, ben de bunları yapıyordum. Başlıca görev tarla bekçiliği idi. Kardeşimle birlikte bakla tarlasının ortasındaki bir kulübede oturduğumuz ve kargaları kovmakla uğraştığımızı unutamam. Çiftlik hayatının öteki işlerine de karışıyordum.

Böylece biraz vakit geçince annem, okulsuz kaldığım için kaygılanmaya başladı. Sonunda Selanik’te bulunan teyzemin evine gitmeme ve okula devam etmeme karar verildi...

Yakınımızda Binbaşı Kadri Bey isminde bir kişi oturuyordu. Oğlu Ahmet Bey askerî ortaokula devam ediyor ve okul giysisi giyyordu. Onu gördükçe ben de böyle giysi giymeye hevesleniyordum. Sonra sokaklarda subaylar görüyordum. Bu aşamaya ulaşmak için izlenmesi gereken

yolun askerî ortaokula girmek olduğunu anlıyordum.

O sırada annem Selanik’e gelmişti. Askerî ortaokula girmek istediğimi söyledim. Annem askerlikten çekiniyordu. Asker olmama zorla engel olmaya çalışıyordu.

Kabul sınavı zamanı ona sezdirmeden kendi kendime askerî ortaokula giderek sınav verdim. Böylece anneme karşı oldubitti olmuş oldu.

Ortaokul’da en çok matematiğe ilgi duydum. Az zamanda bize bu dersi veren öğretmen kadar, belki de daha çok bilgi sahibi oldum. Derslerin üstünde işlerle ilgileniyordum. Yazılı sorular yazıyordum, matematik öğretmeni de yazılı olarak cevap veriyordu.

Öğretmenimin ismi Mustafa idi. Bir gün bana dedi ki; “Oğlum, senin de ismin Mustafa benim de. Bu böyle olmayacak. Arada bir fark bulunmalı, bundan sonra adın Mustafa Kemal olsun!

O zamandan beri adım gerçekten Mustafa Kemal kaldı.

Öğretmen sert bir adamdı. Sınıfta birinci, ikinci tanııyordu. Bir gün bize:

“Aranızda kimler kendine güveniyorsa kalksınlar onları çalıştırma danışmanı yapacağım.” dedi, öncelikle duraksadım. Ayağa öyleleri kalktı ki ben kalkmamayı yeğledim. Bunlardan birinin danışmanlığı altına girdim. Görüşmenin sonunda dayanma gücüm son noktaya geldi. Ayağa kalkarak;

“Ben bundan iyi yaparım” dedim. Bunun üzerine öğretmen beni çalıştırma danışmanı yaptı, eski danışmanı benim danışmanlığım altına verdi.

Askerî ortaokulu bitirdiğim zaman merakım oldukça ileri gitmişti. Manastır Askerî Lisesi’nde matematik pek

kolay geldi. Bununla uğraşmayı sürdürdüm. Ancak Fransızcada geri idim. Öğretmen benimle çok uğraşmıyor, acı uyarılarda bulunuyordu. Bu uyarılar benim çok gücüme gitti. İlk ev izni zamanında çözüm aradım. İki, üç ay gizlice Frerler Okulunun özel sınıfına devam ettim. Böylece okul derslerine oranla fazla derecede Fransızca öğrendim.

“Şair olup çıkacaktım”

O zamana kadar edebiyatla çok ilişkim yoktu. Merhum Ömer Naci, Bursa Lisesinden kovulmuş, bizim sınıfa gelmişti. Daha o zaman şairdi. Benden okuyacak kitap istedi. Bütün kitaplarımı gösterdim. Hiçbirini beğenmedi. Bir arkadaşın kitaplarımdan hiçbirini beğenmemesi gücüme gitti. Şiir ve edebiyat diye bir şey olduğunu o zaman öğrendim. Ona çalışmaya başladım. Şiir bana cazip göründü. Ancak yazı öğretmeni diye yeni gelen bir kişi, bana şiirle uğraşmayı yasakladı.

“Bu meşgale biçimi seni askerlikten uzaklaştırır” dedi. Bununla birlikte güzel yazı yazma isteği bende kalıcı oldu...” (1)

“Eğer kitabet hocamız imdadıma yetişmeseydi, ben de şair olup çıkacaktım. Çünkü hevesim vardı. Asım Efendi bir gün beni çağırdı: ‘Bak oğlum Mustafa dedi, şiiri filan bırak. Bu iş senin iyi asker olmana mani olur. Diğer hocalarınla da konuştum. Onlar da benim gibi düşünüyorlar. Sen Naci’ye bakma, o hayalperest bir çocuk. İleride belki iyi bir şair ve hatip olabilir fakat askerlik mesleğinde katiyen yükselmez.’ Hocamın ne kadar haklı olduğunu hadiseler ispat etti. Çok arzu ettiği hâlde Naci, Erkânıharp (*kurmay*) zabiti olamadı...” (2)

“Lisede iken dirençle çalışıyorduk. Sınıfta birinci, ikinci olmak için hepimizde güçlü bir gayret vardı. Sonunda liseyi bitirdim. Harp Okuluna geçtim. Burada da matematiğe ilgim devam ediyordu.

Birinci sınıfta temiz gençlik düşlerine tutuldum. Dersleri aksattım. Yılın nasıl geçtiğinin hiç farkında olmadım. Ancak dersler kesilince kitaplara sarıldım.

İkinci sınıfa geçtikten sonra askerlik derslerine ilgi duydum. Şiir yazmaya ilişkin lise öğretmenin koyduğu yasağı unutmuyordum. Ancak güzel söylemek ve yazmak isteği kalıcı idi. Ders aralarında kompozisyon alıştırmaları yapıyorduk. Saati elimize alıyor “Bu kadar dakika sen, bu kadar dakika ben söyleyeceğim” diye yarışma ve tartışmalar düzenliyorduk.

Harp Okulu yıllarında siyaset düşünceleri baş gösterdi. Duruma ilişkin henüz etkili bir düşünce oluşturamıyorduk. Sultan Hamit Dönemi idi. Namık Kemal Bey’in kitaplarını okuyorduk. Kovuşturma sıkı idi. Çoğunlukla ancak koğuştan yattıktan sonra okuma imkânı buluyorduk. Bu gibi yurtsevercesine eserleri okuyanlara karşı kovuşturma yapılması, işlerin içinde bir kötülük bulunduğunu sezdiriyordu. Ancak bunun iç yüzü gözlerimiz önünde bütünüyle netleşmiyordu.

“El yazısıyla gazete kurduk”

Kurmay sınıflarına geçtik. Alışılmış derslere çok iyi çalışıyordum. Bunların üstünde olarak bende ve bazı arkadaşlarda yeni düşünceler açığa çıktı. Ülkenin yönetiminde ve siyasetinde bozukluklar olduğunu keşfetmeye başladık.

Binlerce kişiden oluşan Harp Okulu öğrencisine bu keşfimizi anlatmak isteğine kapıldık. Okulun öğrencileri arasında okunmak üzere okulda el yazısıyla gazete kurduk. Sınıf içinde küçük teşkilatımız vardı. Ben Yönetim Kurulunda idim. Gazetenin yazılarını çoğunlukla ben yazıyordum.

O zaman Okullar Müfettişi İsmail Paşa vardı. Bu işlerimizi keşfetmiş, izlettiriyormuş. Okulun Müdürü Rıza Paşa isminde bir kişiydi. Bu kişinin, padişah katında İsmail Paşa tarafından yanlışı ortaya çıkarılmış;

“Okulda böyle öğrenci var. Ya farkında olmuyor ya görmezden geliyor.” denilmiş. Rıza Paşa konumunu korumak için inkâr etmiş.

Bir gün, gazetenin gereken yazılarından birini yazmakla uğraşıyorduk. Veteriner dersliklerinden birine girmiş, kapıyı kapamıştık, kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşa'ya haber vermişler, sınıfı bastı. Yazılar masa üzerinde ve ön tarafta duruyordu. Görmemezlikten geldi. Ancak dersten başka şeylerle uğraşmak nedeniyle tutuklanmamızı buyurdu. Çıkarken:

“Yalnız izinsizlikle yetinebilir.” dedi. Sonra hiçbir ceza uygulamasına gerek olmadığını söylemiş. Böyle davranmasında kendine yüklenen eksikliği ortaya çıkarmak çabasının etkisi olmakla beraber iyi niyet de inkâr edilemezdi.

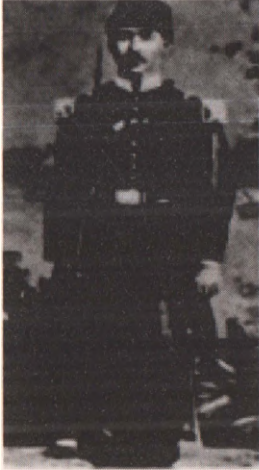
Kurmay Subaylar Grubu sınıflarının sonuna kadar bu işlere devam ettik.” (1)

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Mustafa Kemal – 1

**1881- Atatürk,
Selanik'te
doğmuştur.**

**Babası
Ali Rıza
Efendi**

**Annesi
Zübeyde
Hanım**

1886- Atatürk , ilk öğrenimine başlamış ve kısa bir süre mahalle mektebine gittikten sonra Şemsi Efendi Okuluna devam etmiştir.

23 Mayıs 1886 – Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi vefat etmiştir. Bu olaydan sonra Atatürk ve Ailesi , dayısı Hüseyin Ağa'nın yönettiği Lankaza'daki Çalı (Rapla) Çiftliği'ne gitmiş ve bir süre burada yaşamıştır. Atatürk , kısa süren çiftlik hayatından sonra Selanik'teki teyzesinin yanına dönerek öğrenim hayatına devam etmiştir. Şemsi Efendi İlkokulu'ndan sonra bir süre Selanik Müllkiye Rüştîyesine gitmiş , daha sonra bu okuldan ayrılmış, kendi istek ve kararı ile Askerî Rüştîyeye başvurarak öğrenimini burada sürdürmüştür.

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Mustafa Kemal – 2

Atatürk, Harp Okulu'nda. (1899-1901)

1894- Atatürk Selanik Askeri Rüştiyesi'ne (Ortaokul) girmiştir.

1896- Atatürk, Manastır Askeri İdadisi'ne (Lise) başlamıştır.

13 Mart 1899- Atatürk, İstanbul'da Harp Okulu'ndaki öğrenimine başlamıştır.

10 Şubat 1902- Atatürk, Teğmen rütbesiyle Harp Akademisi'ne girmiştir.

1903- Atatürk, Harp Akademisi'nin ikinci sınıfına geçmiş ve Üsteğmen olmuştur.

1905- Atatürk, Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisi'nden mezun olmuştur.

Atatürk, Harp Akademisi'nde

*Atatürk,
Kurmay
Yüzbaşı
(1905)*

“KURMAY YÜZBAŞI”

“Yüzbaşı olarak okuldan çıktıktan sonra İstanbul’da geçireceğimiz süre içinde bu işlerle daha iyi uğraşmak için bir arkadaş adına bir apartman tuttuk. Ara sıra orada toplanıyorduk. Bu hareketlerimizin hepsi izleniyordu ve biliniyordu.

Bu sırada Fethi Bey adına eski arkadaşlardan subay iken askerlikten uzaklaştırılmış bir kişi karşımıza çıktı. Kendisinin yoksulluğundan, yardıma ihtiyacı olduğundan, yatacak yeri bulunmadığından söz ederek bize sığındı. Biz de bu kişiyi sahip olduğumuz apartmanda yatırmaya ve kendisine yardım etmeye karar verdik.

İki gün sonra kendisinin isteği üzerine bir yerde görüşecektik. Gittiğim zaman yanında Saraya mensup bir de yaver gördüm. Apartmanda yatan İsmail Hakkı Bey adında bir kişi vardı, anında götürmüşler. Bir gün sonra da bizi tutukladılar. Fethi Bey oysa ki İsmail Paşa’nın gizli polisi imiş. Bir süre hücre hapsinde kaldım. Sonra Saraya götürdüler. Sorgulandım. İsmail Paşa, başkâtip, bir de sakallı bir adam hazır bulunuyordu. Sorgudan anladık ki gazete çıkardığımızdan, teşkilat kurduğumuzdan, apartmanda çalıştığımızdan özet olarak, bütün bu işlerden dolayı zan altında olmak, şüphelenilmek... Daha önceki arkadaşlar yaptıklarını kabul etmişler, birkaç ay böyle tutuklu kaldıktan sonra bıraktılar.

Birkaç gün sonra Kurmay Subaylar Grubu Dairesi’ne tüm kurmay subay arkadaşları çağırıldılar. Eşit olarak Edirne ve Selanik’te yani o zamanki İkinci ve

Üçüncü Ordulara gönderilmemiz kararlaştırılmıştı. Kura çekileceğini, ancak aramızda anlaşırsak kuraya gerek kalmayacağını söylediler. Ben arkadaşlara işaret ettim. Biraz konuştuk. Gerçekten ufak bir anlaşma sonunda İkinci ve Üçüncü Ordulara gidecekleri ayırdık. Bu davranış biçimini aramızda teşkilatlar bulunduğuna delil diye telakki ettiler. Beni Suriye’ye sürdüler.

“Hürriyet Cemiyeti”

Şam’da bir atlı asker kıtasına staj yapmaya görevlendirilmiştim. O sıralarda Dürzilerle bazı meseleler vardı. Dürziler üzerine askerî birlikler gönderiliyordu. Ben de bu arada gittim. Dört ay orada kaldım.

“Hürriyet Cemiyeti” adında bir dernek kurduk. Bunu genişletmek için aldığımız önlemler arasında benim çeşitli asker sınıflarında staj yapmak bahanesiyle Beyrut, Yafa ve Kudüs’e gitmem vardı. Böylece hareket ettim. İsimlerini saydığım yerlerde teşkilat yapıldı. Yafa’da daha fazlaca kaldım. Oradaki teşkilat daha güçlü oldu.

Ancak Suriye’de istediğim derecede işi oluşturmak imkânsız görünüyordu. Bende işin Makedonya’da daha seri gideceği kanısı vardı. Oraya gitmek için çözüm düşünmektaydım.

Sürgüne ilişkin hakkımda çıkan buyrukta; “Kolay araçlarla memleketine gidemeyecek bir yere gönderilmesi” şartı vardı. Bu yüzden Makedonya’ya gitmek güçtü. O sırada bir yanlışlık ürünü olduğuna kuşku olmayan bir izin belgesi elimize geçti... Bu belgeye göre izinli olarak İzmir’e gidebilecektim, işin içinde bir yanlışlık olduğunun ortaya çıkacağını anlıyordum... Belgeyi cebimize koyduk. Makedonya’ya gitmek üzere hareket ettim... Kılık

değiştirerek Selanik’e girdim. Bir gece, Şükrü Paşa’yı gördüm. Benimle temas kurmaktan korkuyordu. Ben önemli bir dayanak noktası bulmaksızın dört ay kadar Selanik’te kaldım. Bu sırada okul müdürü Tahir Bey, Hoca İsmail Efendi, Ömer Naci, Hüsrev Sami, Hakkı Baha gibi arkadaşlara amaçlarımı anlattım. Hürriyet Cemiyetinin bir şubesini kurdum.

Selanik’te bulunduğumu İstanbul haber alarak kovuşturmaya başladı. Oradan yeniden kılık değiştirerek Yafa’ya geldim. O zaman bir Akabe meselesi vardı. Kendimi anında sınıra görevlendirdim. Arandığım zaman sınır üzerinde hazır bulundum.

Toplam iki buçuk, üç yıl Suriye’de kalmıştım. Bu süre içinde her şey unutulmuştu. Makedonya’ya aktarılmak için resmen başvurdum. Amacıma sonunda ulaştım.

Selanik’e geldiğimde bizim Hürriyet Cemiyeti’nin Terakki ve İttihat adını aldığını duydum. Doktor Nazım Bey Paris’ten Selanik’e gelmiş. “Terakki ve İttihat Derneği’nin tarihte yeri var. O ad altında çalışırsa daha iyi etki eder.” diye arkadaşları inandırmış. Dernek o isim altında çalışmayı sürdürdü. Resmî görevim, kurmay subaylar grubunda maresşallik emrinde idi. Ben bu durumda iken 1908 yılı geldi ve Meşrutiyet ilan edildi.

Meşrutiyet’ten sonra tüm kişiler ortaya çıktı. O zamana kadar temiz ve güzel çalışıyorduk. Ben herkesi böyle biliyordum. Şahsi gösterileri çirkin buldum. Bazı arkadaşların davranışlarının eleştirilmesinin gerektiğini gördüm. Eleştirmekten çekinmedim.

“Hareket Ordusu”

Bu kötülükleri bir yana atmak için ilk düşündüğüm

önlem, ordunun siyasetten çekilmesi teorisiydi. Bunu öteki arkadaşlar uygun görmüyorlardı. Sonunda 31 Mart Olayı oldu. Bu olay üzerine Makedonya’dan giden bölüğün ve ilk dönemde Edirne’den bunlara katılan güçlerin Kurmay Başkanı olarak İstanbul’a gittim. Başlangıçta komutan Hüsnü Paşa idi. “Hareket Ordusu” ismini ben buldum. O zaman bunun anlamını kimse anlamamıştı. Mesele şundan ibaretti:

İstanbul’a seslenen bir bildirge yazmak gerekti. Bunu ben yazdım. Sonra elçilere seslenerek ikinci bir bildirge yazdık. Buna ne imza konması gerektiğini düşündük. Bazı arkadaşlar “Hürriyet Ordusu” dediler. Oysa ki tüm ordu Hürriyet Ordusu durumunda idi.

Hareket hâlinde olan orduların durumunu göstermek için “Hürriyet Ordusunun operasyon güçleri” denildi. Ben “Operasyon” sözcüğünün Türkçeye çevirisini düşünerek “Hareket Ordusu” deyimini kullandım.

31 Mart meselesi çözümlenince yeniden Selanik’e döndüm. Ordunun dernekten ayrılması ve siyasetle uğraşmaması görüşünü bu kere daha güçlü ileri sürmeye başladım.

Meşrutiyet’in ilanından sonra teşkilat kurmak için Trablusgarp’a gönderilmiştim. Her defa orada İttihat ve Terakki Kongresine delege seçiliyor, ancak gitmiyorduk. Bir kere yalnız bu amacı anlatmak için gittim. Amacımı kabul ettirdim. Ancak muvaffakiyet yalnız kongrenin teorik yargısı olarak kaldı, uygulanmadı. İttihat ve Terakki’nin bazı kişileri ile aramızda Meşrutiyet’ten sonra başlayan aykırı düşünceler son derece güçlendi ve tam bu ana dek sürdü.

Bundan sonra yeni ordu teşkilatı yapıldı. İzzet Paşa

Kurmay Başkanı oldu. Ben bu teşkilatta Selanik Kolordusu Kurmayına küçük rütbede bir subay olarak katıldım. Henüz kolağası rütbesinde idim. Ordunun talim ve terbiyesiyle uğraşıyordum. Bundan dolayı sözlü ve yazılı birçok eleştiriler yapmak mecburiyeti ortaya çıkıyordu. Bu eleştirmeler özellikle eski komutanları incitiyordu. Bunun, benim tecrübeli olmaktan çok teorisyen olduğumdan ileri geldiği düşüncesine kapılıp ceza olarak beni 38'inci Piyade Alayına komutan yaptılar. Bu görevlendirme kızgınlık yüzünden gerçekleşmedi. Alay Komutanlığını yerine getirdiğim sırada Selanik'te bulunan tüm garnizon birlikleri, alayın uygulamalarına kendiliklerinden katılmaya başladılar. Verilen konferanslara öteki subayların katılımı görüldü. O zaman Selanik'te bu çalışmalardan kuşkulandılar. Beni Mahmut Şevket Paşa aracılığıyla İstanbul'a çağırdılar. Genelkurmayda bir göreve atadılar.

Selanik'te bulunduğum sırada Arnautluk harekâtıyla uğraşmışım. Öncelikle Şevket Turgut Paşa görevli iken Mahmut Şevket Paşa kendisi Arnautluk harekâtını ele almıştı. Beni de Kurmay Başkanı diye birlikte götürdü.

İstanbul'a çağrıldığım zaman İtalyanlar Trablusgarp'a saldırdılar. Ben de isim ve kılık değiştirerek bazı arkadaşlarla birlikte Mısır'a, oradan Bingazi dolaylarına gittim. Bir yıl kadar süren savaş sırasında Bingazi Kuvvetleri Komutanlığında bulundum.

Asıl memlekette de Balkan Savaşı başlamıştı. Bulgar ordusu Çatalca çizgisine ve Bolayır'ın kuzeyine geldiği bir sırada İstanbul'a döndüm. Bu yılın sonunda Genel Savaş ilan olundu.” (1)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Kurmay Yüzbaşı -1

1905- Atatürk, Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle 5. Ordu emrine atanmış ve Şam'da bazı arkadaşları ile Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'ni kurmuştur.

Atatürk, Şam'da. (1906)

25 Aralık 1906- Atatürk'e Suriye Bölgesindeki üstün hizmetlerinden dolayı Beşinci Rütbeden Mecidi Nişan verilmiştir.

20 Haziran 1907- Atatürk , Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) olmuştur.

13 Ekim 1907- Atatürk, Şam'dan merkezi Manastır'da bulunan 3. Ordu Karargahı'na atanmıştır.

22 Haziran 1908- Atatürk'e 3. Ordu Karargahı'ndaki görevinin yanı sıra Şark Demiryolu Müfettişliği görevi de verilmiştir.

23 Temmuz 1908- İkinci Meşrutiyet İlan edilmiştir.

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Kurmay Yüzbaşı -2

13 Nisan 1909- İstanbul'da İkinci Meşrutîye'ye karşı isyan çıkmıştır (31 Mart Olayı).

*Atatürk
Hareket
Ordusu ile
Selanik'te.
(1909)*

15-16 Nisan 1909- Atatürk , Hareket Ordusu ile birlikte Kurmay Başkanı olarak Selanik'ten İstanbul'a gelmiş ve isyan bastırılmıştır.

Atatürk, Selanik'te. (1910)

22 Eylül 1909- Atatürk , Selanik'te toplanan "İttihat ve Terakki Cemiyeti Büyük Kongresi"nde, ordunun siyasetten çekilmesi gerektiğine ilişkin konuşma yapmıştır.

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Kurmay Yüzbaşı - 3

Eylül 1910- Atatürk, Orduyu temsilen Picardie Manevralarını izlemek üzere Fransa'ya gönderilmiştir.

Atatürk
Picardie-
Fransa'da
(1910)

Eylül 1911- Atatürk, İstanbul'a atanmıştır.

29 Eylül 1911- İtalyanlar, Trablusgarp'ta Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmiştir.

15 Ekim 1911- Atatürk, Trablusgarp'a gönüllü gitmek üzere, gizlice, arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'dan ayrılmıştır.

27 Kasım 1911- Atatürk, Binbaşı olmuştur.

19 Aralık 1911- Atatürk Tobruk Bölgesi Komutanlığı'na atanmıştır.

Mart 1912- Atatürk, Derne Komutanlığı'na atanmıştır.

Atatürk Trablusgarp'ta. (1912)

Atatürk Derne'de. (1912)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Kurmay Yüzbaşı -4

Atatürk Balkan Savaşı günlerinde (1912)

Atatürk, Sofya'da. (1914)

Ekim 1912- Balkan Savaşı başlamıştır.

30 Mayıs 1913- Balkan Devletleri ile Londra Barış Antlaşması'nın imzalanması. Bu antlaşma ile Midye-Enez hattı sınır olarak kabul edilmiş ve Edirne Bulgaristan'a bırakılmıştır.

Temmuz 1913- Edirne Bulgarlar'dan geri alınmıştır.

29 Eylül 1913- Bulgaristan ile İstanbul Antlaşması imzalanmıştır.

27 Ekim 1913- Atatürk, Sofya Atışemiliterliği'ne atanmıştır.

20 Kasım 1913- Atatürk, Sofya'ya gelerek görevine başlamıştır.

1 Mart 1914- Atatürk, Yarbay rütbesine terfi etmiştir.

1 Ağustos 1914- Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.

29 Ekim 1914- Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir.

“DÜŞMANDAN KAÇILMAZ”

“Olagelen başvuru ve isteğim üzerine Tekirdağ’ında şu çok yakın zamanda kurulan 19’uncu Tümen’e komutan oldum. Arıburnu’nda, Anafartalar’da bulundum...” (1)

“ Daha tümenin istenilen biçimde kurulmasına zaman kalmadan İtilaf Devletleri’nin Çanakkale Boğazı aleyhine saldırgan bir tutum almaları üzerine , tümenin yalnız 57. Alayıyla Maydos’a hareket emrini aldım...” (3)

“ Benim kanaatime göre düşman ihraç teşebbüsünde bulunursa iki noktadan teşebbüs ederdi:

Biri Seddülbahir, diğeri Kabatepe civarı... Ve benim noktai nazarıma göre düşmanı karaya çıkartmadan bu sahil parçalarını doğrudan doğruya müdafaa etmek mümkündü. Binaenaleyh alaylarımı, böyle sahilden müdafaa edecek surette yerleştirdim...

Bir de malûm olan 5 mart (18 Mart 1915) vardır... Fakat bu tamamen denizle ilgili bir harekettir. Sahil müdafaası Cevat Paşa Hazretlerinin tahtı emrinde bulunuyordu. Benim bu hareketle alâkam, dolayısıledir. Yalnız 5 mart (18 Mart) gününün sabahı Cevat Paşa Hazretleri Maydos'ta bulunan karargâhıma gelmişti. Kendisine Seddülbahir sahil mıntikasındaki tertibatı göstermek üzere beraber Kirte'ye gittik. Oraya vardığımız zaman, düşman donanmasının Kirte ve Alçitepe istikametlerinde açtığı ateşin altında kaldık. Mezkûr mıntıkanın muhafazasına memur 26'ncı Alay kumandanına icap eden talimatı şifahiyemi verdim. Ve Cevat Paşa ile birlikte vazife başında bulunabilmek için Maydos'a döndük. Düşmanın mağlûbiyetiyle neticelenen bu 5 mart (18 Mart)

deniz muharebesinde kara mıntıkasının muhafazası benim uhdemde idi. O gün, düşmanın bazı gemileriyle sahili ateş altında bulundurmuş olmasından başka zikre şayan hiçbir şey vuku bulmamıştır. O gün sahil bataryalarımızda bulunan askerler, zabitler ve kumandanlar cidden şayanı takdir bir fedakârlıkla, hani cesaretin, tevekkülün haddi azamîsiyle sonuna kadar toplarını kullanmışlar, vazifelerini ifa etmişlerdir. Düşünün ki birçok çökmeler, infilâklar, yangınlar, zayıat arasında, daimî ateş karşısında, muharrip endahltlar altında bunlar hiç titremeden vazifelerini yapmışlardır...

“Size ben taarruz emretmiyorum...”

İşte o günlerden birinde 12 Nisan (25 Nisan 1915) sabahı idi ki , Arıburnu’nda bir olay meydana geldiği işitilen gemi toplarının sesinden anlaşılmıştı...

Bundan sonra harekete geçmek üzere bekleyen 57. Alay’ın -meşhur bir Alay’dır bu , çünkü hepsi şehit olmuştur- toplandığı yere gittim. Basit bir düzenlemeyle Bigalı Deresi boyunca giden yol üzerinde alayı bizzat yürüyüşe geçirerek Kocaçimen Tepesine yönlendirdim. Bizzat yol bulmak ve birliği oradan sevk etmek suretiyle oraya ulaştık... Fakat Arıburnu buradan görünmüyordu... Daha sonra yanımda yaverim ... olduğu halde ... yaya olarak Conkbayırı’na vardık... Bu esnada Conkbayırı’nın güneyindeki 261 rakımlı tepeden birkısım askerlerin Conkbayırı’na doğru koşmakta , kaçmakta olduklarını gördüm... Bizzat bunların önüne çıkarak:

“-Niçin kaçıyorsunuz?” dedim.

“-Efendim düşman!” dediler.

“-Nerede?”

“-İşte.” diye 261 rakımlı tepeyi gösterdiler.

Gerçekten de düşman 261 rakımlı tepeye yaklaşmıştı...

“-Düşmandan kaçılmaz.” dedim.

“-Cephanemiz kalmadı.” dediler.

“-Cephaneniz yoksa süngünüz var!” dedim ve bağırarak bunlara süngü taktırdım , yere yatırdım. Aynı zamanda Conkbayırı’na doğru ilerlemekte olan piyade alayına ve diğer yetişebilenlere de yanımıza gelmeleri için emir gönderdim. Bu askerler süngü takıp yere yatınca düşman askerleri de yere yattı. Kazandığımız an bu andır.

Kolun başında bulunan bölük yetiştı. Bu bölüğe cephanesiz bölüğü takviye ederek ateş açmasını emrettim... Bundan sonra alay komutanına bütün alayı ile benim belirlediğim taraflardan düşmana taarruz etmesini emrettim...

Bu öyle gelişigüzel bir taarruz değil, herkesin başarılı olmak , gerekirse ölmek azmiyle yaptığı bir taarruzdur. Hatta ben komutanlara şifahen verdiğim emirlere şunu ilave etmişimdir:

-Size ben taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman zarfında yerimizi başka kuvvetler ve komutanlar alabilir...

Benim Arıburnu’nda 12 Nisan dâhil gününden 4 Mayıs dâhil gününe kadar 23 günlük Arıburnu kuvvetleri komutanlığım ve ondan sonra da bütün cephenin sağ cenahında tekrar yalnız ... 8 fırka kumandanlığım vardır. Bu müddet zarfında birçok savaş cereyan etmiştir...

Düşman 13 Nisan’da, yani geceden beri ihracına devam ettiği kuvvetlerle yeniden birinci hattını takviye ediyor ve evvela sağ cenahımıza, sonra da sol cenahla

merkezde bulunan birliklerimize üstün kuvvetlerle taarruza geçiyor. Fakat birliklerimiz üstün düşman kuvvetinin süngü hücumundan kendini korumak şartıyla arada bir mesafe muhafaza etmek üzere mağlubiyetten korunuyor. İşte bu suretle 13 Nisan günü, mağlup olmadan kazanılıyor...

Diyebilirim ki benim en elverişsiz vaziyetim 13 Nisan günüydü. Çünkü beş İngiliz tugayına karşı duran kuvvetim dünkü, yani 12 Nisan günkü, şiddetli , yıkıcı hücum ve taarruzlarla mühim zayiata uğrayan 57 nci alaydan ikişer taburlu olan 27 ve 77 nci alaylarla yararlanılması mümkün olmayan bir halde bulunan 72 nci alaydan ibaretti. Hakikaten 12 Nisan Muharebesi’yle Arıburnu Cephesi başarısının temelini kuran, İngilizlerin bu cephede azmini kırıp planını mahveden bu kuvvetti. 14 Nisan günü daha iki alay kuvvetin taht-ı emrime gireceği anlaşıldı. Bunun üzerine düşmana tekrar taarruza karar verdim. 13/14 Nisan gecesini Kocadere köyünde geçirmiştım. Kati kararımı fecre yakın bir zamanda verdim. O zamanda ki düşman Kabatepe istikametinden Kocadere köyünü donanmasıyla ateş altına almıştı. İşte, icap eden taarruz emri bu ateş altında yazılmıştır...” (4)

“Arıburnu Muharebeleri”

“ 17 Nisan (30 Nisan) Günü

Bugüne kadar geçmiş hizmetlerim Kolordu Komutanlığı’nca aşağıdaki telgrafla övülmüştür:

“19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey’e

Çok çalışkan ve özverili hizmetlerinizin bir armağanı olmak üzere , Yüce Padişah Hazretleri’nin adına, yüce kişiliğinize bir gümüş imtiyaz madalyası gönderildi. Geceli gündüzlü süren savaşı başamlı bir

biçimde yöneterek her zaman başka bir biçimde beliren özverili hizmetlerinizin sürdürülmesini bekler, sizi en içten duygularla kutlarım. Emrinizdeki subaylar ve erlerden imtiyaz ve liyakat madalyasına hak kazananları da bildiriniz.

*Üçüncü Kolordu Komutanı
Tuğgeneral Esat ”*

Anılan günde bütün cephede ateş çarpışması oldu. Önemli olarak sağ kanadımızda siperlerimize saldıran düşman Alay 57 , Tabur 3 ve Alay 64 , Tabur 1’in karşı hücumuyla püskürtülmüş kaçmak zorunda kalmıştır...

“ 18 Nisan Günü için saldırı Emri

1-Bugün sağ kanadımızda bulunan Alay 57 Tabur 3 ve Alay 64 Tabur 1 kendiliklerinden süngü hücumuna kalkarak karşılarındaki düşmanı derelere dökmüşlerdir.

2-Kuvvetlerimiz yarın aşağıda belirtildiği gibi saldırıya geçecektir :

3-Topçu grupları kendilerine gösterilen düşman cephelerine sabah saat 5 öncede ateş açacaklardır.

4-Aynı saatte Alay 14 düşmanın merkezinde kendisine gösterilen cepheye , sol kanat kuvvetleri kendi önlerindeki düşman cephesine saldıracak ; düşmanı paskartecekler ve tümüyle kıyıya bakan ve egemen olan en uçtaki hattı alarak işgal edeceklerdir.

5-Sağ kanat kuvveti , karşısındaki düşmanı ateşleriyle sarsarak güç duruma düşürecektir...

Tümen 19 Komutanı

Yarbay

Mustafa Kemal

Gece yarısı başlanılan hücum , merkezde 15. Alay birliklerinin düşmana çok yakın mesafelere sokulmalarına rağmen , ateş eden düşman keşif kolları gözetlemecilerine en öndeki birliklerimizin ateşle karşılık

vermelerinden dolayı , düşman makineli tüfekleri tümüyle faaliyete geçtiği gibi her yanda tüfek atışları da başlamıştır. Düşmanın açtığı bu ateşler sessizlikle yapılması gereken gece hücumunu da durdurmaya zorluyordu... Gece dolayısıyla savaş alanı görülmediğinden hareketin yönetimi zorunlu olarak tümüyle birlik komutanlarının elinde kalmıştı...

Sabaha kadar süren ve ortaya çıkan duruma göre düşmanın asıl mevzilerine girmek olanağı kalmadığı anlaşılmıştı. Kanlısırt'ta 13. Alayın birinci taburuyla atılan başarılı adımlar , sol kanat komutanının emrinde bulunan öteki kuvvetlerce izlenemediği için sonuçsuz kaldı.

Yalnız Boyun noktasıyla Merkeztepe’de ve Kırmızısırt ile Cemalderesi kaynakları yönünde düşman mevziine pek çok yaklaşılarak bu noktalarda arazi kazanılmıştı.” (5)

“Yirmi dört saatten beri süren çarpışma askeri pek çok yormuştu. Onun için verdiğim bir emirle saldırıyı kestim. Ama kazanılan hattı tahkim etmekten, orada mihlanıp kalmaktan başka yurdu kurtaracak çare yoktu. Bu nedenle gerekli emri verdim :

‘...Benimle beraber burada muharebe eden bilcümle askerler katiyen bilmelidir ki , bize verilmiş olan namus vazifesini tamamen yerine getirmek için bir adım geri gitmek yoktur. Uyku ve dinlenme aramanın , bu istirahatten yalnız bizim değil , bütün milletimizin sonsuza dek mahrum kalmasına sebebiyet verebileceğini hepinize hatırlatırım. Bütün arkadaşlarımın aynı düşüncede olduklarına ve düşmanı tamamen denize dökmedikçe yorgunluk belirtileri göstermeyeceklerine şüphe yoktur.’

Biz bireysel kahramanlık sahneleriyle uğraşmıyoruz. Yalnız size Bombasırtı olayını anlatmadan

geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında mesafemiz sekiz metre, yani ölüm kesin. Birinci siperdekiler hiçbiri kurtulmamacasına tümüyle düşüyor, ikincidekiler onların yerini alıyor. Ama ne kadar imrenmeğe değer bir ılımlılık ve yazgısına başeğmekle biliyor musunuz? Öleni görüyor , üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir bezginlik bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kur’anı Kerim cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şehadet çekerek yürüyorlar. Bu , Türk askerindeki ruh gücünü şaşmaya ve kutlamaya değer bir örnektir. Güvenmelisiniz ki Çanakkale savaşını kazandıran bu yüksek ruhtur.” (6)

“

4 Mayıs Günü

Bugün dünkü bildirim gereğince , sol kanattaki yetmişikinci alay sağ kanada alınarak Çataldere’nin kaynağı yönünde ve 180 rakımlı sırtın doğusunda yerleştirilmiş, aynı zamanda sağ kanttaki 125. Alayın üçüncü taburu da sol kanada Kırmızısirt’taki alayına kattırılmıştır...

Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa Hazretleri de aşağıdaki genel emri verdikten sonra , akşama doğru karargahıyla birlikte Kemalyeri’ni onurlandırarak emir ve komutayı üstlenmişler, bu cephedeki başarılarımın bir övünç belgesi ve Arıburnu savaşlarının anısı olmak üzere Padişah adına bana bir tane altın Savaş Liyakat Madalyası , kurmayım İzzet Bey’e de gümüş Savaş İmtiyaz Madalyası vermişlerdir...

26 Temmuz (8 Ağustos) Günü

Düşman daha çok erkenden anlatılma olanakları bulunamayan bir şiddetle gerek Arıburnu cephesindeki obüs ve sahra toplarıyla ve gerekse Ağıldere kıyısı açıklarındaki savaş gemileriyle Düztepe’den başlayarak Conkbayırı’nı

ateş altında tutuyordu. Bu sırada Conkbayırı durumunu çok memnunluk verici olarak anlatmayan bazı raporlar gelmeye başlamıştı...

Saat 5:30 sonrada Conkbayırı’nda bulundurduğum yaverim Teğmen Kazım Efendi’nin verdiği bilgiye göre , düşmanın 25-30 metre mesafede karşı karşıya bulunduğu 64. Alayın ikinci taburunun yaptığı hücumda başarılı olunamadığı , 32. Alaydan gelen üçüncü taburun ilerletilemediği bildiriliyordu. Durumun önemi sürmekte olduğundan Conkbayırı emir ve komutası için üst karargahların dikkatini çekmekten geri durmadım. Ordu Kurmay Başkanı Kazım Bey , Ordu Komutanı Liman Paşa Hazretleri tarafından telefon başına çağrılarak sayın komutanın durumu nabil gördüğümü ve görüşlerimi sorduğunu bildirdi. Buna da Conkbayırı durumunun önemi , bunun için daha bir anın bulunduğu, bu an da yitirilirse , bir felaket karşısında kalmaklığımızın çok olasılık içinde olduğunu söyledim. Durum genelleşmiş , Anafartalar’a çıkmış ve çıkmakta olan büyük düşma kuvvetlerini göz önünde tutmak ve ona göre genel önlemler alarak sevk ve idareyi birleştirmek ve sağlamak gerektiğinden , kendisini “Çare kalmadı mı ?” sorusuna verdiğim cevapta , “Bütün elde bulunan kuvvetlerin komutam emrine verilmesinden başka çare kalmadığı”nı söyledim. Adı geçen “Çok gelmez mi?” sözüyle karşılık verdi. “Az gelir!” dedim. Böylece telefon görüşmesi kesildi. Ancak geceyarısına yakındı ki aşağıdaki emri aldım:

“19. TÜMEN KOMUTANLIĞINA

Örneği aşağıda yazılı ordu emri gereğince hemen hareketiniz gerekir. Tümen 19 Komutanlığına Alay 27 Komutanı Şefik Bey vekillik edecek , onun yerine uygun

biri atanacaktır.

Kuzey Grubu Komutanı Esat

KUZEY GRUBU KOMUTANLIĞINA

1-Anafartalar Grubu emir ve komutasını almak üzere 19. Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey’in hemen şimdi Çamlıtekkesi’ne hareketi için emir buyurulması ; adı geçen Tümen 7 ve Tümen 12 tarafından yapılması emredilmiş olan saldırıyı yarın şafakla yapacaktır. Saldırın nasıl yapılacağı hakkındaki bilgiyi Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı Hayri Bey’den alacaktır. Tümen 19 komutanlığı vekilliğine birinin atanması rica olunur.

LİMAN VON SANDERS” (7)

26/27 Temmuz (8 Ağustos) 1915’te geceyarısından yaklaşık bir iki saat önce Kuzey Grubu Komutanlığı aracılığıyla aldığım Ordu emrinde , Anafartalar Grubu komutasını üstlenmek üzere hemen Çamlıtekke’ye hareketim ve 27 Temmuz günü tanla birlikte saldırıya geçmem gerektiği bildiriliyordu. Bu saldırı hakkındaki bilgilerin Anafartalar Grubu Kurmaybaşkanlığından alınacağı ekleniyordu.

Böyle , karanlık ve kararsızlık içinde , tanımadığınız kuvvetlerle yeni bir işin – üç günden beri üstlenen her komutan ve birliğin yenilgi ve perişanlık sonucunu veren (ve ülkenin ya hayat ya da ölümüne neden olunabilecek önemli bir işin – başkalarınca başlanmış kanlı ve kaybedilmiş) bir savaş alanının sorumluluğunu üstlenmek o kadar basit bir nitelik taşımasa gerek. Ama ben büyük bir övünçle bu sorumluluğu kabul ettim.

27. Alay Komutanı Yarbay Şefik Bey’i yerime vekil yaptım. Ona tümen cephesiyle ilgili gerekli görüşlerimi söyledim. 24 Temmuzdan beri süregiden savaşlar , beni üç gün üç gece uykusuz bıraktı, sürekli olarak çalışmak

zorunda kaldım. Adeta hasta bir haldeydim. Aslında üç dört aydan beri Arıburnu Cephesi’nin kanlı savaşları beni öylesine yormuş , öylesine zayıf düşürmüştü ki , bu son günlerin yorgunluğu olmasaydı da yine hasta denecek bir haldeydim. Bunun için , ama bundan daha önemli bir neden için tümen başhekimi Hüseyin Bey’i yanıma almak istedim. Bu neden şuydu Hüseyin Bey çok dayanıklı , güçlü , görevsever , bulunmaz ölçüde çalışkan ve izleyici bir asker doktorudur. Çok iyi sanıyorum ki , Anafartalar Grubu’nda yapılan ve yapılacak olan savaşlardan olağanüstü sayıda yaralılarımız savaş alanında yığılmış ve yığılacaktır. İşte bu kahraman yaralıların hemen hayatını kurtarmak ve onları gerçekleştirdikleri kahramanlıklarına küstürmemek için olağanüstü bir sağlık başkanına gereksinme açık bir gerçektir. Bu kişi bence Hüseyin Bey olabilir.

Bu nedenle Hüseyin Bey’i ve bir de o gün şehit olan kahraman yaverim teğmen Kazım Efendi’nin yerine bir süvari subayı alarak gece yarısından yarım saat önce 19. Tümen Karargahı’ndan Çamlıteke’ye hareket ettim. Hareketimi Anafartalar Grubu Kurmaybaşkanı’na telefonla bildirdim.

Hareketimden önce 19. Tümen’e aşağıdaki ayrılış genelgesini yayımladım:

‘Bugüne kadar bana çabanız ve özverinizle kazandırdığınız başarıları, iş bu yeni üstlendiğim görevde dahi bana olan sevginiz ve güveninizle tamamlayacağıma büyük bir güvenceyle inanarak sizden ayrılıyorum.’...” (8)

“ İngilizler Arıburnu çıkartmasında ve bu cephedeki savaşlarda komutanlarının ve askerlerinin gösterdikleri yiğitlik , sağlamlık ve nitelik ve savaşmaktaki erdemlerini

olağanüstü bir dille değerlendirmekte, anmakta ve ilan etmektedirler. Bütün savaş araçlarıyla çok iyi biçimde donatılmış ve büyük bir inat ve dirençle Arıburnu kıyılarına ayak basan düşmanımız , yine o kıyılarda kalmak zorunda bırakılmıştır. Bu nedenle subaylarımız ve askerlerimiz, yurtseverlik ve dinseverlik duygularıyla milli niteliklerine özgü yiğitlikleri ve saltanat kapılarını koruyarak övünç verici yüce bir kata erişmişlerdir. Komuta ettiğim bütün birlik subaylarını ve erlerini teker teker överim. Bu yüce amaç uğrunda yiğitliklerle dolu bir biçimde kutsal şehitlerimizi derin ve sonsuz saygı duygularıyla anar ruhlarına Fatihalar yollayarak bağışlanmam için yardımlarını dilerim. Özellikle Arıburnu zaferinin ilk ve en sağlam temel taşı olan 57. Alay’ın temiz yüreği ve güçlü dinsel inancıyla seçkin komutanı Yarbay şehit Avni Bey’i ve en ateşli zamanlarda emirlerimi , aldığı yaralara da önem vermeyerek , istediğim yerlere götürerek çok önemli zamanlarda değerli yardımlarını gördüğüm yaverim şehit Kazım Efendi’yi özel bir saygıyla anarım...” (9)

“ 24 Temmuz’dan (6 Ağustos 1915) , 26/27 Temmuz’a kadar ben , Arıburnu cephesinde görevliydim. Anafartalar bölgesinde bir komuta karmaşıklığı sürüp gidiyordu. Bu alandaki olaylardan sorumlu değildim. Durum hakkındaki bilgilerim komşuluk dolayısıyla olabilecek ölçüyü geçemez. Bu nedenle , Anafartalar savaşlarına ayrıntılarıyla , ancak komutayı üstlendiğim 26/27 Temmuz (8/9 Ağustos) saat 9:50 sonradan başlamak yetkisine sahibim.

“Anafartalar”

Bu hareketimi ve grup karargahına varışımı anmadan geçemeyeceğim. Çünkü bende bununla ilgili

anının ruhsal , ahlaksal , ülkesel açılardan yalnız Osmanlı Tarihi için değil, genel tarih için de ibret alınacak yönleri vardır.

26/27 Temmuz (8/9 Ağustos) gece yarısından önce saat 11:30’da gecenin karanlıkları içinde 19. Tümen karargahından yola çıktım. Kemalyeri çevresinden Kocadereköy’ün kuzeyine çıktım. Dört aydan beri ilk kez bir ölçüde arınmış hava soluyordum. Gerçekten Arıburnu bölgesinin ateş hattında ve o hatta bitişik karargahlarda yaşayanların soludukları hava olması gereken kimyasal niteliğini yitirmiş bir hava idi.

Gittiğim yolda , önce Matik deresinde 5. Tümen kararına rastladım. Bu tümenin 14. Alayı Ağıldere bölgesinde yalnız başına baskına uğrayan alaydı. Öteki birlikleri düşmanın Kanlısırt’ta yaptığı gösteri hareketinin etkisiyle oraya getirtilmişti.

Tümenin komutanı kurmayı ve genel karargahı burada ne yapıyordu? Ülkenin bağrına hançer saplandığı bu sırada , ötedenberi kendisine verilmiş tümeniyle savaş alanında bulunması gereken bu komuta kurulu burada nasıl işsiz bırakılmıştı? Sonradan bu karargahı Anafartalar’ın sağ yanına göndererek çalışmalara kattım.

Bu karargahta kısa bir duraklamadan sonra yola çıktım. Ordu Komutanlığı emrinde , Anafartalar Grubu Karargahı diye belirlenen Çamlıtekk’e vardım. Karanlıkların koyu yoğunluk kazandığı bir dere.. Yaşamayı gösteren ne bir ışık , ne bir ses.. Herkes derin uykuda ! Etrafa seslendik ! Gecelik entarisiyle çadırından çıkmış bir kişi seslenerek cevap verdi. Burasının ne olduğunu sordum. Vilmer Bey’in karargahı olduğunu söyledi, başka bir şey bilmiyordu. Komutanın yanına beni götürmesini söyledim.

Benim kim olduğumu bilmeyen bu kişi bu işi güçlkle gördü. Eliyle karanlıkları göstererek işaretle yetinmek istedi. Zorladım Bizi Vilmer Bey’in yattığı barakamsı bir odanın yanına götürdü.

Vilmer Bey uyuyordu. Kurmayı Haydar Bey’le görüştüm. Anafartalar Grubu Komutanı karargahının nerede olduğunu sordum. Cevap olarak :

“-Bugün buradaydı, ama” sonra – eliyle kuzeyi göstererek- “şu yönde bir yere taşındılar. Gümbürdekbayırı civarında bir dere...”

Bu ismi lik defa işitiyordum. Daha çok duraklamaya zamanım yoktu Hemen gösterilen yöne yürüdük. Karanlığın müsaade ettiği ölçüde hayvanlarımızı sürüyorduk.

Geceyarısından sonra saat 01:30’da Gümbürdekbayırı’nın birbuçuk kilometre güneyindeki bir yerde Anafartalar Grubu karargahını bulabildim.

Grup Kurmaybaşkanı Hayri Bey ve bütün kurmaylar gelişimi bekliyorlardı.

Derhal Hayri Bey’den 1) Düşman nerede, kuvvetini anlayabildiniz mi ? , 2) 7. ve 12. Tümenler şimdi nerelerde ve ne durumda bulunuyor? , 3) Grupça tümenlere verilen en son emir nedir? , dedim.

Hayri Bey , sorduğum şeylerin hiçbirinde beni kesinlikle aydınlatamadı...

Bu bilgilerle birliklerimizin durumunu açıkça öğrenmek olanağı bulunmadığı gibi , düşman hakkında da hiç bilgi verilmiyordu...

Uygulanacak saldırı sırasında sağlık hizmetleri ve iae ve haberleşme açılarından da ivedilikle önlemler almak gerekti.

Yanımda getirdiğim 19. Tümen Başhekimi Hüseyin Bey’i Sağlık Başkanı olarak görevlendirdim. Kendisine gereken talimatı verip hemen işe başlattım.

Grubun daha bir iâşe kurulu yoktu. Fevzi Bey’in birlikte getirdiği iâşe kurulu da Gelibolu’dan daha gelmemiştir. Bu kolordunun yalnız yönetim başkanı Arif Bey mevcut idi. Adı geçene yapılabilecek şeyleri kendisinin yapmasını ve gerektiğinde Kuzey Grubu ve Orduya başvurmasını emrettim. İâşe konusunda yardım etmesini Kuzey Grup Komutanı’ndan rica ettim.

Saldırıya geçecek tümenlerle telefon haberleşmesi kurulmamıştı. Yeterince telefon gereci yokmuş. Hemen orduya başvurarak gereken gereçleri istedim ve ivedilikle Gruba gönderilmesini rica ettim. Grup telgraf subayına da hemen 7. ve 12. Tümenlerle telefon bağlantısı kurulması için emir verdim.

Bu kadar dar ve önemli bir zamanda bu gibi işlerle doğrudan uğraşmaya gerek ve zorunluluk görmekten gerçekten üzüliyordum. Sonunda saat 04:30’da savaşı doğruca yönetmek üzere Çamlıtekke kuzeyinde Anafartalar bölgesinin gözetleme yeri olan bir tepeye gitmek üzere yola çıktım.

Anafartalar birliği komutanı da orada yanıma geldi...

27 Temmuz 1331 (9 Ağustos 1915) Günü

Savaşı yönetmek üzere geldiğim gözetleme yerinden saat 6 sıralarında gördüğüm manzara şuydu :

Küçük Anafarta’nın doğu ve güney sırtlarındaki bataryalarımız düşmanın ilerleyen kolları üzerine ateş etmekte.

12. Tümenin birlikleri , Tekketepe ve Kavaktepe sırtlarında düşmanla savaşa başlamış. Tekketepe üzerinde

ileri geri bir takım dalgalar oluyor. Kendi askerlerimizi gördüğüm gibi düşman erlerini de görüyorum.

Bir aralık gördüğüm bütün askerlerin düşman erleri olduğuna ve kuzeye doğru tepenin üst hattını aştıklarına hükmettim, bu durumun sürekli olarak dürbünle izlenmesini kurmaylarıma emrettim. Tümenin tamamını görmeye arazi müsaade etmiyordu.

Küçük Anafarta’nın batısında , alçak arazide kalan düşmanın kesimlerini de göremiyordum...

Tümenlerle daha doğrudan doğruya telefon bağlantısı kurulamamıştı. Emirler ve raporlar yerlerine çok geç ulaşabiliyordu. Bu nedenle savaşın yönetimi güç oluyordu...

Düşmanın saldırılarımızla yenilen ve geri çekilen kuvvetleri , öğleden sonra Tuzla Gölü doğusunda tutunarak savunmaya geçmişlerdi. Suvla Limanı’ndan gelen birliklerle bozgun birlikler takviye ediliyordu. Lalebaba taraflarında yeni düşman bataryalarının varlığı haber veriliyordu.

7. Tümen’in cephesindeki düşman dahi sürekli olarak takviye ediliyordu.

Birliklerimiz Anafartalar Ovası’na ve Azmak’ın güneyine indikten sonra , düşmanın denizden ve karadan sürekli olarak uyguladığı büyük çaplı vesair top ateşlerinden daha çok etkileniyordu.

Elde edilen tutsakların ifadesinden yalnız Suvla Limanı’na çıkarılan kuvvetin 10. ve 11. Tümenlerden oluşan bir kolordu olduğu ve 7. Tümen ile Kocaçimen bölgesindeki öteki tümenlerimizin karşısındaki kuvvetin başkaca Avustralya ve Yeni Zeland birlikleri olduğu anlaşıldı.

Düşmanın olağanüstü sayı üstünlüğü ve savaş

araçlarının bizimle ölçülemeyecek ölçüde çok ve iyi oluşu karşısında bugün elde ettiğim başarı amacımı tümüyle gerçekleştirmişti.

Gerçekte düşmanın bir kolordusunu zayıf bir tümenimle , Kireçtepe-Azmak arasında yenmiş ve Tuzla Gölü’ne kadar izleyip, orada durdurmuştum.

7. Tümen de Damakçılık yönündeki saldırılarıyla düşmanın ilerlemiş bazı birliklerini geriye attıktan başka , Conkbayırı ve Kocaçimen sırtlarına yönelmiş olan düşman kuvvetlerini üzerine çekerek orada durdurmuş bulunuyordu.

Böylece düşmanın asıl amaç bellediğine kuşku olmayan Conkbayırı ve Kocaçimen silsilesine tümüyle sahip olması ertelenmiş oldu. Conkbayırı elinde bulunan düşman bugün orada faaliyetini sürdürebilseydi, kuşkusuz bizim için durumu düzeltmek güç olurdu.

Ama bugünkü başarıyla , Conkbayırı düşman elinde kaldıkça , gelebilecek tehlikeler ortadan kaldırılmış sayılamazdı. Bu nedenle , 12. ve 7. Tümenlerle başladığım saldırıyı durdurmaya ve Conkbayırı yönünde ciddi önlemler almaya karar verdim...

Conkbayırı Bölgesine Hareket

12. ve 7. Tümenlerin saldırılarını durdurduktan sonra Conkbayırı Bölgesi’ne gitmek üzere , bulunduğum gözetleme yerinden ayrıldım. Önce yolumuzun üzerinde bulunan Çamlıteke’ye uğradım...

Yeni Saldırıyla İlgili Karşılıklı Görüşmeler

Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa da oraya gelmişti. Kendisiyle bir görüş alış verişinde bulunduk. Adı geçen, bu yeni gelecek alaylarla iki biçimde hareket edilebileceğini düşünüyordu.

1)7.Tümen’i takviye ederek Ağıl ve Conkbayırı,

Kocaçimen bölgelerinde bulunan düşman kuvvetlerinin bir bakıma yan ve gerisine saldırmak,

2) Conkbayırı’ndan saldırmak.

Ben , birinci görüşle hareketin başarılı sonuç vereceğini sanmıyordum.Çünkü 7. Tümen’in karşısındaki düşmanı Damakçılık sırtlarında sağlam bir biçimde yerleşmişti. Ve bu mevzi düşman tarafından kolaylıkla takviye olunabilirdi. Bundan başka , bu saldırımız adeta denize , düşman donanmasına karşı yanını vermiş olurdu. Bir de Mestantepe düşmanın kuvvetli piyade ve topçusu tarafından tutulmuş olduğuna göre , bu yönden de saldırımız yan ve geriden etki altında kalacaktı. Bu saldırıda başarılı olunmazsa elimizdeki son kuvveti de harcamış olacağımız gibi , Conkbayırı’ndan gelebilecek ve giderilmesi olanaksız darbenin de önüne geçilmiş olmayacaktı.

Conkbayırı’ndan saldırıda , gerçi düşmanın cephesine karşı harekete geçilecekti. Ve bunun sonucunda Kocaçimen bölgesinde bulunan bütün düşman kuvvetlerini tümüyle denize dökmek ya da yok etmek güçtü. Ama böyle bir sonuçtan önce durumumuzun güvenlik altına alınması sözkonusuydu. Kocaçimen bölgesindeki kuvvetlerimizin yok olması ve perişanlığı ve bunların karşısındaki düşman kuvvet ve araçlarının kesin üstünlüğünü artık biliyorduk. Bu nedenle bu saldırıda düşmanı yenmeyi başaramazsak en önemli olan bu cephe yeni kuvvetlerimizle takviye edilmiş olacaktı. Başarılı olursak hakim sırtlar elimize geçecek ve Ağıldere bölgesinde bulunan düşman kuvvetleri tümüyle mahkum duruma düşecekti.

Bu nedenle saldırının Conkbayırı’ndan yapılmasını zorunlu buluyordum. Bu saldırıya da çok önem verdiğim için ve benden önce çeşitli komutanların burada yaptıkları

saldırılarla sonuç alamadıklarını bildiğim için , işbu yeni saldırıyı doğrudan başında bulunarak kendim yönetmeye karar vermiştim.

Liman Paşa : *“Harekatın sorumluluğunu kabul eden sizsiniz. Kesinlikle kararlarınız üzerinde etkili olmak istemem. Aklıma gelenleri bir görüş olarak söyledim.”* sözleriyle incelik gösterdiler.

Çamlıtekke ile Conkbayırı Arasında

Saat 5:30 sonrada bütün kurmaylarımla Çamlıtekke’den atlı olarak yola çıkıldı. Dikkat çekici küçük bir kol halindeydik. Büyük Anafarta kasabasının doğu hizalarındaydı, bir düşman uçağı başımızın üzerinde açmaya başladı. Kurmaş Kurulum yolun sağ ve soluna ıçılıp dağılarak düşman uçağına hedef teşkil etmemeye mecbur oldular. Ben yol üzerinde kaldım. Süvari Subay Vekili Zeki Efendi adında değerli bir genç yanımdan hiç ayrılmamıştı.

Düşman uçağının takibi altında hayvanlarımızı dört nala sürerek Kocaçimentepesi yolundan gittik. Kocaçimentepesi’nin güney yamaçlarından , Kurtgeçidi’ni geçerek Conkbayırı Tepesi’ne gitmek istiyordum. Kurtgeçidi’ne yaklaştığımız zaman Conkbayırı Tepesi’nden ve onun daha kuzeyindeki boyunnoktası çevresinden düşmanın piyade ateşiyle karşılandık. Düşman buraları işgali altında bulunduruyordu. Kocaçimentepesi’nde bize bağlı hiçbir düzenli birlik yoktu. Derelerde , şurada burada bir takım perakende bozgun erler görüyordum.

Kurtderesi’ne güneye saptım. Besimsırt’ı doğudan dolaştıktan sonra , Kördere boyunca batıya yürüyerek Conkbayırı ile Suyatağı arasında 8. Tümen karargahına

ulaştım. Kurmay Kurulu’ndan ve yaverlerimden hiçbiri gelememişlerdi. Yoların olmayışı , arazinin olağanüstü engebesi düşmanın topço ateşi ve uçağın takip etmesi yüzünden , ancak bir kısmı geceyarısına doğru , bir kısmı da ertesi gün bulunduğum yere gelebilmişlerdi...

Sekizinci Tümen Karargahında Durumun İncelenmesi

Birçok birlik Conkbayırı çevresinde birbirini izleyerek ve birbirlerini takviye ederek savaşa girmiş oldukları için , üç değişik tümen savaş düzeninde gösterilen alayların erleri karışık bir halde bulunuyorlardı. Conkbayırı’nda cephe koruyan ve komutanları başında bulunan birlikler , en son saldıran sekizinci tümenin 23. ve 24. Alaylarıydı. Bu alaylar arasında 11. Alayın buradaki perakendelerinden oluşan bir tabur ile bu alayın iki mitralyöz tüfeği vardı. Alay 23 iki ve alay 24 üç’ün tüfekli birer mitralyöz bölüğü vardı.

İşte saldırıya karar verdiğim Conkbayırı Cephesi’nde bulunan kuvvet , 23. Ve 24. Alaylardan ibaretti. Saldırı için güvendiğim iki alay daha gelmemişti.

Gece olmuştu Bu alayların yollarını şaşırıp hiç gelmemeleri ihtimal dahilindeydi.

Yanında bulunduğum tümen komutanının yeri ateş hattına o kadar yakındı ki , münasebetleri olan alay ve hatta tabur komutanları için de orası doğal olarak durabilecekleri bir yerdi. Bu nedenle bu komutanlarla dahi görüşüyordum.

Gerçi birlik adına daha savaşa girmemiş olan 23. Alaydan başka sağlam bir şey yoktu. Fakat görüştüğüm büyük küçük komutan ve subaylarda olağanüstü yüksek bir manevi güç , sarsılmaz bir direnç görüyordum. Herkes düştükleri felaketin komutadaki düzensizlikten ileri geldiği

kanısındaydı.

Öğlenden sonra saat 10’a geliyordu. 28. Alayın gelmekte olduğu bildirildi. 41. Alaydan haber yoktu. Başka kuvvet gelmediği halde dahi başarılı olabileceğime karar vermiştim. Tümen komutanının benim için hazırlanmasını emrettiği bir er çadırının içine girdim. O zamana kadar birlik komutanlarına, dağılmış olan birliklerini toplamak ve kullanılabilir bir hale getirmek için her türlü önlemin alınmasını ve en son çaba ve özverilerini harcamaları gereğini bildirdim. Her rütbe sahibi , gerçekten bütün varlıklarıyla çalıştı. Fakat arazinin insanları yutan ve kolay harekete engel olan , kayalık, dik yamaçlı dere ve tepeleri ve buna eklenen düşman topçu ateşi ve daha sonra gecenin karanlığı her türlü çalışmayı verimsiz bırakıyordu.

Sekizinci Tümen Komutanı Albay Ali Rıza Bey’e (halen kolordu komutanı Ali Rıza Paşa) *“Yarın birlikte Conkbayırı-Şahinsirt hattında bulunan düşmana saldıracağımı ve bu amaç için gelişini beklediğim 28. ve 41. Alaylarla sekizinci tümeni takviye edeceğimi ve bu açıdan gereken düzenlemenin yapılmasını ve bunun için sabaha kadar bütün gece ilgililerin ciddilikle ve özveriyle çalışması gerektiğini ve benim de burada kalacağımı”* söyledim. Bir aralık tümen komutanı , kurmay Galip Bey’le birlikte yanıma geldiler. Tümen kurmayının bazı görüşleri olduğunu ve bu görüşlerini bana söylemelerine izin vermemi istedi.

Bu tarzdan memnun olmamakla birlikte Galip Bey’in de görüşünü almak istedim. Galip Bey , iki günden beri Conkbayırı’na sürekli olarak ve birbirini izleyen saldırılar yapıldığı halde başarıya ulaşamadığını ve bu yüzden birliklerin çok büyük kayıplara uğradığını ve bugün

de faydasız , perişan bir halde bulunduklarını , yeni bir saldırıda , eldeki kuvvetlerin hesaba katılamayacağını , yeni gelmekte olan iki alayın bugüne kadar daha çok alayların başaramadığı bir saldırıda başarı kazanacağını düşünölemeyeceğini ve özellikle bu iki alaydan biri meydana olmadığından , yalnız yeni bir alayla bu taarruza kalkışmanın sonucunu çok tehlikeli gördüğünü söyledi ve açıkladı.

Galip Bey en değerli kurmaylarımızdandır. Cesaretine ve direncine ateş altında doğrudan tanık oldum. Görüşleri de hesap ve mantığa göre reddedilemezdi. Bu nedenleydi ki komutanı dahi bu görüşleri dinlemiş ve doğrudan bir kez de bana söyletmeyi uygun bulmuştu.

Bazı kanaatler vardır ki , onların hasap ve mantıkla izahı pek güçtür. Özellikle savaşın kanlı ve ateşli safhasındaki duyguların doğurduğu kanaatler... Doğaldır ki her kanaat ve karar , içinde bulunulan durumun ve şartların incelenmesi ve bu inceleme sonuçlarının anlaşılmasından ve değerlendirilmesinden doğar.

Galip Bey’in ileri sürdüğü görüşler , gerçekten durumun ve birliklerin halini olduğu gibi anlatıyordu. Ama bu görüşleri benim kararımı değiştirecek nitelikte bulmadım. Çünkü ben , düşmanı şiddetli ve seri bir baskınla yenebileceğimiz kanaatine varmıştım. Bunun için çok kuvvetten ziyade çok dikkatli ve özverili bir sevk ve idarenin amaca ulaşılmasını sağlayacağına hükmetmiştim. Bu kanaatimi ispat için bu işin bizzat başında bulunmayı da zorunlu gördüğüm için, geceyi sekizinci tümen karargahında geçiriyordum.

Tümen komutanı ve kurmayına kararımın kesin olduğunu ve dahası 41. Alay gelmediği takdirde dahi yine

uygulayacağımı söyledim. Zaman geçirmeksizin birliklerin saldırı için hazırlanmasından ve düzenlenmesinden başka düşüncek ve yapacak bir şeyimiz olmadığını söyledim.

Bence yapılacak iş gayet basit idi. Şöyle ki : Hücum cephesinde 24. Alayla bazı perakende erlerden bir avcı hattı vardı. Bu hattın düşmana uzaklığı en çok 20-30 adımdı. İhtiyatta bulunan 23. Alay Conkbayırı’na karşı ve yeni gelmekte olan 28. Alay bunun solunda olarak Şahinsırt’a karşı karanlıkta olağanüstü bir sessizlik ve düzen içinde avcı hattının 20-30 adım kadar gerisinde saldırı cephesi boyunca savaş düzeni için sıralanmış bir durum alacaktı. Gecikmiş 41. Alay da geldiğindeki duruma göre kullanılacaktı. Düşmana kesinlikle tüfek ve doğal olarak top ateşi yapılmayacaktı. Erler süngü takacaklardı. Kararlaştırılacak anda , savaş düzeninde sıralanmış asker , hücum yürüyüşüyle düşmana atılacak ve önündeki avcı hattı da onlara katılacaktı.

Bir iki dakika sonra mesele halledilmiş olacaktı. Ondan sonraki safha için şimdiden bir karar veremezdim.

Tümen komutanına , düzenlemenin bittiğini haber vermesini bekleyeceğimi söyledim.

Tümen Komutanı, kurmayı ve bütün komutan ve subaylar övgüye değer bir çaba ve çalışmayla hücum düzenlemesi ve hazırlığıyla bütün gece uğraştılar...

“Conkbayırı Taarruzu”

28 Temmuz 1331 (10 Ağustos 1915)

Bütün geceyi çok rahatsız ve uykusuz geçirdim. Bir yandan Anafartalar bölgesinden gelen raporlar ve özellikle yanlış fakat önemli haberler beni doğrudan uğraştırdığı gibi, bir yandan da önceki günlerin talihsiz sonuçlarında

birliğini , amirini yitirmiş ve hala bulamamış birtakım komutanların doğrudan doğruya bana başvurmaları bir dakika bile dinlenmeye imkan bırakmadı. Karargahımdan bana gelebilen bazı subayları sekizinci tümenin çalışmalarını ve düzenlemelerini anlamak üzere gönderdim. Bu subaylardan özellikle kurmay yüzbaşısı Hidayet Efendi, hücum hazırlıklarının incelemek için fedakarca görev yaptı.

41. alay hücum anına kadar gelmedi. Yanlış yere gitmiş. Sonra gelebildi. 8.Tümen düzenlemesini yapmıştı. 23.alay iki taburu birinci hatta savaş düzeninde , bir taburu da bu hattın gerisinde olmak üzere Conkbayırı’na taarruza hazırlanmıştı. 28. Alay da aynı hizada Şahinsirt’a hücum düzenlemesini bitirmişti. Tan atmak üzereydi.

Çadırımın önüne çıktım. Hücum edecek askeri görüyordum.Oradan hücumla geçilmesini bekleyecektim.

Endişe Verici Bir An

Gecenin karanlık perdesi tamamen kalkmıştı. Artık hücum anı idi. Saatime baktım. Dörtbuçuğa geliyordu. Birkaç dakika sonra ortalık tümüyle ağaracak ve düşman askerlerimizi görebilecekti. Düşmanın piyade , mitralyöz atışı başlarsa , kara ve deniz toplarının mermileri bu sıkı düzende duran askerimiz üzerinde bir kez patlarsa , hücumun imkansızlığından kuşku duymuyordum. Hemen ileri koştum. Tümen komutanına rastladım. O da ve her ikimizin yanında bulunanlarla birlikte hücum safının önüne geçtik. Gayet seri ve kısa bir teftiş yaptım. Önünden geçerek yüksek sesle askerlere selam verdim ve dedim ki:

“-Askerler! Karşımızdaki düşmanı mağlup edeceğimize hiç şüphe yoktur. Fakat siz acele etmeyin. Evvela ben ileri gideyim. Siz, ben kırbacımla işaret verdiğim zaman hep birden atılırsınız!”

Komutan ve subaylara da işaretime askerlerin dikkatlerini çekmelerini emrettim.

Ondan sonra hücum safının önünde bir yere kadar gidildi ve oradan kırbacımı havaya kaldırarak hücum işaretini verdim.

Bütün askerler , subaylar , artık her şeyi unutmuşlar, bakışlarını yüreklerini verilecek işarete dikmişlerdi. Süngüleri ve bir ayakları ileri uzatılmış askerlerimiz ve onların önünde tabancaları , kılıçları ellerinde subaylarımız , kırbacın aşağı inmesiyle demirden bir kitle halinde aslanlar gibi ileri atıldılar. Bir saniye sonra düşman siperleri içinde , “Allah!Allah!Allah!” seslerinden başka bir şey işitilmiyordu.

Düşman silah kullanmaya zaman bulamadı. Boğaz boğaza kahramanca bir savaşın sonucunda ilk hatta bulunan düşman tümüyle yok edildi.

Dört saat mücadeleden sonra 23. ve 24. Alaylarımız Conkbayırı’nı tümüyle düşmandan temizlediler ve 28. Alay dühi Şahinsır’ın en yüksek sırtını geri aldıktan sonra Sarıtarla , Ağıl üzerine batıya saldırdılar. Önüne rastlayan düşman birliklerini yeniyor ve hezimete uğratiyordu...

Conkbayırı tepesi askerlerimizin eline geçtikten sonra, düşman karadan ve denizden yaptığı seri ve yoğun topçu ateşiyle Conkbayırı’nı cehenneme çevirmişti...

Muharebe meydanını kontrol ederken bir şarapnel parçası göğsümün sağ tarafına çarptı. Cebimde bulunan saati paramparça etti. Vücuduma bir etkisi olmadı. Yalnız derince bir kan lekesi bıraktı... (Bu saat enkazını daha sonra, bugünün hatırası olmak üzere , Liman Paşa’ya verdim. O da aile asalet arması işlenmiş kendi saatini bana verdi.)...

Son Karar

Düşmanın Ağildere bölgesinde , Pilavtepe , Yaylatepe, Damakçılıkbayırı mevziileriyle deniz arasındaki kuvvetleri , bizim hücum eden askerlerimizden pek çoktu. Düşmanın denizden ve karadan yaptığı üstün topçu ateşi bizim çok az topçumuzla kıyas kabul etmeyecek ölçüdeydi. Düşmanın Şahinsırt’ın batı dilinde tutunabilen mitralyözlerinin hücum eden erlerimize yaptıkları yan ateşleri çok etkindi.

Gerçi, arslanlar gibi köpürmüş olan askerlerimizi durdurmak güçtü. Kısım kısım deniz kıyısına kadar ilerleyenler bile vardı. Fakat savaşın sürmesi halinde askerlerimiz tümüyle düşman birliklerine karışacak ve o yoğun üstünlük içinde kaybolacaklardı.

Saat akşama yaklaşıyordu. Askerlerimiz sekiz saatten beri ölümler pençeleşmekten , doğal olarak , yorulmuşlardı. Arazinin durumu, düşmanın göz açtırmayan yoğun ateşleri, boğuşan askerlerimize her türlü yardımı olanak dışı bırakıyordu. Kayıplarımız da önemliydi.

Düşmanı mağlup eden üstünlüğümüz olmayıp, müthiş ve seri bir darbe halinde yaptığımız saldırı olduğunu biliyordum. Bu nedenle saat 12:15’te sekizinci tümen komutanına aşağıdaki emri verdim :

“Saldırıyı durdurunuz. Conkbayırı ve Şahinsırt’ın batıya en hakim noktası daima elde bulundurulacak biçimde birliklerinizle işgal ettiğiniz hattı tahkim ediniz.”

Her yana ateş ve demir yağdığıve mermilerin iğne gibi her yana saplandığı bir savaş yerinde istenildiği gibi tahkimat yapılması elbette olanak dışıydı. Mevziin asıl tahkimatı gece olacaktı.

Bundan sonraki öngörülen genel önlemleri almak

için , grup karargahına gitmek üzere sekizinci tümenenden ayrıldım...”

3 Ağustos (16 Ağustos) Savaşı

Düşman 2 Ağustos (15 Ağustos) günü akşam saat 6:30 sonrada bir tugay kadar kuvvetle grubun sağ yanına saldırmış ve Kireçtepe’nin bazı kısımlarını almıştı. Ama aynı gece beşinci tümeni takviye eden birliklerin karşı saldırılarıyla Kireçtepe Mevzii geri alınmış bulunuyordu. Düşman 3 Ağustos (16 Ağustos) günü daha üstün kuvvetlerle yeniden Kireçtepe’yi baskı altına almaya başlamıştı. Düşmanın çok ciddi olduğu anlaşılan bu saldırılarına karşı önlemler almak üzere Turşun’daki beşinci tümen karargahına gittim. Ordu Komutanı da buraya gelmiş bulunuyordu. Kireçtepe ve Turşun arasında telefon hattı olmadığından bağlantı ve haberlerin gönderilmesi emir atlıları ile yapılmaktaydı...

Tümen Komutanını hemen ileriye giderek birliklerini doğrudan yönetmesi için savaş alanına göndermekle birlikte , eldeki ihtiyat kuvvetlerini de Turşun yönüne yola çıkardım...

Grup cephesi Ece bölgesi dışında olduğu halde dahi 15-16 kilometrelik geniş bir cephe olduğundan emir komutayı kolaylaştırmak amacıyla Anafarta Azmağı’nın güneyindeki cephe Kocaçimen bölgesi adıyla birleştirilerek sekizinci tümen komutanı Albay Ali Bey’in emrine verilmişti. Bu savaşta düşmanın yitikleri çok yüksekti. Tarafımızdan kazanılan başarı da o oranda büyüktü. Çünkü düşmanın amacı Kireçtepe’yi tümüyle elde ederek Kapancılar yönüne Kavaktepe silsilesine sahip olmaktı. Kireçtepe’lerin düşmanca elde edilmesi beşinci ve onikinci tümenlerin cephelerinin düşmesine neden olabilirdi.

Bugünkü savaşta bizim kayıplarımız 1636 er oldu...

4 Ağustos (17 Ağustos) günü düşmanın hazırlıklarla uğraştığı görüldü. 5 Ağustos’ta ((18 Ağustos) düşmanın yedinci tümenin sağ yanına öğleden sonra bazı piyadelerinin ileri hareketi görülmüş, bir alay kadar piyadesinin dahi beşinci tümen cephesinde onyedinci alayın birinci taburuyla 127. Alay arasındaki boyun noktası yönünde ilerlediği görülmüştü. Düşman faaliyet göstermekte olduğundan bizim tarafça dahi tetikte bulunulmaktaydı...”

6 Ağustos (19 Ağustos) Günü

Düşman 12. Tümen cephesinde sabahleyin 34. Alayın ikinci bölük bölgesine kadar bir kuvvetiyle hücum etmiş ise de bu hücumu başarıyla püskürtülmüş ve düşmana ikisi subay olmak üzere yüzü aşkın ölü bıraktırılmıştır....”

8 Ağustos (21 Ağustos) Günü ve Savaşı

Bugün sabahtan başlayarak düşmanın bir yandan öte yana asker göndermekte ve gemilerden bazı birlikler çıkarmakta olduğu haber alınmaktaydı. Cephede genellikle bir sessizlik vardı. Dünkü kararına uygun olarak öğleden önce 12. Tümen cephesine gittim. İncelemeler sonucunda 5. Tümenin sol yanından Kanlıköprü deresine kadar olan kısmı 9. Tümen komutanının yönetiminde 25. Ve 64. Alaylara vermeye ve 6. Tümeni Sivli’den Turşun’a getirtmeye karar vermiştim.

Karargahıma dönüştü orayı onurlandıran Ordu Komutanı Liman Paşa Hazretlerine bu konuyu görüşmeyi önerdim. Onayladılar. Bu değişikliğe hazırlık olmak üzere öğleden sonra 1’e doğru dokuzuncu ve 6. Tümenlere silahbaşı yapmaları emredildi. Bunun için gerekli emirler

hazırlanırken gittikçe çoğalan top sesleri işitiliyordu. Tam saat 2:30 sonrada birdenbire başlayan bu şiddetli top sesleri üzerine düşmanın saldırıya geçtiği telefonla yapılan soruşturmadan anlaşılmıştı...

Düşmanın ilk saldırısında yedinci tümenin sol yanında ihtiyatta bulunan 33. Alayın 2. , 3. Taburları tümenin sağ yanına yirminci alay emrine gönderilmiş olduğundan ikinci saldırıda bu taburlar alay 21 bölgesine zamanında yetişememiştir. Saat 4:30 sonrada hareket emrini alan 11. Süvari alayı da saat 5:15 sonrada 34.alay bölgesine varmış ve bu sırada düşman iki hücumda da geçmiş olduğundan alaya cepheye gerek görülmeyerek ihtiyatta bırakılmıştır. Yedinci tümen komutanı ilk saldırıda iki ihtiyat taburunu sağ yana gönderdiğinden Kocaçimen bölgesi ihtiyatından bu tümene gönderilmesi emrolunan iki tabur da (1/22 , 4/44) ancak saat 6:30 sonrada tümen karargahı çevresine varmışlardı. Gece onbire doğru 21. Alay bölgesine giden ihtiyat kuvvetleriyle yapılan karşı saldırıda siperler geri alınamamıştır. Bu sırada düşman erleri teslim olmak istediğini belirterek zaman kazanılmak aldatmacasına başvurmuş ve takviye birlikleri alır almaz ateş etmişlerdir. Aynı siperi geri almak ikinci kez hücum edilmiş ise de yine geri alınamamıştır.

Böylece 8 Ağustos’ta düşmanın en azından biri yeni olmak üzere üç tümen ile yaptığı saldırı sonunda beşbin ölü ve birbuçuk katı yaralıya karşılık yalnız yedinci tümen cephesinde 40-50 metrelik bir siper hattına girmeyi başarmıştır. Buna karşılık kayıplarımız 2500 miktarındadır. Düşmanın amacı Kayacıkağılı İsmailoğlu tepelerini Yusufçuktepesi’ni alarak grubun cephesini yarmak ve bu hat içinden doğuya ilerlemektir. Düşman büyük bir dirençle

ve çok inatçı saldırılar yaptı. İngiliz soylularından oluşan süvari tümenini bu uğurda harcadı. Düşmanın en çok kalabalık olarak yaptığı hücumlar 12. Tümen cephesiydi. Bu tümen birlikleri ve özellikle 34. Alay’la bunu hızla yetişerek gerektiği zamanda takviye eden 9. Tümenin 64. Alayının kısımları , yaya süvari tümeninin son ve inatçı hücumları göğüs göğüse , süngü süngüye karşılayarak yok etmiş ve başarılı sonuç almıştı.

9 Ağustos (22 Ağustos) günü düşmanın durumunda bir faaliyete tanık olunuyordu. Öğleden önce saat 6 sıralarında Küçük Kemikli’den mavnalarla bir tabur kadar asker çıkarıldığı görüldü. Ve bu taburun Damakçılıkbayırı yönünde yedinci tümen cephesine gittiği anlaşıldı. Topçusuyla özellikle Kayacıkagılı siperlerini bombardıman etti ve dikkate değer sayıda kayba neden oldu.

Dağınık düşman kuvvetlerinin gruba yakın Mestantepe’ye doğru ilerledikleri görüldü.

Grup cephesinde Yusufçuktepesi (dahil) Azmak (dahil) arasındaki bölge , onikinci tûmendenden alınarak dokuzuncu tümen bu cepheye verildi. 126. Alay da dokuzuncu tûmene katıldı...

10, 11, 12, 13 Ağustos günlerinde önemli olaylar yoktur. Bununla birlikte düşmanın halinde faaliyet ve olağanüstülükler gözlenmekteydi.

“Kayacıkagılı Savaşı”

14 Ağustos (27 Ağustos)

14. günü düşman yoğun topçu ateşiyle yedinci tümen cephesini özellikle Kayacıkagılı siperlerimizi şiddetle dövmeye başladı. Bu ateş öğleden sonra saat 4’te büsbütün şiddet kazanmış ve buna gemi topçuları da

katılmıştı. Düşmanın bir saldırı hazırlamakta olduğu kesinlikle anlaşılıyordu. Saat 4:45’te yedinci tümen komutanlığına şu emri verdim :

“Avcı hatları yoğunlaştırılsın. Dayanak ve ihtiyatlar takviye edilsin; gerekirse tümen komutanının cephesinde savaşı doğrudan yönetmesi uygundur.”

Aynı zamanda Kayacıkagılı yönünü çok etkili ateş altına alabilen onikinci tümen topçularına düşmanın Damakçılık ve Kayacıkagılı’ndaki topçularını ateş altına alması emri verildi. Bir yandan Küçük Anafarta doğusunda bulunan altıncı tümene hazırlık emri verildi. Düşmanın saldırısı bütün yedinci tümen cephesine yönelikti. Yirminci alay cephesine rastlayan düşman saldırısı büyük kayıplarla püskürtüldü. Fakat saat 5:20 sonrada gelen haberlerden düşmanın Kayacıkagılı ile bunun kuzeyindeki siperlerimize ve yaklaşık üç bölüklük kadar bir cepheye girmeyi başardığı anlaşılıyordu...

Düşman , bugünkü savaşta amaçladığı Kayacıkagılı tepesini ve buradaki dayanak noktamızı elde etmeyi başaramamış ve yalnız dayanak noktasının ilerisinde bulunan sözkonusu bir bölüklük siperimize tümüyle yerleşmeyi başarmıştı.

Düşmanın almayı başardığı siperler kırkbirinci alayın dördüncü taburunca korunuyordu. Bu taburun talim ve terbiye ve disiplin konusunda askerî değeri azdı. Aslında jandarmadan nizamiyeye çevrilmiş erleri yaşlı askerlerdi. Bununla birlikte tümenin elindeki ihtiyat kuvvetleri zamanında siperlere yerleştirilmiş ya da düşmanın aldığı siperlere iyice yerleşmeden karşı saldırı yaptırılmış olsaydı düşmanın hiçbir başarısı görülmeyecekti. Bugünkü savaşın yedinci tümence önlemleri alınarak yönetilemediği ve

tümen karargahında durumun her zaman kuşkulu ve bilinmez olduğu tümen komutanına yukarda verdiğim emirlerden açıkça anlaşılmaktadır.

14/15 gece yarısından sonra düşman Mestantepe’den Yusufçuktepesi’ne doğru saldırıya girişmişse de piyade ateşiyle durdurulmuştu. Bu girişim dolayısıyla altıncı tümenin onaltıncı alayı başlangıçta dokuzuncu tümen cephesine yaklaştırılmış ve fakat düşmanın Yusufçuktepesi’ne doğru olan girişiminin sonuçsuz bırakılması üzerine adı geçen alay , tümen karargahıyla birlikte yedinci tümen cephesine gönderilmişti. Kayacıkagılı savaşında verdiğimiz kayıp miktarı 576 ere ulaşıyordu. Bu savaştan sonra aslında başlangıçtan beri yorulmuş olan yedinci tümen birliklerinin geriye alınması uygun görülerek, cephe altıncı tümene verilmiş ve yedinci tümen 21. Alayla Büyük Anafarta doğusuna alınmıştır...

Yukarıdaki Kayacıkagılı savaşından sonra doğrudan Anafartalar Grubu Komutanlığı’nda bulunduğum 27 Kasım tarihine kadar hiçbir savaş olmamıştır. Bu uzun süre içinde gerek biz gerekse düşman çeşitli istihkam yolları ve dayanak noktaları ve batarya mevzileri yaparak geceli gündüzlü süren bir çalışma yapılmış ve düşmanı artık tümüyle umutsuzluğa düşürecek güçlü ve müstahkem bir cephe ortaya çıkarılmıştı. Doğal olarak bu süre içinde ayrıntıları günü gününe savaş tutanaklarında adı geçen keşif kuvvetleri çarpışmaları , lağımlar savaşları, ateş baskınları oluyordu...Ayrıca savaş tutanaklarında kayıtlı olduğu üzere savaş düzeninde değişiklik olmuş ağır topçu örgütü kurulmuş oluyordu...

14 Kasım tarihinde düşmanın çekilmekte olduğu ve bu bakımdan cephede incelemeler ve keşifler yapmak ve

ateş baskınları yapılması hakkında ordu komutanından emirler ve talimat verilmişti. Her tümen cephesi üzerinde bu açıdan keşifler sürdürüldü. Fakat düşmanın cephede zayıflamaya başladığına dair bir kanaat oluşmuyordu. Bu konunun aydınlanması için iki kolordu cephesine birer taburdan ibaret bir kuvvetle düşmanın belirli iki noktasına ciddi bir keşif saldırısı yapılması uygun görülmüş ve bunu gerektirecek önlemler dahi alınarak tamamlanmış idiyse de , ordu komutanının onayından geçmediğinden sonuçsuz kalmış ve sonuç olarak düşmanın hal ve durumu hakkındaki fikirlerimiz aydınlanmadığı gibi , kanaatimiz de düşmanın Anafartalar cephesinde yeterli kuvvetler bulundurmakta olduğundan ibaret kalmıştı.

27 Kasım’da sağlık durumum dolayısıyla emir ve komutayı beşinci kolordu komutanı Tuğgeneral Fevzi Paşa’ya vererek ayrıldım...” (10)

“Zannederim on gün sonra, İngilizlerle Fransızların topraklarımızdan kaçtığını İstanbul’da işittik. Bilâhare erkânı harbiye reisimin buna dair verdiği rapora istinaden İngilizlerin bu hareketini izah için, başka kelime aramaya lüzum görmüyorum. Bu tabirin bütün vüs’ati (*genişliği*) mânasıyla kaçtılar, kaçtılar diyeceğim. Bu, kendilerince muvaffakiyetli bir kaçıştır...” (11)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Düşmandan Kaçılmaz - 1

20 Ocak 1915- Atatürk, Tekirdağ'da oluşturulacak 19. Tümen Komutanlığı'na atamıştır.

18 Mart 1915- Çanakkale Deniz Zaferi. Çanakkale Boğazi'ni geçmeye çalışan İngiliz ve Fransız Donanmaları başarısız olmuştur.

Nisan 1915- Atatürk komutasındaki 19. Tümen Çanakkale - Bigalı'ya gönderilmiştir.

Atatürk Çanakkale'de. (1915)

25 Nisan 1915- Çanakkale'de, İngiliz, Fransız ve ANZAC Kolordusu'nun Arıburnu, Seddülbahir ve Kumkale sahillerinden yaptıkları çıkarma hareketi, Bigalı'dan harekete geçen Atatürk komutasındaki 19. Tümen tarafından geri püskürtülmüştür.

1 Haziran 1915- Atatürk, Albaylığa terfi etmiştir.

8 Ağustos 1915- Atatürk, 5. Ordu komutanı General Liman von Sanders'in emriyle Anafartalar Grup komutanlığı'na getirilmiştir.

Atatürk Çanakkale'de. (1915)

9 Ağustos 1915- Atatürk komutasındaki kuvvetler, Anafartalar bölgesindeki İngilizlere taarruz ederek tepelerden çıkarmayı yaptıkları kıyıları püskürtmüştür.

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Düşmandan Kaçılmaz - 2

10 Ağustos 1915- Atatürk komutasındaki kuvvetler Conkbayırında İngilizlere taarruz ederek başan ile sonuçlandırmıştır. Bu muharebe esnasında Atatürk'ün göğsüne bir şarapnel parçası isabet etmiş ve cebindeki saati parçalamıştır.

Atatürk,
Çanakkale'de
(1915)

1 Eylül 1915- Atatürk'e Anafartalar Grup Komutanlığındaki üstün başarıları nedeniyle "Muharebe Gümüş Liyakat Madalyası" verilmiştir.

19-20 Aralık 1915- İngilizler , işgal ettikleri siperleri boşaltmış ve geceleyin Anafartalar-Arıburnu bölgesinden gizlice çekilmiştir.

17 Ocak 1916- Atatürk'e Anafartalar Grup Komutanlığı dönemindeki üstün başarıları nedeniyle "Muharebe Altın Liyakat Madalyası" verilmiştir.

“GELDİKLERİ GİBİ GİDECEKLER”

“İngilizler çekilip gittikten sonra bir ay Edirne’de 16’ncı Kolordu ile kaldım. Sonra Kolordu Komutanı olarak Diyarbakır ve çevresine gittim...” (12)

“

7 Kasım 1916/Salı

Silvan’dan Bitlis’e gitmek üzere hareket ettim. 5 inci Tümen Komutanlığı’na yeni tayin edilmiş olan Miralay Fuat Bey de birlikte...

Batman köprüsü ile Silvan arasında ve köprüden sonra yeni ölmüş iki beygir. (İnsanlar ve hayvanlar açlıktan ölüyorlar.)

Saat 8 öncede yattım. Saat 2 sonrada uyandım. Öksürükten rahatsız oldum. Bir çay yaptırdım. Yeniden saat 3:30’da daldım. Saat 5 sonrada uyandırdılar.”

“

8 Kasım 1916/Çarşamba

Saat 6 sonra Hazo güneyinden Ziyaret’e hareket edildi. 2 saat büyük mola ve 5 ve 10 dakikalık birkaç küçük moladan sonra saat 3 sonra varış.

Bir taburu hayvandan inmeden ordugahlarında gördüm. Alay 23’ün öteki iki taburu köylerdeydi. Nokta komutanını görevinde dikkatli bulunmadığı için azarladım. Kurmayımdan birkaçını ambarlar ve hastahaneleri teftişle görevlendirdim.

Şimdi (saat 6:20 sonra) Alay Komutanı Fuat Bey bize (Tümen 5 komutanı Fuat ve Kurmay Başkanı İzzettin Beyler) benim çadırımda ut çalışıyor.”

“

9 Kasım 1916/Perşembe

Saat 8 evvelde Ziyaret-i Veyselkarani’dan hareket olundu... Yollarda birçok göçmen gördük. Bitlis’e dönüyorlar. Tümü aç , sefil, ölüme mahkum bir halde. 4-5

yaşlarında bir çocuğu ebeveyni yol üzerinde terketmişler , bu da bir karı kocanın peşine takılmış. Onları ağlayarak 100 metreden takip ediyor. Kendilerini niçin çocuğu almadıkları için tekdir ettim. ‘Bizim evladımız değildir.’ dediler. Destumi civarındabüyük mola 2 saat. Buradaki Sıhhiye İstasyonunu Şükrü Efendi’ye teftiş ettirdim. Binaların onarılması gerekir, bakılmamış...”

“ 10 Kasım 1916 / Cuma

Öksürükten ve çadırın kötü kurulmuş olmasından ve rüzgardan dolayı pek fena uyudum. Saat 1 sonrada uyandım. Öksürüğü tdindirmek için çay içtim. Tekrar yattım. Saat 5 sonrada uyandım. Ordudan kişiye özel bir şifre ile düşmanın Bitlis Cephesi’ne taarruzu halinde daha 30 tabur verilebileceği ve bu açıdan inceleme yapılmasıyla ilgili. Saat 7 evvelde Duhan kuzeyindeki ordugahtan hareket. Saat 12:30’da Bitlis’e varış. Refet Paşa ve maiyeti bir saat mesafeden karşıladılar...”

“ 11 Kasım 1916 / Cumartesi

Saat 8 öncede merkezde Alay 15 cephesini incelemek üzere gittik ; 1 saatte gözetleme noktasına varıldı. Mevziin çeşitli noktalarını ve bazı birlikleri gördüm. Düzenlemede hatalı ve noksan noktalar vardı. Bunları açıkladım ve sözlü olarak gereken konulara dikkatlerini çektim.

Saat 1’de Alay Karargahı’na döndük ve yemek yedik. Sonra Bitlis’e döndük. Gerek askerin ve gerekse hayvanların barakaları çok güzel yapılmıştır.”

“ 12 Kasım 1916 / Pazar

Refet Paşa rahatsız olduğundan dönüş için izin aldı.Saat 12 öğle üzeri Alay 14 karargahından hareket. Yolun ortasında Alay Komutanı Yarbey Ali Bey karşıladı. 2 saat sonra varış. Akşama kadar karargah çevresindeki birinci ve üçüncü tabur barakalarını ve barakalarda erleri teftiş ettim. İyi buldum. Refet Paşa buraya olan uzaklığı

dört saat söylemişti. Hiç gelmemiş , bilmiyor.

Akşam rakı büfesi hazırlamışlar. Öteki subaylar için de böyle. Askere bu kadar yakın bulunan subaylar için durumu uygun görmedim. Yeni Tümen Komutanı Fuat Bey’le bu konu görüşüldü. Gece Alay Komutanı’nın barakasında yattım. Öksürükten çok kötü uyudum.”

“ 13 Kasım 1916 / Pazartesi

Saat 8 öncede Alay 14 Karargahından sol kanat meckilerine hareket. Keltepe’ye bir saatte vardık. Bu tepe ve çevresinde kar vardır. Buradaki bölük komutanı ve postayı gördüm. Tümen , alay ve tabur komutanlarıyla mevzi ve önlemler hakkında görüştüm.

Tabur ve bölük komutanlarına , düşmanın saldırısı ve çeşitli surette hareketleri olasılığına karşı , yapacakları hareketler hakkında bir iki basit problem verdim. Daha sonra alay karargahına döndük saat 11 öncede. Yemek ve saat 00:15 sonra Bitlis’e hareket edildi. Ali Bey yarıyola kadar uğurladı. Yolda 3000 kadar milis erlerine rastladım. Bunları körükörüne sol kanada yollamışlar. Aç olduklarını , doyurup kendilerinden yararlanma şartlarını sağlamasını söyledim. İkametgahıma dönüş. Başımı yıkadım. Şimdi dinleniyorum. Saat 4:20 sonra.

Bitlis’e gelmekteki maksadım , tümen komutanlığı değişikliğinde hazır bulunmak, Tümenin genel düzenlenmesinde değişiklik gerektiren yönleri bizzat arazi üzerinde görmek. İdari yanını tetkik etmek. Van Harekat Müfrezesi’nin hareketini sağlamak. Gerçekten söz konusu görüş açılardan pek çok istifadeli oldu”

“ 14 Kasım 1916 / Salı

Geceyi öksürükten çok kötü geçirdim. Bütün gün Bitlis’teki karargahımda kaldım. Doktorun tedavisi altında.”

“ 15 Kasım 1916 / Çarşamba

Geceyi oldukça iyi geçirdim. Bugün tümenin sağ

kanadını alay 13’ü teftiş edecektim. Doktor engel oldu. Tümen Komutanıyla Kolordu Kurmay Başkanı’nu gönderdim.

Akşama kadar dinlendim. Yalnız Tümen Başhekimi ve İdare Başkanlığı dairelerini gezdim...”

“ 16 Kasım 1916 / Perşembe

Geceyi fena geçirmedi. Öksürük seyrek ve hafif idi . Tamamen uykuya mani olmadı. Gündüz öğleden evvel Tümen Komutanı’nu makamında ziyaret. Tümenin düzenlemelerinde değişiklikler yapılması gereği üzerinde konuşma.

Daha sonra Bitlis’teki hastaneleri teftiş ettim. Temiz buldum... Buradan dönüş. Şerefiye denilen camii gezdim, hayvan leşleriyle ve pisliklerledoluydu. Harab olmuş. Yolda 12 yaşında Ömer adındanamında öksüz bir çocuk gördüm. Bunu yanıma aldım...”

“ 17 Kasım 1916 / Cuma

Bitlis’te karargahımda geçirdim. Yazmaya değer bir şey yok. Tümen 5’i teftişindeki gözlemlerimle ilgili genel bir emir yazdırdım.”

“ 18 Kasım 1916 / Cumartesi

Akşamüzeri Tümen Komutanı Fuat geldi. Mazidan çok bahsediş Yemeği beraber yedik. Validemden, Cemal Bey’den , Halil Bey’den mektup aldım.”

“ 19 Kasım 1916 / Pazar

Bugün sağlık durumum pek iyidir. Hacı Musa Bey veda için geldi. 50 lira verdim. Ekim’den başlayarak maaş verilmesini de emrettim. Düşman cephesine karşı yapılacak genel keşfin sonuçlarını görmeye Neşet Bey’i memur ettim.

Alphonso Daudet’nin “Sapho-Moeurs Parisiennes” (Safo-Paris Âdetleri) adında canım sıkıldıkça okuduğum romanı bitti.

Jean etudiant (öğrenci) hayatında Sapho’yu

seviyor. Birçok yıllar birlikte yaşıyorlar. Jean bir iki kez bu yaşamdan kaçmak istiyor. En sonunda evlenmeye karar veriyor ve ayrılıyor. Sapho’daki mektuplarını almak için geliyor, evlatlık olarak aldığı çocuğun Sapho’nun eski amant’ı (aşığı) Flamant’ın çocuğu olduğu ve bu adamın o gece birlikte olduğunu anlıyor ve kadın da itiraf ediyor. Kadını dövmeye kalkışıyor. Sapho, bundan hala kendisinin seilmekte olduğunu anlıyor. Gerçekten de Jean Perou’da Arica’da (Güney Amerika’da bir ülke ve şehri) bir konsüllük alıyor ve Sapho ile birlikte gitmeye karar veriyor.

Marsilya’da üç gün sonra randevu veriyorlar. Sapho gelmiyor, bir mektup gönderiyor: ‘Gelmeyeceğim. Şimdiye kadar gerektiğinden çok sevdim, artık seilmek isterim. Flamant beni ayacak ve sevecek ve çocuğum... vb’ diyor. ”

20 Kasım 1916 / Pazartesi

Van Harekat Müfrezesi Hizan ve Kotum’dan Vastan yönüne hareket ettiler. Beşinci Tümen cephesinde ve içinde gereken şeyler görülmüş ve gerekli önlemler için her şey yapılmıştır. Bu nedenle yarın Bitlis’ten ayrılabilirim. Orduya teftişlerimin sonuçları hakkında ve 30 taburun kullanılmasıyla ilgili bir rapor yazdım.

Tümen komutanına bir bakıma veda mektubu ve ancak işlerin sonuçlarını bildirmesi için bir yazı yazdım...

Akşam yemekte Tümen Komutanı Fuat Bey de bulundu.

Sağlığın korunması için özellikle dimağın parlaklığı için alkol almamalı...”

“

21 Kasım 1916 / Salı

... Yaverin odasında , Bitlis’in bana Pompei harabelerini hatırlattığını ve Ninova harabeleri münasebetiyle tarihten bahsolundu. Abbasi Halifeleri’nin başını yiyen komutanlar, Haçlı Seferleri münasebetiyle

Avrupalıların Doğu Medeniyeti’nden yararlanması , Selçuklu Türklerinin, Osmanlı Türklerinden evvel Bulgaristan’a, Varna civarlarına geçmiş olmaları...

Saat 7 öncede Bitlis’ten hareket, Tümen Komutanı ve karargahı erkani yarım saatlik mesafeye kadar uğurladılar. Orada ufak bir mola . Ufak bir söyleşi , sonra veda.

Yolda gelirken zihnimden geçen şeyler Yalnız baş ile selam vermek. Komutanlar birliklerinin içini ve ruhsal durumlarını doğrudan içlerine girerek bilmeli , daha güvenle emir verir. Üstler astlarıyla söyleşiler yapmalı , onları özgürce konuşmaya alıştırmalı. Astın düşünme, değerlendirme ve söyleme biçimini bilmek yararlı ve gerekli.

Bazı askeri noktalar (Ruh Eğitimi ve Askeri Görgü Yöntemi) hakkında bir eser yazayım. Bunun için Fransızca bildiğim bir eser var. Onu da evvela okuyayım ve bu konuya ait esaslı soruları subaylara vazife olarak vereyim. Önemli noktalar hakkında bazı büyük komutanların görüşlerini isteyeyim.”

“ 22 Kasım 1916 / Çarşamba

8/9 Saat 9 sonraya kadar Kurmay Başkanı’yla tesettür’ün kaldırılması ve toplumsal hayatın düzeltilmesi hakkında sohbet; 1) Muktedir ve hayatı bilen anne yetiştirmek, 2) Kadınlara özgürlüklerini vermek , 3) Kadınlarla bir arada bulunma , erkeklerin ahlakları , düşünceleri , duyguları üzerinde etkilidir. Doğuştan karşılıklı sevgi çekme eğilimi...

Saat 7 önce sabah Duhan’dan hareket. Saat 12.30 sonrada varış. Yolda iki üç küçük mola... Alay 23 komutan ve subayları , Nokta Komutanı , karşıladılar, hayvandan inince önce Veyselkarani’yi ziyaret. Cami’de bir saat kadar dinlenme. Sonra Alay merkezi olan Koh Köyü’ne gidildi... Gece saat 12’ye kadar sohbet. Resmi selamın merhaba

biçiminde elin göğüse konulması şeklinde. Talimnameden marş’ı kaldırıp yürü!”

“ 23 Kasım 1916 / Perşembe

Saat 9 öncede Kelhük Köyü’nde bulunan Alay 23, Tabur 1’i teftiş için hareket. 1 saate varış. Bütün alay subayları karşıladı. Önce koğuşları teftiş. Sonra tabur toplanma düzeninde teftiş. Sonra Tabur Komutanı’ndan bir problem yaptırmasını istedim uzun bir problem. Kendim problem verdim. Sonucu , bir bölüğün ileri karakol düzenlemesine vardı. Birliği gönderdikten sonra bir harp oyunu yaptım. Ziyaret doğusunda mavi , kırmızı kuvvetler savaşıyor. Kezer deresiyle Erbin üzerinden bir tümen , bunun önünde bir müfreze çekiliyor. Koh Köyü’ne bir alay geliyor. Tümenin büyük kısmı Zok’ta. Saat 3 tatbikat bitti. Eleştiri. Genellikle memnun oldum...”

“ 24 Kasım 1916 / Cuma

Alay 23 , Tabur 2’yi teftiş ettim. Memnun oldum...”

“ 25 Kasım 1916 / Cumartesi

Alay 23 , Tabur 3’ü (Says Köyü’nde) teftiş ettim. Önce ikametgahlarını , Tabur Komutanı Binbaşı İsmail Şumnu Efendi’nin yanında yemek yedikten sonra saat 1 sonradan saat 3’e kadar taburu arazi üzerinde bazı hareket ve problemlerle teftiş. Memnun oldum...”

“ 26 Kasım 1916 / Pazar

Alay Karargahında dinlenme Nazım Nazmi ve Ömer Efendi (Jandarma Komutanları) Garzan’a çağırdılar. Ben de yarın Siirt’e harekete karar verdim.

Ahmet Efendi’den önemli bir komutanlığa atanmak üzere İstanbul’a gideceğime dair bir söylenti üzerine annemin Bursa’dan İstanbul’a geldiği şifreli telgrafla bildiriliyordu.”

“ 27 Kasım 1916 / Pazartesi

Siirt’e hareket. Kezer suyunda Vali Memduh Bey ileri gelenleri ve şehrin girişinde okullar ve halk karşılama

töreni yaptılar.

Vali Bey’in evinde konuk olduk. Sayın Vali çok büyük içtenlik gösterdi.

Okul çocukları evin avlusunda öğretmenlerin yönetiminde milli şarkılar söylediler.

Gece tümüyle içten ve tümüyle kardeşçesine bir gece geçirdik.”

“ 28 Kasım 1916 / Salı

Vali Bey’in evinde... Öğle yemeğini çok neşeli yedik. Gece de çok içten bir eğlenceyle geçirildi.”

“ 29 Kasım 1916 / Çarşamba

Sabah saat 8 öncede Garzan’a hareket.

Okullar ve halk ve il ileri gelenleri tarafından karşılama töreni yapıldı. Vali Bey bir saat kadar birlikte geldi.

Kezer suyunda Alay 23 Komutanından ayrıldım.

Yolun yarısında Cemil Çeto ve Derviş adamlarıyla çıkıp sığındılar. Bağışladım , bazı uyarılarda bulundum.

Garzan’a bir saat mesafede Kaymakam , Jandarma Komutanı ve orada bulunan Muhasip karşıladılar.

Garzan’a varışta , ilçe ileri gelenleri ve halk tarafından karşılanma. Hükümet Konağı’nda misafir oldum...”

“ 30 Kasım 1916 / Perşembe

Sabah saat 7 öncede Garzan’dan hareket.

Muhasip ve başkaları bir saat kadar uğurladılar. Aslında Malabadi’de kalmak düşüncesindeyken Silvan’a kadar gitmeye yolda karar verdim. Biraz yağmurdan ıslandık. Batman Çayı’ndan sonra hızla ve dörtnal ve adeta yürüyüşlerle 2,30 saatte Silvan’a varıldı. Saat 4:30’de . Kimse beklemiyordu. Geceyi iyi geçirdim.

Kolordu ileri gelenleri geldiler.”

1 Aralık 1916 / Cuma

...Eşraftan Sadık Bey, Ali Ağa ve başkaları ziyarete geldiler. “Allah’ı İnkâr Mümükün müdür ?” nam eseri okuyorum...”

“

2 Aralık 1916 / Cumartesi

Evden çıkmadım. Ordu Komutanı’na Van Harekat Müfrezesi’nin gelecekteki hareketi hakkında bir rapor yazdım. ..

Silvan Jandarma Komutanı ziyarete geldi.

“Allah’ı İnkâr Mümükün Müdür?” kitabını okumaya devam.

İhsan ve Ömer’e “Yaşamak Kavgası” namındaki Türkçe şiirin bir kısmını ezberlettim.

Nuri Bey’den bir mektup aldım. Muş’a taarruzun aleyhinde. Kuvvetleri geriye çekmeyi teklif ediyor.”

“

3 Aralık 1916 / Pazar

“Allah’ı İnkâr Mümükün mü” eserini bitirdim. Filozofların , çeşitli dinlere mensup natüralistler akılcılar, materyalistler , hukukçular düşünürlerin tasavvufçuların tümü ruh’un varlığını ve yokluğunu , ruh’un ve madde’nin bir ya da ayrı olup olmadığını, ruh’un kalıcı olup olmadığını inceliyor.

Bu incelemelerdi bilim ve fenne dayananlar makbul. İmam Gazalî , İbn-i Sina , İbn-i Rüşd gibi Müslüman imamlarının beyanları da bayağı görüşlerden büsbütün başkadır ; yalnız ifadelerinde çok simge var. Dindar düşünürlerin, kurallar ve bilimler ve fen ile felsefeyi din kurallarını tefsir için evirip çevirmeye gayret etmişler.

Arburnu raporlarını yazmaya başladım.”

“

4 Aralık 1916 / Pazartesi

Kitap okumakla vakit geçirdim. Öğleden önce tayları gördüm. Öğleden sonra Şevki Bey’in evine gittim. Beş liraya bir halı ve bir liraya bir hamam takımı aldım.

Akşam Mustafa Efendi (Karargah Komutanı) ile yaverimi yemeğe alıkoydum.

Bugün de raporu not ettirmeye devam.”

“ 5 Aralık 1916 / Salı

... Yemekten önce Arıburnu raporunu not ettirmeye devam. Yemekten sonra muameleli evrak ile biraz uğraştım.

Otomobil ile “Telmih” adındaki köye gittim. Batman Vadisine bakan bir tepecikte kurulmuş , ötedenberi dikkatimi çeken evin içine girdim damına çıktım.

Ordu Komutanı , Van Harekat Müfrezesi ve Sekizinci Tümen hakkındaki önerilerimi kabul ettiğini bildirdi...”

“ 6 Aralık 1916 / Çarşamba

Arıburnu Raporu’nu not ettirmeğe devam.

“Mebaid-i Felsefe” (Felsefenin İlkeleri) adında bir eseri okumaya başladım...”

“ 7 Aralık 1916 / Perşembe

Evde. Öğleye kadar kitap okumak. Akşam üzere hayvanları gördükten sonra Sadık Bey’in evine doğru gezinti ve bunun evi önündeki köşkte birer kahve içtik ve ertesi gün ava gitmeyi kararlaştırdık...”

“ 8 Aralık 1916 / Cuma

Sadık Bey ve hemen bütün kurmaylarım birlikte tavşan avına gittik. Hava olağanüstü sisliydi. Bir saat kadar yürüdükten sonra (batıya) güneye saptık. Ortalık biraz açıldı.

Saat 12’ye kadar 4 tavşan , 1 tilki tutuldu. Sonra kırdı yemek yedik. Biraz dinlendikten sonra Silvan’a dönüş.”

7 Aralık 1916 / Cumartesi

Sabahleyin erkenden Rauf geldi. Sadık Bey’in görmek istediğini söyledi, kabul ettim. Bir tay armağan

etmek istiyordu , kabul etmedim. O sırada Kaymakam Vekili Kemal Bey , ondan sonra asıl Kaymakam Adil Bey geldi. İaşeden konuştuk.

Onlardan sonra kitap okumakla vakit geçirdim. Aynı zamanda resmi işlemler de yapıyor.”

“ 10 Aralık 1916 / Pazar

Sabah pek ziyade bir nezleye yakalanmış olarak kalktım. Kemal Bey’in “Makalât-ı Siyasiye ve Edebiye”sini (Siyasi ve Edebi Makaleler) okudum. İkinci kitabın sonunda idim , bitti.

Arıburnu Raporu’nu okuttum. Sonra Neşet Bey Çapakçır Cephesi’yle ilgili yazısını okudu Sonra yeni gelmiş olan İstihkam Yüzbaşısı Fuat Efendi’ye hayvanlarımı gösterdim. Sonra tekrar ikametgahıma geldim. Kemal Bey’in “Tarih’i Osmani”sini takibe başladım.

Yemekten evvel Emin Bey’in “Türkçe Şiirler”iyle Fikret’in “Rübab-ı Şikeste”sinden aynı zeminde bazı parçalarını okuyarak bir mukayese yapmak istedim. İkisi de başka başka güzel. Ancak Türkçe olanda da , diğerinde de aynı derecede Arapça , Farsça kelimeler var. Fark , biri parmak hesabı , diğeri değil !”

“ 11 Aralık 1916 / Pazartesi

Arıburnu Raporu’nu okuttum, saat 1 sonraya kadar. Sonra yemek : sonra da Çapakçır Cephesi’ne ait raporları Neşet Bey okuyor.

Akşamüzeri tayları gördükten sonra Karargah Komutanı Mustafa Efendi’nin evine gittim. Yemeğe kadar orada kaldım.”

“ 12 Aralık 1916 / Salı

... Yaver , Arıburnu Muharebatı’na ait raporu okudu. Pek güzeldir ; kuvvetli belgeler vardır...

Bugün akşam Tahsin Bey’den “bir sene kıdem zammolunduğu ve İzzet Paşa’nın yokluğu müddetince

İkinci Ordu’ya vekil olarak atandığım” telgrafı geldi...”

13 Aralık 1916 / Çarşamba

Sabahleyin Nuri Bey’den gelen şifrede İzzet Paşa’nın 1-2 hafta izinli olarak İstanbul’a gideceği ve Ali Paşa’nın vekillik edeceğini , Paşa’nın telefonla söylediğini bildiriyordu.

İzzet Paşa Hazretleri de birkaç gün izinli olarak İstanbul’a gideceğinden vekillik etmek üzere Ordu Karargahına hareketim emrolunuyordu.

Yarın hareket edeceğimi ve bir yük otomobili gönderilmesini rica ettim.”

“ 14 Aralık 1916 / Perşembe

Silvan’dan oto ile 3,5 saatte Diyarbakır’a geldim. Yanımda Cevat, Neşet , Şükrü. Güzel karşılama. Gece vali beyin evinde.

Arif, Falkenhausen Bey’lerle iase ve Menzil’e dair görüştüm.

Gece Osman Bey ve başkaları vardı. Geçmişteki yaşamla ilgili birçok öyküler.”

“ 15 Aralık 1916 / Cuma

Diyarbakır’dan Ergani madenine hareket... Saat 3:30 sonra varış... İzzet paşa Hazretleriyle görüşmek konusunda yaverler aracılığıyla haberleşme...”

“ 16 Aralık 1916 / Cumartesi

Saat 5 öncede Ergani Madeni’nden hareket.

Saat 9:45’te Sekerat batısına kadar yürüyüşe devam ve orada İzzet Paşa Hazretleriyle görüşme. Ayak üstü birkaç dakika görüştük. Sonra sayın komutan yollarına devam etti. Biz, İsmet Bey ve ötekiler Sekerat’a geldik. Pertev Paşa da Avrupa’ya gitmek üzere burada.

Prens Mehmet Ali Paşa Celal de karargahta. Yemekten sonra İzzet Paşa Hazretlerinin bıraktıkları notları okudum. İsmet Bey’le değişiklik durumu hakkında

görüştüm.

Gece çok kötü uyudum.”

“ 17 Aralık 1916 / Pazar

Sabahleyin gelmiş telgrafları gördüm.

Kemal Bey (Dördüncü Kolordu Kurmay Başkanı) geldi, görüştük. Palu Kaymakamı geldi. İbrahim Bey adında eşraftan biri geldi. İleri gelenleri ziyaret ettim.

Ordunun , Genç-Darahini-Hun-Gökdere Dağları-Çille Dağı Hattı’na çekilmesi için emir verdim.

Bitlis , Diyarbakır valilerini çağırdım. Elazığ’a döneceğim. Amacım iase konusunu sözlü olarak çözmektir. Levazım Başkanlığını karargaha getirtiyorum. Tümen 5 Komutanı Fuat Bey’e Menzil Müfettişliği’ni önerdim.”

“ 18 Aralık 1916 / Pazartesi

Sabahleyin Kurmay Yarbay Kemal Bey’le görüştüm.

Enver Paşa’dan Ordu 6’ya bir tümen gönderilmesi hakkında emir geldi. 4 tarihli.

Tümen 14’ün bir alayı , Tümen 47’nin bir alayıyla değiştirilerek gönderilmeye karar. O yolda cevap. Başka ordudan ikmal erleri istendi.

Enver Paşa’dan İzzet Paşa’nın yokluğu sırasında 2. Ordu’nun Vehip Paşa’dan direktif alacağı hakkında emir geldi. 10 Mart’ta yapılan bir işleme göre.”

“ 19 Aralık 1916 / Salı

Telgrafları gördüm. Tümen 8 kardan sıkıntılı.

İsmet Bey’le görüşmelerde bulundum. Başkomutanlığa ve Vehip Paşa’ya yeni düzenlemeler hakkında bilgi verdim. İzzet Paşa’ya da haber verdim.

6.Ordu tümeni sordu cevap verdim.

Mehmet Ali Efendi adında bir yüzbaşıya öğüt.

Yemekten sonra Palu’ya gittim. Kaymakamla görüştüm. Köprü’nün çabuk yapılmasını tavsiye.

İzmet Paşa , Menzil komutanlığı için Nuri ve İzzettin

Bey’leri de uygun gördü. Memduh Bey Perşembe günü hareket edecek.

6-7 (19-20 Aralık) gecesi saat 2 sonraya kadar İsmet Bey’le görüştük. Menzil Müfettişliğinden başlayarak İzzet Paşa İsmet Bey’i yeğliyordu. Ben Fuat Bey’i.”

“ 20 Aralık 1916 / Çarşamba

Öğleden sonra 3’e kadar ordu işleriyle uğraşma. Sonra hayvanla bir saat mesafede bulunan Ordu Karargahı Süvari Bölüğü’ne gittik. Karanlıkta döndük. Bölük Komutanı Yüzbaşı Fevzi Efendi.

Dönüşte yemeğe kadar Prens Mehmet Ali Paşa Celal ile görüştüm. Yemekten sonra yalnızım, önemli evrakın işlemlerinin bitmesini bekliyorum. Dün geceki uykusuzluktan dolayı uyku var.

İbrahim Tali Bey geldi , onunla epeyce görüştük. Bu sırada bazı evraklar geldi.”

“ 21 Aralık 1916 / Perşembe

Sabahleyin yatak odasında raporlar geldi.

İdare tüzüğü gereğince şimdiye kadar yaptığım gezilerin yolluklarını almak gerekir.

Halil Paşa Tümen 14’ün ivedilikle gönderilmesini yazıyor.

Eşyalarım geldi. Akşam üzeri biraz yaya dolaştım.

Posta (Diyarbakır) Başmüdürüne ihtarname yazdım.”

“ 22 Aralık 1916 / Cuma

Yazılmaya değer bir şey yok.”

“ 23 Aralık 1916 / Cumartesi

(Gökdere Dağı-Çille) dağı savunma hattını incelemek için Sekerat’tan Kurmay ve Topçu Müfettişi İstihkam Komutanı (Prens Mehmet Ali Paşa Celal) ile birlikte hareket.

Bahçeköy civarında otomobil çukura battı. Hayvanlarla (İsa Ağa Mezrasına) kadar hattı inceleyerek

gittik. Geceyi orada geçirdik.

İsa Ağa Mezrası küçük fakat güzel bir köy. Evleri temiz. Çok rahat ettik.”

“ 24 Aralık 1916 / Pazar

Gökdere Dağı’nın tepesine çıktık. Yeniden İsa Ağa Mezrası’na indik. Bu bölgeye yaklaşan alay 33’e kalacakları köylerini doğrudan doğru(ya) emrettim. Sonra Okuçuyan üzerinde savunma mevziinin içinden Bahçeköy’e geldik. Yıkık , yalnız bir ev var...” (13)

“Orada yaptığımız önemli savaşlardan biri, Bitlis ve Muş’un Ruslardan geri alınmasıdır. ” (14)

“Ehemmiyetli bir münakaşa”

“Yedinci Ordu , yani Yıldırım Ordusu’nun ilk defa kumandanı olduğum sırada çünkü bilindiği üzere aynı orduya sonra tekrar kumanda ettim, bu ordunun da içinde bulunduğu grubun kumandanı General Falkenhayn’ın askerlik ve iç politika noktasından takip ettiği usul ve tavır ve hareket aramızda ehemmiyetli bir münakaşaya sebep oldu. Bu münakaşa nihayet büyük makamlara aksetti. Ben çok ehemmiyet verdiğim düşüncelerime iltifat edilmediğini görünce sükût edemedim...

Her türlü akıbetleri önceden kabul ederek usüllere aykırı , biraz da isyankar yollu kendi kendimi Ordu Kumandanlığından af ve hatta vekilimi de bizzat tayin ederek (Kolordu Kumandanlarından Ali Rıza Paşa) vazifeme son verdim...

Bu evmivakii büyük makamlara bildirdim. Beni bu hareketten vazgeçirmek için General Falkenhayn, hususi bir mektupla Başkumandanlık Vekaleti ve bu vaziyet ile alakalı

Dördüncü Ordu Kumandanı dostum tavassutlarda bulundular. Bu hal hakikatin hala bu şahsiyetler ve makamlar tarafından ne kadar anlaşılmamış olduğuna , yahut anlaşılmış ise hakikati saklamak için ne acı şartlar ve mecburiyetler altında kaldıklarına delalet ettiğinden beni, ancak teessürlerimi daha şiddetli olarak bildirmeye sevketti. Nihayet emrivakii kabul ettiler. Fakat istifanın yüksek makamlara ve belki de bütün millete , anlatmak istediğim hakiki manasını gözden kaçırmak ve kumandanlıktan alelade bir sebeple çekilmiş olduğumu yaymak için , beni merkeze Diyarbakır’da bulunan eski orduma, İkinci Ordu Kumandanlığına tayin ettiler. Zahiri bazı özürler göstererek onu da reddettim...

“Ve İstanbul’a hareket ettim”

Kuvvetle anlatılmak istenilen vaziyeti basit işlerdenmiş gibi telakki ettiklerini gösterir hareketlerle “Bir ay kadar müddetle mezun olduğumu” bildirdiler. Burada hatırıma gelen hazin bir noktayı da işaret edeyim: Ben Halep’te vazifeme son veren teşebbüsü aldığım ve en son teklif olunan İkinci Ordu Kumandanlığını da reddettiğim sırada Halep’ten İstanbul’a gitmek için tren ücreti verecek param olmadığıнын farkında değilmişim. Yalnız birkaç atım ve kısrağım vardı. Zamanla edinilmiş yetiştirilmiş cins atlar ve kısraklardı. Salih’i çağırdım :

“ – Bu atlardan birkaçını satın da İstanbul’a gidelim.” dedim.

Bu alım satım neticesini bekleyerek Halep’te bir aile yanında misafir bulunuyordum. Benim en güzel atları pazarda alan bir tek adam çıkmamıştır. Hayret ettim.

Halbuki hayrete sebep yoktu. Subaylarımızın mali kuvvetlerine güvenilemezdi. Halep’in zenginleri ata ve kısrağa çok meraklı iseler de seferberlik ve harp içinde olduğumuzdan , bunların ellerinde bulunan hayvanları ordu alacaktı. Bizim tek varlığımız olan atlardan da ümidimizi kestik...

At ve kısraklarımın satılmamış olduğunu söylemiştim. Halep’te Cemal Paşa merhumla birçok ciddi mevzular üzerinde münakaşadan sonra , dedim ki

“-Cemal Paşa, benim bazı cins atlarım ve kısraklarım var. Bunları satmak ihtiyacıdayım. Alıcı bulamadım. Siz buranın eski kumandanısınız, bana bir yol gösteriniz.”

“-At ve kısraklarınızı önce veterinerime muayene ettireyim.”

“-Diyarbakır’da iken Alman ve Avusturyalılar bu atlarla kısrakların pek kıymetli olduğunu söylediler. Bunda şüphe etmiyorum ama yine öyle yapınız.”

Cemal Paşa hepsi için iki bin altın teklif etti. Kabul ettim. Ve İstanbul’a hareket ettim.

Bir gün İstanbul’da Bahriye Müsteşarı Vasıf Paşa’dan bir tezkere aldım. Bu tezkereye eklenmiş olan “Cemal Paşa” imzalı telgraf şu idi “Hayvanlarınızı beş bin liraya sattım. Sizden çok ucuza almışım. Üç bin lirasını nereye göndereyim?”

Bu telgraf üzerine Müsteşar Vasıf Paşa’nın yanına gittim. Kendisine dedim ki “-Bu telgrafın manasını anlayamadım. Ben Paşa’ya atlarımı iki bin liraya sattım. O beş bin liraya satmışsa üst tarafını bana vermeye mecbur değildir.”

Fakat ilave etmeliyim ki bu sözüme rağmen Cemal

Paşa merhum , üç bin lirayı Vasıf Paşa aracılığıyla bana göndermiştir...

İstanbul’da Perapalas otelinin bir dairesine yerleştim. Artık her şeyin mahvolduğuna inanmış bir adam gibi , üzgün , karamsar düşünüyordum. Ancak mahvolan her şeyin tekrar kurtarılabilceğine inanan bir adam gibi de avunuyordum.

“Zavallı Bedbaht, Acınacak Bir Adam”

Bu ruh hali içinde iken bir gün bana padişahın vekili sıfatı ile Enver Paşa bilvasıta müracaatta bulundu ve dedirtti ki , sonra bizzat kendisi dedi ki

“-Almanya İmparatoru padişahımızı umumi karargahına davet etti. Padişahımız böyle bir seyahati yapamayacak halde bulunduklarından düşündük , Veliaht hazretleri Zat-ı Şahane yerinebu seyahati yapsın. Kendisinin yanında bulunmayı kabul eder misiniz?”

Ben böyle bir zat ile seyahati kendim için faydalı gördüğümünden hemen evet cevabı verdim. Hazırlıklar yapılmış , emirler verilmiş, iki üç gün sonra bir Perşembe akşamı trene binip Vahdettin ile seyahata çıkmaklığımız kararlaştırılmıştı...

Bir gün hareketimizden önce Vahdettin’in sarayında birleştik. Bizi sarayın içinde Arap hasırlarıyla örtülmüş bir salona açılan kapıdan bir odaya soktular. Redingotlu adamlarla dolu olan odanın eşyası , bir kanepe ile kanepenin iki tarafında birer koltuktan ibaretti. Henüz girdiğimiz bu odada ayakta dururken çok laubali görünen redingotlu adamların içinde başka redingotlu bir adam peyda oldu. Bu yeni gelenin kim olduğunu ne olduğunu ve ne yapmak

lazım geldiğini ne ben , ne de arkadaşım anlayamadık. İçeri girdi , bizim bulunduğumuz tarafa doğruldu , kanepenin sağ köşesine oturdu. Ben karşıdaki koltuğa oturdum. Benim karşıma Naci Bey oturdu. Bu zat bir defa gözlerini kapadı derin bir vecde daldı. Neden sonra tekrar gözlerini açtı, bize lütfen iltifat etti:

“- Sizinle müşerref oldum, memnunum.”

Tekrar gözlerini kapadı Bu nazikane sözlere cevap vermeye hazırlanırken kendinden geçmiş bir şahsiyetin huzurunda bulunduğumu sezdim. Cevap vermek mi , yoksa vermemek mi lazım geldiğinde tereddüt ettim. Naci Bey’in yüzüne baktım. O da çok durgundu. Kendisinde bir defa daha konuşmaya takat bulunup bulunmadığını beklemeyi tercih ettim. Biraz sonra gözlerini açtı :

“- Seyahat edeceğiz , değil mi?” dedi.

“- Evet , seyahat edeceğiz!” dedim. İtiraf edeyim ki bir mecnunla karşı karşıya bulunduğumu derhal hissetmiş, fakat mantıklı bir konuşmaya gitmekten kendimi men etmişim. Hemen ayağa kalkıp , dedim ki:

“- Efendi Hazretleri , beraber seyahat edeceğiz. Seyahat iki gün sonra başlayacaktır. Perşembe akşamı garda hazır bulunacaksınız, oradan hareket edeceğiz.”

Veda ettik ve çıktık. Mükellef bir saray arabasına binmiştik. Naci Bey ile aramızda aşağı yukarı şöyle bir konuşma oldu:

“- Zavallı bedbaht, acınacak bir adam. Bunlarla ne yapılabilir?”

“- Öyledir.”

Bu zavallı yarın padişah olacaktır , kendisinden ne beklenebilir?”

“- Hiç...”

Biz ki aklımız , mantığımız vardı, biz ki memleketin mukadderatını , bu gününü , yarınını anlamış insanlarız, ne yapabiliriz?”

Naci Bey : “ – Güç!” dedi.

Perşembe akşamı gara gittim... Bineceğimiz tren hazırды. Bir askeri müfreze saf-ı harb nizamında Veliahdı uğurlamak için bekliyordu. Veliahdın yanına yaklaştım. Başkumandan vekili Enver Paşa da orada idi:

“- Asker hazırды, kendilerini selamlayınız.” dedim. Vahdettin yüzüme baktı.

“- Nasıl?” demek istiyordu. İşaret ettim Siz yürüyünüz , arkanızdan biz geleceğiz!”

Vahdettin askerin önünden geçerken iki elleri yukarıda anormal ve şuursuz selam vererek yürüdü. Geriye dönüp trene bindik.

İçine girdiğimiz salonun pencerelerini açtırarak tren hareket edeceği sırada Vahdettin’e :

“- Bu pencereden askeri selamlayınız!” dedim.

“- Niçin , lazım mıdır?” dedi.

“- Evet , lazımdır.”

Vahdettin benim ikazlarımı kabul ediyor gibi dediğimi yapıyordu. Tren İstanbul’dan ayrıldı

“Düşündüm ki bu zat akıllı olmalıdır.”

Trenimiz İstanbul’dan hayli uzaklaşmış Trakya topraklarında ilerliyorduk. Bir zat geldi

“- Efendimiz sizi salonu davet ediyor.” dedi.

Doğrusu bu davet beni memnun etti. Yarınki padişahı yakından tetkik etmek fırsatlarından birincisine kavuşuyordum demek ki Vahdettin’in salonuna gireceğim

vakit kendisini ayakta , beni bekler buldum. Oturdu , bana da oturmak için yer gösterdi. Bu dakikada, sarayında çok defa gözleri kapalı konuşan zatı , büsbütün başka vaziyette buldum. Bilakis gözlerini çok kuvvetle açmış ve dikkatle bana bakıyordu. Bir nutuk söyler gibi , şu tarzda konuştu:

“- Afedersiniz Paşa Hazretleri , birkaç dakika öncesine kadar kimin ile seyahat etmekte olduğumu bana izah etmemişlerdi. Ancak trenin hareketinden sonra aldığım malumat üzerine gıyaben çok iyi tanıdığım ve takdir ettiğim bir kumandanımızla beraber bulunduğumu anladım. Ben sizi pek iyi bilirim. Arıburnu’nda Anafartalar’da kazandığınız muvaffakiyetler malumdur. Siz İstanbul’u kurtarmış bir kumandanımsınız. Beraber seyahat etmekte olduğum için çok memnun ve müfterihim.”

Vahdettin bu sözleri çok ağır fakat intizamlı söylüyordu. Hayret ettim. İcabettiği gibi cevaplar verdim. Aramızda ciddi ve samimi konuşmalar oldu.

O gece için görüştüklerimizi kâfi sayarak kendisini fazla rahatsız etmek istemediğimi söyleyip müsaade aldım.

Salona döndüğüm zaman ferahlık hissediyordum. Düşündüm ki bu zat akıllı olmalıdır.

İstanbul’da ilk buluştuğumuz vakit o devri bilenlerle anlaşılması kolay olan sebep ve şartların tesiri altında garip bir hal gösteren Veliâht , İstanbul’u terkettikten ve kendisini tamamiyle serbest gördükten ve bilhassa yanına gelenlerin emniyet olunabilecek adamlar olduğunu anladıktan sonra , şahsiyetini olduğu gibi göstermekte artık mahzur görmüyor, buna göre ben de her şeyi kendisine anlatabilirim , hatta kendisince yapılabilecek bazı şeyler üzerinde faaliyete geçirebilirim , ümidine kapıldım.

Seyahat günleri birbirini takip ediyor, her gün biraz

kısa veya uzun bir mülakat yapıyorduk. Bende hasıl olan kanaat şu idi ki bu adamla kendisini aydınlatmak, bilgi vermek şartı ile bazı işler yapmak mümkündür. Bu görüşümü gerek Naci Paşa’ya , gerek öteki zatlara söyledim ve Veliht’ı bu şekilde hazırlamak , memleket menfaaaları hesabına bir vazife olduğunu işaret ettim. Aradaşlar ve ben bu nevi temaslarda bulunarak seyahatimize devam ediyorduk.

“Konuştuğunuz Almanya İmparatoru’dur.”

Büyük Alman Karargahı’nın bulunduğu küçük bir kasabaya gelmiştik. Bizi İmparatorun karargahının önüne dizilmiş heybetli bir Alman Kıt’ası selamladığı sırada bizzat Kayzer giriş selamlığında karşılamaya iştirak ediyordu. Methalden büyücek bir hole geçtik. Orada İmparator Hindenburg Ludendorf ve bütüm karagah büyükleri Velihtı ve onun yanında bulunanları kabul ediyordu. Kayzer Velihtla Naci Paşa vasıtası ile birkaç kelime konuştuktan sonra Vahdettin’e :

“-Yanınızda bulunanları İmparator’a takdim etmeniz lazımdır.” denildi. Veliht beni İmparator’a takdim etti. Bir eli göğüs üzerinde düğmeleri arasına sokulmuş olan İmparator , öteki eliyle elimi tuttu ve çok yüksek sesle Almanca olarak:

“- Onaltıncı Kolordu... Anafarta...” dedi. Hazır bulunanlar İmparatorun ihtarı üzerine bana döndü.

Ben Kayzer’in ne demek istediğini anladığım için biraz sıkıldım ve önüme baktım. İmparator benim bu mahcup ve mütevazı halimden şüphelenerek , yanlış bir şey söylemiş olması ihtimalini düşünmüş olsa gerek ki bana

sordu:

Siz Onaltıncı Kolordu Kumandanlığını ve Anafartalar’ı yapmış olan Mustafa Kemal değil misiniz?”

Almanca sorulan suale Fransızca cevap verdim:

“- Evet ekselans...”

Bu “ekselans” sözü ağızımdan çıkınca hemen bir yanlış yaptığımı anladım. Ne yalan söyleyeyim , insan dilini alıştıramadığı şeyleri söylemekte güçlük çekiyor. Bu benim düştüğüm birinci hata değildi. Bulgaristan Kralı Ferdinand’la ilk defa karşı karşıya geldiğim zaman aynı hatada bulunduğumu hatırlarım...

Karargahta çok güzel ve rahat yerleştirilmiştik...

İmparator’un sofrasına akşam yemeğine davetli idik. Kayzer’in karşısında bir prens , sağında Vahdettin, solunda da ben bulunuyorduk...

Yemek bitti. Salonu bitişik adeta onun büyük parçasına benzeyen başka bir salon vardı. Sofrada hazır bulunanlardan bir kısmımız oraya geçtik. İmparator Hindenburg, Ludendorf, Alman Başvekili olduğunu sandığım bir zat, bizim tarafımızdan da Veliht , Hakkı Paşa ve bizler...

İmparator bir köşede Vahdettin ile tatlı tatlı konuşuyor... İmparatorla konuşan Vahdettin’in yanına gittim:

“-Hakikatı anlıyor musunuz?” diye sordum. “Konuştuğunuz Almanya İmparatoru’dur. Bütün endişelerinizi İmparator’a söylemekte tereddüt etmeyiniz.

Sizden memnun olmasa bile hiç olmazsa Türkiye’de de vaziyetleri görmüş olanlar bulunduğuna inanacaktır.”

Veliht masum bir tavır takınarak :

“- Öyle yapıyorum.” dedi...” (15)

“O sıralarda idi. Veliht ile birlikte Alman Genel Karargâhına gittik ve Alman Batı Cephesi’nin bazı bölümlerini gördük. Bu gözlemimden, Hindenburg ve Ludendorf ile görüşmelerimden sonra geçmiş isteklerimdeki yerindeliğe daha çok inandım.

O zaman oluşturduğum son fikir, Genel Savaş’a girildiği ilk anda söylemiş olduğum düşüncenin aynı olarak belirdi.” (16)

“Ümitsizliğe düşürücü bir cevap”

“Berlin’de Adlon Oteli’nde İmparator’un misafiri idik. Hepimizi ayrı ayrı ve güzel yerleştirmişlerdi. Vahdettin böyle ağırlandıktan biraz gurur duydu. Artık hoşnutluk içinde dünya gazetecileri ile temas ediyor mülakatlar yapıyordu...

Bir gün birkaç gazete muhabiri Veliht’tan yine mülakat istemişler, mülakatta ben de hazır bulundum. Veliht İstanbul’dan son güne kadar aldığı fikirlerin tesiri altında görünüyor , kiminle buluşsa daima aynı fikirlerle konuşuyordu. O gün yabancı gazetecilerle görüşmesinden memnun oldum Gazeteciler çekildikten sonra salonda ikimiz kaldık. Bana sordu :

“- Ne yapmalıyım?”

Şu yolda cevap verdiğimi hatırlarım:

“- Osmanlı tarihini biliriz. Bu tarihin birtakım safhaları vardır ki , sizi korku ve endişeye sevk ediyor ve bunda haklısınız. Ben size bir şey söyleyeceğim ve o teşebbüste hayatımı sizinle birleştireceğim. Memnun olur musunuz?”

“- Söyleyiniz.” dedi.

Henüz padişah değilsiniz , fakat Almanya’da gördünüz ki , İmparator , veliaht ve prensler hepsi bir iş üzerindedir. Neden siz bütün işlerden uzak kalasınız?”

“- Ne yapabilirim?” diye sordu.

İstanbul’a gider gitmez bir Ordu Kumandanlığı isteyiniz , ben sizin Erkan-ı Harbiye Reisiniz olurum.”

“- Hangi ordunun kumandanlığını?”

“- Beşinci Ordu Kumandanlığını!”

Bu numaralı ordu Liman von Sanders’in emrinde bulunan veya bulunmak lazım gelen ve Boğaz’ı müdafaa edecek ordu idi.

Vahdettin : “- Bu orduyu bana vermezler!” dedi.

“- Siz isteyiniz.” dedim.

“- İstanbul’a gittiğimiz zaman düşünürüz.” cevabını verdi.

Bu beni ümitsizliğe düşürücü bir cevaptı. İstanbul’a geldik.

“Karlsbad’da Geçen Günlerim”

Fakat o sırada kendimde bir ızdırıp duydum. Doktorlar sol böbreğimden rahatsız olduğumu söylediler. Bir ay kadar yatağımdan çıkamadım. Doktor arkadaşların tedavisi ızdırabımı bir türlü esastan durduramıyordu. Bir aralık iyileşir gibi oldum, sonra tekrar yattım.

Nihayet hekimler Viyana’ya gitmekliğim lüzumunda ısrar ettiler. Viyana’da kendimi gösterdiğim Profesör sanatoryumda yatmaklığımı zaruri gördü. Bir ay kadar Viyana civarında bir sanatoryumda tedavi edildim. Sonra yine aynı profesörün tavsiyesiyle Karlsbad’a gittim...” (17)

30 Haziran – 1 Temmuz 1918

30 Haziran 1918 Pazar günü öğleden sonra saat 07:30'da Karlsbad istasyonuna gelindi. İstasyonda gelişimize nezaret eden otel kapıcısının getirdiği arabayla eşyalarımızı taşıyıp bizim için hazırlanan ikametgaha gelindi.

Cottage Sanatorium doktorlarından Markotein'in Karlsbad'da bulunan dostu Doktor Vermer'e tavsiyesi üzerine, adia geçen tarafından bulunan ikametgah adeta hususi bir evden ibarettir. İsmi Rudolfs Hof olan bu ikametgah, Otel Pupp binasının bitişiğinde ve büyük hamamın karşısındadır. Doktor Vermer anılan evde benim için bir salon , bir yatak odası , bir uşak odası (emirerim Şevki için) ve hamamdan ibaret akşamı haftalığı 140 krona tutmuş... Yarım saat sonra aynı zamanda beni tedavi etmesi de kendisine yazılmış olan Vermer geldi... vazifesini yahtı ve nihayet takip edeceğim progğramı yazıp bıraktıktan sonra "Yine görüşürüz." dedi ve gitti.

Program şudur :

Ufak izahat :

Mahallinde bir bardak bu sudan içilecek	7 h.	Marksbrün
"	"	7:20 Mühlbrün
Sabah kahvaltısı		8:20

Yatarken bir bardak su	10 h	Telsenquelle froid
"		

1 Temmuz 1918 Pazartesi

Hanenin Josef isminde kapıcısının hiç anlaşılmaz bir aksanla kapıyı vurarak bir şeyler söylemekte olduğunu işitmekle uyandım. Akşamdan tembih ettiğim için uyandırıldığımı hatırladım... Saat 07:00'de evden çıkabildim. Josef bize kılavuzluk edecekti. Yöneticinin

ödünç verdiği su bardağı elinde olduğu halde Şevki de beraberdi.

10 dakikada Marksbrün’e geldik. O civarda bütün sokaklar bardaklar ellerinde erkek ve kadınlarla dolu idi. Ben de Josef vasıtasıyla bardağımı doldurttum ve genele uyararak yudum yudum içmeye ve aynı zamanda Mühlbrün istikametinde yürümeye başladım. İki menba arasında 500 adım kadar bir mesafe vardır. Ben birinci bardağı içtikten sonra 20 dakikalık zamanı kazanmak için yürümeye devam ettim. İkinci menbadan da bardağımı doldurttuktan sonra kapıcıya izin verdim. Şevki de sivil olarak iki menba arasındaki sahada dolaşmaya devam ettik...”

2 Temmuz 1918 Salı

Sabah saat 7’den saat 8’e kadar dünkü gibi iki menbadan su içtikten sonra evde kahvaltı ettim. Saat 10’da Kaisersbaad’a gittim. Çamur banyosu yaptım. Eve geldim ve biraz istirahat ettim. Bu esnada Miralay Emin Bey geldi. Onunla beraber Restaurant Pupp’a kadar yürüdük, o oradan hamama gitti. Ben de öğle yemeği için lokantaya girdim. Saat yarımı geçiyordu. Eve dönerken Sansoussie gazinosu istikametinde biraz yürüdüm. Çiçekçi bir kadına tesadüf ettim. Birkaç buket kırmızı ve beyaz karanfil ve ismini bilemediğim diğer bir çiçek aldım. Fakat sonra bunlar için vazo lazım olduğunu düşündüm. Tam yanı başımda bir mağazaya girdim. Büyük , küçük dört vazo aldım. Eve geldim , çiçekleri vazolara Şevki ile beraber yerleştirdim. Vazoları salona, büroya yerleştirdim...”

“

3 Temmuz 1918 Çarşamba

Saat 6’da kalkmayı düşünürken saat 7’de kalktım. Şevki beni kaldıracaktı, albuki ben onu kaldırdım , hiddetlendim... Acele acele Şevki ile beraber Marksbrün’e gittim... Şevki nihayet dolu bardakla geldi, bardağı

aldım. Suyu orada yavaş yavaş içtim. Bugün geciktiğim zamanı adeta her imkanı kullanarak telafi etmek istiyorum...”

“ 4 Temmuz 1918 Perşembe

Program gereğince sabah saat 7’de Marksbrün önünde bardağımı içiyorum, bardağı yarıladıktan sonra yudum yudum hem içiyor hem de Mühlbrün’e doğru yürüyorum. Yağmur yağdığı için açık olan şemsiyemle başımı muhafaza ediyor , paltomu ıslanmaktan koruyamıyordum. Yağmurluğumu Şevki’ye vermiştim. O da arkamdan geliyordu. Su bitti , adımlarımı sıklaştırdım. Hızlı hızlı adeta asker yürüyüşüyle yürüyordum. Herkesin durup bana baktığını ve gülmekte olduklarını gördüm. Yürümeye devam etmekle beraber etrafıma , geriye bakınıyordum. Bir de ne göreyim? Benim Şevki, hemen bir iki adım mesafe ile bana ayak uydurmuş, yere kadar uzanan benim yağmurluğum içinde kendinden geçmiş, kollarını sallayarak beni takip ediyor. Talimhane meydanında acemi erlerin yürüyüş talimi esnasında tatbik olunan şekillerden biri... Ben de gülmeye başladım... “-Ne yapıyorsun?”, “-Hiç efendim.” dedi. Zaten Mühlbrün’e gelmiştik...” (18)

“... Rahatsızlığım henüz tam geçmemişti ki 1918 Temmuz’unun 5. Cuma günü Karlsbad’da kaldığım yere İzmir’de tanıdığım bir zat başka bir arkadaşı ile beni görmeye geldiler. Misafirler padişahın vefat ettiğini ve Vahdettin’in tahta çıktığı haberini verdiler :

“- Allah cümleye ve yeni padişaha ömür versin.”dediler.

Ben bu haber karşısında biraz tabi olmayan bir almış olacağım ki , misafirlerin dikkatini çekmişim. Müteessir mi idim , memnun mu olmuşum?

Pek tahlil edemedim. Hakikat şu idi ki ne ölen

padişaha acımıştım , ne de yeni padişahın ömrünün uzun veya kısa olması ile alakalı idim. Acaba tessürümün sebebi bu değişme esnasında İstanbul’da bulunmamak mı idi? Buna dair de kat’i bir fikir söyleyemem. Yalnız bir durgunluk geçirdiğimi hatırlarım...” (19)

“ 6 Temmuz 1918 Cumartesi

Sabah saat 7’de birinci ve saat 7:20’de ikinci bardağı yatakta içtim. Sabah kahvaltısını saat 8’de aldıktan sonra saat 10’a kadar kitap okudum... Saat yarım doğru Emin Beay’le beraber çıktık , o banyoya, ben lokantaya gittim. Yemeğe oturduğum sırada Doktor Vermer geldi . Beraber yemek yedik...

Bu gece Emin Bey ve eşi hanımefendi tarafından İmperial’de akşam yemeğine davetli idim. Saat 7’de evden çıktım, yarım saat kadar Posthof istikametinde yürüyüş yaptım. Saat 8’e yakın otele geldim, yemek yedik. Daha sonra iç salonda saat 10:30’a kadar konuştuk...

Akşam yemeği sırasında hep askerlikten bahsettik; ben biraz Arıburnu ve Anafartalar’dan , biraz da Bitlis , Muş cephelerinden bahsettim.

Hanımefendi asker kızı , asker eşi , asker kardeşi olduğundan , bu hikayattan zevk alıyordu. Kumandanların en büyük cesareti , mesuliyetten korkmamalarıdır , dedim , gerçekten ben mesuliyetin ağırlığını kendi nefsimde tecrübe ettim. Namuslu ve özgüven sahibi bir kumandanın hiçbir vakit ölümü düşünmez ölümden korkmaz , onu düşündüren yaptıklarının isabetli ya da isabetsiz olmasıdır...

Yemekten sonra oturduğumuz salon, dans salonunun bitişiğinde idi. Gayet zarif , hoş birkaç kadın smokinli erkeklerle dans ediyorlardı. İki salon arasındaki büyük camlı kapı köşede oturduğumuz sandalyeler . tekrarlanarak sürüp giden Vonstep’leri seyre pek müsaitti.

“-Ne güzel!” dedim. Dansı çok sevdiğimden ve ataşemiliterlik zamanımda birinci valsörlerden kabul edildiğimden bahsettim.

Hanımefendi de kızlık hayatında çok dans ettiğinden ve dansı sevdiğinden bahsetti ve sonra ilave etti...

“-Bu hayatın bizde kurulması ne kadar zor...”

Dedim ki , ben her vakit söylerim , burada da bu vesile ile arzedeğim , benim elime büyük yetki ve kudret geçerse , ben toplumsal hayatımızda arzu edilen inkılabı bir anda, bir “Coupe” (inkılap,devrim) ile uygulayacağımı zannederim. Çünkü ben bazıları gibi toplumu oluşturan kesimleri yavaş yavaş benim hayal ve amaçlarım derecesinde hayal etmeye ve düşünmeye alıştırmak suretiyle bu işin yapılacağını kabul etmiyor ve böyle harekete karşı ruhum isyan ediyor...

Karı kocanın , başka kişilere meyletmek yönündeki hislerini yok etmek için tedbir alalım : İslamiyette tatbik edilmekte olan tesettür , kadınların kocalarından başka erkekle temasa gelmemeleri ve ev dışı hayata sahip olmamaları , bir dereceye kadar kadınları engelleyebilir , fakat erkekler için , bugünkü yaşam tarzında bir engel koyabilmek çok zor...

Fakat zannediyorum , artık bugün kadınları büyük babalarımızın müthiş nazarları altında sinmiş olduğu gibi bulunduramayacağız...

Kısacası netice : Bu kadın meselesinde cesur olalım. Vesveseyi bırakalım... Açılınsınlar , onların beyinlerini , bilinçlerini ciddi bilim ve fen ile , teorik ve pratik bilgiler ile süsleyelim. Namusu , fenni ve sıhhi surette açıklayalım. Şeref ve haysiyet sahibi olmalarına birinci derecede önem verelim. Sonra kişisel ilişkilere gelince , huyumuza , karakterimize ve ahlakımıza uygun eş arayalım ve onunla kanunlar dairesinde açık ve kesin olarak evlenelim. Ona

uymakta kusur ettiği zaman , gereğini yapalım. Kadın da böyle hareket etsin!..."

" 7 Temmuz 1918 Pazar

Bugün öğlen yemeğini Restaurant Pupp'ta Cemal ve Hüsnü Beylerle beraber yedikten sonra , alaturka birer kahve içmek için benim apartmanıma geldik. Kahveler içilirken , ben kendilerine bu hatırat defterimi okudum.

6 Temmuz hatıratının sonundaki kadın meselesine dair olan satırlardan sonra , Cemal Bey , "-Sonra," dedi , "onlar bir şey söylediler mi!" , "-Kaydadeğer bir şey olmadı." dedim. Benim bu yazılarımdan çıkarılacak fikir de biraz elastikidir. Meseleyi radikal bir surette halletmiyor ve ben bunun başka türlü bir ifadesini araştırmak istemiyorum.

Cemal Bey , icraat konusunda toplum düşüncesine uymanın her zaman uygun ve gerekli olmadığını desteklemek için Adana'da polis müdürlüğü zamanındaki bazı icraattını söyledi. Ben de aynı noktaya temas eden bazı işlerden , Diyarbakır'dan bahsettim..."

" 8 Temmuz 1918 Pazartesi

Her günkü gibi doktorun programı takip olundu...

Bugün yazılması ve incelenmesi gereken , gelecekteki sorunlar var , fakat vaktim olmadığı için yalnız not etmekle yetiniyorum:

1-Cemal Paşa'nın mevkii, yaşadığı hayat tarzı için servetinin kaynağı.

2-Talat Paşa'nın Cemal Paşa'ya soğuk davranması! Sebebi ne olabilir?

3-Enver Paşa bana karşı ne politika takip ediyor? Buna karşı ne karar vermeliyim?

4-Yeni padişah ne gibi vaziyetler alabilir?"

" 9 Temmuz 1918 Salı

Ramazan Bayramı'nın birinci günü... bayram tebrikine gelen Cemal ve Hüsnü Beylerle görüştük!

1-Osmanlı Devleti nasıl bir siyaset takip etmelidir?

2-Türklük ülküsü , ideali...”

“ 10 Temmuz 1918 Çarşamba , 11 Temmuz 1918
Perşembe

Bu iki günü yazmayacağım. Birçok hatıratım gibi bunların da unutulmasında ne zarar var. Yalnız şu kadar diyelim ki , insanlar hakikati daima gizlerler.”

“ 12 Temmuz 1918 Cuma

Sabahleyin saat 9:20’de ancak kalkabildim. Bugün su içmek , hamam almak hususlarında program altüst oldu...”

13 Temmuz 1918

Sabah saat 8’de uyandım. 20 dakika araylı içmek zorunda olduğum ... suyunun birinci ve ikinci bardağı arasındaki yirmi dakikalık zaman içinde Şevki beni tıraş etti , banyomu yaptım... Sonra büroya geçerek Fransızca bir kitaptan biraz okudum ve Almanca dersini çalıştım...”

“ Pazar 14 Temmuz 1918

Elbogen’e bir gezinti...”

“ 15 Pazartesi , 16 Salı , 17 Çarşamba , 18 Perşembe,

19 Cuma , 20 Cumartesi

6 günlük yaşadıklarımı günün gününe yazmak mümkün olmadı.

Bugünler zarfında almanca dersine son verildi. Madam Corbetie ile tanıştık. Vermer de beraber olmak üzere ilk gece İmperial’de yemek yedik...

İmperial’de Cavit Bey ve Pertev Paşa ile görütüm. Madam Cemal Paşa’ya bir ziyaret... 20’de Emin Bey gitti. Kazım Emin Bey ile mülakat.

İstanbul’a gitmek fikri uyandı...” (20)

“ Birkaç gün içinde tamamlayıcı haberler geldi Ben Vahdettin’i tebrik ettim , cevap verildi. Son haberlerden anlaşıldığına göre İzzet Paşa yeni padişahın yaver-i ekremi olmuştu. Bu hadiseyi çok manalı buldum.

Çünkü İzzet Paşa yaver olmaktan ziyade bu sıfat altında ya bir askeri müşavir , ya Genelkurmay Başkanı gibi bir sıfat almış oluyor sandım.

...Birkaç gün sonra İstanbul’da bulunan yaverim Cevat Abbas Bey’den hemen İstanbul’a dönmekliğim için telgraf aldım. Henüz hastalığım geçmediği için ciddi bir sebep olmadıkça İstanbul’a dönmek istemiyordum. Onun için Cevat Abbas Bey’e bu yolda cevap yazdım. Kendisinden aldığım ikinci telgrafta , “İstanbul’a sür’atle dönmekliğimin arzu buyurulduğu” yazılı idi. Artık dönüşümün kimin tarafından arzu “buyurulduğu”nu araştırmaya lüzum görmeden 1918 senesi 27 Temmuz Cumartesi günü Karlsbad’dan hareket ettim...” (21)

“ 27 Temmuz 1918 Cumartesi

Sabah saat 8:30’da istasyona geldim. Trenin hareket zamanından 1,5 saat evvel. Çünkü kapıcı henüz bilet almamış , gereken işlemleri yapamamıştı.

Tren tam saat 10’da hareket etti. Yalnız bir kompartımanda bulunuyordum. Büyük bir yorgunluk hissediyordum. Saat bira kadar kitap okudum. Sonra yemek yedim ve yattım, saat 4’e kadar uyudum. Ondan sonra Viyana’ya uluşana kadar kitap okudum. Saat 8:30’da ulaşıldı...

Karlsbad’da geçen günlerimin hatıratını tamamen ve olduğu gibi bu defterlere yazamadım. Bunun iki sebebi var , birincisi lüzumu kadar yazı yazmak için vakte sahip olamadım; ikincisi her düşündüğümü , her yaptığımı , yani bütün düşünce sırlarımı ve hayatımı bu defterlere nasıl güvenip yazabilirdim. Hatta bu yazdıklarımı bile bir gün , ihtimal pek yakın bir günde yok etmeyecekmiyim? Şimdiye kadar hep öyle olduğu içindir ki , yazılmış hatıralarım yoktur. Gelecekte sakın ve tamamen tarafsız bir vaziyette ve bir köşede kendi alemimde yaşamayı

başarabilirsem , ihtimal o zaman yaşadığım hatıralarımı yazmak benim için bir meşguliyet olacaktır, çünkü hayatımın her safhasını bütün teferruatıyla zihnimde tutabiliyor , hatırlayabiliyorum, yalnız , tarih , gün , isim hatırımda kalmıyor, bunları da ihtimal başka bir vasıta ile düzenleyebilirim.

Karlsbad’da , ettiğim istifade beklenen derecede değildir. Rahatsızlıklarımın izleri henüz mevcuttur.”

“ Viyana 28 Temmuz 1918 Pazar

Saat 7:30’da uyandım. Üzerimde adeta rahatsızlık derecesinde bir kırgınlık var. Kendimi üşütmüşüm gibi öksürüyorum. Yataktan çıkmadan evvel bir çay istedim...

Ondan sonra salona geçtim. Karlsbad’da geçen günlerimin hatıratını beşinci defterin sonunda kapadım. Şimdi Viyana’da geçecek bu birkaç günlük hatırat için yeni bir defter , bu defteri açıyorum. Viyana’da Otel Bristol’de geçen dün gece yeni aldığım Fransızca kitaplardan birine başlamak istedim. Hemen hepsinin başından birkaç sayfa okudum, fakat devam için hiçbirisi üzerinde karar veremedim. Le Baron de Batz’ın “Vers l’echafand” , Francois chal Raux’un “Les origine de l’egpediton d’Egypte” , J. Patouillet’nin “Ostrowski” hakkındaki kitabı . Hep gözden geçirdim.” (22)

“Artık başka bir şey aramak lazımdı...”

“ Viyana’da hiç kalmaksızın seyahatime devam etmek niyetinde iken o zamanın yaygın ve öldürücü bir hastalığına, İspanyol nezlesine yakalanarak bir müddet Viyana’da kalmaya mecbur kaldım. Beni İstanbul’da karşılayan Cevat Abbas Bey’den öğrendiğim şu idi İstanbul’a dönmemi bana yazmasını söyleyen Yaver-i Ekrem İzzet Paşa’dır.

Geldiğimi İzzet Paşa’ya bildirdim. Hatırımda

kaldığına göre Perapalas’taki dairemde kendisiyle görüştüm. Davet sebebinin ne olduğunu merakla anlamak istiyordum. İzzet Paşa hiçbir sebep olmadığını , ancak yeni padişahla veliahtlığındaki seyahatimde çok yakından temaslarım olduğunu bildiği için bu temasları tekrar devam ettirerek faydalı olabileceğimi düşündüğünden böyle bir arzu göstermiş olduğunu söyledi.

Kendisine beni hatırladığından dolayı teşekkür ettikten sonra dedim ki

“- Her halde umumi vaziyetin fenalığını gidermek için yeni padişahı yeni istikamete sevk etmek lazımdır. Bu yolda kendisiyle görüşmekliğimi münasip buyurur musunuz?”

“- Doğru.” dedi.

Hemen Naci Paşa vasıtası ile padişahı mülakat istedim. Müsbet bir cevap geldi.

Seyahat arkadaşım Veliaht Vahdettin ile birkaç ay ayrıldıktan sonra , yeni Padişah Vahdettin’in salonuna Naci Paşa yanımda olarak girdim. Bu andaki hislerimi şöyle izah edebilirim. Tahta oturmada önce çok şeyleri çok açık olarak görüştüğümüz ve benim bütün fikirlerimi katılır gibi karşılayan bu zat acaba hükümdar olduktan sonra benim aynı tarzda görüşmekliğime müsaade eder mi? Bunda tereddüt edyorum. İşte Padişah Vahdettin ile bu tereddüt içinde karşı karşıya geldik.

Beni çok nazik kabul ettiğini söylemeliyim. Veliahtlığı zamanında olduğundan daha fazla iltifat etti. Oturdu , bana da karşısında yer gösterdi. Aramızda tabure üzerinde bulunan sigaralıktan bir sigara alıp verdi. Kendisi de bir sigara aldı ve yaktığı kibriti bana uzattı. Bu tavırdan çok ümitlendim. Önce kendisini münasip bir lisanla tebrik

ettim, sonra çok ehemmiyetli bir anda Osmanlı tahtına geçmiş olduğunu anlatırken dedim ki :

“- Seyahatiniz sırasında bütün fikirlerimi çok açık lisanla söylemiştim. Bu dakikada aynı tarzda görüşmekliğime müsaade buyurulur mu?”

“- Hay hay,” dedi , “bekliyorum.”

Uzun söylediklerim içinde esaslı nokta şu idi “Hemen başkumandanlığı bizzat üstünüze alınız. Kendinize bir erkan-ı harbiye reisi tayin ediniz. Her şeyden önce orduya sahip ve hakim olmak lazımdır. Ancak ondan sonra düşünülebilecek kararlar tatbik olunabilir.

Vahdettin bu teklif üzerine tıpkı kendini ilk defa veliahtlığında oturduğu sarayda gördüğüm zaman olduğu gibi gözlerini kapadı ve az sonra şu cevabı verdi:

“- Sizin gibi düşünen başka kumandanlar var mı?”

“- Vardır.” dedim.

“- Düşünelim.” dedi.

Konuşmamız kendiliğinden kesilmişti. İzin aldım.

Birkaç gün sonra idi. Naci Paşa , Padişahın beni İzzet Paşa ile kabul etmek istediğini haber verdi.

İkimiz Vahdettin’in huzurundayız. Ben bu daüveti bir mevzu üzerinde ikimizi birden dinlemiş olması ile tefsir ediyordum. Görüştüğümüz sırada hayli çalıştımsa da , konuşmayı umumi mevzulardan çıkarmaya muvaffak olamadım. Vahdettin çok ihtiyatlı idi. Nihayet neticesiz bir mülakatla padişahın yanından ayrıldık.

Günler geçti tekrar yalnız olarak padişahla görüşmek istedim. Beni bu sefer de kabul etti. İlk teklifinde ısrarlı görünen bir adam tavrı ile konuşmaya başladım. Vahdettin hemen bana cevap verdi:

“- Paşa ben her şeyden önce İstanbul halkını

doyurmak mecburiyetindeyim. İstanbul halkı açtır. Bunu temin etmedikçe alınacak her tedbir isabetsiz olur.”

Bu cümlelerin sonunda gözlerini kapadı. Ben tilki mizaçlı entrikacının yüzlerce örneğinden biri karşısında bulunduğumu büyük teessürle anladım. Düşündüğüm şu idi: Padişah önce İstanbul halkını kazanmak istiyor, kendisinin sonraki teşebbüsleri için kuvvet ve istinat noktasını burada arıyor! Fakat yine düşündüm ki umumi şart düzelmedikçe bunu temin etmek mümkün mü idi? Bunun için bir fikir daha söylemekten kendimi alıkoyamadım:

“- Çok doğru konuşuyorsunuz, fakat İstanbul halkını doyurmak için alınması lazım gelen tedbir ve teşebbüsler Zat-ı Şahanelerinizi bütün memleketi kurtarmak için alınması alınması lazım gelen lüzumlu ve acele tedbirlere başvurmaktan alıkoyamaz. Umumun selametini temin edecek çalışmalar ancak makinenin toptan iyi işlemesi ile muvaffak olabilir. Söylediğimin doğruluğuna inanıyorum. Belki Zat-ı Şahanelerince fazla telakki buyurulur. Fakat bildirmeye mecburum ki , yeni padişahın ilk hareketi kuvvetin sahibi olmak olmalıdır. Kuvvet , devleti , milleti ve bütün menfaatleri müdafaa eden kuvvet , başkasının elinde bulundukça, sizin padişahlığınız dahi zahiri olmaktan kurtulamaz.”

Biraz tedbirsizce konuşmuştum. Padişahın verdiği cevaba şu cümleler karıştı:

“- Ben Talat ve Enver Paşa hazretleri ile görüştüm.”

Bunu söyleyen zat daha birkaç ay önce veliahtlığında Talat ve Enver Paşalardan nefret ettiğini söyleyen ve bu adamların memleketi mahvolmaktan başka bir neticeye götürmesi imkansız teşebbüslerini tenkid eden Vahdettin idi. Şimdi Padişah ve Halife Vahdettin bu zatlarla

görüşmüş, memleketin selamati için icab eden tedbirleri almış bulunuyordu. Vahdettin demek istiyordu ki

“- Siz vazife ve selahiyetiniz üstünde benimle laubalilik mi etmek istiyorsunuz?”

Bu maksadı anladıktan sonra Vahdettin’in karşısında benim vicdani vazifem hihayet bulmuştu. Ayağa kalktım, müsaade istedim. Gözlerini kapadı ve hiçbir kelime söylemeksizin elini uzattı.

Salondan çıktığım vakit Naci Paşa gözlerimdeki teessürü okumuş gibi göründü. Konuşmadık. Uzaklaşmıştım. Perapalas’taki daireme geldim. Düşünmeye başladım. Hacı zannettiğimiz zatın Zir-i begal’de haç’ı çıkmıştı. Artık başka bir şey aramak lazımdı...” (23)

“İkinci defa Yedinci Ordu Kumandanıyım”

“Diğer yandan Sina Cephesi’nde, benim önceden raporlarda açıkladığım kötülükler aynen vaki oldu!

Bunun üzerine Falkenhayn Almanya’ya çağrıldı, yerine Liman Von Sanders görevlendirildi. Birkaç gün sonra iki Alman generalinin yanında padişah katına çağrıldım. Amacın, beni yeniden Yedinci Orduya göndermek olduğunu öğrenmiş bulunduğum için yalnızca kabul edilmek istediğimi gösterdim. İlk çağrı biçiminde ısrar edildi ve bana Yedinci Orduya komutan atandığımdan söz edilerek görev yerime, yapacağım işlere ilişkin emir verildi. Bu emir, bana verilen görev ve yetkiyle yerine getirilemezdi. Ancak bunu anlatmaya da imkân yoktu. Sonuç olarak önceden çekildiğim Yedinci Ordu Komutanlığına yeniden başlamak üzere Nablus’a gittim...”(24)

“ Nablus karargahında , ikinci defa Yedinci Ordu

Kumandanıyım. İlk işim çok üzücü ve yorucu seyahatlerle cepheyi dolaşmak ve vaziyeti tetkik etmek oldu. Bu teftiş neticesindeki kanaatim şu idi ki , her şey bitmiştir. Yakın felaketi önlemek için esaslı tedbirler almak çok güçtü. Düşününüz yüzlerce kilometre uzunluğunda bir cephe üzerinde üç ordu vardı , adları ordu... Zayıf , dağınık bir takım kuvvetler... Daha İstanbul’dan ayrılmazdan önce düşündüğüm , şekiller içinden çıkmak ve hakikatler içine girmekti. Yani bütün bu kuvvetle ile ufak da olsa kıymetli bir kitle halinde tek bir ordu teşkil etmeli idi. Mademki ben buraya memur ediliyordum , kendime güvenerek lazım gelenlere daha önce , İstanbul’dan hareketten önce bildirdim ki , bu kuvvet benim emrime verilmelidir. Bu yoldaki tekliflerim ciddiye alınmadı.

Biliyorsunuz ki ben Karlsbad’dan tamamiyle iyi olarak gelmiş değildim. İstanbul’a vardıktan sonra gerek orada, gerek karargahıma kadar seyahatimde çektiğim üzüntüler ve bilhassa cephenin çok sıkı ve az zamanda teftişi yüzünden , tekrar rahatsız olmuştum. İstanbul’dan çıkalı daha on beş gün olmamıştı , yatağında yatıyordum.

Bir gün kurmay başkanı bana o günün raporlarını okudu , basit raporlar , her zamanki gibi Yalnız raporlar içinde bir nokta dikkatimi çekti Bir İngiliz esirinin ifadesi... Bundan sezdim ki bir veya iki gün sonra İngilizler bütün cephe üzerinde büyük taarruzlarını yapacaklardı:

“- Biraz sonra kurmay heyetimi toplu olarak göreceğim.” dedim.

Yataktan kalktım, giyindim , çalışma odasına giderek bir muharebe emri yazdırdım. Bu emire “Düşman 19 Eylül günü akşamı umumi taarruz yapacaktır” diye başlıyor ve buna karşı ordumca alınacak tedbirleri

sıralıyordum.

Emri malumat edinmesi için grup kumandanı bulunan Liman von Sanders Paşa’ya da gönderdim. Çok hürmet ettiğim bu zat benim raporlardan çıkardığım neticeyi uzak görmüş ve gülmüş. Bununla beraber ihtiyattan zarar gelmez diye bana da fazla bir şey söylemeye lüzum görmemiş.

Ben verdiğim emrin uğrayabileceği anlayışsızlıkları tahmin etmiştim. Bu sebeple düşmanın işaret ettiğim zamandaki taarruzunu çok dikkatle takip ediyordum. 19-20 Eylül gecesı Kolordu Kumandanlarını (İsmet ve Ali Fuat Paşalar) telefon başına çağırdım ve sordum:

“- Verdiğim emri ve ona göre icabeden tedbirleri aldınız mı?”

“- Emriniz yapılmıştır.” cevabını verdiler.

Ben daha telefon konuşmasını bitirmeden düşman topçusu muharebe hatlarımız üzerine ateş açmaya başladı. Gece muharebe ile geçti. Benim ordumun sağ cenahındaki ordu esir oldu ve boş kalan cepheden geçen düşman süvarileri Liman von Sanders’in karargahını bastı. Hakikat anlaşılmıştı. Fakat neye yarar? Anlatılması uzun sürecek güçlükler içinde nehirlerden geçerek çöllerden aşarak ordumu Şam’a kadar getirebildim...

“Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı”

1334 (1918) senesinin son aylarında bulunuyorduk. Bu sırada umum Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı’nın bana verildiğine dair bir telgraf aldım. Yedinci Ordu kumandanlık vekaletine kolordu kumandanlarından Ali Fuat Paşa’yı tayin ederek grup karargahının bulunduğu Adana’ya hareket ettim. (3 Ekim 1918).

Grup karargahı Adana şehri yakınında büyük bir otelde idi . Müşir Liman von Sanders ile kurmay heyetini bu otelde buldum...

Müşir Liman von Sanders Paşa’nın karargahında büyük bir nezaket ve itina ile dinlendirildim.

Şimde yalnız Liman von Sanders’le ben , onun kumandanlık bürosundayız. İkimiz bir masada karşılıklı ayaktayız. Liman von Sanders , büyük terbiye ve nezaketle , fakat çok acıklı bir lisanla bana şu kısa cümleleri söyleyerek kumandayı teslim etti:

“- Ekselans , siz muharebe cephelerinde , Arıburnu’nda Anafartalar’da çok yakından tanıdığım kumandansınız. Aramızda gerçi bazı hadiseler de geçti. Fakat bunlar nihayet bizi birbirimize daha iyi tanıtmış oldu. Kalpten dost olduğumuzu zannederim. Bugün Türkiye’yi bırakmaya zorlanırken emrim altındaki orduları Türkiye’ye ilk geldiğim zamandan beri takdirkârı bulunduğum bir kumandana teslim ediyorum. Bu umumi felaket içinde bedbahtlık duymamak mümkün değildir. Ben yalnız bir şeyle kendimi teselli ediyorum. Kumandayı size bırakmak! Bu dakikadan itibaren emir sizindir ben sizin misafirinizim.”

Mareşalin hüznü ve elemle dolu sözleri beni de müteessir etti. Hiç cevap vermedim. Sadece :

“- Oturalım.” dedim.

Karşı karşıya oturduk. Birer sigara yaktık. Benim ricam üzerine o da bir kahve ikram etti. İkimiz de sessiz birbirimize bakıyorduk...

Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı’nı üstüme aldıktan sonra düşündüğüm esaslı noktalar şunlardı :
“Doğrudan doğruya elim altında bulunan kuvvetleri

geçirdikleri bütün felaketlere rağmen hakiki kuvvet haline getirmek , düzenlemek , teşkil etmek , takviye etmek! Hicaz kuvve-i seferiyesini ve Maan’daki kuvvetleri hiç de hesaba katmayı düşünmedim. Onların zaten esarete mahkum olduklarını iki sene evvel Cemal ve Enver Paşa’lara anlatmıştım.

Musul civarında bulunan Altıncı Ordu’yu istifade edilebilir bir halde görmek isterdim. Bu maksatla ordunun kumandanı ile doğrudan doğruya muhabereye giriştim. İstanbul ve Çanakkale taraflarında bulunan kuvvetlere ümit bağlamıyordum. Doğu’da Azerbaycan ve İran’da bulunan ordularla hiçbir temas ve münasebetim yoktu. Onlar için de henüz bir şey düşünecek halde değildim. Aden kapısını zorlayan Sait Paşa tümeninin varlığını bile hatırlamıyorum. Fakat her şeyden önce elim altında bulunan iki ordunun istediğim tarzda takviyesi (ile) bütün felaketlere rağmen Türk sesinin işittirilebileceği kanaatinde idim. Bu yolda işe başladım. Bana yardım eden ordu , kolordu kumandanları ve kurmay arkadaşlarım , görüşlerimi anlayarak her ihtimale karşı yardım etmeye söz vermiş şahsiyetler idi...” (25)

“Aynı sıralarda mütareke yapılmıştı. Daha Halep’te iken hemen kabineyi (*Hükûmet*) değiştirmek ve yerine isimlerini açıkça söylediğim kişilerden oluşan bir kabine geçirmek gereğini ve aynı zamanda benim İstanbul’a çağrılmamın yararlı olacağını açıktan açığa İstanbul’a bildirmiştim. Gerçi kabine kuruldu; ancak benim İstanbul’a çağrılmama gerek görülmedi...” (26)

“ Bir gün İzzet Paşa tarafından makine başına davet edildim. Kendisi kabineden istifa ettiklerini bildirdikten sonra benim İstanbul’da bulunmaklığımın münasip olacağını söyledi. Ben bu imadan İstanbul’da

buhranlı vaziyetler geçtiğini anlayarak zaten kumanda ettiğim grup lağvedilmiş olduğundan İstanbul'a hareket ettim..." (27)

"İstanbul'a ulaştığımda benim gözümde durum şu idi: Mebuslar Meclisi nasıl davranılacağına kararsız idi. Yeni görevlerinden düşmüş kişilerle ve milletvekilleriyle ayrı ayrı görüştüm. O zaman düşündüğüm şey, her çevreyi rahatlatarak ülkeyi savunmak için güçlü bir durumun ortaya çıkarılabileceği merkezinde idi. Ancak bu düşünce üzerinde gereği kadar çalışmaya zaman kalmadan Meclisin dağıtılmasına şahit olduk." (28)

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI

"1- Boğazlar Bölgesi İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir...

5- Sınır koruması ve iç güvenlik ile görevli askeri kuvvetler dışında tüm Osmanlı ordusu derhal terhis edilecektir...

7- İtilaf Devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durum belirlediğinde, stratejik herhangi bir noktayı işgal etme hakkında sahip olacaktır.

8- İtilaf Devletleri Osmanlı demiryollarından ve gemilerinden serbestçe yararlanabilecektir...

10- Toros tünelleri, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir...

12- Telsiz, telgraf ve kabloların denetimi İtilaf Devletlerine geçecektir.

20- Terhis olunacak Osmanlı ordusuna ait tüm silahlar, cephane ve ulaşım araçlarının ne yapılacağına İtilaf Devletlerince karar verilecektir...

24- Doğu vilayetlerinde (Erzurum, Van, Elazığ, Diyarbakır, Sivas, Bitlis) karışıklık çıkarsa İtilaf Devletleri bu illerin herhangi bir kısmını işgal hakkına sahip olacaktır..."

BİR ANI

Atatürk, 13 Kasım 1918 sabahı İstanbul'a varır. Kendisini karşılayan arkadaşı Doktor Rasim Ferit'le birlikte Haydarpaşa'dan Kartal istimbodu ile karşıya geçerken İstanbul'a gelmekte olan düşman gemilerini görür. Bunların arasında Yunanlıların meşhur Averof kruvazörü de vardır. Atatürk çok müteessir olur. Arkadaşına : "Hata ettim. İstanbul'a gelmemeli idim. Ne yapıp yapıp Anadolu'ya dönmenin çaresine bakmalı." der. Ve şu meşhur sözünü söyler: "Geldikleri gibi gideceklerdir." (29)

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Geldikleri Gibi Gidecekler - 1

Atatürk, Mirliva
(Tümgeneral)
Üniforması ile

12 Aralık 1916-
Atatürk'e, Muş
ve Bitlis
Cephelerindeki
başarıları
nedeniyle "İkinci
Rütb'e'den
Mecidi Nişan"
verilmiştir.

27 Ocak 1916- Atatürk, karargahı
Edime'de bulunan 16. Kolordu
Komutanlığı'na atanmıştır.

10 Mart 1916- 16. Kolorda Karargahı
Diyarbakır'a nakledilmiştir.

1 Nisan 1916- Atatürk, Mirlivahğa
(Tümgeneral) terfi etmiştir.

2-3 Ağustos 1916- Atatürk komutasındaki
kuvvetler Bitlis ve Muş yönünde taarruza
geçmiştir.

7 Ağustos 1916- Muş, Ruslar'dan geri
alınmıştır.

8 Ağustos 1916- Bitlis, Ruslar'dan geri
alınmıştır.

Atatürk Bitlis'te birliğini denetlerken
(1916)

26 Şubat 1917- Atatürk, Hicaz
Kuvvei Seferiye Komutanı olarak
Şam'a gelmiştir.

12 Mart 1917- Atatürk 2. Ordu
Komutanı olarak Şam'dan
Diyarbakır'a dönmüştür.

Atatürk Muş'ta (1916).

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Geldikleri Gibi Gidecekler - 2

5 Temmuz 1917- Atatürk , Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na bağlı olan ve Halep'te bulunan 7. Ordu Komutanlığı'na atanmıştır.

Atatürk Halep'te (1917)

6 Ekim 1917- Atatürk, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı Mareşal Falkenhein ile anlaşmazlık sonucu, 7. Ordu Komutanlığı'ndan istifa etmiştir.

7 Kasım 1917- Atatürk, İstanbul'da Genel Karargah'ta görevlendirilmiştir.

Atatürk Diyarbakır'da (1917).

15 Aralık 1917- Atatürk , Veliâht Vahdettin ile Almanya Gezisi'ne çıkmıştır.

Mayıs 1918- Atatürk, böbrek rahatsızlığı sebebiyle tedavi için Viyana ve Karlsbad'a gitmiştir.

Atatürk Karlsbad'da. (1918)

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Geldikleri Gibi Gidecekler - 3

7 Ağustos 1918- Atatürk, Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olan Mareşal Liman von Sanders'in emrindeki 7. Ordu'ya tekrar komutan olarak atanmıştır.

20 Eylül 1918- Atatürk, gelişen İngiliz taarruzu karşısında 7. Ordu'yu Şeria Nehri'nin doğusuna almıştır.

Atatürk, Liman von Sanders ile (1918)

Atatürk, Yıldırım Orduları Grup Komutanı (1918)

22 Eylül 1918- Atatürk'e olağanüstü hizmetleri ve ordusunun inhadan kurtarılması nedeniyle Fahri Yaverlik Unvanı verilmiştir.

26 Ekim 1918- İngilizler Halep'e girmiş, Atatürk'ün komutasındaki 7. Ordu, İngilizleri Halep'in kuzeyinde durdurmuştur.

30 Ekim 1918- Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.

31 Ekim 1918- Atatürk, Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'nı devralmıştır.

Kasım 1918- Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı kaldırılmış, Atatürk, İstanbul'da görevlendirilmiştir.

13 Kasım 1918- Atatürk, İstanbul'a gelmiştir.

“YA İSTİKLAL , YA ÖLÜM!..”

“İstanbul’un haysiyetli kişilerince türlü isimler altında programlar ve partiler kurularak kurtuluş yolları aranmakta idi. Bunların her birini ayrı ayrı araştırdım. Hiçbiri bir kurtuluş gücüne dayanmıyordu. Bundan dolayı hiçbiriyle iş birliğinden bir sonuç beklemedim. Onaylama gücünün doğrudan doğruya millet olacağı görüşü bende çok güçlüydü.

İstanbul’da oluşan durumlardan, yapılan girişimlerden, özellikle durumun güçlüğü ve acıklılığından milletin haberi yoktu. İstanbul’da oturup milleti bilgilendirmek imkânı da kalmamıştı. Bundan dolayı yapılacak şeyin İstanbul’dan çıkıp milletin içine girmek ve orda çalışmak olduğuna karar verdim. Bunun yapılış biçimini düşündüğüm ve bazı arkadaşlarla görüştüğüm sıradaydı ki hükûmet beni Ordu Müfettişi olarak Anadolu’ya göndermeyi önerdi...” (30)

" Ben artık son denebilecek bu temaslar ve mülakatlarda bulunurken, İstanbul içinde müspet çalıştığını bildiğim bir makamdan bahsetmeliyim. Birçok mütareke kabinelerinin birinde Harbiye Nezareti'ne geçen Cevat Paşa, faziletinden ve liyakatinden emin olduğu Fevzi Paşa'ya (Mareşal Fevzi Çakmak) Erkânıharbiye-i Umumiye Reisliği'ni teklif etti. Fevzi Paşa'yı ben de eskiden tanırdım. Anafartalar Grubu Kumandanlığı'ndan ayrıldığım vakit yerime onu tayin etmişlerdi. Bir tarihte İkinci Ordu Kumandanlığı'ndan Yedinci Yıldırım Ordusu Kumandanlığına geçtiğim zaman da benim yerime gene o faziletli arkadaş geldi. İstifa etmiş olduğum Yedinci Ordu

Kumandanlığı'nı da gene kendisine devretmiştim. Fevzi Paşa beni istifa mecburiyetinde bırakan sebeplere göğüs germek için sıhhatini kaybetmiş, hayatının tehlikeye girdiğini görmüştür. Hatta İstanbul'a gelerek aylarca tedavi altında kaldı. Fevzi Paşa, Erkânıharbiye-i Umumiye Reisliği'nde ne yapacaktı, ne yapabilirdi? Eni sonu bu milletin silaha sarılacağından şüphesi yoktu. Halbuki mütareke şartlarına göre bütün silahlar ve her yerdeki cephane İtilaf Devletleri'ne teslim olunacaktı. Fevzi Paşa, mütareke şartlarını tatbik eder görünerek, eğer silah ve cephaneler İtilaf Devletleri tarafından kolaylıkla naklölunabilecek yerlerde ise onları Anadolu'nun içinde kalabilecek gibi yollardan sevkeder gibi davranmıştır. Mesela, Diyarbakır'deki silah ve cephane trenle hemen İstanbul'a gelebilirdi. Fevzi Paşa öyle sebepler buldu ki bunlar kağnılarla Sivas üzerinden Samsun limanına gelmek zaruri sayıldı. Şimdiden haber vereyim ki bütün bu kafileler nihayet benim elimde kalmıştır. Gene mesela Kütahya'da pek çok cephane vardı. Fevzi Paşa, şimendiferle taşınmamaları için ,bunların Ankara-Sivas istikametinde nakledilmek üzere emir verdi. Fakat bunlar, emrin içyüzü anlaşılamadığı için kazaya uğramıştır ve trenle İzmit Körfezi'ne getirilerek denize dökülmüştür. Çanakkale'deki toplarımız da tahrip olunacaktı. Gerek Fevzi Paşa, gerek onun yerine geçen Cevat Paşa'nın tertipleri ile bu toplar da, gizlice, sonradan bizim işimize yarayabilecek yerlere gönderilmiştir. İstanbul'daki depolarda bulunan silah ve cephane, hiç kimse farkında olmaksızın, daha sonra istediğimiz yerlere gönderilecek tertiplere konmuştur.

Cevat Paşa bir gün Harbiye Nezareti'nden çekilmek mecburiyetinde kalınca Fevzi Paşa'ya der ki:

"- Paşam, göreceksiniz ki sık sık Harbiye Nazırları değişecektir. Fakat siz yerinizde kalınız ki başlanılan işleri yürütebilesiniz!"

Fevzi Paşa, Ankara'ya gelinceye kadar, nasıl ıstıraplara tahammül ettiğini, süngü tehditleri altında bile beni aydınlatacak ve doğru yolu gösterip uyaracak tedbirler almış olduğunu söylemeliyim...

"Bu adamı İstanbul'dan uzaklaştırmak lazımdır."

Vahdettin kabinelerinde benim için iki zıt fikir olduğunu yukarda söylemiştim: Biri beni lehlerinde kazanmaya çalışanlar, diğeri hiçbir suretle itimad edilmemek lazım olduğunu iddia edenler! Aylarca, münakaşalardan sonra hangi fikir hak kazanmış, bilir misiniz: Mustafa Kemal'e emniyet edilemez! Mustafa Kemal İstanbul'da birtakım menfi telkinler, belki hazırlıklar yapıyor. Bu adamı İstanbul'dan uzaklaştırmak lazımdır. Mustafa Kemal'i Anadolu dağlarına atmalı ve orada çürütmeli! Nihayet bu karar üzerinde mutabık kalmışlar. Bunu işiten yakın arkadaşlarım beni tebrik ettiler.

Beni İstanbul'dan çıkarmakla ağır bir yükten kurtulacaklarını zannedenler, makul bir sebep aramakla meşgul idiler. Nihayet bu sebep, işgal kuvvetleri zabitlerinin raporları ile dolu bir dosya halinde ellerine geldi.

Bir gün Harbiye Nazırı rahmetli Şakir Paşa beni makamına davet etti. Bürosunun karşısına oturdum. Bir tek kelime söylemeksizin bana dosyayı uzattı:

"- Bunu okur musunuz?" dedi. Dosyayı baştan nihayete kadar gözden geçirdim. Hulasası şu idi:

"Samsun ve havalisinde birçok Rum köyleri Türkler tarafından her gün tecavüze uğramaktadır. Osmanlı

hükümeti bu vahşi tecavüzlerin önüne geçememektedir. Bu havalinin emniyet ve huzurunu temin etmek insaniyet namına borcumuzdur." Raporlar İstanbul Hükümeti'ne verilirken bir de protesto ilave edilmişti: "Bu tecavüzleri menetmek lazımdır. Eğer siz aciz iseniz, vazifeyi biz üstümüze alacağız!" Dosyayı okudukutan soma Harbiye Nazırı'nın yüzüne baktım:

"-Emriniz paşam" dedim.

"- Bu böyle midir, zannedersiniz?"

- Zannetmiyorum, fakat bir şeyler olmak ihtimali vardır." Bunun üzerine asıl bahse geçti:

"- İşte, dedi, böyle midir, değil midir, evvela bunu meydana çıkarmak için oralara bir zatın gidip tetkiklerde bulunması lazımdır. Ben Sadrazam Paşa ile (Damat Ferit Paşa) görüştüm. Sizi münasip gördük. Oraya gidesiniz ve meselenin mahiyetini anlayasınız."

"- Memnuniyetle giderim. Ancak ben oraya Türkler Rumlara zulmediyor mu, etmiyor mu, yalnız bunu anlamak için mi gideceğim, memuriyetim bu mu olmak lazımdır?"

"- Evet," dedi, "konuştuğumuz budur!"

"-Pekâlâ, yalnız müsaade buyurursanız, memuriyetime bir şekil vermek, lazım! Sizi üzmemeyim, arzu ederseniz Erkânıharbiye Reisinizle görüşerek bunu tespit edelim!"

"-Hay hay!" dedi.

Nazırlık makamından çıkarak, Erkânıharbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa'yı aradım. Yerinde yoktu. Yirmi günden beri hasta olduğu için gelmemekte olduğunu söylediler. Merak ettim. Acaba yeni bir rahatsızlığı mı vardı? Çok sonra anladığıma göre mesele şu idi: Suriye Fatihi General Allenbi İstanbul'a geleceği zaman, Harbiye

Nazırı, Fevzi Paşa'yı çağırmış ve karşılamaya gitmesini istemiş. Fevzi Paşa: "- Ben bunu yapamam!" demiş.

"- Yapmak lazımdır!" cevabını alınca da:

Hastayım, evime gidiyorum!" demiş; o günden beri de çıkmamış.

Dairede ikinci Reis Diyarbekirli Kâzım Paşa ile karşılaştım. Kendisine Nazır Paşa'nın bana verdiği vazifeden bahsettim.

"- Malumatınız var mı?"

"- Hayır!" dedi.

"- İşte ben sana haber veriyorum!" dedikten sonra, " Kapıları kapattırır mısınız?" dedim.

Kâzım Paşa gülererek yüzüme baktı: "- Ne oluyoruz?"

Kâzım Paşa ile açık konuşarak bütün düşündüklerimi anlattım:

"-Her ne sebep veya maksatla, beni İstanbul'dan uzaklaştırmak için bir vesile aramışlar ve bu memuriyeti bulmuşlar. Hemen kabul ettim. Ben zaten şu veya bu suretle Anadolu'ya geçmek fırsatı arıyordum. Madem ki onlar teklif ettiler, fırsattan mümkün olduğu kadar istifade etmeliyiz!"

KâzımPaşa: "-Nasıl?" dedi. Cevabımı beklemeksizin ilave etti: "- Ha... zaten ordu müfettişlikleri meselesi var. Sen o taraflara ordu müfettişi unvanı ile gidebilirsin!"

"- Unvanın ehemmiyeti yok," dedim,"yalnız şimdi Harbiye Nazırı ile konuş, benden ne istiyorlar, tespit et, üst tarafını kendimiz yaparız."

Kâzım Paşa Harbiye Nazırı'nı gördü, kendisinden aldığı direktif şu idi:

"- Maksat Samsun havalisinde Rumlara tecavüz eden Türkleri yola getirmek, sonra Anadolu'da birtakım milli teşekküller belirliyormuş, onları da ortadan kaldırmak!

Mustafa Kemal'i bunun için yolluyoruz. Kendisine Sadrazam Paşa ile beraber bir salahiyetname vereceğiz!"

Kâzım Paşa bürosuna dönerek bana bunları izah etti:

"- Çok güzel", dedim ve kapıların iyi kapalı olup olmadığına baktım: "- Yalnızız!" dedi.

"- Onlar ne istiyorlarsa azamisini ilave ederek bir talimatname kaleme alınız, yalnız bir iki noktayı ben not ettireyim!"

"- Peki!" dedi. Benim ehemmiyet verdiğim, salahiyet meselesi idi. Mümkün olduğu kadar Anadolu'nun her tarafına emirler verebilmen idim. İstediğim bir madde, Samsun'dan başlayarak bütün şark vilayetlerinde bulunan kuvvetlerin kumandanı olmaklığım ve bu kuvvetlerin bulunduğu vilayetler valilerine doğrudan doğruya emir verebilmekliğimdi. Bir başka madde, bu muntaka ile herhangi bir temasta bulunan askeri ve idari makamlara yazışmalarda bulunabilmekliğimdi.

Kâzım Paşa'ya dedim ki:

"- Onların arzularını bir araya topla, fakat sonuna bu iki maddeyi ilave et!"

Kâzım Paşa yüzüme baktı: Bir şey mi yapacaksınız?"

"- Kulağını bana doğru uzat," dedim , "Evet. Bir şey yapacağım. Bu maddeler olsa da , olmasa da yapacağım."

Kâzım Paşa güldü: "- Vazifemizdir, çalışacağız!"

Dediğim gibi yazdığı talimatnameyi okudu. Sonra beni bırakarak, müsveddeyi Harbiye Nazırı'na göstermek üzere odadan çıktı. Bilmem ne geçti, bu kadar az zamanda ne geçebilir, fakat Kâzım Paşa'nın söylediğine göre Sadrazam Paşa talimatnameyi imzalamayacakmış. Şakir Paşa da imza koymaktan çekinmiş, ancak bu rahmetlide

vicdani bir seziş olmak lazımdı ki, "-İmza edemem!" sözünden sonra: "- Mühürümü basarım!" demiş.

"- Mühürünü basıyor mu?" dedim.

"-Evet, hatta bana mühürünü verdi ve bas dedi!"

O halde talimatnameye Mustafa Kemal Paşa lüzum gördükçe doğrudan doğruya Sadrazam Paşa ile muhabere eder, kaydını da ilave edelim."

"- Çok iyi, ama Şakir Paşa'ya okuduğum müsveddede bu kayıt yoktu."

Bununla beraber Kâzım Paşa böyle bir madde de ilave ederek talimatname beyaza çekildi, Şakir Paşa'nın makam mühürü basıldı. İki nüsha idi, birini cebime koydum. Ötekini de Kâzım Paşa'ya vererek:

"- Sen de bunu dosyanda saklarsın!" dedim.

Latifeli bir gülüşle: "- Paşam, beni torbaya mı sokuyorsun?" dedi.

"- Hayır, hayır, sana şimdi yalnız teşekkür ediyorum. Bir gün bunu hatırlarız!"

Müfettişlik meselesinin Erkânıharbiye-i Umumiye İkinci Reisi tarafından hatırlatıldığını söylemişim. Sonradan öğrendiğim bazı şeyleri de ilave edeyim: Fevzi Paşa'nın ittihatçı olduğundan şüphe eden hükümet, kendisini makamından uzaklaştırmak için galiba Birinci Ordu Müfettişliği'ni teklif etmişler. Halbuki başka bir yerde söylediğim sebeplerle Fevzi Paşa'nın Erkânıharbiye reisliğinde kalması lazımdı. İstifa teklifini kabul etmemekte ısrar etmiştir. Gene o sıralarda Mersinli Cemal Paşa Konya'da ihdas olunan bir müfettişliğe tayin olunduğu için benim de yeni vazifemi almaklığım tabii ve kolay olmuştur... Ne âlâ şey... Ben o gün bütün bunları bilmiyordum. Talih bana öyle müsait şartlar hazırlamış ki

kendimi onların kucağında hissettiğim zaman ne kadar bahtiyarlık duydum, tarif edemem. Nezaretten çıkarken heyecanımdan dudaklarımı ısırdığımı hatırlıyorum. Kafes açılmış, önde geniş bir âlem, kanatlarını çırparak uçmaya hazırlanan bir kuş gibi idim...

"Mutlaka muvaffak olacağız!"

...Şimdi size mahrem bir buluşmadan bahsedeyim: Süleymaniye sokaklarından birinde hoş bir ev... Buraya vakitsiz ve teklifsiz gitmişim. Kim olduğumuzu bilmeksizin bizi evin içinde gören hizmetçi kız: "- Ne istiyorsunuz, beyefendi hazır değil!" diyordu. Kızcağıza:

"- Hele bizi misafir odasına al, bir taraftan beyefendi de hazır olur!" dedim. Odaya girdik. Hizmetçi kıza fazla bir şey söylemeye lüzum kalmadan, ev sahibi beyefendi güler yüzü ile içeri girdi:

"- Ne haber., ne haber., bu ne baskın?"

Kimdi, tahmin ediyor musunuz: İsmet Bey! (*İsmet İnönü*).

Vaktim dar, sana hikâyeyi kısaca söyleyeyim," dedim" ve her şeyi anlattım: "- Ben yerleşinceye kadar sen de bana yardım edeceksin ve iş başladığı vakit yanıma geleceksin!"

Veda etmek üzere ayağa kalktım, ellerimi tuttu:

"- Biraz daha konuşsaydık.." dedi. İstanbul'da kaldığım kadar benimle mümkün olduğu kadar az alakalı görünmesini de rica ettim...

...Fethi Bey'i öteki tutuklularla beraber Bekirağa bölüğüne nakletmişlerdi. Bir iki defa da yanlarına gitmişim. Tekrar ziyaret ederek mahremlerime de bu müjdeyi vermek istedim. Önce hapishane müdürünün

odasına girdim, müdür beni hürmetle karşıladı ve ben oturduktan sonra ayakta durdu: "- Oturunuz Ali Bey!" dedim. Bu Ali Bey, Buğlan gediği batısında, kumandanının kendisini aydınlatmamış olmasından, bana yanlış malumat verdiği için açığa çıkardığım 20'nci alay kumandanı idi. Kabahat onun olmadığını sonradan anlamıştım. Şimdi karşımda duran ve arkadaşları, nezareti altında bulunduran o idi. Harpte açığa çıkarılmış olması, ona emniyet kazandırmış olmalı idi. Namuslu insanları müdafaa etmek borcumuzdur. Ali Bey müstesna bir asker olmayabilirdi, fakat cephelerde fedakârlık etmiş olanlardandı. Ehliyetsiz bir kumandanın kurbanı, hakka razı olacak kadar da temiz kalpli idi. Artık söyleyebilirim. Hapishane müdürü sıfatı ile son ziyaretimde bana dedi ki: "- Paşam haber aldık, Anadolu'ya gidiyormuşsunuz. Ne vakit emrederseniz, tutuklulardan istediklerinizi yanıma alarak size geleceğim." Ayağa kalktım, Ali Bey'in elinden tuttum:

"- Bana muvaffakiyetimin ilk müjdelerini veriyorsunuz, teşekkür ederim" dedim. Bütün koğuştaki serbestçe dolaşmak istediğim için, benimle beraber gelmemesini söyledim.

Önce Fethi Bey'i gördüm. Bir köşeye çekildik. Vaziyeti hikâye ettim. Sonra koğuşları dolaştık. Bazılarında birbirleri üstüne yığılmış insanlar, sıkışık karyolalar... İçlerinden biri üstüme atıldı, boynuma sarılarak:

" Görüyor musun Kemal, ne haldeyiz?" dedi: Hüsrev Sami! Bazı büyükleri odalarında vakit öldürmek için oyun oynar buldum. Mahremlerimizle, Ali Bey'le bir tertip yapmak mümkün olacağını konuştuk. Veda ettim.

...Yunanlılar İzmir'e asker çıkarmazdan biraz önce, galiba mayısın 14'üncü günü, Sadrazam Damat Ferit

Paşa'nın Nişantaşı'ndaki evine akşam yemeğine davetli idim. Belirlenen saatte gittim. Benden başka henüz kimse yoktu. Kısa birkaç kelimeden sonra uzunca bir durgunluk devam etti: Kendisinde Harbiye Nazırı ile beraber gördüğüm zamanki samimiyetten eser yoktu. Benimle yalnız kalmaktan sıkılıyor gibi idi. Bir aralık saatine baktı:

"- Acaba nerede kaldı?"

"- Birini mi bekliyordunuz, efendim!"

"- Evet, Cevat Paşa Hazretleri gelecekti."

Gene sükût... Biraz sonra Cevat Paşa salona girdi. Hemen üçümüz beraber yemek salonuna geçtik. Sofrada çatal ve tabak tıkırtılarından başka ses yok. Üçümüz de susuyoruz. İçimden gelen suallere kendi kendime içimden cevap vermeye çalışıyordum. Her halde benimle konuşacak bazı şeyleri olmalı idi. Belki de çok ehemmiyetli meseleler vardır, sofradan sonraya saklıyordur, diyordum. Yemeğin sonuna yaklaşmıştık. Sadrazam Paşa kısa bir cümlesi ile beni vehimlerimden kurtardı. Cevat Paşa'ya ve bana bakarak: "- Yemekten sonra biraz görüşelim" dedi.

"-Emir buyurursunuz!"

Ortasında genişçe bir masa bulunan çok dar, fakat hoş bir salon, daha ayakta iken Sadrazam dedi ki:

"- Bir harita getirsek de Müfettiş Paşa onun üzerinde izahat verse..."

Kipert'in atlası geldi, Anadolu paftasını bulduk. Sadrazam Paşa'ya baktım,

"- Ne cihetlerden izahat emir buyuruluyor" dedim.

Mesela," dedi, "Samsun ve havalisinde ne yapacaksınız?"

Kelimeler adeta ağzımdan dökülmeye başladı:

Efendim,” dedim, “İngiliz raporlarına göre Samsun ve havalisinde bazı karışıklıklar varmış... Biraz mübalağalıdır, zannediyorum. Ne de olsa bunlar basit şeyler... Yerinde yapacağımız tetkikat ile hallederiz. Şimdiden isabeli bir şey söylememekten korkarım.”

Cevat Paşa'ya döndü: "- Siz ne dersiniz?"

Cevat Paşa pek tabii bir tavırla:

"- Öyledir efendim, bu gibi işler yerinde hallolunur."

Kanaat getirmemiş görünen Sadrazamın kafasında daha büyük bir endişe, sual şekli arıyordu. Derken biraz heyecanlı bir sesle sordu:

"-Pekâlâ, siz bana harita üzerinde nerelere kadar kumanda edeceksiniz, gösterir misiniz? "

Vesveseye düştüğü noktayı hemen anlamıştım:

"- Efendim henüz ben de pek iyi bilmiyorum, belki... takriben... (Kipert'in küçük hartasına elimi koyarak) ihtimal şu kadar ufak bir parça..." diye bazı vilayetleri gösterdim ve manalı bir tarzda Cevat Paşa'nın yüzüne baktım.

Ben haritadan elimi kaldırırken o da ilave etti:

"- Efendim,” dedi, “Paşa tabii o mıntıkadaki kuvvete kumanda edecek... Zaten nerede kuvvet kaldı ki...” Sözüünü tamamlarken, vaziyetin hiç de ehemmiyetli olmadığını anlatmak istermiş gibi, masadan uzaklaşır gibi oldu. İçimden Cevat Paşa'ya teşekkür ediyordum.

Her birimiz birer koltuğa çekildik ve kahvelerimizi içmeye başladık. Damat Paşa ferahlamış gibi idi:

"- Ne vakit hareket edeceksiniz? "

- Ne vakit emir buyurulursa... Ben hazırım, arzu ederseniz yarın veya öbür gün..."

"- Zatı-şahaneyi ziyaret ettiniz mi? "

" - Hayır efendim"

" - Ziyaret etmeden mi gideceksiniz?"

"- İrade buyurulmadı."

Ben iradei seniye'yi tebliğ ediyorum, yarın kendilerini ziyaret ediniz!"

"- Peki efendim!"

Sadrazamın konağından çıktıktan sonra, Cevat Paşa ile kol kola, karanlıkta, Nişantaşı caddesinden Teşvikiye'ye doğru sık adımlarla ilerliyorduk. Cevat Paşa samimi bir lisanla bana sordu:

"-Bir şey mi yapacaksın Kemal?"

"- Evet Paşam, bir şey yapacağım!"

"- Allah muvaffak etsin!"

"- Mutlaka muvaffak olacağız!"

Birbirimizden ayrıldık!...

"Beraber yürüyebilecek miyiz?"

Reislik bürosundayım. Fevzi Paşa'nın yerine Cevat Paşa tayin olunmuştur. Tam o gün Fevzi Paşa'dan vazifesini teslim alacaktım. Bu suretle her ikisi ile buluşmuş oluyorum. Cevat Paşa makamındadır, biz Fevzi Paşa ile karşısındayız. Bir vaka daha anlatayım: Fevzi Paşa'yı niçin çekip uzaklaştırmak istediklerini söylemiştim. Vazifesinden ayırmaya karar vermek için daha sonra ciddi bir sebep olmuş. Sebep şu: İzmir'e çıkmaya hazırlanan Yunanlılar adalara asker yığmaya başlamışlar. Erkânıharbiye'ye raporlar geldikçe, Fevzi Paşa, böyle bir tecavüze ateşle karşı koymak lazım geldiğini Harbiye Nazırı imzası ile tebliğ ediyormuş. Nihayet bir gün Harbiye Nazırı Şakir Paşa, İzmir kumandanı tarafından telgrafhaneye çağırılmış. O zamana kadar bu gibi davetlere Fevzi Paşa ile birlikte giderken, o gün Erkânıharbiye-i Umumiye Reis'ine

haber vermemiş. Muhabere başlamış. Belki iyi hatırlayamam, fakat Erkânıharbiye dosyalarında vesikalar olmak lazım, kumandan demiş ki: "- Amiral Galtrop, 'mütareke şartlarına göre İzmir'e çıkıp Kadifekale'yi işgal edeceğim', diyor, ne buyurursunuz?"

Şakir Paşa, imzası ile, mütareke şartlarına uyulmak icap ettiğini yazmış. Kumandan şifreli bir telgrafla şunu ilave etmiş:

"- Ondan sonra Yunanlılar İzmir'e çıkacakmış, buna ne dersiniz?"

Harbiye Nazırı: Böyle şey olur mu, hayal ediyorsun, vehmediyorsun!" cevabını vermiş. Muhaberenin sonuna doğru Fevzi Paşa'yı da telgrafhaneye çağırmışlar. Kendisine, bahsettiğim telgraflaşmaların dosyasını vermişler. Harbiye Nazırı'nın talimatı ile Fevzi Paşa'nın ilk verdiği emirler tezat halinde idi. Fevzi Paşa'nın yerinde kalmasına ihtimal yoktu. Fakat onun yerine reisliğe gelen Cevat Paşa da nihayet Fevzi Paşa'nın yolunda yürüyecek bir şahsiyet idi.

Masa üstünde bir harita vardı. Fevzi Paşa'nın gözlerinden, yüzünden ve tavrından çok dolgun olduğunu anlıyordum. Cevat Paşa'nın ne düşündüğünü de bir gece evvelki Sadaret konağındaki buluşmamızdan biliyordum. Fevzi Paşa'ya dedim ki:

"- Paşam vaziyeti nasıl mütalaa ediyorsunuz?" Gök gürleri gibi bağırarak:

" - Anlamıyorum ki efendim..." dedi (ve sağ elinin şahadet parmağı ile haritada İstanbul noktasını göstererek) "buradaki rahatımızı feda etmemek için koskoca memleketi veriyoruz, bu ne akıldır?" İçimden sevindim ve daha ferahladım.

Cevat Paşa da: "- Öyle oluyor!" der gibi bakıyordu. Hatırimda iyi kaldıysa arkadaşlara şunları söyledim:

"-Hakikat sizin dedikleriniz ve düşündüklerinizdir. Ben bunu ispat etmek için Anadolu'ya gidiyorum. Aramızda uzun görüşmelere lüzum olmadığını da görüyorum. Yalnız sizlerden bir şey bekliyorum: bana yardım edeceksiniz."

"- Tabii... Evet..."

Cevat Paşa'ya döndüm:

"- Bilhassa siz pašam... Asıl salâhiyet makamında şimdi siz bulunuyorsunuz. Beraber yürüyebilecek miyiz?"

"- Elbette.."

O halde ilk iş olarak, Ulukışla taraflarında bulunurken şimendiferle nakillerine müsaade olunmayan Yirminci Kolordu'nun yürüyerek Ankara'ya hareket etmelerini emir buyurunuz!" Önündeki bloknota işaret etti:

"- Emir vereceğim..." dedi.

"- Sonra sizinle şahsen muhabere edebilmek üzere hususi bir şifre isterim."

"- Şimdi!" dedi, zile bastı, lazım gelenlere söyleyerek bana bunu da temin etti. Burada ilave edeyim: Aldatıcı vaatlerle Anadolu'dan İstanbul'a çağrıldığım vakit, hakiki sebebi bu şifre ile Cevat Paşa'dan sormuş ve işgal kuvvetleri kumandanlığı tarafından bunda ısrar edilmekte olduğunu öğrenmiştim. Arkadaşlara veda ederek ayrıldım.

Başka ziyaretlerde de bulunmak lazımdı. Harbiye Nazırı'nı, Sadrazam'ı, Dahiliye Nazırı'nı aradım. Hiçbiri makamında yoktu. Toplantı halinde imişler. En kestirmesi Babıâli'ye gidip kendilerine haber vermektir. Beni Sadaret bekleme salonuna aldılar. Benim geldiğimi duyan bazı nazırların da heyecanlı heyecanlı salona geldiklerini görerek, biraz şaşırdım. Mehmet Ali Bey beni meraktan

kurtardı: "- Allah Allah ne küstahlık... İşittiniz mi efendim, Yunanlılar İzmir'e çıkıyor..." Bu sözleri Bahriye Nazırı teyit etti: "- Ya..." dedim, "bu da mı oldu?"

"- Evet..."

Ben memleketin başına neler geleceğini tahmin etmemiş değildim, fakat kimseye anlatamamıştım. Nazırların telaşı karşısında ağlamak mı, gülmek mi lazımdı? Kendimi tutuyordum. Fakat bu emrivaki karşısında ben "- Allah Allah." demekten başka bir şey düşünmeyen bu nazırlara ibretle bakıyordum. İtidalden ayrılmamaya pek dikkat ederek:

"-Ne yapmayı tasavvur ediyorsunuz?" diye sordum.

"- Protesto edeceğiz!" cevabını verdiler.

" - Bu lazımdır, doğrudur. Ancak böyle bir protesto ile Yunanlıların İzmir'den geri çekileceklerine veya İngilizlerin onları geri çekeceklerine ihtimal veriyor musunuz?"

Yüzüme baktılar: "- Fakat başka ne yapabiliriz?"

"- Belki de daha kati tedbirler düşünülebilir."

"-Mesela... ne gibi?"

O zaman bir ses, eğer yanlış hatırımda kalmamışsa, Mehmet Ali Bey'in sesi cevap verdi:

"- Öyle hareketlere kalkarsak bize ne yaparlar, bilir misiniz?"

Tabii , Kalkar benim yanıma gelirsiniz!" diyemezdin. Avni Paşa'nın elini tuttum:

"- Bizi Anadolu'ya götürecek vapur hazırdır, değil mi?"

Çoktan tertip etmiştim, Bandırma vapuru emrinizdedir."

"- Doğrudan doğruya vapur kaptanına emir verebilir miyim?"

"- Hay hay" dedi. Yaverime seslendim, Paşa Hazretlerinin bir emirleri var, not ediniz." Yaverim kurşun kalem ile Bandırma kaptanına bir emir yazdı, imza edilmek üzeri Avni Paşa'ya uzattı.

Damat Ferit kabinesini bu perişanlık içinde bırakarak Zat-ı şahaneyi ziyaret etmek üzere Babıâli'den ayrıldım...

"Paşa, paşa, devleti kurtarabilirsin!"

Yıldız Sarayı'nın ufak bir salonunda Vahdettin'le adeta diz dize denecek kadar yakın oturduk. Sağında, dirseğini dayamış olduğu bir masa ve üstünde bir kitap var. Salonun Boğaziçi'ne doğru açılan penceresinden gördüğümüz manzara şu: Birbirine paralel hatlar üzerinde düşman zırhlıları! Bordalarındaki toplar sanki Yıldız Sarayı'na doğrulmuş! Manzarayı görmek için oturduğumuz yerlerden başlarımızı sağa sola çevirmek kâfi idi. Vahdettin hiç unutmayacağım şu sözlerle konuşmaya başladı:

"- Paşa paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettik, bunların hepsi artık bu kitaba girmiştir (elini demin bahsettiğim kitabın üstüne bastı ve ilave etti:) tarihe geçmiştir." O zaman bunun bir tarih kitabı olduğunu anladım. Dikkatle ve sükûnla dinliyordum: "- Bunları unutun," dedi, "asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden mühim olabilir. Paşa, paşa, devleti kurtarabilirsin!"

Bu son sözlerden hayrete düştüm. Acaba Vahdettin benimle samimi mi konuşuyor? O Vahdettin ki ecnebi hükümetlerin yüzüncü derece aletleri ile temas arayarak, devletini ve saltanatını kurtarmaya çalışıyordu, bütün

yaptıklarından pişman mı idi? Aldatıldığını mı anlamıştı? Fakat böyle bir tahmin ile başka bahislere girişmeyi tehlikeli addettim. Kendisine basit cevaplar verdim:

"- Hakkımdaki teveccüh ve itimada arz-ı teşekkür ederim. Elimden gelen hizmette kusur etmeyeceğime emniyet buyurunuz."

Söylerken, kafamdaki muammayı da halletmeye uğraşıyordum. Çok iyi anladığım, veliahtlığında, padişahlığında bütün his ve fikirlerini, temayüllerini, sahtekârlıklarını tanıdığım adamdan nasıl yüksek ve asil bir hareket bekleyebilirdim? Memleketi kurtarmak lazımdır, istersem bunu yapabilirmişim. Nasıl hemen hüküm veririm: Vahdettin demek istiyordu ki, hiçbir kuvvetimiz yoktur. Tek mesnedimiz İstanbul'a hâkim olanların siyasetine uymaktır. Benim memuriyetim, onların şikâyet ettikleri meseleleri halletmektir. Eğer onları memnun edebilirsem, memleketi ve halkı bu siyasetin doğru olduğuna inandırabilirsem ve bu siyasete karşı gelen Türkleri yola getirirsem , Vahdettin'in arzularını yerine getirmiş olacaktım.

"- Merak buyurmayın efendimiz," dedim, "nokta-i nazar-ı şahanenizi anladım. İrade-i seniyeniz olursa hemen hareket edeceğim ve bana emir buyurduklannızı bir an unutmayacağım."

"- Muvaffak ol!" hitab-ı şahanesine mazhar olduktan sonra, huzurundan çıktım. Naci Paşa, padişahın yaveri, fakat benim hocam, derhal benimle buluştu. Elinde ufak mahfaza içinde bir şey tutuyordu. "- Zat-ı şahanenin ufak bir hatırası.." dedi. Kapağın üzerine Vahdettin'in inisiyalleri işlenmiş bir saatti. "- Peki, teşekkür ederim", dedim, yaverim aldı.

Sonra, sanki Yıldız Sarayı'ndan çıktığımızı ve hareket etmek üzere olduğumuzu gizlemek, saklamak ister gibi bir ihtiyatla, ayaklarımızın patırtısını işittirmekten korkarak, saraydan uzaklaştık...

“Yıldırımla vurulmuşa döndüm.”

Artık Şişli'deki evi bırakmak üzereyiz. Bandırma vapuru Galata rıhtımında hazır, bildiğimiz bu! Karargâhımızda olanlar belirlenen saatte rıhtımda toplanmış olacaktı. Otomobil kapımın önünde idi. Evdeki vedaları bitirmiştım. Tam o sırada gelerek beni büroma götüren bir dostum, aldığı bir habere göre benim ya hareketime müsaade edilmeyeceğini, yahut, vupurun Karadeniz'de batırılacağını söyledi. Yıldırımla vurulmuşa döndüm. Daha sonra vaktiyle uzun müddet yanımda çalışan bir kurmay da gelerek, maiyetinde çalıştığı bir Damat'tan aynı şeyleri öğrendiğini bildirdi. Bir an yalnız kaldım ve düşündüm. Bu dakikada düşmanların elinde idim. Bana her istediklerini yapamazlar mıydı? Beynimden bir şimşek geçti: Tutabilirler, sürebilirler, fakat öldürmek! Bunun için beni Karadeniz'in coşkun dalgaları arasında yakalamak lazımdır. Bu ihtimal mantıki idi. Ancak artık benim için yakalanmak, hapsolmak, sürgüne gönderilmek , düşündüklerimi yapmaktan menedilmek, hepsi ölmekle eşit idi. Hemen karar verdim, otomobile atlayarak Galata rıhtımına geldim. Baktım ki rıhtıma yanaşmış olacağını sandığım vapur, uzaklardadır. Sandallarla vapura gittik. Kaptana yola çıkmak için emir verdimse de, Kızkulesi açıklarında muayeneye tabi tutulduk. Birkaç ecnebi subay ve askeri bizi yoklayacaktı. Muayene uzayıp gitti. Gelip gidildiğine göre acaba bunlarla şehirdekiler arasında bir muhabere mi

vardı? Maksat beni tevkif etmekse, bütün bu şeylere lüzum yoktu, sıkılıyordum. Bir kararsızlık da olabilir, diye düşündüm. Bundan istifade edebilmek için kaptana hareket hazırlıklarının çabuklaştırmasını söyledim.

Yirmi yedi yıllık ihtiyar kaptan, demir aldırmaya başladı. Ben kaptan yerinde idim. Subay ve askerler dışarı çıktılar. Hareket ettik. Karadeniz Boğazı'ndan çıkarken, kaptana tehlikeli ihtimalleri anlattım. Cevap verdi:

"-Ne aksi, dedi, bu denizi pek iyi tanımam, pusulamız da biraz bozuk..." Mümkün olduğu kadar kıyıları takibetmesini tavsiye ettim. Çünkü bundan sonra benim istediğim, Anadolu'nun bir kara parçasına ayak basmaktan ibaretti..." (31)

"Beni İstanbul'dan Samsun'a götüren vapur, Boğaziçi'ni arkada bırakıp Karadeniz'e girerken İstanbul ufuklarına baktım. Orada her çeşit savunma yasaklanmış, kalp ve vicdanları kan ağlayan, beyinleri yanan İstanbul halkı için ağladım, gözlerim yaşardı. Ancak bu sevgili kardeşlerin kesinlikle kurtulacağına o kadar emindim ki bu güven benim için avutucu oldu..."

İstanbul'dan ayrılmak zorunluluğu İstanbul'da var olan kötü şartlardandı. Anadolu'ya geçmekteki amacım, Anadolu'nun ortasında ve Türk milletinin büyük çoğunluğu içinde, Türk milletinin yüksek karakterine ve sarsılmaz kararlılık ve inancına dayanmaktı. Bundan başka hiçbir önlemin ülke ve milletin derin yarasına çözüm olamayacağı hakkında kesin inanca sahip olmuştum..." (32)

“Samsun'a çıktım.”

"1919 yılı Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Durum ve genel görünüm:

Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu grup Harb-i Umumi’de (*Birinci Dünya Savaşı’nda*) yenilmiş, Osmanlı Ordusu her yerde zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes imzalanmış. Savaşın uzun yıllarında millet yorgun ve yoksul bir durumda...

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta... İtilaf Devletleri , ateşkes hükümlerine uymaya gerek görmüyorlar. Adana, Fransızlar ; Urfa, Maraş, Antep, İngilizler tarafından işgal edilmiş Antalya ve Konya’da İtalyan askeri birlikleri ; Merzifon ve Samsun’da İngiliz askerleri bulunuyor. Her yerde yabancı subay ve memurları ve özel adamları faaliyette. Sonunda, sözün başlangıcı kabul ettiğimiz tarihten dört gün önce, 15 Mayıs 1919’da İtilaf Devletleri’nin onayıyla Yunan Ordusu İzmir’e çıkarılıyor...

Bundan başka , memleketin her yerinde , Hristiyan unsurlar gizli açık, özel emel ve amaçlarına ulaşmaya, devletin bir an önce çökmesine çalışıyorlar...

Durumun korkunçluğu ve tehlikesi karşısında, her yerde her bölgede bir takım kişiler tarafından kurtuluş çareleri düşünülmeye başlanmış idi . Bu düşünce ile yapılan girişimler bir takım kuruluşlar doğurdu...

Ortaya çıkmaya başlayan bu kuruluşlardan başka , ülke içinde bir takım girişimler ve kuruluşlar da vardı...İstanbul’da , çeşitli amaçlarla gizli ve açık olmak üzere de , bir takım fırka (*parti*) ve cemiyet (*dernek*) adı altında kuruluşlar vardı...

Düşman devletler, Osmanlı devlet ve ülkesine maddi ve manevi saldırı halinde ; yok etmeye ve bölerek paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve halife olan kişi , hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey

düşünmüyor. Hükumeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde başsız kalan millet, karanlık ve belirsizlik içinde , olacakları bekliyor...

Bu durum ve şartlar karşısında , kurtuluş için nasıl bir karar akla gelebilirdi?

Açıkladığım bilgi ve gözlemlere göre , üç tür karar ortaya atılmıştı:

Birincisi İngiltere himayesini *(korumasını)* istemek.

İkincisi , Amerika mandasını istemek. *(Manda yönetimi Kendi kendini yönetecek düzeye gelinceye kadar başka bir ülke tarafından koruma altında olarak yönetilmek.)*

Üçüncü karar : Yerel kurtuluş çarelerine yöneliktir...

Ben bu kararların hiçbirinde doğruluk görmedim; çünkü, bu kararların dayandığı bütün deliller ve mantıklar çürüktü , temelsizdi... Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da , milli egemenliğe dayanan , kayıtsız şartsız bağımsız , yeni bir Türk Devleti kurmak!..

Bu kararın dayandığı en güçlü düşünce ve mantık şu idi:

Esas, Türk Milleti’nin saygın ve onurlu bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak tam bağımsızlığa sahip olmakla sağlanabilir. Ne kadar zengin olursa olsun, bağımsızlığından yoksun bir millet, uygar toplumlar karşısında uşak olmaktan yüksek bir konumu hak edemez...

Oysa Türk’ün saygınlığı, onuru ve yeteneği çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!..

Ya istiklal , ya ölüm!..

“Milletin bağımsızlığı tehlikededir”

Türk ata yurduna ve Türk’ün bağımsızlığına saldıranlar kim olusa olsun, onlara bütün milletçe silahla karşılık vermek ve onlarla mücadele etmek gerekiyordu...

Bir hafta kadar Samsun’da ve 25 Mayıs’tan 12 Haziran’a kadar Havza’da kaldıktan sonra Amasya’ya gittim. Bu süre içinde , bütün ülkede milli örgütün kurulması gereğini , genelge ile bütün kumandanlara ve sivil amirlere bildirdim.

Dikkat çekicidir ki , İzmir’in, bundan sonra Manisa’nın , Aydın’ın işgali ve yapılan saldırı ve zalimlikler hakkında henüz millet aydınlanmamış ve milli varlığa vurulan bu feci darbeye karşı açıkça hiçbir üzüntü ve şikayet gösterilmemişti. Milletın bu haksız darbe karşısında sessiz ve hareketsiz kalması elbette milletin lehinde yorumlanamazdı. Onun için milleti uyarıp harekete geçirmek gerekiyordu Bu amaçla 28 Mayıs 1919 tarihinde , valilere ve bağımsız mutasarrıflıklara , Erzurum’da 15. Kolordu , Ankara’da 20. Kolordu ve Diyarbakır’da 13. Kolordu komutanlıklarına , Konya’da Ordu Müfettişliği’ne genelge (*Havza Genelgesi*) ile şu yolda bildirimde bulundum:

“İzmir’in ve ne yazık ki bunu takip eden Manisa ve Aydın’ın işgali, gelecek tehlikeyi daha açık hissettirmiştir. Ülke bütünlüğümüzün korunması için, milli gösterilerin daha canlı ve açık olarak yapılması ve yürütülmesi gereklidir...”

Verdiğim bu direktif üzerine , her yerde mitingler yapılmaya başlandı...

Anadolu’ya gideli bir ay olmuştu. Bu süre içinde, bütün ordularla ilişki kurulup , bağlantı sağlanmış ve millet,

mümkün olduğu kadar bilgilendirilerek uyarılıp , uyandırılmış ; milli örgüt düşüncesi yayılmaya başlamıştı. Genel durumu artık bir komutan sıfatıyla yönlendirmeye devam etmenin imkanı kalmamıştı... Dolayısıyla , girişimlerin ve eylemlerin bir an önce kişisel girişim niteliğinden çıkarılması , bütün milletin birlik ve dayanışmasını sağlayacak ve temsil edecek bir kurul adına olması şarttı...

18 Haziran 1919 tarihinde Trakya’ya verdiğim direktifte işaret ettiğim nokta, Anadolu ve Rumeli milli örgütlerini birleştirerek bir merkezden temsil etmek ve yönetmek üzere , Sivas’ta genel bir milli kurul toplamaktı. Bu amacın sağlanması için 21/22 Haziran 1919 gecesi Amasya’da yazdırdığım genelgenin (*Amasya Genelgesi*) esas noktaları şunlar idi :

“1-Yurdun bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir.

2-Hükümet merkezi, üstlendiği sorumluluğun gereklerini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor.

3-Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır...”

“Erzurum Kongresi”

“25 Haziran’a kadar Amasya’da kaldım...o tarihlerde İçişleri Bakanı olan Ali Kemal Bey benim görevime son verildiği , artık benimle hiçbir resmi ilişkiye girilmemesi ve hiçbir isteğimin yerine getirilmemesi konusunda şifre bir genelge yayımlamıştı...Ayın 26’sında , Amasya’dan hareket ettim. Tokat’a ulaşır ulaşmaz telgrafhaneyi denetim altına aldırarak benim gelişimin Sivas’a ve hiçbir yere bildirilmemesini sağladım. 26/27

gecesini orada geçirdim ; 27’de Sivas’a hareket ettim...

Sivas’ta teşkilat ve hareket şekli konusunda gerekli kişilere direktif verdikten sonra, hiç uyumadan geçen 27/28 gecesinin sabahında , bir bayram günü Sivas’tan Erzurum’a hareket edildi... 3 Temmuz 1919 günü halkın ve askerinin ciddi olarak içten gösterisi içinde , Erzurum’a varıldı... Erzurum’a varışının ilk günlerinde , Erzurum Kongresi’nin toplanmasını sağlamak için alınması gereken tedbirler için çalışmaya önem verildi...

Biz bu işlerle uğraşırken, bir yandan da İstanbul’da Harbiye Nezareti (*Bakanlığı*) makamında bulunan Ferit Paşa’nın ve Padişah’ın İstanbul’a geri dönüşümü sağlamak için sürekli gönderdikleri aldatıcı telgraflarına da birer şekilde cevap vermekle , zaman kaybetmek zorunda kalıyorduk... Sonunda , 8/9 Temmuz 1919 gecesini , sarayla açılan bir telgraf başı haberleşmesi sırasında , birden bire perde kapandı ve 8 Haziran’dan 8 Temmuz’a kadar bir aydır süren oyun, sona erdi. İstanbul, benim o dakikada resmi görevime son vermiş oldu; ben de aynı dakikada , 8/9 Temmuz 1919 gecesini saat 10:50’de Harbiye Nezareti’ne , saat 11’de Padişah’a , memurluk görevimle beraber askerlik mesleğinden de istifamı belirten telgrafları vermiş oldum.

Durum tarafımdan ordulara ve millete açıklandı. Bu tarihten sonra resmi sıfat ve yetkim olmaksızın yalnız milletin şefkat ve mertliğine güvenerek ve onun bitmez bereketinden ve güç kaynağından esinlenip güç alarak, vicdan görevimize devam ettik...

Askerlikten istifamın ardından, Erzurum halkının ve Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Erzurum şubesinin, hakkımda pek açık olarak gösterdikleri güven ve içtenliğin bende bıraktığı unutulmaz anıdan burada söz

etmeyi bir görev bilirim.

Cemiyet Erzurum şubesinden aldığım 10 Temmuz 1919 tarihli kısa yazıda , “cemiyetin başına geçmemi ve heyet başkanlığı görevini kabul etmemi teklif ediyorlar ve birlikte çalışmak üzere seçip belirledikleri beş kişinin adlarını bildiriyorlardı.”

Bildiğiniz gibi , Erzurum Kongresi, 1919 yılı Temmuz’unun 23’üncü günü pek sıradan bir okul salonunda toplandı. İlk günü beni başkanlığa seçtiler... Erzurum Kongresi, on dört gün sürdü. Çalışmalarının sonucu, tespit ettiği tüzük ve bu tüzüğün içeriğini ilan eden bildiride yazılmış olanlardır.

*“1- Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
2- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümetinin dağılması durumunda millet birleşip direnerek kendisini savunacaktır.*

3- Yurdun ve bağımsızlığın korunması ve sağlanmasına İstanbul hükümetinin gücü yetmezse , amaca ulaşmak için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümeti oluşturacak kimseler milli kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Kurulu) yapacaktır.

4- Kuva-yı Milliye’yi (Milli Kuvvetler) etkin ve milli iradeyi egemen kılmak esastır.

5-Hristiyan unsurlara siyasal egemenlik ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.

6- Manda ve himaye kabul olunamaz.

7- Milli Meclis’in hemen toplanmasını ; hükümetin çalışma ve uygulamalarının meclis denetimine girmesini sağlamak için çalışılacaktır...”

Erzurum Kongresi, tüzük uyarınca bir Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Kurulu) oluşturmuştu...

“Sivas Kongresi”

Tarih , itiraz kabul etmez bir şekilde ispat etmiştir ki, büyük sorunlarda başarı için yetenekli ve gücüne güvenilir bir önderin olması şarttır...

Sivas’ta toplanmasına çalıştığımız kongreye her yerden temsilci seçtirmek ve onların Sivas’a gelmelerini sağlamak için , daha Amasya’da başlamış olan çalışmalar ve haberleşmeler halen devam ediyordu. Bütün komutanlar ve her yerde birçok yurtsever kişi olağanüstü çalışıyorlardı. Ama, yine her yerde olumsuz ve karşı propagandalar ve özellikle hükümet merkezinin (*İstanbul Hükumeti’nin*) engelleyici tedbirleri işi zorlaştırıyordu...

Ağustos içinde her yerden bir takım temsilcilerin, Sivas’a doğru yola çıktıkları ve kısmen Sivas’a ulaşmaya da başladıkları anlaşıldı. Sivas’a ulaşan temsilciler tarafından Sivas’a ne zaman hareket edeceğimiz sorulmaya başlandı.

Artık Erzurum’dan ayrılmak gerekiyordu. Ama şimdiye kadar verdiğim bilgilerden açıkça anlaşılmıştır ki , Sivas Kongresi , Doğu ve Batı Vilayetlerinin (*İllerinin*) ve Trakya’nın yani bütün ülkenin birleşmesini sağlamaya yönelik idi...

2 Eylül 1919 günü Sivas’a vardık. Halkın , şehrin çok uzaklarından başlayan büyük ve parlak gösterileriyle karşılandık... Sivas Kongresi, 1919 Eylül’ünün 4’ünde , Perşembe günü öğleden sonra saat ikide açıldı... Başkan seçimini gizli oylama ile oya koydum; üç kişi dışında beni seçtiler... Sonunda , Kongre’nin dördüncü günü asıl amaca geldik ve aynı günde , Erzurum Kongresi Tüzüğü’nün içeriğini tartışarak , hemen sonuçlandırdık... Yapılan değişiklikler daha sonra bazı itiraz ve anlaşmazlıklara ve birçok tartışmaya yol açtığı için , bu değiştirilen noktaların

önemli olanlarını işaret edeceğim:

“1- Cemiyetin (derneğin) adı “Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” idi “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” oldu.

2- “Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Kurulu) , Doğu Anadolu’nun bütününü temsil eder.” kaydı yerine, “Heyet-i Temsiliye, yurdun bütününü temsil eder.” dendi...

Kongre 11 Eylül’de sona erdi. 12 Eylül’de Sivas halkının da katıldığı açık bir oturum yapılarak bazı nutuklar verildi...

Bence en önemli sorun. Her türlü zorluk ve tehlikeye rağmen, Sivas kongresi’nin sonuç kararlarının görüşülmesini bir an önce tamamlamak ve alınan bu kararları ülkede uygulamaya geçmek idi. Bu isteğim gerçekleşti. Bütün ülkeyi kapsayan milli teşkilat tüzüğü’nün ve genel kongre bildirgesinin hemen basılıp herkese duyurulmasına çalışıldı...” (33) ***

ZARARLI CEMİYETLER

AZINLIKLARIN KURDUĞU CEMİYETLER

- 1-Mavri Mira Cemiyeti
- 2-Etnik-i Eterya Cemiyeti
- 3-Pontus Cemiyeti
- 4-Hinçak ve Taşnak (Taşnak-Sütyun) Komiteleri

MÜSLÜMANLARIN KURDUĞU CEMİYETLER

- 1-Kürt Teali Cemiyeti
- 2-Hürriyet ve İtilaf Fırkası
- 3-Wilson İlkeleri Cemiyeti
- 4-İslam Teali Cemiyeti
- 5-Sulh ve Selameti Osmanîye Fırkası
- 6-İngiliz Muhapleri (Dostları) Cemiyeti

MİLLÎ (YARARLI) CEMİYETLER

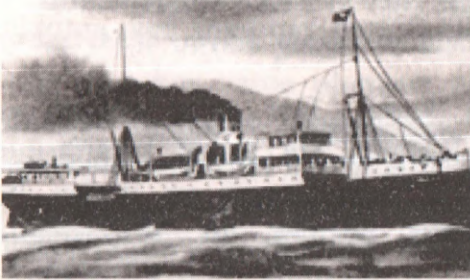
- 1-Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti
- 2-İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmanîye Cemiyeti
- 3-Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
- 4-Redd-i İltihak Cemiyeti
- 5-Vilayat-i Şarkîye (Doğu Anadolu) Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti
- 6-Milli Kongre Cemiyeti
- 7-Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti
- 8-Kilikyalılar Cemiyeti

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ya İstiklal, Ya Ölüm !... - 1

30 Nisan 1919 Atatürk 9'uncu Ordu Müfettişliği'ne atamıştır.

15 Mayıs 1919 Yunanlılar İzmir'e asker çıkmıştır.

Atatürk'ün Samsun'a çıktığı
Bandırma Vapuru.

16 Mayıs 1919 Atatürk,
Bandırma Vapuru ile
İstanbul'dan ayrılmıştır.

19 Mayıs 1919 Atatürk,
Samsun'a çıkmıştır.

25 Mayıs 1919 Atatürk,
Havza'yagelmiştir.

28 Mayıs 1919 Havza
Genelgesi.

8 Haziran 1919 Atatürk, İstanbul Hükümeti tarafından
İstanbul'a geri çağırılmıştır.

Atatürk'ün Milli
Mücadele'nin
Planlarını yaptığı
Şişli'deki ev.

12 Haziran 1919 Atatürk, Amasya'yagelmiştir.

22 Haziran 1919 - Amasya Genelgesi .

HAVZA GENELGESİ

...Ülke
bütünlüğümüzün
korunması için,
milli gösterilerin
daha canlı ve açık
olarak yapılması
ve yürütülmesi
gereklidir...

AMASYA GENELGESİ

Yurdun bütünlüğü,
milletin bağımsızlığı
tehlikededir...

Milletin
bağımsızlığını, yine
millî tin azim ve
kararı
kurtaracaktır...

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ya İstiklal , Ya Ölüm !... - 2

3 Temmuz 1919- Atatürk, Erzurum'a gelmiştir.

8/9 Temmuz 1919- Atatürk , resmî göreviyle beraber askerlik mesleğinden istifa etmiştir.

9 Temmuz 1919- Atatürk, istifasını orduya ve millete bir genelge ile bildirmiştir.

Atatürk,
Erzurum'da.

ERZURUM KONGESİ KARARLARI

- "1- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- 2- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümetinin dağılması durumunda , millet birleşip direnerek kendisini savunacaktır.
- 3- Yurdun ve bağımsızlığın korunması ve sağlanmasına İstanbul hükümetinin gücü yetmezse , amaca ulaşmak için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümeti oluşturacak kimseler millî kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplanmışsa bu seçilmiş Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Kurulu) yapacaktır.
- 4- Kuva-yı Milliye'yi (Millî Kuvvetler) etlân ve millî iradeyi egemen kılmak esastır.
- 5- Hristiyan unsurlara siyasal egemenlik ve toplumsal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.
- 6- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- 7- Millî Meclis'in hemen toplanmasını ; hükümetin çalışma ve uygulamalarının meclis denetimine girmesini sağlamak için çalışılacaktır..."

23 Temmuz 1919 - 7 Ağustos 1919- Erzurum Kongresi toplanmıştır . Atatürk, Kongre ve Heyet-i Temsiliye (Temsilciler Kurulu) başkanlığına seçilmiştir.

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ya İstiklal, Ya Ölüm !.. - 3

Atatürk ve Sivas Kongresi Üyeleri .

2 Eylül 1919- Atatürk, Sivas'a gelmiştir.

SIVAS KONGRESİ KARARLARI

- “1- Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- 2- Her türlü işgal ve müdahaleye karşı, millet birleşip direnenek kendisini savunacaktır.
- 3- İstanbul Hükümeti, harici baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk mecburiyetinde kalırsa, vatanın bağımsızlığını ve bütünlüğünü temin edecek her türlü tedbir ve karar alınmıştır.
- 4- Kuva-yı Milliye'yi (Milli Kuvvetler) etkin ve milli iradeyi egemen kılmak esastır.
- 5- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- 6- Milli iradeyi temsil etmek üzere Milli Meclis'in derhal toplanması mecburidir.
- 7- Aynı gaye ile milli vicdandan doğan cemiyetler «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti» adı altında birleştirilmiştir.
- 8- Milletimiz çağdaş gayelerin büyüklüğüne inanır ve teknik, sınavi ve iktisadi durumumuzu ve ihtiyacımızı takdir eder.
- 9- Mukaddes maksadı ve umumî teşkilatı idare için kongre tarafından Heyet-i Temsiliye seçilmiştir.”

Atatürk, Sivas'ta.

**4 Eylül 1919-
11 Eylül 1919- Sivas
Kongresi
toplannmıştır.
Atatürk, burada da
Kongre ve Heyet-i
Temsiliye
(Temsilciler Kurulu)
başkanlığına
seçilmiştir.**

“BÜYÜK MİLLET MECLİSİ”

Aydın on ikinci günü hükümet merkezi ile haberleşme ve bağlantı, bazı istisna yerler dışında tamamıyla kesildi... Son durum üzerine , en önemli sorunun mebus (*milletvekili*) seçiminin bir an önce yapılması olacağını takdir buyursunuz. Bundan dolayı 13 Eylül’de hemen bu konuyla da uğraşılmaya başlandı... 2 Ekim’de Ferit Paşa hükümeti düşmüş bulunuyordu...

Bütün telgrafçılarımızın milli girişim ve hareketimize yaptıkları özverili hizmetlerinin milli tarihimizde önemli bir yeri vardır. Kendilerine bugün açık olarak teşekkür etmeyi bir görev sayarım...

Ferit Paşa Hükümeti’nin düştüğünü ve Ali Rıza Paşa’nın yeni hükümeti kurmakla görevlendirildiğini, 2/3 Ekim 1919 tarihinde yazdığım bir genelge ile bütün millete bildirdim. Bu genelgenin bir kopyasını da bilgi için kaydıyla, yeni sadrazama verdim. 2 Ekim günü yeni hükümet başkanıyla bağlantı kurmaya çalışmıştık...

Ferit Paşa Hükümeti’nin düşüşü , ülkede kararsız görünen bazı yerlerin duyguları ve ruhsal durumları üzerinde iyi etki yaptı. Her yerde yüksek rütbeli sivil ve askeri görevliler başta olmak üzere , örgüte çalışma coşkusu verildi...

Milli örgüt ile uğraşıldığı kadar, mebus seçimleri için de büyük bir ilgi ile uğraşılıyordu... Mebus seçimi için çalışırken bir yandan da Meclisi Mebusan’ın nerede toplanabileceği düşüncesi beyinlerimiz meşgul ediyordu. Hatırlayacaksınız ki Erzurum’dan Refet Paşa’nın bu sorunla ilgili bir telgrafına cevap verirken , “Meclis toplanmalı; ama

İstanbul’da değil, Anadolu’da.” demiştim... Ancak , bu konuda yetkilileri ve kamuoyunu bu gerçeğe yönlendirmedikçe düşüncemizin gerçekleşmesi mümkün değildi...

Bahriye Nazırı (*Denizcilik Bakanı*) Salih Paşa ile Amasya’da bir görüşme yapılması kararlaştırılmıştı... Salih Paşa 15 Ekim’de İstanbul’dan hareket etti. Biz de 16 Ekim’de Sivas’tan hareket ettik. 18 Ekim’de Amasya’da bulunduk... Salih Paşa ile Amasya’da 20 Ekim’de başlayan görüşmelerimiz 22 Ekim’de son buldu. Üç gün süren görüşmeler sonunda, ikişer kopya olmak üzere, beş parça protokol düzenlendi... Amasya Görüşmesi’nin sonucu olan kararlar , kolordulara da bildirildi... Bizce, milli örgütün ve Heyet-i Temsiliye’nin hükümet merkezi tarafından resmen tanınmış siyasal bir varlık olduğuna, görüşmelerimizin resmi niteliği bulunduğuna ve sonuçlarına kesinlikle uyulması gerektiğine iki tarafça resmen söz verildiğini onaylatmak esastı.

Bundan dolayı , görüşme tutanakları sonuçlarının protokol olduğunu kabul ettirmek ve hükümet merkezinin temsilcisi olan Bahriye Nazırı’na imza ettirmek , önemli idi...

“Ankara’ya varış”

Meclisi Mebusan’ın İstanbul’da toplanmasına engel olmama zorunluluğu üzerine , İstanbul’da toplanacak mecliste , *“Yurdun bütünlüğünü, devlet ve milletin bağımsızlığını sağlamak demek olan , koruma ve savunma amacı için , birlik ve kararlı bir grup kurmayı”* , biricik çare olarak düşündük... Aynı tarihte düşündük ki, bu grubun kurulmasını sağlamak için , her livadan (*Osmanlı yönetim*

teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü) birer mebusu Eskişehir’e çağıralım. Eskişehir üzerinden trenle İstanbul’a gidecek mebusları da çağıracağımız mebuslarla birleştirelim ve kendimiz de Eskişehir’e gidip genel bir toplantı yaparak esaslı bir biçimde görüş alış verişinde bulunalım... Ama bundan sonra vereceğim açıklamalarla, aynı toplantıyı Ankara’da kalarak yapmayı tercih ettik. Daha bir ay Sivas’ta kaldıktan sonra Ankara’ya hareket ettik.

Ankara’ya varışımızı, 27 Aralık 1919 tarihli şu açık bildiri ile duyurduk:

“Sivas’tan Kayseri yoluyla Ankara’ya hareket eden Heyet-i Temsiliye , geçtiği her yerde ve Ankara’da büyük milletimizin sıcak ve içten gösterileri arasında , (Ankara’ya) bugün ulaştı. Milletimizin gösterdiği birlik ve kararlılık , ülkemizin geleceğinin sağlanması konusundaki inançları, sarsılmaz bir şekilde sağlamlaştıracak niteliktedir.

Şimdilik Heyet-i Temsiliye merkezi, Ankara’dadır. Saygılarımızı sunarız efendim.

*Heyet-i Temsiliye adına
Mustafa Kemal”*

Heyet-i Temsiliye (*Temsilciler Kurulu*) merkezinin Ankara’ya taşınması düşüncesi oldukça eski idi... Başta, Heyet-i Temsiliye’nin yalnız doğu illerinin Kuva-yi Milliyesi olmadığı ya da o örgütleri temsil etmediği; belki bütün ülkenin -Anadolu ve Rumeli’nin- Kuva-yi Milliyesini temsil ettiği çoktan bilinmiş bulunmak gerekti... Fakat, Heyeti Temsiliye’nin, doğu illerinden daha çok batı illerine, İstanbul’a yakın bulunmasını gerektiren ve haklı gösteren mantıklı nedenler elbette, çoktu. İlkin, batı ve güneybatı illerimizden, eylemli olarak işgal altına alınmış olanlar

vardı. Bu illerimize giren düşman karşısında sağlam savunma cepheleri kurmak ve onların kuvvetlendirilmesini sağlamak gerekti. Oysa, doğu illerimizde, böyle acıklı bir durum yoktu. Kesin olarak yakın bir eylemli tehlike de görünmüyordu...

Şu halde, kural ve yöntem şudur ki, genel durumu yönetip yürütme sorumluluğunu yüklenenler, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, elden geldiğince yakın olmalıdırlar. Yeter ki bu yaklaşma, genel durumun görülmesini engelleyecek derecede olmasın! Ankara bu koşulları üzerinde toplayan bir noktaydı. Her halde cephelerle ilgileneceğiz diye Balıkesir'e, Nazilli'ye ya da Karahisar'a (*Afyon'a*) gitmiyorduk, Fakat, cephelere ve İstanbul'a demiryolu ile bağlı ve genel durumu yönetme bakımından Sivas'tan hiçbir ayrılığı olmayan Ankara'ya gelecektik.

Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da toplanması zorunlu görüldükten sonra ise, Ankara'ya gelmenin ne denli yerinde ve yararlı sayılması gerektiğini açıklamayı gerekli görmem...

Ankara'ya varışımızda, Ankara-Eskişehir demiryolu işlemeye başlamış olduğundan, önceki bildirimimize 29 Aralık 1919 gününde yaptığımız bir ekte, milletvekilleriyle görüşme yeri olarak Ankara'yı gösterdik ve genelge ile bildirdik...

Beni, ciddi olarak içten , parlak ve güven verici duygularla karşılamış olan Ankara'nın saygıdeğer halkı ile daha yakından tanışmak ve onlarla görüşmek bir görevdi. Onun için, görüşmek üzere çağırdığımız milletvekillerinin gelişlerini beklediğimiz günlerde, toplanan saygıdeğer Ankaralıları, bir konferans vermiştim...

“Misak-ı Milli”

Şimdi de Ankara'ya gelen milletvekilleriyle temas ve görüşmelere başlayalım : Milletvekilleri, hepsi bir günde ya da çeşitli günlerde topluca bulunamadılar. Tek tek ya da küçük küçük topluluklar olarak gelip gittiler. Bu kişilerin ya da toplulukların hepsine ayrı ayrı , hemen hemen aynı temel noktaları günlerce ve birçok kez anlatmak zorunda kaldık.

Her şeyden önce, manevi gücün , yürek ve vicdan gücünün yüksek tutulması şarttır . Bunu bilirsiniz. Bir de bu gücü artırmak üzere: İlkin, iç ve dış durumun güven ve rahatlık verici nitelikte gelişim gösteren noktalarını ve yönlerini araştırarak açıklamaya ve kanıtlamaya çalıştık. Sonra, belirli bir amaçta bilinçli ve kararlı olarak birleşmenin sarsılmaz bir güç olduğu gerçeğini, yorulmaksızın tekrar ettik.

Bir toplumun yaşamasının ve mutluluğunun, ancak dilekte ve dileği gerçekleştirme yolunda tam birlik olmasına bağlı bulunduğunu açıkladık...

Millet , ancak devletlerin yıkılma ve çökme kargaşaları içinde bulunduğu zamanlarda tarihin yazdığı çok önemli ve korkunç günler yaşıyordu. Böyle günlerde talih ve kaderlerini kendi eline almak uyanıklığını gösteremeyen milletlerin geleceği karanlık ve yıkım doludur.

Türk Milleti , bu gerçeği anlamaya başlamıştı. Bu anlayış sonucuydu ki, kurtuluş umudu veren her içten çağrıya koşmakta idi... Türk Milleti'nin yüreğinden, vicdanından kopup gelen en köklü, en belirgin istek ve inanç belli olmuştu: Kurtuluş!

Bu kurtuluş çığlığı Türk yurdunun bütün ufuklarında yankılanmaktaydı. Milletten, başka bir açıklama istemenin

yeri yoktu. Artık bu isteği dile getirmek kolaydı. Nitekim, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde milli istek belirtilmiş ve dile getirilmişti...

Milletin istek ve amaçlarının da, kısa bir programa temel olacak biçimde topluca yazılması görüşüldü. “Misak-ı Milli” adı verilen bu programın ilk taslakları da, bir fikir vermek amacıyla, kaleme alındı. İstanbul Meclisinde bu ilkeler, gerçekten toplu olarak yazılmış ve saptanmıştır...

Meclis-i Mebusan’ın İstanbul’da saldırıya uğrayacağını, dağılacağını kesinlikle bekliyordum. Böyle bir durumda başvurulacak önlemi de kararlaştırmıştım. Hazırlık ve gerekli düzenlemeler de başlamıştı. Ankara’da toplanmak...

“İstanbul, ... işgal edilmiştir.”

Meclis-i Mebusan, 12 Ocak 1920 günü açılmıştı... 1920 yılı Martının 16’ncı günü öğleden önce saat onda, makine başında şöyle bir tel verildi:

“

İstanbul, 16.3.1920

*Ankara’da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne
Bu sabah Şehzadebaşı’ndaki Mızıkâ Karakolu’nu İngilizler basıp, oradaki askerlerle İngilizler çarpışarak, sonunda, şimdi İstanbul’u işgal altına alıyorlar. Bilgilerinize sunulur.*

Manastırlı Hamdi”

Ben bu telin altına kurşun kalemiyle “Tez elden Kolordulara benim imzamla, M. Kemal” işaretini koyduktan sonra, bu teli verenden açıklayıcı bilgi almaya başladım. Manastırlı Hamdi Efendi durmadan bilgi vermeyi sürdürdü... Bu yurtsever ve yiğit Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul’da geçen bu acı olayları öğrenmek için

kimbilir ne zamana dek bekleyip duracaktık? İstanbul'da bulunan nazır, milletvekili, komutan ve örgütümüz adamları içinden bir kişi çıkıp da zamanında bize haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor... Telgraf memuru Hamdi Efendi sonradan Ankara'ya gelerek karargâhımız telgraf memurluğunu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada açıkça söylemeyi millet ve yurt görevlerimden biri sayarım...

İtilâf kuvvetleri, İstanbul telgraf merkezlerini işgal ettikten sonra yurda telle bir resmi bildirim yapmak istediler. Uyarmamız ve anımsatmamız üzerine, bu resmi bildirim -kimi merkezler dışında- hiçbir yerden alınmadı... Bu bildirim dolayısıyla hemen şu genelgeyi yayımladım:

“

16 Mart 1920

İstanbul, İtilâf devletleri tarafından , çatışma sonucu zorla işgal edilmiştir. Haince amaçları olan birçok kişiler, bu suikasttan yararlanarak milleti aldatmaya kalkışabilirler. Nitekim, resmi bildirim biçiminde, imzasız kimi bildiriler yayımlanmak istendiğini öğreniyoruz. Yanlış davranışlara yer vermemek ve gerçek duruma aykırı heyecanlar yaratılmamak üzere, bu gibi bildirilere kesinlikle önem verilmemelidir. Gerçek durumu takip eden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, milleti aydınlatacaktır.

Mustafa Kemal”

... Aynı günde millete şu bildirgeyi yayımladım:

“İtilâf devletlerinin şimdiye dek ülkemizi bölüşmeye yol bulmak için giriştikleri çeşitli önlemler biliniyor... En sonunda, bugün İstanbul'u zorla işgal ederek Osmanlı Devletinin yediyüz yıllık hayat ve egemenliğine son verildi. Açıkcası, bugün Türk Milleti, uygarlık yeteneğini, yaşama

ve bağımsızlık hakkını ve bütün geleceğini savunmaya çağrıldı. İnsanlık dünyasının takdirini kazanmak ve İslam aleminin kurtuluşunu sağlamak , halifelik makamının yabancı etkilerinden kurtarılmasına ve milli bağımsızlığın geçmişteki şanımıza yaraşır bir inançla savunulmasına ve güven altına alınmasına bağlıdır. Giriştiğimiz bağımsızlık ve yurt savaşında Cenab- Hakkın yardım ve desteği bizimledir.

*Anadolu ve Rumeli Müdafı-i Hukuk Cemiyeti
Heyet-i Temsiliyesi adına
Mustafa Kemal”*

Bir yandan da bütün İslâm dünyasına seslenerek bu saldırıyı bir bildiri ile ayrıntılı olarak çeşitli araçlarla ilan ettik...

“Ankara’da Büyük Millet Meclisi”

16 Martta İstanbul’un işgali gerçekleşir gerçekleşmez, aldığım önlemler arasında daha birtakımları vardır Bu önlemler arasında en önemlisi, olağanüstü yetkileri olan bir meclisin Ankara’da toplanmasını sağlama konusundaki millet ve yurt görevlerimizle ilgili karar ve bu kararın uygulanmasıdır... Bu konudaki kararımızı ve bu kararın nasıl uygulanacağını gösteren bir bildiriye, 19 Mart 1920’de, yani İstanbul’un işgalinden üç gün sonra yayımladım... 19 Mart 1920 tarihli yönerge gereğince ülkenin her yerinde seçimler hızla ve dikkatle yapılmaya başlandı...

Büyük Millet Meclisi’nin toplanmasını ve açılmasını sağlamak için çalıştığımız günlerde bizi en çok uğraştıran, Düzce, Hendek, Gerede gibi Bolu bölgesindeki yerlerden başlayıp Nallıhan, Beypazarı üzerinden Ankara’ya yaklaşacak gibi görünen gericilik ve ayaklanma dalgaları

olmuştur. Ben, bir yandan bu dalgaların durdurulmasına çalışırken bir yandan da, Ankara'da toplanmakta olan ve genel durumu henüz gereği gibi bilmeyen milletvekillerini, korkulu olaylar karşısında bırakmamak ve bu gibi olayların ortaya çıkmasıyla Meclisin toplanamaması gibi uğursuz olasılıkları önleme çarelerini düşünüyordum, Bunun için, Meclisin açılmasında pek çok acele ediyordum. Sonunda , gelebilmiş milletvekilleriyle yetinerek, Meclisin , Nisanın 23’ünde, Cuma günü açılmasına karar verildi. Bu karar üzerine, 21 Nisan 1920 günü yaptığım bildirimi, o günün duygu ve anlayışına ne denli uymak zorunluğu bulunduğunu gösterir bir belge olması bakımından, olduğu gibi bilginize sunmayı uygun görüyorum:

“1- Yaradanın yardımıyla Nisan’ın 23’ünde, cuma günü, cuma namazından sonra, Ankara’da Büyük Millet Meclisi açılacaktır.

2- Yurdun bağımsızlığı, yüce Halifelik ve Padişahlığın kurtarılması gibi en önemli ve ölüm dirimle ilgili görevleri yapacak olan bu Büyük Millet Meclisinin açılış gününü cumaya rastlatmakla o günün kutsallığından yararlanılacak ve bütün sayın milletvekilleriyle birlikte, kutlu Hacı Bayram camisinde cuma namazı kılınarak Kuran’ın ve namazın nurlarından ışıklanılacak ve güç kazanılacaktır. Namazdan sonra, Peygamberimizin kutlu sakalı ve kutsal sancak alınarak (Meclisin toplanacağı) özel yere gidilecektir. Toplantı yerine girilmeden önce bir dua okunarak kurbanlar kesilecektir. İşbu törende, camiden başlayarak, Meclise değin, Kolordu Komutanlığınca askeri birliklerle özel (tören) düzen alınacaktır...

5- Bu bildirimin hemen yayılması için her araca başvurulacak ve tez elden köylere, en küçük askeri birliklere, yurttaki bütün örgütlere ve kurumlara

ulaştırılması sağlanacaktır. Ayrıca büyük kâğıtlara yazılarak her yere asılacak ve mümkün olan yerlerde bastırılıp çoğaltılarak parasız dağıtılacaktır.

6- Cenab-ı haktan tam bir başarı, yalvarılarak dilenir.

Heyet-i Temsiliye adına
Mustafa Kemal”

22 Nisan 1920 günü de şu bildirimini yayımladım:

“Yaradanın yardımıyla Nisan’ın 23 üncü cuma günü, Büyük Millet Meclisi açılarak çalışmaya başlayacağından o günden sonra bütün sivil ve askeri makamların ve bütün milletin başvuru makamının sözkonusu Meclis olduğu genelge olarak arz olunur.

Heyet-i Temsiliye adına
Mustafa Kemal” (34)

MİŞAK-I MİLLÎ KARARLARI

- 1. Mondros Ateşkesi imzalandığı sırada işgal edilmemiş bölgeler kesin Türk yurtdudur, parçalanamaz.**
- 2. Kars, Ardahan ve Batum’da gerekirse referanduma gidilecektir.**
- 3. Araplar kendi geleceklerini kendileri belirleyecektir.**
- 4. Batı Trakya’nın geleceği referandum ile belirlenecektir.**
- 5. İstanbul, Marmara ve Halifenin güvenliği sağlandığı takdirde, Boğazlar trafiğe açılacaktır.**
- 6. Azınlıklara, diğer ülkelerdeki Türk azınlığa tanınan haklar tanınacaktır.**
- 7. Siyasi, mali ve adli gelişmemizi engelleyen sınırlamalar kabul edilemez.**

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Büyük Millet Meclisi - 1

Atatürk Amasya'ya giderken, Tokat'ta

7 Kasım 1919- Atatürk,
İstanbul'dayeniden toplanması
kararlaştırılan Meclis'e
Erzurum'dan mebus seçilmiştir.
27 Aralık 1919- Atatürk,
Ankara'ya gelmiştir.

18 Ekim 1919- Atatürk,
beraberindeki heyetle
Amasya'ya gelmiştir.

20 Ekim - 22 Ekim 1919 -
Atatürk ve beraberindekiler
Amasya'da İstanbul
Hükümeti temsilcileriyle
görüşmüştür. (Amasya
Görüşmesi)

*Atatürk, Ankara'ya
giderken Kayseri'de.
(20 Aralık 1919)*

*Atatürk Ankara'da .
(27 Aralık 1919)*

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Büyük Millet Meclisi - 2

12 Ocak 1920- İstanbul'da son "Osmanlı Medis-i Mebusarı" açılmıştır.

28 Ocak 1920- "Osmanlı Medis-i Mebusarı"nın gizli toplantısında Misak-ı Milli Kabul edilmiştir.

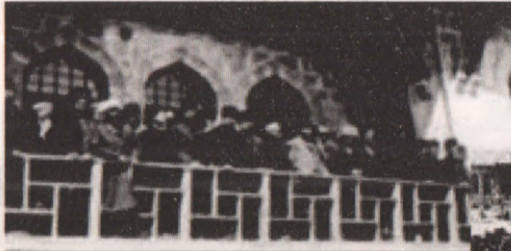
17 Şubat 1920- "Osmanlı Medis-i Mebusarı"nda Misak-ı Milli'nin yabancı parlamentolara ve basına bildirilmesine karar verilmiştir.

Atatürk ve ilk TBMM üyeleri. (Ankara-1920)

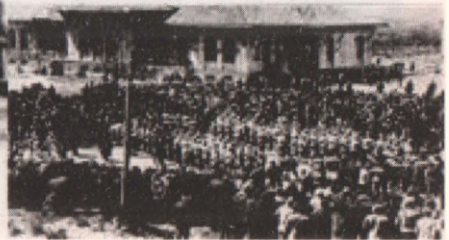
19 Mart 1920- Atatürk, Ankara'da bir medis toplantısı için seçim yapılmasına dair genelge yayınlamıştır.

11 Nisan 1920 - "Osmanlı Medis-i Mebusarı" Padişah tarafından kapatılmıştır.

Ankara'da TBMM'nin açılışı.
(23 Nisan 1920)

23 Nisan 1920- Türkiye Büyük Millet Medisi , Ankara'da açılmıştır.

“EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR.”

“Bilirsiniz ki , hayat demek , mücadele ve uğraşma demektir. Hayatta başarı , kesinlikle mücadelede başarıyla mümkündür. Bu da manevi ve maddi olarak güçlü olmaya dayanır...

Hükûmetin kurulması ile ilgili bir teklif ileri sürmeden önce, duygu ve düşünceleri gözönünde bulundurmak zorunluluğu vardı. Bu zorunluluğa uymakla birlikte, maksadı mahfuz bulunduran (*asıl amacı içinde barındıran*) teklifimi bir önerge halinde sundum. Kısa bir tartışma ile ve bazı itirazlara rağmen kabul edildi.

Bu önergeyi bugün gözden geçirecek olursak, orada esaslı ilkelerin tespit ve ifade edilmiş olduğunu görürüz bu ilkeleri burada birer birer belirterek sayacağım:

1-Hükûmetin kurulması zarurîdir.

2-Geçici olarak bir hükûmet başkanı seçmek veya Padişah’a bir vekil tanımak mümkün değildir.

3-Meclis’te yoğunlaşan millî iradenin, doğrudan doğruya vatanın mukadderatına el koymuş olduğunu kabul etmek temel ilkedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üstünde bir kuvvet yoktur.

4-Türkiye Büyük Millet Meclisi yasama ve yürütme yetkilerini kendisinde toplar.

Meclis’ten seçilecek ve vekil olarak görevlendirilecek bir hey’et, hükûmet işlerine bakar. Meclis başkanı, bu hey’etin de başkanıdır. Not: Padişah ve halife, baskı ve zorlamadan kurtulduğu zaman, Meclis’in düzenleyeceği kanunî esaslar çerçevesinde durumunu alır.

Efendiler, bu ilkelere dayanan bir hükûmetin niteliği kolaylıkla anlaşılabilir. Böyle bir hükûmet, millî hakimiyet temeline dayanan halk hükûmetidir. Cumhuriyet’tir.

Böyle bir hükûmetin kurulmasında ana ilke, kuvvetler birliği teorisidir. Zaman geçtikçe bu ilkelerin taşıdığı kavramlar anlaşılmaya başladı. İşte o zaman tartışmalar ve olaylar birbirini kovaladı...

Açık ve gizli oturumlarda bir iki gün süren açıklamalarım, konuşmalarım ve belirttiğim ilkeleri kapsayan önerimi ileri sürdükten sonra yüksek Meclis beni başkanlığa seçmekle bana karşı genel güvenini gösterdi...

Büyük Millet Meclisi, bakanların seçimi ile ilgili 2 Mayıs 1920 tarihli kanun ile, Büyük Millet Meclisi’nde on bir bakandan meydana gelen bir "Bakanlar Kurulu" kurdu. Bu kurul, Genelkurmay işlerini de yürütecekti...

Meclis 29 Nisan 1920’de, Hıyaneti Vatanîye Kanunu’nu (*Vatan Hainliği Kanunu*) ve sonraki aylarda İstiklâl Mahkemeleri Kanunu’nu da çıkarmakla devrimlerin doğal gereklerini yerine getirmiş oldu...

İstanbul’un işgalinden sonra başlayan birtakım yıkıcı akımlara, olaylara, ayaklanmalara değinmiş idik. Bunlar, yurdun her yerinde birbiri ardınca belirdi ve sürüp gitti.

“İç isyanlar...”

İstanbul’da Damat Ferit Paşa, hemen yeniden işbaşına getirildi. Damat Ferit Paşa Hükûmeti ve İstanbul’da bütün yıkıcı ve hain örgütlerin kurduğu birlik ve bu birliğin Anadolu içindeki bütün ayaklanma örgütleri ve bütün düşmanlar ve Yunan ordusu, hep birlikte bize karşı çalışmaya ve eylemlere geçtiler...

1919 yılı içinde, millî girişimlerimize karşı başlayan iç isyanlar hızla ülkenin her yerine yayıldı...

21 Eylül 1919'da Balıkesir'in kuzey bölgesinde birinci Anzavur isyanı başladı; 16 Şubat 1920'de yine bu bölgede ikinci Anzavur isyanı oldu. Bu iki isyan , askeri birliklerimiz ve milli birliklerimizle bastırıldı. 13 Nisan 1920'de Bolu, Düzce dolaylarında isyan oldu. Bu isyan,19 Nisan 1920'de Beypazarı'na dek yayıldı. Bu sırada Anzavur, 11 Mayıs 1920'de, top ve ağır makineli tüfeklerle donanmış beş yüz kişilik bir kuvvetle, üçüncü kez, Adapazarı ve Geyve dolaylarındaki güçsüz bir milli birliğimize saldırarak yine ortaya çıktı. Anzavur gönderdiğimiz milli birliklerimize, ordu birliklerimize durmadan saldırdı. 20 Mayıs 1920'de Geyve Boğazı yakınlarında yenildi ve kaçmak zorunda kaldı...

Düzce dolaylarındaki isyan olayı önemli idi. Abaza ve Çerkezlerden toplanmış dört bin kişilik büyük bir kalabalık, Düzce'yi basarak cezaevlerini boşalttılar... İzmit'te de Süleyman Şefik Paşa komutasında, Halife Ordusu adını taşıyan bir hain kuvvetleri toplanıyordu... Bu kuvvetle birlikte, İstanbul'dan gönderilmiş birçok subay da vardı...

İsyancılar , sonuç olarak tamamıyla bozguna uğratılmış ve elebaşları, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yasalarına teslim edilmiştir. Hilafet Ordusunun Bolu yöresinde bulunan kısmı da bozguna uğratıldı... Hilafet Ordusu da İzmit'ten İstanbul'a kaçmak zorunda bırakıldı...

“Yunanlılar,... genel saldırıya geçtiler...”

Kurulan TBMM Hükümetinin, dışişleri ile ilgili ilk kararı, Moskova'ya bir kurul gönderilmesi olmuştur... 11 Mayıs 1920'de Ankara'dan yola çıkan kurulun temel görevi, Rusya ile bağlantı kurmaktır. Rusya'nın hükümetimizle yapacağı antlaşmanın bazı ilkeleri saptanıp 24 Ağustos

1920'de parafe edilmiş (*ön imzası yapılmış*) olmakla birlikte, durumun gereği olarak uzlaşlamayan kimi noktalardan dolayı imzalanması gecikmiştir "Moskova Antlaşması" diye anılan bu devletlerarası belge, ancak 16 Mart 1921'de imzalanabilmiştir...

Ülkede yer yer çıkan iç isyanları takip etmekte gecikmeyen Yunanlıların ilk genel saldırısı, gözlerimizi yeniden batıya çevirtecektir.

Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de Milne Hattı'ndan genel saldırıya geçtiler... Bunun karşısındaki kuvvetlerimiz çok sarsıldı. Eskişehir'e dek çekildi... Bu savaşlar sırasında, tümenlerimizin tam örgütlenememiş durumda olduklarını ve daha güçlendirilmelerine de henüz imkan olmadığını biliyorsunuz... Ben de, Eskişehir'e ve oradan ileri bölgelere gittim. Gerek orada ve gerek başka bölgelerde bulunan kuvvetlerimizin düzene sokulmasını emrettim. Yeniden, düşman karşısında, düzenli komutaya bağlı cepheler kurulmasını sağladım...

“Ermeniler üzerine yürümeye karar verdik.”

Mondros Ateşkes Anlaşmasından beri Ermeniler, gerek Ermenistan içinde, gerek sınıra yakın yerlerde Türkleri toptan öldürmekten vazgeçmiyorlardı... Ermeniler üzerine yürümeye karar verdik. 9 Haziran 1920'de doğu bölgesinde geçici seferberlik ilan ettik... Dışişleri Bakanlığımızca Ermenilere 7 Temmuz 1920'de bir ultimatoma verildi. Ermeniler aynı yolda hareketlerine devam ettiler. Sonucunda, seferberlikten üç buçuk, dört ay kadar sonra Kötek, Bardiz bölgelerinde toplanan kuvvetlerimize Ermenilerin saldırısı ile savaşa başlandı... Ordu, 29 Eylül'de Sarıkamış'a girdi. 30 Eylül'de Merdenek (*Göle*) alındı. Ama kimi nedenler ve düşünceler dolayısıyla

ordumuz 28 Ekim 1920'ye değin, bir ay, Sarıkamış-Laloğlu kesiminde kaldı...

Savaş alanında emir bekleyen Doğu Ordumuz, 28 Ekim 1920 günü Kars üzerine yürümeye başladı. Düşman, karşı koymaksızın Kars'ı bıraktı. 30 Ekim'de ordumuz (*Kars'a*) girdi. 7 Kasım günü birliklerimiz Arpaçayı'na dek olan bölgeyi ve Gümrü'yü ele geçirdi.

Ermeniler, 6 Kasım'da savaşı bırakmak ve barış yapmak için bize başvurmuşlardı. Biz de ateşkes anlaşması ile ilgili maddeleri, Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile 8 Kasım'da Ermeni ordusuna bildirdik. 26 Kasım'da başlayan barış görüşmeleri 2 Aralık'ta sona erdi ve 2 /3 Aralık gecesi Gümrü Antlaşması imzalandı Gümrü Antlaşması , Milli Hükümetin yaptığı ilk antlaşmadır...

Gene o bölgede bulunması dolayısıyla, Gürcistan ile olan işlem ve ilişkilerimiz konusunda da kısaca bilgi vereyim.

1920 yılı Temmuz'unda, Batum'u İngilizler boşaltınca , Gürcüler hemen ele geçirdiler. Bu durum, Brest-Litovsk ve Trabzon antlaşmalarına aykırı olduğundan, 25 Temmuz 1920'de tarafımızdan protesto edilmişti... Sonunda, 23 Şubat 1921'de verdiğimiz kesin bir ultimatoma üzerine Ardahan, Artvin ve Batum'un bizce işgal edilmesi kabul edildi. Bundan on beş gün sonra Batum'a girdik. Bu yerlere, Türkiye'ye katılmayı dört gözle bekleyen halkın alkışları arasında girildi. Daha sonra, Moskova Antlaşması gereğince Batum boşaltıldı, ama ele geçirdiğimiz öteki yerlerin anayurt sınırları içinde kalması sağlanmıştır...

"Çarçabuk düzenli ordu ... "

Bizim takip ettiğimiz düzenli ordu kurma görüşüne karşı olarak, "milis" diyebileceğimiz bir çeşit örgüt kurma

görüşüne genel bir akım vermek için çalışılıyordu. Reşit, Ethem ve Tevfik kardeşler, Kütahya yakınında "Kuva-yi Seyyare" (*Gezici Kuvvetler*) adı altında ellerinde bulunan kuvvete dayanarak bu akımın başında ve çok ateşli bir biçimde çalışıyorlardı... Batı Cephesinde, orduda, halk arasında ve dahası, Mecliste bu akım için yapılan propaganda o denli güçlü ve etkili bir duruma geldi ki: "*Ordudan yararlanılamıyor, dağılsın! Hepimiz Kuva-yı Milliye olalım!*" sözleri her yandan kulakları doldurmaya başladı... İşte bu sıralarda idi ki, Batı Cephesi Komutanı, Genelkurmay Başkanlığına, Ethem ve Tevfik kardeşlerin etkisiyle olduğu sanılan bir öneride bulundu: "*Yunan ordusunun Gediz yakınında ayrı olarak bulunan bir tümenine saldırmak!*"... Genelkurmay Başkanı, bu Gediz saldırısının yapılmamasında ısrar etti. O günlerde bu saldırının yararlı olacağı doğrultusunda, her yerde ve Mecliste ateşli bir propaganda yapılıyordu: "*Düşman Gediz'de tek başınadır; biz, onu orada yok ederiz. Parlak bir durum elde ederiz. Aslında Yunan ordusu kaçmaya hazırdır.*" sözleriyle Gediz saldırısının gerekliliği neredeyse genel bir kanı durumuna getirilmek isteniyordu.

Sonunda, Batı Cephesi Komutanı 61'inci ve 11'inci Tümenler ve Kuvve-i Seyyare (*Gezici Kuvvet*) ile 24 Ekim 1920'de Gediz'deki düşmana saldırdı... Dalgalı, düzensiz ve komutasız bazı savaşlardan sonra, bildiğiniz gibi, Gediz'de yenildik. Yunan ordusu, bu saldırıya karşılık olmak üzere, 25 Ekim 1920 günü Bursa Cephesinden saldırıya geçti. Yenişehir'i, İnegöl'ü ele geçirdi. Uşak'tan, Dumlupınar sırtları ilerisinde bulunan birliklerimize saldırdı. Birliklerimiz, Dumlupınar sırtlarına dek çekildi. Böylece

baylar, cephenin her yanında yeniden genel bir yenilgiye uğradık...

Gediz Savaşından ve onun maddi ve manevi can sıkıcı sonuçlarından sonra Fuat Paşa'nın cephedeki komutanlık etkisi ve otoritesi sarsılmış gibi görülüyordu... Artık Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesine komuta edemeyeceği kanısına varmıştım. O günlerde Moskova'ya da bir elçilik kurulu göndermemiz gerekiyordu. Öyleyse, Fuat Paşa büyükelçi olarak Moskova'ya gidebilirdi. Batı Cephesi de çok sıkı ve dikkatli çalışma istediğinden, bu cephe komutanlığını da zaten genel askeri hareket ile uğraşmakta olan Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'ya ek görev olarak vermek en çabuk ve uygun bir önlem olacaktı. Bir yönden de, hem iç ayaklanma ve başkaldırmalara karşı, hem de savaş için, güçlü bir süvari kuruluşuna olan gereksinme açıkça belirmişti. Yalnız bu kuruluşu meydana getirmek için de, İçişleri Bakanı bulunan Refet Bey'e (Refet Paşa) ek olarak bu görevi verip, kendisini Konya yöresine göndermeyi uygun görüyordum... O halde sorunu şöylece çözebilirdim: Cepheyi ikiye ayırmak; önemli kesimleri kapsayan alanı "Batı Cephesi" diye adlandırarak İsmet Paşa'nın komutasına vermek ; güney kesimini de, Konya çevresine göndereceğim Refet Paşa'ya vermek ve her iki cepheyi doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığı makamına bağlamak. Genelkurmay Başkanlığına da Milli Savunma Bakanı bulunan Fevzi Paşa vekillik edebilirdi...

8 Kasım 1920'de Fuat Paşa Ankara'ya geldi...Fuat Paşa'ya kısa bir görüşmeden sonra, yeni alabileceği görevi söyledim ; memnuniyetle kabul etti. Aynı günün gecesi, İsmet ve Refet Paşaları çağırarak yeni durumu ve görevlerini kararlaştırdık. Kendilerine verdiğim kesin

yönerge: *"Çarçabuk düzenli ordu ve büyük süvari birlikleri kurmak"* idi. Böylece 1920 yılı Kasımının sekizinci günü *"düzensiz örgüt düşüncesini ve siyasetini yıkmak kararı"* uygulanmaya konulmuş oldu...

“Birinci İnönü Zaferi”

İsmet Paşa'nın cephede çalışmaya başlamasından sonra, Ethem Bey, rahatsızlığını ileri sürerek Ankara'ya geldi ve burada uzun süre oturdu. Yokluğunda , kardeşi Yüzbaşı Tevfik Bey, Ethem Bey'in vekili olarak Kuvve-i Seyyare'nin başında komutan bulunuyordu...

Kolaylıkla anlaşılmakta idi ki, Ethem ve Tevfik kardeşler ile kendileri gibi düşünen kimi arkadaşları, ulusal hükümete karşı ayaklanmaya karar vermişlerdi. Bu kararlarını uygulamak için Tevfik Bey cephede bahane ararken ve cepheyi bırakarak kuvvetlerini geride toplarken, Ethem Bey ve milletvekili olan kardeşi Reşit Bey ve daha birtakım arkadaşları Ankara'da siyasal yönünde çalışıyorlardı

Bilecik Ankara yolu üzerinde bulunduğumuz 5/6 Aralık 1920 günü Reşit Bey'den, Kütahya'ya vardığını ve ertesi günü Tevfik Bey'le görüşeceğini, Ethem Bey'in de oraya geldiğini bildiren, ama henüz olumlu bir anlam taşımayan bir telgraf aldım... 9 Aralık 1920'de Ethem Bey'den aldığım şifre telgrafta, sorunu İsmet Paşa'nın bile bile ve zamansız çıkartmış olduğu anlatılmak isteniyordu. Ethem Bey ve kardeşleri zaman kazanmak için bizi aldatmaya çalışıyorlardı. Amaçları, elden geldiği ölçüde yeniden kuvvet toplamak ; Düzce'de bulunan Sarı Efe kuvvetlerinin ve Osmaneli'nde bulunan Gökbayrak Taburunun kendilerine katılmasını ve Demirci Mehmet

Efe'nin de kendisiyle birlikte ayaklanmasını sağlamak ; bir yandan da cephe komutanlarını değiştirerek ordudaki subaylarla erlerin kendilerine karşı koymamaları için propagandaya fırsat bulmaktı... Ethem ve arkadaşları Ankara yakınlarındaki Haymana'da da ayrıca bir kuvvet toplamaya giriştiler... Demirci Efe, Ethem Bey'le haberleştikten sonra özel bir tavır takındı. Bu anlaşılır anlaşılmaz, Güney Cephesinde bulunan Refet Bey komutasındaki süvariler hemen Demirci Efe üzerine gönderildi. 15/16 Aralık 1920'de Dinar yakınında İğdecik köyünde bir gece baskını ile Efe'nin kuvvetleri dağıtılmış; kendisi beş on kişiyle kaçmış. Efe, çok sonra sığınmış ve bağışlanmıştır...

Kütahya'daki kurula, Bakanlar Kurulu kararını ve geri dönmeleri gerektiğini bildirdikten sonra cephe komutanlarına da , başkaldıran Ethem ve kardeşlerine karşı eyleme geçmelerini emrettim... Kuvvetlerimiz, hareket emrini alır almaz, hemen Kütahya'da bulunan isyancı Ethem kuvvetleri üzerine yürüdüler. 29 Aralık 1920 günü Kütahya'ya girdiler, üç gün sonra da Batı ve Güney cephelerinden hareket eden bütün kuvvetlerimiz, Kütahya'nın 30-40 kilometre ilerisinde ve Gediz genel doğrultusunda bir hatta birleştiler. İsyancı Ethem, kuvvetlerini hiçbir yerde tutunup direnmeye cesaret edemeden Gediz üzerine çekmişti....

Ethem kuvvetlerini takip eden birliklerimiz, 5 Ocak 1921 günü Gediz'i ele geçirerek o bölgede toplandılar. Ethem ve kardeşleri de kuvvetleriyle birlikte düşmandan yana geçip kendilerine yaraşan durumu aldılar. Artık Ethem olayı kalmamıştı. Ordumuzun içinde bulunan düşman kovularak gerçek yerine sürülmüştü. Bundan sonra yalnız

bir düşman cephesini ve bununla ilgili olayları göreceğiz. Gerçekten, bir gün sonra, 6 Ocak 1921 günü Yunan ordusunun tümü, bütün cephe üzerinde her noktadan saldırıya geçti...

İznik'ten, Gediz üzerinden Uşak'a dek bir çizgi düşününüz. Bu çizginin Gediz kuzeyinde kalan parçası iki yüz kilometredir. Gediz'den Uşak'a olan parçası da, yaklaşık olarak otuz kilometredir. Düşman üç tümenle bu kesimin kuzey ucundan Eskişehir üzerine doğru yürüdü. Bizim Gediz'de bulunan önemli miktardaki kuvvetlerimiz, Eskişehir üzerinden bu düşman tümenlerini karşılamak zorundaydı ; karşıladı, yendi. Devrim tarihimize Birinci İnönü Zaferi'ni kaydetti...

Yunan ordusunun yaptığı bu saldırıda Ethem ve kardeşleri de kendilerine düşen görevi yapmaktan geri durmadılar. Yeniden Kütahya'ya yönelerek orada bulunan zayıf tümenimize saldırmaya başladılar. İzzettin Paşa'nın sağlam karakteri, iyi komutası ve emrindeki Türk subay ve erlerinin yüksek kahramanlıkları, Ethem ve kardeşleriyle birlikte saldıran hain kuvvetleri yendi ve kaçmak zorunda bıraktı... Sonuçta , bütün Ethem kuvvetleri tutsak edilmiş, yalnız Ethem, Tevfik ve Reşit kardeşler , yeni görev almak üzere düşman ordusunun içine kaçabilmişlerdir...

“Tek egemen kuvvet”

Tevfik Paşa Hükümeti adına Ziya Paşa'nın İnebolu'ya gönderdiği bir özel görevli, 10/11 Ocak 1921'de uzun bir şifre ile birtakım bilgiler veriyordu. İstanbul'dan Adapazarı'na telgraf yolu, oradan da Geyve'ye askerlerce korunup kullanılan telefon yolu vardı. Tevfik Paşa'nın benimle şifreli olarak görüşmek istemesi üzerine İstanbul

teli Ankara'ya bağlattırıldı. Tevfik Paşa'dan şifresiz olarak şu telgrafi aldım:

“

İstanbul, 27.1.1921

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

25 Ocakta Paris'te toplanan kurulun aldığı kararlar gereğince Doğu Sorununun çözümünü görüşmek üzere 21 Şubatta Londra'da İtilâf devletleri delegeleriyle Osmanlı ve Yunan hükümetleri delegelerinden kurulacak bir konferans, toplantıya çağrılacaktır... Görevlendireceğiniz delegelerin buradan seçeceğimiz kişilerle birlikte gitmeleri için kararınızı ve cevabınızı bekliyorum...

Tevfik”

Tevfik Paşa'ya verdiğim cevap telgrafi şu idi:

Ankara, 28.1.1921

İstanbul'da Tevfik Paşa Hazretlerine

Milli iradeye dayanarak Türkiye'nin kaderini eline alan, yasal ve bağımsız tek egemen kuvvet, Ankara'da toplanmış olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir... İtilâf devletleri..., çağrılarını Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetine doğrudan doğruya yapmalıdırlar . Yukarıda sözü edilen koşullara uygun olarak yapılacak çağrının Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tarafından kabul edileceğini , yeniden bildiririz...

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal”

Tevfik Paşa, hükümetini toplamış; şu yanıtı verdi:

İstanbul, 29.1.1921

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

...Konferansa dolaylı olarak çağrılmanız doğaldır. Çünkü İtilâf Devletleri hükümetlerinin temsilcileri buradadır.Bunun için, İstanbul'da bulunan ve sizinle

*işbirliği yapmaya çalışan bir hükümet aracılığıyla
bildirim yapılması pek doğal görülmelidir...*

Sadrazam Tevfik”

Tevfik Paşa'ya şöyle cevap verdim:

Ankara, 30.1.1921

İstanbul'da Tevfik Paşa Hazretlerine

*...Düşünce ve yargılarınızdan doğru sonuçlar
çıkarmanızı kolaylaştırmak amacıyla Türkiye Büyük
Millet Meclisi'nce yürürlüğe konulan Teşkilat-ı Esasiye
Kanunu'nun (Devletin Temel Örgütlenme Kanunu
Anayasa) temel maddelerini, aşağıda bildiriyorum:*

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu

Ana Maddeler

*1- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim biçimi ,
halkın kendi geleceğini kendisinin eylemli olarak
yönetmesi esasına dayanır.*

*2- Yürütme gücü ve yasama yetkisi, ulusun tek ve gerçek
temsalcisi olan Büyük Millet Meclisi'nde belirir ve toplanır.*

*3- Türkiye Devleti, Büyük Millet Meclisi tarafından
yönetilir ve hükümeti "Türkiye Büyük Millet Meclisi
Hükümeti" adını taşır...*

*7- Şer-i hükümlerin (din buyruklarının) yerine getirilmesi;
bütün yasaların konulması, değiştirilmesi, kaldırılması,
antlaşma ve barış imzalanması ve yurt savunması (için
savaş) ilanı gibi temel haklar Büyük Millet Meclisi'nindir...*

*Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal”*

Bu telgrafımda , temel esasları bildirilen Teşkilat-ı
Esasiye Kanunu (*Devletin Temel Örgütlenme Kanunu
Anayasa*) , bu tarihten henüz on gün önce, yani 20 Ocak
1921 gününde Meclis'ten çıkmıştı. Milli Meclis'in ve

hükümetin durumunu, yetkisini, kuruluş biçimini ve niteliğini saptayıp belirten ilk yasadır...

Tevfik Paşa ve arkadaşlarıyla temelde, görüşte, anlayışta uzlaşamıyordu. En sonunda, iş Meclis'e götürüldü. Meclis'e iki öneride bulundum. Birisi, ülkenin ve milletin durumunu ve amacını İstanbul'a açık olarak bildirmek; ikincisi, ayrıca çağrı yapılırsa , Londra'ya bağımsız bir kurul göndermekti. Her iki önerim kabul edildi...

Kurulumuz, İtalya Dışişleri Bakanı Kont Sforza aracılığıyla, konferansa resmi olarak çağrıldıkları kendilerine bildirildikten sonra Londra'ya gitmiştir. Londra Konferansı 27 Şubat 1921'den 12 Mart 1921'e dek sürdü. Olumlu hiçbir sonuç vermedi...

“İkinci İnönü Zaferi”

İtilâf Devletleri Delegeler Kurulumuz aracılığıyla yaptıkları önerilerin karşılığını almayı beklemeden, daha delegelerimiz yolda iken, Yunanlılar bütün ordusuyla bütün cephelerimize karşı saldırıya geçtiler...

Yunan ordusunun Bursa ve Uşak grupları, 23 Mart 1921 günü ilerlemeye başladılar. İsmet Paşa komutasında bulunan Batı Cephesi birlikleri, bildirdiğim gibi, Eskişehir'in kuzeybatısında toplanmıştı. Karar, savaşı İnönü mevzilerinde kabul etmektir. Ona göre gerekli tedbirler alınıyor ve hazırlıklar yapılıyordu. Düşman, 26 Mart akşamı İsmet Paşa'nın, birliklerine tutturduğu mevzilerin sağ kanadı ilerisine yanaştı. Ertesi günü bütün cephede çarpışmalar oldu. Düşman 28'de sağ kanadımıza saldırdı ; 29'da her iki kanattan saldırdı. Düşman yer yer önemli başarılar elde

ediyordu. 30 Mart günü şiddetli çarpışmalarla geçti. Bu çarpışmalar da düşman lehine sonuçlandı.

Bundan sonra sıra bize geliyordu. İsmet Paşa 31 Mart günü karşı saldırıya geçti ve düşmanı yenerek 31 Martı 1 Nisana bağlayan gece, geri çekilmek zorunda bıraktı. Böylece devrim tarihimizin bir sayfası, İkinci İnönü zaferiyle yazıldı...

Düşman çekilirken Batı Cephesi Komutanı ile 1 Nisan günü yaptığımız yazışmalar, o günün duygularını tespit eden belgelerdir...

“

Ankara, 1.4.1921

İnönü Savaş Alanında Metristepe’de Batı Cephesi Komutanı ve Genelkurmay Başkanı İsmet Paşaya

Bütün dünya tarihinde, sizin İnönü Meydan Savaşlarında yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görevi yüklenmiş komutanlar azdır. Milletimizin bağımsızlığı ve varlığı, dahice yönetiminizde , şerefle görevlerini yapan komuta ve silah arkadaşlarınızın yüreğine ve yurtseverliğine büyük güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de (tersine çevirilmiş olan şansını, kaderini) yendiniz...

Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal” (35)

İÇ İSYANLAR

Bozkır İsyanı (Eylül 1919- Kasım 1919)

Anzavur İsyanı (Ekim 1919- Nisan 1920)

Düzce İsyanı (Nisan 1920- Eylül 1920)

Yozgat İsyanı (Mayıs 1920- Aralık 1920)

Milli aşireti İsyanı (Haziran 1920- Eylül 1920)

Çerkez Ethem İsyanı (Aralık 1920- Ocak 1921)

Demirci Mehmet Efe İsyanı (Aralık 1920)

Koçgiri İsyanı (Nisan 1921- Mayıs 1921)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir-1

24 Nisan 1920- Atatürk , Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçilmiştir.

2 Mayıs 1920- Büyük Millet Meclisi'nde on bir balandan meydana gelen bir «Bakanlar Kurulu» kurulmuş, Meclis Başkanı olan Atatürk aynı zamanda hükümet başkanı da olmuştur.

11 Mayıs 1920- Rusya'ya bir heyet gönderilmiştir.

Atatürk Eskişehir'de. (1920)

11 Mayıs 1920- Atatürk , İstanbul'da idama mahkûmedilmiştir.

24 Mayıs 1920- Atatürk hakkında verilen idam kararını Padişah Vahdettin tarafından onaylanmıştır.

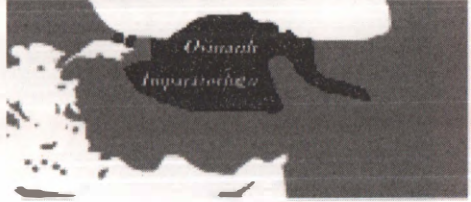
22 Haziran 1920- Yunanlılar ilk kez genel taarruza geçmiştir

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir-2

10 Ağustos 1920- İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri arasında "Sevr Antlaşması" imzalanmıştır.

24 Ekim 1920- Batı Cephesi Komutanı Ali Fuat Paşa, Çerkez Ethem'in etkiyle Gediz'deki Yunan kuvvetlerine saldırmıştır.

10 Ağustos 1920'de imzalandığı Sevr Antlaşması'na göre Osmanlı Devleti.

SEVR ANTLAŞMASI

25 Ekim 1920- Yunan ordusu, Bursa ve Uşak Cephesinden saldırmaya geçmiş, bir tilderimiz, Dumlupınar sirtlarına dek çekilmiştir.

30 Ekim 1920- Kars Kalesi, Kuva-yı Milliye birliklerince, Ermenilerden alınmıştır.

2/3 Aralık 1920- Ermenistan ile Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma TBMM Hükümetinin imzalandığı ilk antlaşmadır.

"İstanbul, Osmanlı Devletinin başkenti olarak kalacak, fakat Osmanlı Devleti azınlıkları haklarını gözetmezse İstanbul, Türklere elinden alınacak.

* Boğazlar, her zaman bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve bayrağı ve ayrı bir bütçesi olan uluslararası bir "Boğazlar Komisyonu" tarafından yönetilecek.

* Doğu Anadolu'da Kürdistan ve Ermenistan devletleri kurulacak.

* Askerlikte, mecburi hizmet olmayacak. Ellibin kişilik bir ordu bulundurulacak. Bu ordunun, tank, ağır makineli tüfek, top ve uçağı olmayacak.

* Azınlıklara geniş haklar verilecek.

* Kapütülasyonlardan bütün devletler yararlanacak, Osmanlı Devleti savaşın zarar görenlere tazminat ödeyecek.

* İzmir dahil, Ege bölgesinin büyük bir bölümü ile Midye-Büyükçekmece çizgisinin batısında kalan bütün Trakya, Yunanlılar'a, Antalya ve Konya yöresi, İtalyanlara, Adana, Malatya ve Sivas dolaylarını birleştiren bölgeler ile Suriye Fransızlar'a, Arabistan ve Irak, İngilizlere verilecek..."

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir - 3

Atatürk Eskişehir'de. (1920)

5 Aralık 1920 - Atatürk, Bilecik'e gelerek İstanbul Hükümeti Temsilcileri ile görüşmüş, heyetin İstanbul'a dönmesine izin vermemiş ve birlikte Ankara'ya dönmüşlerdir. (Bilecik Mülakatı).

15/16 Aralık 1920 - Demirci Mehmet Efe İsyanı bastırılmıştır.

29 Aralık 1920 - Çerkez Ethem ve kuvvetlerine karşı hareket başlamıştır.

6 Ocak 1921 - Yunan Ordusu genel saldırıya geçmiştir.

Atatürk Ankara'da. (1921)

10 Ocak 1921 - Birinci İnönü Zaferi. Yunan Ordusu'nun saldırısı geri püskürtülmüştür.

20 Ocak 1921 - Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Devletin Temel Örgütlenme Kanunu - Anayasa) , Meclis'te kabul edilmiştir.

22 Ocak 1921 - Çerkez Ethem , isyanı bastırılınca, kardeşleri ile birlikte Yunanlılara sığınmıştır.

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir - 4

27 Şubat - 12 Mart 1921 - Londra Konferansı toplanmış , İtilaf Devletleri , TBMM Hükümeti'ni muhatap kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Atatürk, Ankara Dilmen sırtlarında. (1921)

Atatürk Ankara'da .
(1921)

1 Mart 1921 - Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinin birinci devre ikinci toplantı yığını açış konuşması : "... Bugün anlaşmıştır ki Sevr Anlaşması hükümleri Türkiye'ye zorla uygulanamaz ..."

16 Mart 1921 - Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında Moskova Anlaşması imzalanmıştır.

23 Mart 1921 - Yunan ordusu Bursa ve Uşak grupları genel saldırıya geçmiştir.

1 Nisan 1921 - İkinci İnönü Zaferi. Yunan saldırısı geri püskürtülmüştür. Atatürk'ün İsmet Paşa'ya telgrafı : «... Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin malus tarihini de (tersine çevirilmiş olan şansını, kaderini) yendiniz.»

“BAŞKOMUTAN”

“Biraz da Büyük Millet Meclisi'nde geçen olaylardan bilgi vermek istiyorum. Biliyorsunuz ki, Birinci Büyük Millet Meclisi'ne milletçe üye seçilirken Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyeleri de ikinci seçmenler arasında bulundular. Buna göre denilebilirdi ki, Büyük Millet Meclisi, bütünüyle Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin siyasal bir grubu niteliğini de taşıyordu. Gerçekten başlangıçta tutum böyle idi. Meclisin temel ilkelerini cemiyetin temel ilkeleri oluşturuyordu. Biliyorsunuz ki, Erzurum ve Sivas kongrelerinde kararlaştırılan ilkeler, İstanbul'daki son Meclisi Mebusan'ca da kabul edilip desteklenerek Misak-ı Milli adı altında özetlenmişti. Bu ilkeler, Birinci Büyük Millet Meclisi'nce de kabul edilmişti ve bunlara uygun olarak yurdun bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlayacak bir barışın elde edilmesine çalışılıyordu. Ama, zaman geçtikçe, Meclis'te birlik olarak çalışmanın sağlanıp düzenlenmesinde güçlükler doğmaya başladı. En önemsiz konularda oylar dağılıyor, Meclisten iş çıkamıyordu. Kimi kişiler buna bir çıkar yol bulmak için 1920 yılı ortalarında birtakım örgütler kurmaya kalkıştılar...

Grupları birleştirmek ya da gruplardan birini güçlendirerek iş görmek için, dolaylı olarak çok çalıştım. Ama bu yolla elde edilen sonuçların uzun ömürlü olamadıkları görüldü. İşe el koymam zorunlu olmaya başladı. Sonunda, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adıyla bir grup kurmaya karar verdim. Bu grup için yaptığım programın başına bir ana madde koydum. Bu

maddenin özü, iki noktada toplanıyordu. Birinci nokta şu idi: Grup, Misak-ı Milli ilkelerine bağlı kalarak ülkenin bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını sağlayıcı bir barışı elde etmek için, milletin bütün maddi ve manevi gücünü gereken amaçlara yöneltip kullanacak ve yurdun resmi, özel bütün örgütlerini ve kuruluşlarını bu ana amaca yararlı kılmaya çalışacaktır. İkinci nokta ise şuydu: Grup, devletin ve milletin örgütlerini, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu çerçevesinde şimdiden yavaş yavaş saptamaya ve hazırlamaya çalışacaktır... Bütün grupları ve Meclis üyelerinin çoğunu çağırarak bu iki ilke üzerinde birleşmelerini sağladım. Bildirdiğim bu ana madde ve bundan sonra grubun iç tüzüğüyle ilgili maddeler, 10 Mayıs 1921 günü yapılan toplantıda kabul olundu. Grup genel kurulunun seçimiyle, grubun başkanlığını da üzerime almıştım... Ülke içinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti bulunduğu gibi , onun , mecliste aynı adla bir de siyasal grubu kurulmuş oldu....Bu grup, Birinci Büyük Millet Meclisi'nin çalıştığı sürece hükümetin görevini yapmasına yardımcı olabilmıştır...

“Kütahya-Eskişehir Savaşları”

İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra, üç ay kadar bir zaman geçti. Ondan sonra, 10 Temmuz 1921 gününde, Yunan ordusu, cephemize karşı, yeniden genel saldırıya geçti...

Yunanlıların bu saldırısı üzerine başlayan ve Kütahya-Eskişehir Savaşları adıyla anılan bir çarpışmalar dizisi vardır ; on beş gün sürmüştür. Ordumuz, 25 Temmuz 1921 akşamı büyük kısmıyla Sakarya doğusuna çekilmişti.

Ordumuzun çekilmesini zorunlu kılan sebeplerin esaslarına işaret edeyim:

İkinci İnönü Savaşından sonra genel seferberlik yapmış olan Yunan ordusu, insan, tüfek, makineli tüfek ve top sayısı bakımından bizim ordumuzdan önemli derecede üstündü. Temmuz'da Yunan ordusu saldırıya başladığı zaman milli hükümetin ve mücadelenin gelişim durumu , bizim genel seferberlik ilanımıza ve böylece milletin bütün kaynak , araç ve gereçlerini, başka hiçbir şey düşünmeksizin, düşman karşısında toplamaya uygun ve elverişli görülmemiştir. İki ordu arasındaki kuvvet, araç ve şartların oransızlığının en belirgin başlıca nedeni budur. Bunun sonucu olarak tümenlerimizin özellikle taşıtlarını daha sağlayıp tamamlayamadığımızdan, bunların hareket güçleri yoktu. Yunan milletinin bütün gücüyle yaptığı bu saldırı karşısında bizim askerlik yönünden temel ödevimiz, milli mücadelenin başından beri yürüttüğümüz görevdi ki bu görev, "Her Yunan saldırısı karşısında kaldıkça bu saldırıya direnmek , uygun hareket ile durdurarak saldırıyı etkisizleştirmek ve yeni orduyu kurmak için kazanmak" olarak özetlenebilir. Son düşman saldırısı karşısında da bu temel görevi gözden uzak tutmamak gerekliydi. Bu düşünce ile 18 Temmuz 1921 günü İsmet Paşa'nın Eskişehir güneybatısında, Karacahisar'da bulunan karargahına giderek durumu yakından inceledikten sonra, İsmet Paşa'ya genel olarak şu yönergeyi vermiştim: *"Orduyu, Eskişehir kuzey ve güneyinde topladıktan sonra düşman ordusuyla araya büyük bir uzaklık koymalıdır ki, ordunun düzenlenmesi ve güçlendirilmesi mümkün olabilsin. Bunun için Sakarya'nın doğusuna kadar çekilmek uygundur. Düşman hiç durmadan ilerlerse hareket üssünden uzaklaşacak ve*

yeniden menzil hatları (destek örgütleri-lojistik) kurmak zorunda kalacak; her halde ummadığı birçok zorluklarla karşılaşacaktır. Buna karşılık, bizim ordumuz toplu bulunacak ve daha elverişli koşullar içinde olacaktır. Bu yolda hareketlerimizin en büyük sakıncası, Eskişehir gibi önemli yerlerimizi ve birçok topraklarımızı düşmana bırakmaktan dolayı kamuoyunda doğabilecek manevi sarsıntıdır; ama az zamanda, elde edebileceğimiz başarılı sonuçlarla bu sakıncalar kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Askerliğin gereğini duraksamadan uygulayalım. Başka türden sakıncalara dayanırız."

"Ordunun başına geçsin!"

Gerçekten tahmin ettiğim manevi sakıncalar hemen görüldü. İlk duyarlıklar Meclis'te belirdi. Özellikle muhalifler kötümserce nutuklarla bağırmaya başladılar *"Ordu nereye gidiyor;millet nereye götürülüyor? Bu hareketin elbette bir sorumlusu vardır, o nerededir? Onu göremiyoruz! Bugünkü üzücü ve acıklı ve korkunç durumun gerçek sorumlusunu ordunun başında görmek isterdik,"* diyorlardı.

Bu türlü konuşan kimselerin ima ve ifade etmek istediklerinin ben olduğuma şüphe yoktu.

Sonunda Mersin Milletvekili Salâhattin Bey, kürsüden benim adıma da belirterek: *"Ordunun başına geçsin!"* dedi. Bu öneriye katılanlar çoğaldı. Buna karşı olanlar da vardı...

Şimdilik, eylemli olarak komutanlığı üstüme almamı sakıncalı görenlerin de düşüncesi şuydu:

Ordunun, bundan sonraki herhangi bir savaşta başarı kazanamayıp yeniden geri çekilmesi uzak bir ihtimal değildir. Bu durumlarda ben eylemli olarak

ordunun başında bulunursam, halkın kafasında son umudun da sönmüş olduğu gibi bir düşüncenin doğması ihtimali vardır. Oysa, henüz genel durum, son tedbirin , son çarenin ve son kuvvetlerin gözden çıkarılmasını gerektirecek nitelikte değildir. Bundan dolayı, kamuoyunda son umudun kalabilmesi için benim doğrudan doğruya askeri harekatı yönetme zamanım gelmemiştir.

Ben, konuşmalar ve tartışmalarla beliren bu görüşleri, gereği kadar inceleyip irdeliyordum. Son görüşü savunanlar, mantığa dayanan sağlam nedenler ileri sürüyorlardı. Art niyetli isteklerde bulunanların yaygaraları komutayı ele almamı yürekten önerenlerde, derin ve kaygı verici etkiler yapmaya başladı. Benim eylemli olarak komutayı ele almam, bütün Mecliste son çare ve son tedbir olarak görüldü. Meclis'in bu görüşü, çarçabuk Meclis dışında da yayıldı. Benim ses çıkarmayışım, komutayı eylemli olarak ele almaya isteksiz olduğum ve felaketin kesin ve yakın olduğu düşünce ve görüşünü genelleştirdi. Bunu anlar anlamaz hemen kürsüye çıktım.

Sözünü ettiğim bu durum 4 Ağustos 1921 günü bir gizli oturumda belirmişti. Üyelerin bana karşı gösterdikleri yakınlık ve güvene teşekkür ettikten sonra başkanlık makamına şöyle bir önerge verdim:

*“Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına,
Meclis sayın üyelerinin genel olarak beliren istek ve dilekleri üzerine Başkomutanlığı kabul ediyorum. Bu görevi; kendi üzerime almaktan doğacak yararların çarçabuk elde edilebilmesi, ordunun maddi ve manevi gücünün en kısa zamanda artırılıp pekiştirilmesi ve yönetiminin bir kat daha sağlamlaştırılması için Türkiye Büyük Millet Meclisinin yetkilerini eylemli olarak*

kullanmak koşuluyla üzerime alıyorum. Yaşadığım sürece, ulusal egemenliğe en gerçek bir hizmet edici olduğumu, ulusa bir kez daha göstermek için, bu yetkinin üç ay gibi kısa bir süre ile sınırlandırılmasını ayrıca dilerim.

4 Ağustos 1921

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı

Mustafa Kemal ”

Bu önergem, haktan ve haklıdan yana görünerek öneride bulunanların gizli düşüncelerini açığa vurmalarına yol açtı. Hemen itirazlar başladı...

Ben, padişah ve halifeler tarafından verilegelmiş köhne bir sanı takınamayacağımı; yapacağım görev eylemli olarak Başkomutanlık iken bu sanı olduğu gibi vermekten kaçınmanın yersiz olduğunu ileri sürerek görüşümde ısrar ettim. Düşünce ve kararlarımı çabuk ve şiddetli bir şekilde uygulamak zorunluğu vardı... Onun için, kayıtsız ve şartsız emir verebilmeliydim. Bunun için de, Büyük Millet Meclisi’nin yetkisi benim kişiliğime verilmeliydi. Bunu, başarı için, zorunlu görüyordum. Onun için bu noktada ısrar ettim...

Meclis’in bu noktayı çok dikkatle ve önemle inceleyip irdelemesini söyledim... 4 Ağustos’ta bu konuda bir karara varılamadı. Görüşme, 5 Ağustos 1921 günü de sürdü. O gün, kimi milletvekillerinin tereddütlerinin iki noktada toplandığı anlaşıldı. Birincisi, Meclis varlığının herhangi bir biçim ve yolla iş göremez duruma getirilmesi; ikincisi de üyelerden herhangi biri için keyfe göre, yasa dışı işlem yapılması idi.

Bu şüphe ve tereddütleri giderecek açıklamada bulunduktan sonra çıkarılacak yasaya da bunlarla ilgili bağlayıcı hükümler konulmasının uygun olduğunu söyledim

ve vermiş olduğum önergeyi buna uygun maddeler haline getirerek, bir tasarı olmak üzere Meclis'e sundum. İşte bu tasarının maddeleri üzerinde yapılan görüşmeler sonunda, bana Başkomutanlık verilmesiyle ilgili olan 5 Ağustos 1921 tarihli yasa çıktı. Bu yasanın ikinci maddesine göre bana verilmiş olan yetki şuydu:

“Başkomutan, ordunun maddi ve manevi gücünü büyük ölçüde artırmak ve yönetimini bir kat daha sağlamlaştırmak için Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bununla ilgili yetkisini Meclis adına eylemli olarak kullanabilir.”

Bu maddeye göre benim vereceğim emirler yasa (hükmünde) olacaktı...

Yasa teklifi , aynı günde , açık oturumda okundu; öncelikle görüşülüp tartışıldı ; ad okunarak oya sunuldu ve oybirliği ile kabul olundu.

Bununla ilgili olarak yaptığım kısa bir konuşmanın bir iki cümlesi... şunlardı :

“Efendiler , zavallı milletimizi tutsak etmek isteyen düşmanları kesinlikle yeneceğimiz konusundaki güvenim bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada , bu kesin inancımı , size, bütün millete ve bütün dünyaya karşı ilan ederim.”

"Tekâlif-i Milliye Emri "

Başkomutanlığı eylemli olarak üzerime aldıktan sonra birkaç gün Ankara'da çalıştım... Ankara'daki çalışmam, yalnızca ordunun insan ve taşıma araçları bakımından gücünü arttırmaya ve beslenmesini ve giyimini sağlayıp düzenlemeye yönelik tedbirler almakla geçti.

Bu anlattığım işleri görebilmek için, iki gün içinde, 7 ve 8 Ağustos 1921 günlerinde,"Tekâlif-i Milliye Emri

(Ulusal Vergi Buyruğu)" adı altında yaptığım genel bildirimlerin her birinden kısaca söz edeyim. Bir savaşın kazanılması için ne denli küçük şeylerin bile dikkate alınması gerektiği konusunda bir fikir verebilmek için , için bunları bilginize sunulmaya değer görürüm:

"1 numaralı" emrimle, her ilçede birer *"Tekâlif-i Milliye Komisyonu (Ulusal Vergi Kurulu)"* kurdum. Bu kurulların çalışmalarıyla elde edileceklerin ordunun çeşitli birliklerine dağıtımı şeklini belirledim.

"2 numaralı" emrime göre , yurtta her ev, birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp Ulusal Vergi Kuruluna verecekti.

"3 numaralı" emrimle , tüccar ve halk elinde bulunan çamaşırlık bez, kaput bezi, patiska, pamuk, yıkanmış ve yıkanmamış yün ve tiftik, erkek elbisesi dikmeye elverişli her türlü kışlık ve yazlık kumaş, kalın bez, kösele, vaketa, taban astarlığı, sarı ve siyah meşin, sahtiyan, dikilmiş ve dikilmemiş çarık, potin, demir kundura çivisi, tel çivi, kundura ve saraç ipliği, nallık demir ve yapılmış nal, mih, yem torbası, yular, belleme, kolan, kaşağı, gebre, semer ve urganlardan yüzde kırkına, bedeli daha sonra ödenmek üzere el koydum.

"4 numaralı" emrimle, eldeki buğday, saman, un, arpa, fasulye, bulgur, nohut, mercimek, kasaplık hayvanlar, şeker, gaz, pirinç, sabun, yağ, tuz, zeytinyağı, çay ve mum yığımalarının da yine yüzde kırkına, bedeli daha sonra ödenmek üzere el koydum.

"5 numaralı" emrimle, ordu için alınan taşıtların yanı sıra , halkın elinde kalanların da ayda bir kez ve parasız olarak yüz kilometrelik bir uzaklığa dek askeri ulaştırma işlerinde çalıştırılmasını zorunlu kıldım.

"6 numaralı" emrimle , ordunun giyecek ve beslenmesine yarayan bütün sahipsiz mallara el koydum.

“7 numaralı” emrimle, *halkın elinde bulunan savaşa elverişli bütün silah ve cephanenin üç gün içinde teslimini istedim.*

“8 numaralı” emirle, *benzin, vakum, gres , makine, don , saatçi ve taban yağları, vazelin, otomobil, kamyon lastiği, solisyon (lastik yapıştırıcı) , buji, soğuk tutkal, Fransız tutkalı, telefon makinesi, kablo, pil, çıplak tel, yalıtkan ve bunlara benzer gereçlerin ve sülfürik asit stoklarının , yüzde kırkına el koydum.*

“9 numaralı emirle”, *demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç ve arabacılarla bunların imalathaneleri ile yapım yeterlilikleri ve kasatura, kılıç, mızrak, eyer yapabilecek ustaların adlarıyla sayılarını ve durumlarını tespit ettirdim.*

“10 numaralı” emirle , *halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabaları ile kağı arabalarının bütün donanımı ve hayvanları ile birlikte ve binek ve top çeken hayvanlar, katır ve yük hayvanları deve ve eşek sayısının yüzde yirmisine el koydurdum.*

Emirlerimin ve bildirimlerimin yerine getirilmesi için kurduğum İstiklal Mahkemelerini Kastamonu, Samsun, Konya, Eskişehir bölgelerine gönderdim. Ankara'da da bir mahkeme bulundurdum.

12 Ağustos 1921 günü, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleriyle birlikte Polatlı'da cephe karargâhına gittim.

“Sakarya Zaferi”

Düşman ordusunun cephemize doğru ilerleyerek sol kanadımızdan kuşatacağı kararına varmıştık. Büyük bir

cesaretle , tedbirlerimizi bu karara göre aldırıp hazırlıklarımızı yaptırdım. Olaylar haklılığımızı gösterdi. Düşman ordusu, 23 Ağustos 1921 günü gerçekten cephemize doğru ilerlemeye ve saldırıya başladı. Birçok kanlı ve bunalımlı evreler ve dalgalar oldu, Düşman ordusunun üstün birlikleri , savunma hattımızın birçok parçalarını kırdılar. Bu ilerleyen düşman gruplarının karşısına kuvvetlerimizi yetiştirdik.

Meydan savaşı 100 kilometrelik bir cephe üzerinde oluyordu. Sol kanadımız Ankara'nın elli kilometre güneyine kadar çekilmişti. Ordumuzun cephesi batıya iken güneye döndü, arkası Ankara'ya iken kuzeye verildi. Cephe değiştirilmiş oldu. Bunda hiçbir sakınca görmedik. Savunma hatlarımız yer yer kırılıyordu. Ama, kırılan yerin hemen en yakınında çarçabuk yeni bir savunma hattı kurduruluyordu. Hattı savunmaya çok umut bağlamak ve onun kırılmasıyla ordunun büyüklüğüne uygun bir uzaklığa geri çekilmek düşüncesi kırmak için ülkenin savunmasını başka bir şekilde ifade ve bu ifademde ısrar ve şiddet göstermeyi yararlı ve etkili buldum . Dedim ki:

“Hattı müdafa yoktur, sathı müdafa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça , düşmana bırakılamaz. Onun için, küçük ya da büyük her birlik bulunduğu mevziden atılabilir; ama küçük ya da büyük her birlik ilk durabildiği noktada yeniden düşmana karşı cephe kurup savaşa devam eder. Yanındaki birliğin çekilmek zorunda kaldığını gören birlikler , ona uyamaz. Bulunduğu mevzide sonuna kadar dayanmak ve direnmek zorundadır.”

İşte ordumuzun her bireyi, bu kurala göre her adımda en büyük özveriyi gösterip düşmanın üstün kuvvetlerini

yıpratarak ve yok ederek sonunda onu, saldırıyı sürdürme gücünden ve yeteneğinden yoksun bir duruma getirdi.

Savaş durumunun bu evresini hisseder hissetmez hemen, özellikle sağ kanadımızla, Sakarya ırmağı doğusunda düşman ordusunun sol kanadına ve daha sonra cephenin önemli yerlerinde karşı saldırıya geçtik. Yunan ordusu yenilerek geri çekilmek zorunda kaldı. 13 Eylül 1921 günü Sakarya ırmağının doğusunda düşman ordusundan eser kalmadı. Böylece 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar , bu günler de içinde olmak üzere, yirmi iki gün yirmi iki gece aralıksız süren Büyük ve Kanlı Sakarya Savaşı yeni Türk Devletinin tarihine, dünya tarihinde pek az görülmüş olan olan, büyük bir meydan savaşı örneğini kaydetti.

Başkomutanlık görevini eylemli olarak üzerime aldığım zaman Meclise ve millete başarıya ulaşacağımız yolundaki kesin inancımı bildirmekle ve bu inancımı, bütün onurumu ve varlığımı ortaya atarak pekiştirmekle , ilk manevi görevimi yapmış olduğumu sanırım. Ondan sonra, önemli maddi görevlerim de vardı. Onlardan biri, savaş ve çarpışmalar karşısında millete aldırma zorunda olduğum tavır idi.

Bilirsiniz ki, savaş ve çarpışma demek, iki milletin ; yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıklarıyla ve bütün varları yoklarıyla, bütün maddi ve manevi güçleriyle karşılaşması ve vuruşması demektir. Bundan dolayı , bütün Türk milletini, cephedeki ordu kadar, düşünce, duygu ve eylem bakımından savaşla ilgilendirmeliydim. Millet bireyleri, yalnız düşman karşısında olanlar değil, köyde, evinde, tarlasında bulunan herkes, silahla vuruşan savaşçı gibi kendini görevli hissederek bütün varlığını savaşa

verecekti. Bütün maddi ve manevi varlığını yurdun savunmasına adanmakta yavaşlık ve gevşeklik gösteren milletler , savaşı ve çarpışmayı gerçekten göze almış ve başarabileceklerine inanmış sayılamazlar...

Bir başka görevim de, ordu içinde savaşan birliklerin arasında kendim de savaşa katılmak ve mücadeleyi kendim yönetmekti. Bunu da, gücümün yettiği ölçüde, hatta bir kaza sonucu olarak sol kaburga kemiklerimden birinin kırılmış olmasına rağmen yerine getirmeye çalıştığımı sanırım. Sakarya Savaşının sonuna kadar askeri bir rütbem yoktu. Ondan sonra, Büyük Millet Meclisi’nce bana "Mareşal" rütbesiyle , "Gazi" sanı verildi. Osmanlı Devleti’nce verilen rütbelerin yine o devlet tarafından alınmış olduğunu biliyorsunuz...” (36)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Başkomutan - 1

10 Mayıs 1921 - Atatürk, Türkiye Büyük Millet Medisinde "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu"nu kurmuştur.

Atatürk, İsmet Paşa ile
Ankara'da. (1921)

11 Mayıs 1921 - Atatürk, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu" genel heyet toplantısında grup başkanlığına seçilmiştir.

16 Temmuz 1921 - Atatürk, Ankara'da toplanan ve 21 Temmuz 1921'e kadar çalışmalarına devam eden Eğitim Kongresi'ni açış konuşması yapmıştır: "... Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara bilhassa varlığı ile, hakkı ile, birliği ile çelişen bütün yabancı unsurlarla mücadele hizmetini ve millî düşünceleri, tam bir imanla her karşı fıkre karşı şiddetle ve fedakârâne savunma gereği telkin edilmelidir."

10/25 Temmuz 1921 - Kütahya-Eskişehir Savaşları. Batı Cephesi'nde Türk Ordusu, Sakarya Nehri'nin doğusuna çekilmiştir.

5 Ağustos 1921 - Atatürk'e, geniş yetkilerle ve üç ay süre ile Başkomutanlık yetkisi veren Kanun Büyük Millet Medisinde kabul edilmiştir.

7-8 Ağustos 1921 - Atatürk, Tekâlif-i Milliye (Ulusal Vergi Bayrağı) emirlerini yayımlamıştır.

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Başkomutan - 2

23 Ağustos 1921 - Yunan Ordusu saldırması ve Sakarya Meydan Savaşı başlamıştır. 26 Ağustos 1921 -

Atatürk, Sakarya Savaşı için
Ankara'dan ayrılırken.

Başkomutan Atatürk'ün birliklere emri: "Hatt-ı müdafaa yoktur, sath-ı müdafaa vardır. O sath bütün vatandır. Vatanın her karış toprağı, vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk olunamaz!"

13 Eylül 1921 - Sakarya Meydan Savaşı, zaferle sonuçlanmıştır. (22 gün 22 gece sürmüştür.)

19 Eylül 1921 - Atatürk'e , Türkiye Büyük Millet Medisi tarafından «Mareşal» rütbesi ve «Gazi» unvanı verilmiştir.

Atatürk,
Sakarya
Savaşında.

“BAŞKOMUTAN SAVAŞI”

“Sakarya Zaferi’nden sonra, Batı ile yaptığımız olumlu ve sonuç verecek görüşme ve ilişkilerimizi Ankara Anlaşması oluşturur. Bu Anlaşma, Ankara’da, 20 Ekim 1921’de imza edilmiştir... Özellikle Adana, Antep ve çevresini yabancı işgalinden kurtarmak bizce çok önemli görünmekte idi.

Çeşitli nedenlerden ötürü, Suriye’den başka, bu söylediğim illerimizi almış olan Fransızların da bizimle anlaşmaya eğilimli oldukları anlaşılmaktaydı... Bu yüzden iki yan da birbiriyle görüşme yolları aramaya başladı. Fransa Hükümeti, eski bakanlardan Bay Franklin-Buyon’u resmi olmayan yoldan Ankara’ya göndermişti. 9 Haziran 1921 günü Ankara’ya gelen Bay Franklin-Buyon ile iki hafta kadar görüşmeler yaptım; bu görüşmelerde Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey’le Fevzi Paşa Hazretleri de bulundular... 13 Haziran 1921 pazartesi günü Ankara istasyonundaki özel konutunda yaptığımız ilk toplantıda görüşmelerimize temel olacak noktayı belirtmek gereğinden söz açarak konuşmaya başladık. Ben, bizim için hareket noktasının Misak-ı Milli’nin ilkeleri olduğunu söyledim ...

Bay Franklin-Buyon ile önemli ve ikinci derecedeki sorunlar üzerinde günlerce ve günlerce görüştük. Sonuç olarak, düşüncelerimizle, duygularımızla ve tutumlarımızla birbirimizi anlayabildik sanırım. Ama, Fransa Hükümetiyle Türk Milli Hükümeti arasında kesin anlaşma noktalarının saptanabilmesi için biraz daha zamanın geçmesi zorunlu oldu. Ne bekleniyordu? Belki Türk Milli varlığının Birinci ve İkinci İnönü’den sonra daha büyüyecek bir başarı ile

pekiştirilmesi! Gerçekten, Bay Franklin-Buyon'un kesin karar alarak imzalayacağı Ankara Anlaşması, daha önce söylediğim gibi, büyük ve kanlı Sakarya Savaşından 37 gün sonra, 20 Ekim 1921'de ortaya çıkmış bir belgedir.

Bu anlaşma ile siyasal, iktisadi, askeri ve sair hiçbir konuda bağımsızlığımızdan hiçbir şey feda etmeksizin yurdumuzun değerli parçalarını işgalden kurtarmış olduk. Bu anlaşma ile milli isteklerimiz , ilk kez olarak, Batı devletlerinden biri tarafından onaylanmış ve açıklanmış oldu...

“Dünya, sınav alanıdır”

Sakarya Savaşı'ndan sonra, Başkomutanlık ve Genelkurmay Başkanlığı Ankara'da çalışıyordu. Ben, aynı zamanda öteki görevlerimle de uğraşıyordum. Üç dört ay geçmemişti ki Mecliste, Sakarya Zaferi'ni unutanlar, muhalefet yolunda ileri gitmek isteyenler, kendilerini göstermeye başladılar. Mecliste orduya karşı da bir akım yaratılmıştı. Diyorlardı ki: *"Sakarya Savaşı'ndan sonra aylar geçtiği halde ordu niçin saldırıya geçmiyor? Ne olursa olsun saldırıya geçmelidir! Hiç olmazsa dar, belli bir cephede bir saldırı yapılmalıdır ki, ordumuzun saldırı gücü olup olmadığı anlaşılsın!"* Bu akım karşısında dayandık. Amacımız , hazırlığımızı iyice tamamlayarak genel ve sonuç alınabilecek bir saldırı yapmak olduğu için , sınırlı saldırıya geçme görüşünü destekleyemezdik ; bunun bir yararı yoktu... Ordumuzun kararı saldırıya geçmektir. Ama bu saldırıyı erteliyoruz. Sebebi , hazırlığımızı iyice tamamlamak için biraz daha zaman gereklidir...

Dünya, sınav alanıdır, Türk Milleti, bunca yüzyıllardan sonra yine bir sınav, hem de bu kez, en çetin bir sınav karşısında bulunduruluyordu...

Biz, büyük bir ciddiyetle dünyanın karşısında vereceğimiz sınava hazırlanırken, bir yandan da gözlemcilerin durumlarını, ruh ve düşüncelerini gözden uzak tutmamayı her zaman yararlı buluyorduk. Bu amaçla, bildiğiniz gibi, önce Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'i, sonra da İçişleri Bakanı Fethi Bey'i Avrupa'ya göndermiştik. İstanbul üzerinden Avrupa'ya gidecek olan Yusuf Kemal Bey'e İstanbul'la ilgili kimi özel görevler de verilmişti. Yusuf Kemal Bey, İzzet Paşa ve arkadaşlarıyla ve gerçekten bir istekte bulunulursa, Vahdettin ile de görüşecekti. Vahdettin'in Meclisi tanımasını, İzzet Paşa ve arkadaşlarının da bizim belirlediğimiz hedefe doğru yürümesini önerecekti. Yusuf Kemal Bey, İstanbul'da aldığı yönergeye göre çalıştı. Ama ne yazık ki, İzzet Paşa ve arkadaşları kendisini oyalayıp aldatarak padişaha başvuran bir kimse gibi götürdüler... Yusuf Kemal Bey'in Paris ve Londra'da yaptığı görüşmelerden bir sonuç çıkmadı. Yalnız İtilâf Devletleri dışişleri bakanlarının yakın bir zamanda toplanacakları, bize barış önerilerinde bulunacakları anlaşıldı

Yusuf Kemal Bey daha Türkiye'ye dönmeden, İtilâf Devletleri dışişleri bakanları 22 Mart 1922 tarihinde Türkiye ve Yunan hükümetlerine ateşkes teklifinde bulundu. Bu sırada ben cephede bulunuyordum ...

İtilâf Devletlerinin Anadolu'yu boşaltma ve Yakın Doğu sorununu çözme amacıyla önerdiklerini bildirdikleri bu ateşkes şartlarını ciddi olarak inceledik. Önce, Ankara'da bulunan Bakanlar Kurulu ile, makine başında haberleşerek düşünce alışverişinde bulunduk ...

Martın 24'üncü günü telgraf makinesinin başına geçerek notaya verilecek yanıtı Bakanlar Kuruluna

bildirdim. Bakanlar Kurulu da Ankara’da hazırladığı bir cevap metnini bana bildirdi. İki yanıt örnekleri arasında kimi ayrılıklar görüldü. Sonunda , 24 /25 Mart gecesi Bakanlar Kurulu ile Sivrihisar’da birleşip, verilecek cevap notasını görüşmelerle belirlemeye karar verdik...

Sivrihisar’da ateşkes önerisiyle ilgili olan notanın cevabı kararlaştırıldıktan sonra Bakanlar Kurulu Ankara’ya döndü. Ama biz daha bu yanıtı vermeden, Paris’te toplanan Dışişleri Bakanları Konferansı’nın 26 Mart 1922 günlü ikinci bir notası alındı. Bu nota İtilâf Devletleri’nin barış ilkeleri ile ilgili önerilerini kapsıyordu...

İtilâf Devletleri’nin ateşkes önerisiyle ilgili olan ilk notaları iyice inceledikten ve ikinci ayrıntılı notalarındaki koşullar görüldükten sonra, bu devletlerin, İstanbul Hükümeti ile birlik olarak bize karşı, yok edici girişim ve çalışmalarla yeni bir dönem açtıkları yargısına varmak pek doğaldı. Buna karşı, durumun çok ağır olduğunu düşünerek önemli ve büyük bir savaşa hazırlanmak gerekiyordu.

Önce , bize önerilen koşulların ne olduğunu millete ve dünya kamuoyuna anlatmak uygun idi. Bu yoldaki düşüncemi Bakanlar Kurulu’na bildirdim.

Her iki notaya 5 Nisan 1922 günü verdiğimiz yanıtın temel noktalarını hatırlatayım:

Ateşkesi ilke olarak kabul ettik. Ama, temel şart olarak ateşkes anlaşmasıyla birlikte (Anadolu’nun) boşaltılması işine de hemen başlanılmasını en önemli şart saydık. Ateşkes anlaşması ile ilgili önerilerimiz İtilâf Devletleri’nce kabul edilirse, barış önerilerini incelemek üzere üç hafta içinde delegelerimizi, kararlaştırılacak kente göndermeye hazır olduğumuzu bildirdik.

Bu notamıza 15 Nisan 1922'de yanıt verdiler. Elbette olumsuzdu. Biz de 22 Nisanda buna yanıt verdik. Verdiğimiz bu yanıtın son bölümünde ateşkes anlaşması üzerinde uyuşmaya varılmasa bile, barış görüşmelerini geciktirmenin uygun olmayacağını bildirdik. İzmit'te bir konferans toplanmasını önerdik. Bu yazışmalar da sonuçsuz kaldı. Beykoz'da, ya da Venedik'te bir konferansın toplanması birçok kez söz konusu oldu. Ama, son zaferimizi kazandığımız ana kadar bunların hiçbir gerçekleşmedi...

“Maddi makamların hiçbir değeri yoktur.”

Başkomutanlık yasasının süresi, birinci kez, 31 Ekim 1921'de; ikinci kez, 4 Şubat 1922'de; üçüncü kez, 6 Mayıs 1922'de uzatıldı. Her uzatılışında muhaliflerin türlü türlü eleştirileri ve dokunaklı sözleriyle karşılaşıldı. Özellikle üçüncü uzatılışı önemlice bir olay biçiminde oldu... Üç ay sonra, yani 20 Temmuz 1922 günü, Başkomutanlık Yasası, yöntem bakımından yine görüşme konusu oldu. Bu kez Meclis'te yaptığım genel konuşmadan bir kısmını olduğu gibi bilginize sunmama izin vermenizi rica ederim. Demiştik ki:

"Artık Ordumuzun manevî ve maddi gücü, olağanüstü hiçbir tedbire başvurmayı gerektirmeksizin, milli istekleri tam bir güvenle gerçekleştirecek dereceye ulaşmıştır. Bu sebeple, olağanüstü yetkilerin sürdürülmesine gereklik kalmadığı kanısındayım.

Bugün ortadan kalktığını görmekle memnun olduğumuz bu ihtiyacın , bundan sonra da yeniden ortaya çıkmamasını görmekle mutlu olacağız. Başkomutanlık görevi, olsa olsa Misak-ı Milli'mizin özüne uygun kesin sonuca ulaşacağımız güne değin sürer. Mutlu sonuca ulaşacağımıza şüphe yoktur... Gerçekleri bilen, yüreğinde

ve vicdanında manevi ve kutsal hazlardan başka zevk taşımayan insanlar için, ne denli yüksek olursa olsun, maddi makamların hiçbir değeri yoktur.”

Bu görüşme sonunda Başkomutanlığın bana süresiz olarak verilmesi karara bağlandı...

Aslında ordumuz, ihtiyaçlarını ve eksiklerini tamamlamak üzereydi. Ben, daha Haziran ortalarında saldırıya karar vermiştim. Bu kararımı, Cephe Komutanı ile Genelkurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı, biliyorlardı. O günlerde İzmit-Adapazarı doğrultusunda bir geziye gidiyor gibi yola çıktığım zaman, Ankara’da Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa Hazretleriyle görüştüğümde sonra, o zaman Milli Savunma Bakanı olan Kâzım Paşa Hazretlerini de Sarıköy istasyonuna dek yanımda götürerek oraya çağırdığım Cephe Komutanı İsmet Paşa Hazretleriyle birlikte saldırı için gerekli hazırlıkların bir an önce tamamlanması konusunda karar aldık.

“Büyük Taarruz”

Artık büyük taarruzdan söz etme zamanı geldi...

Kuruluşları farklı olan iki düşman ordu karşılaştırılırsa, tarafların insan ve tüfek güçleri aşağı yukarı birbirine denk bulunuyordu. Yalnız, Yunan ordusunun makineli tüfek, top, uçak, taşıma araçları, cephane ve teknik gereç bakımından, dünyanın serbestçe yardım eden sanayisine dayanmasından dolayı, açık bir üstünlüğü vardı. Öte yandan bizim ordumuzun da süvari sayısı bakımından üstünlüğü vardı...

Öteden beri tasarladığımız saldırı planımızın esasını da anlatayım:

Düşündüğümüz, ordularımızın ana kuvvetlerini düşman cephesinin bir kanadında ve elden geldiğince dış kanadında toplayarak, yok edici bir meydan savaşı yapmaktı. Bunun için uygun gördüğümüz durum ana kuvvetlerimizi düşmanın Afyonkarahisar yakınlarında bulunan sağ kanat grubu güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar karşısına dek olan yerde toplamaktı. Düşmanın en can alacak ve önemli noktası orası idi. Çabuk ve kesin sonuç almak, düşmanı bu kanadından vurmakla olabilirdi.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa , bu bakımdan gereği gibi incelemeler yapmışlardı. Hareket ve saldırı planımız çok önceden saptanmıştı.

Konya'ya gelmiş olan General Townshend'in görüşme isteği üzerine , kendisiyle görüşmek bahanesiyle Ankara'dan ayrılıp 23 Temmuz 1922 akşamı Batı Cephesi Karargâhının bulunduğu Akşehir'e gittim. Harekât planı üzerine görüşürken Genelkurmay Başkanı'nın da bulunmasını uygun gördük. Ben, 24 Temmuzda Konya'ya gittim. 27'de yine Akşehir'e döndüm. Fevzi Paşa Hazretleri de 25 Temmuzda Akşehir'e gelmişti. 27/28 Temmuz gecesi birlikte yaptığımız görüşme sonunda saptanmış plan gereğince saldırıya geçmek üzere, 15 Ağustos'a değin hazırlıkların tamamlanmasına çalışmayı kararlaştırdık.

28 Temmuz 1922 günü öğleden sonra yaptırılan bir futbol maçını seyretmek bahanesiyle ordu komutanları ve kimi kolordu komutanları Akşehir'e çağrıldı. 28/29 Temmuz gecesi komutanlarla genel olarak saldırı üzerinde görüştüm. 30 Temmuz 1922 günü Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı'yla yeniden görüşerek saldırının

nasıl yapılacağını ve ayrıntılarını tespit ettik Ordunun hazırlıklarının tamamlanmasını ve saldırının çabuklaştırılmasını emrettikten sonra Ankara'ya döndüm. Batı Cephesi Komutanı , 6 Ağustos 1922'de ordularına gizli olarak saldırıya hazırlık emri verdi...

Saldırı için yeniden cepheye gitmeden önce, Ankara'da tespit edilmesi gereken birtakım durumlar vardı. Henüz , saldırı emri verdiğimi Bakanlar Kurulu'na bildirmemiştim. Artık onlara resmi olarak bildirmenin zamanı gelmişti. Yaptığımız bir toplantıda iç ve dış durum ile askeri durumu görüşüp tartıştıktan sonra, saldırı konusunda Bakanlar Kurulu ile görüş birliğine vardık.

Önemli başka bir sorun daha vardı. Muhafifler, ordunun bozulduğunu , kıpırdayacak durumda olmadığını , böyle sıkıntı ve belirsizlik içinde beklemenin felaketle sonuçlanacağını ileri süren propagandalarına çok hız vermişlerdi Onları da, pek yakında yapacağım saldırı konusunda ve altı, yedi günde düşmanın ana kuvvetlerini yeneceğime olan güvenim üzerinde aydınlatmayı ve yatıştırmayı gerekli gördüm. Bunu da yaptıktan sonra Ankara'dan ayrıldım. Genelkurmay Başkanı benden önce, 13 Ağustos 1922'de cepheye gitmişti.

Ben, birkaç gün sonra yola çıktım. Yola çıkışımı, belirli birkaç kişiden başka bütün Ankara'dan gizledim. Benim Ankara'dan ayrılacağımı bilenler, burada imişim gibi davranacaklardı. Hatta , benim Çankaya'da çay ziyafeti verdiğimi de gazetelerle duyuracaklardı ... Trenle gitmedim. Bir gece otomobille Tuz Çölü (*Şereflikoçhisar*) üzerinden Konya'ya gittim. Konya'ya gidişimi orada hiç kimseye telle bildirmediğim gibi Konya'ya varır varmaz telgrafhaneyi

denetime aldırarak Konya’da bulunduğumun da hiçbir yere bildirilmemesini sağladım.

20 Ağustos 1922 günü öğleden sonra saat dörtte Batı Cephesi Karargâhında, yani Akşehir’de bulunuyordum. Kısa bir görüşmeden sonra, 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana saldırı için Cephe Komutanı’na emir verdim.

20/21 Ağustos 1922 gecesi Birinci ve İkinci Ordu Komutanlarını da Cephe Karargâhı’na çağırdım. Genelkurmay Başkanı ile Cephe Komutanı’nın katılmasıyla saldırının nasıl yapılacağını harita üzerinde , kısa bir savaş oyunu biçiminde açıkladıktan sonra, Cephe Komutanı’na o gün vermiş olduğum emri yineledim. Komutanlar işe koyuldular. Saldırımız, hem strateji hem bir taktik baskını biçiminde yapılacaktı. Bunun gerçekleşebilmesi için de, birliklerin yerleştirilmesi için alınan önlemlerin gizli kalması gerekiyordu. Bu sebeple, her türlü hareket gece yapılacak, birlikler gündüzleri köylerde ve ağaçlıklar altında dinleneceklerdi. Saldırı bölgesinde yolların düzeltilmesi gibi çalışmalarla düşmanın dikkatini çekmemek için kimi başka bölgelerde de benzeri düzmece çalışmalar yapılacaktı.

24 Ağustos 1922’de karargahlarımızı Akşehir’den saldırı cephesi gerisindeki Şuhut kasabasına taşıdık 25 Ağustos 1922 sabahı da Şuhut’tan, savaşları yönettiğimiz Kocatepe’nin güneybatısındaki çadırılı ordugâha gittik. 26 Ağustos sabahı Kocatepe’de hazır bulunuyorduk. Sabah saat 5.30’da topçu ateşimizle taarruz başladı

26 ve 27 Ağustos günlerinde, yani iki gün içinde, düşmanın (Afyon) Karahisar’ın güneyinde 50 ve doğusunda 20-30 kilometre uzunluğunda bulunan güçlendirilmiş cephelerini düşürdük. Yenilen düşman ordusunun bütün kuvvetlerini 30 Ağustos’a kadar,

Aslıhanlar yakınında kuşattık. 30 Ağustos’ta yaptığımız savaş sonunda (buna “*Başkomutan Savaşı*” adı verilmiştir) düşmanın asıl kuvvetlerini yok ederek tutsak ettik. Düşman ordusu Başkomutanı olan General Trikopis de tutsaklar arasındaydı. Demek ki düşündüğümüz kesin sonuç beş günde alınmış oldu.

31 Ağustos 1922 günü ordularımız, ana kuvvetleri ile İzmir’e doğru yürürken, başka birlikleri ile de düşmanın Eskişehir ve kuzeyinde bulunan kuvvetlerini yenmek üzere ilerliyorlardı...

“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!”

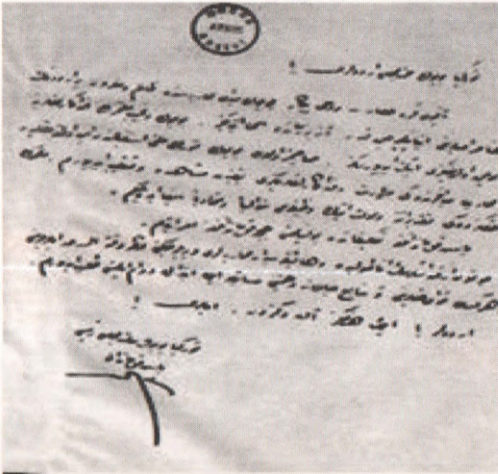
Başkomutan Savaşı’nın sonucuna değin her gün büyük başarılarla gelişen saldırımızı resmi bildirimlerde pek önemsiz bir hareket gibi gösteriyorduk. Amacımız, durumu elden geldiğince dünyadan gizlemektir çünkü, düşman ordusunu tümüyle yok edeceğimizden emindik. Bunu anlayıp düşman ordusunu felaketten kurtarmak isteyeceklerin yeni girişimlerine meydan vermemeyi uygun görmüştük. Gerçekten bizim hareketimizi anladıkları zaman ve saldırımızdan hemen sonra, başvurular olmuştur...

Telsizle doğrudan doğruya bana gönderilen bir telgrafta da, İzmir’deki İtilaf Devletleri konsoloslarına benimle görüşmelerde bulunmak yetkisinin verildiği bildiriliyor; hangi gün ve nerede buluşabileceğim soruluyordu. Buna verdiğim yanıtta da, 9 Eylül 1922’de Nif’te (*Kemalpaşa’da*) görüşebileceğimizi bildirmiştik. Gerçekten dediğim günde ben Nif’te bulunuyordum ; ama, görüşmeyi isteyenler orada değildi. Çünkü ordularımız İzmir rıhtımında , ilk verdiğim hedefe , Akdeniz’e ulaşmış bulunuyorlardı...

Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Savaşı ve ondan sonra düşman ordusunu bütünüyle yok eden ya da tutsak eden ve kılıç artıklarını Akdeniz’e, Marmara’ya döken harekâtımızı açıklamak ve niteliklerini anlatmak için söz söylemeyi gereksiz sayarım.

Her aşamasıyla ile düşünülmüş, hazırlanmış, yönetilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk subay ve komutanlarının yüksek gücünü ve kahramanlığını, tarihe bir kez daha yazdıran görkemli bir eserdir.

Bu eser , Türk Milleti’nin özgürlük ve bağımsızlık düşüncesinin ölümsüz bir anıtıdır. Bu eseri yaratan bir milletin evladı , bir ordunun Başkomutanı olduğum için, sonsuza kadar mutlu ve bahtiyarım...” (37)

Atatürk’ün kendi imzasıyla “Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!” emri ve kazanılan zafer ile bu emirden bahseden Tevhid-i Eşkar gazetesinin 5 Eylül tarihli nüshası.

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Başkomutan Savaşı - 1

13 Ekim 1921 - Türkiye Büyük Millet Medisi Hükûmeti ile Kafkas Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan) arasında Kars Antlaşması imzalanmıştır.

20 Ekim 1921 - Türkiye Büyük Millet Medisi Hükûmeti ile Fransa Hükûmeti arasında Ankara Antlaşması imzalanmıştır.

5 Kasım 1921 - Atatürk'ün Başkomutanlık süresi üç ay uzatılmıştır.

Atatürk, Ankara'da.
(1921)

4 Şubat 1922 - Atatürk'ün Başkomutanlık süresi 5 Şubat 1922 tarihinden itibaren ikinci defa üç ay uzatılmıştır.

6 Mayıs 1922 - Atatürk'ün Başkomutanlık süresi üçüncü defa üç ay süre ile uzatılmıştır.

20 Temmuz 1922 - Başkomutanlığın süresiz olarak Atatürk'ün üzerinde kalması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmiştir.

Atatürk,
Ankara'da.
(1922)

Atatürk, Afyon'da. (1921)

Atatürk, Konya'da. (1922)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Başkomutan Savaşı - 2

26 Ağustos 1922 – Büyük Taarruz başlamıştır.

30 Ağustos 1922 - Yunan ordusunun tamamen kuşatılıp, imha edilmesi suretiyle Dumlupınar (Başkomutan) Savaşı kazanılmıştır.

1 Eylül 1922 – Atatürk, orduya tarihi emrini vermiştir:
"Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!"

Atatürk,
Büyük
Taarruz'da
Kocatepe'de.

9 Eylül 1922 –
İzmir'in kurtuluşu.

10 Eylül 1922 –
Atatürk,
İzmir'e gelmiştir.

Atatürk, Fevzi Paşa ile İzmir'de.
(10 Eylül 1922)

“YAŞASIN CUMHURİYET!”

“Ordularımız, İzmir ve Bursa'yı geri aldıktan sonra Trakya'yı da Yunan ordusundan kurtarmak için İstanbul ve Çanakkale'ye doğru yürürken... İstanbul'daki Fransız Olağanüstü Komiseri General Pele (Pellé) benimle görüşmek üzere İzmir'e geldi...General Pele, Bay Franklen-Buyon'un benimle görüşmek üzere gelmek istediği yolunda almış olduğu özel bir teli bana gösterdi. Kendisini İzmir'de kabul edeceğimi söyledim. Bay Franklen-Buyon bir Fransız savaş gemisiyle İzmir'e geldi. Fransa Hükümeti'nin kendisini, İngiltere ve İtalya Hükümetlerinin de uygun görmesi üzerine benimle görüşmeye gönderdiğini söyledi. Biz Franklen-Buyon'la görüşürken , İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanları imzasıyla, 23 Eylül 1922 günlü bir nota geldi. Bu nota, temel olarak, iki sorunu kapsıyordu. Biri, savaşın durdurulması; öbürü konferans ve barış ile ilgiliydi.

Biz, Rumeli'de milli sınırlarımıza dek Doğu Trakya'yı baştan başa almadıkça savaştan vazgeçemezdik. Ancak, yurdumuzun bu parçasından düşman birlikleri çıkarılırsa, daha çok bir eyleme kendiliğinden gerek kalmayacaktı... 29 Eylül 1922 günü bu notaya verdiğim kısa bir yanıtta, Mudanya Konferansı'nı kabul ettiğimi bildirdim. Ama Meriç Irmağına dek Trakya'nın hemen bize geri verilmesini istedim. 3 Ekimde toplanması uygun olacağını söylediğim Mudanya Konferansı'na Başkomutanlık adına olağanüstü yetki ile, Batı Cephesi Orduları Komutanı İsmet Paşa'yı delege atadığımı bildirdim...

"Mudanya Ateşkes Anlaşması"

Mudanya'da, İsmet Paşa'nın başkanlığı altında, İngiltere delegesi General Harington, Fransa delegesi General Şarpi (Charpy), İtalya delegesi General Mombelli'nin katıldıkları konferans toplandı. Bir hafta kadar süren tartışmalı görüşmelerden sonra, 11 Ekimde "Mudanya Ateşkes Anlaşması" imzalandı. Böylece, Trakya anayurda katıldı...

İzmir'den Ankara'ya dönüşümde başlıca, Mudanya Konferansı görüşmeleriyle uğraşıldı. Bir yandan da Bakanlar Kurulu'nda, Mecliste, komisyonlarda barış konferansına gönderilebilecek delegeler kurulu söz konusu oluyordu... İsmet Paşa'ya, bir oldubitti biçiminde, Dışişleri Bakanı olacağını, ondan sonra da barış konferansına Delegeler Kurulu Başkanı olarak gideceğini söyledim. Paşa, birdenbire şaşırdı. Asker olduğunu ileri sürerek özür diledi. En sonunda, önerimi bir emir sayarak kabul etti... Bu sırada 28 Ekim 1922'de, İtilâf Devletleri bizi Lozan'da toplanacak barış konferansına çağırırdı. İtilâf Devletleri, hâlâ İstanbul'da bir hükümet tanımak istiyor ve onu da bizimle birlikte konferansa çağırıyordu.

“Egemenlik, ... ortaklık kabul etmez.”

Bu ortaklaşa çağırılma olayı saltanatın kaldırılması işlemiyle sonuçlandı. Gerçekten, 1 Kasım 1922 tarihli kanun gereğince, halifelik ile saltanat birbirinden ayrıldı. İki buçuk yılı aşan bir zamandan beri eylemli olarak hüküm süren milli egemenlik sağlamlaştırıldı. Halifelik belirlenmiş hakları olmaksızın bir süre daha bırakıldı...

17 Kasım 1922 tarihli resmi bir telgrafın ilk cümlesi şu idi: *"Vahdettin Efendi, bu gece saraydan kaçmıştır."*... Yine o gün, Mecliste okunmuş bir mektubun örneği ile, ona ilişik bulunan ve ajanslarla yayımlanmış olan bir bildiri örneğini de tutanaktan okuyalım:

"Mektup Örneği

17 Kasım 1922

Bir sayısını ilişik olarak sunduğum resmi bildiride yazıldığı gibi, Padişah İngiltere'nin koruyuculuğuna sığınarak bir İngiliz savaş gemisiyle İstanbul'dan ayrılmıştır...

İmza

Harington"

Kaçan halife, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görevinden alındı. Yerine, sonuncu halife olan Abdülmecit Efendi seçildi. Halife seçimi dolayısıyla meclisin 18 Kasım 1922 günü yaptığı gizli oturumlardaki görüşmeler üzerine kısaca bilgi vereyim.

Mecliste sorunu çok ağır ve önemli sayanlar vardı... Konuşmacıların kimisi de, halife olacak kişinin niteliğinin ve yetkisinin ne olacağını saptamak gereğinden söz ediyordu. Ben de görüşmelere ve tartışmalara katıldım. Söylediklerimin çoğu, ileri sürülen düşüncelere yanıt niteliğinde idi. Söylediklerimin ana çizgileri şu cümlelerde idi...

"Bizim, dünya gözündeki en büyük gücümüz ve kudretimiz, yeni yönetim şeklimiz ve bu yönetimin niteliğidir. Halife tutsak olabilir. Halife adını taşıyanlar yabancılara sığınabilirler. Düşmanlar ve halifeler el ele verip her şeyi yapmaya girişebilirler. Ama, yeni Türkiye'nin yönetim biçimini, siyasetini ve gücünü, kesinlikle sarsamazlar.

Türkiye halkının kayıtsız ve şartsız olarak egemenliğini elinde tuttuğunu bir kez daha ve kesinlikle

söylüyorum. Egemenlik, hiçbir anlamda, hiçbir biçimde, hiçbir renk ve belirtide ortaklık kabul etmez. Unvanı ister halife olsun, ister ne olursa olsun, hiç kimse bu milletin kaderinde (milletin egemenliğine kişisel olarak) ortak olamaz. Millet, buna, kesinlikle izin veremez...”

Biraz tartışmalı ve gürültülü olmakla birlikte, Meclisin çoğunluğuyla yapılacak işlem üzerinde görüş birliğine varıldı. Alınan sonucun ne olduğunu biliyorsunuz....

“Muhallifler ... ne istediklerini bilmez durumda idiler.”

Lozan Konferansı genel toplantısı, 21 Kasım 1922 günü yapılmıştır. Bu konferansta Türkiye Devleti’ni İsmet Paşa Hazretleri temsil etti. Trabzon Milletvekili Hasan Bey ile Sinop Milletvekili Rıza Nur Bey , İsmet Paşa’nın başkanlığındaki Delegeler Kurulu’nu oluştuyordu. Delegeler Kurulumuz, Kasım 1922 başlarında, Lozan’a gitmek üzere Ankara’dan ayrıldı... İki dönemli olup, sekiz ay süren Lozan Konferansı ve sonucu dünyaca bilinmektedir.

Bir süre, Ankara’da, Lozan Konferansı görüşmelerini izledim. Görüşmeler ateşli, tartışmalı geçiyordu. Türk haklarını tanıyan olumlu sonuçlar görülüyordu. Ben, bunu pek olağan buluyordum. Çünkü, Lozan barış masasında söz konusu edilen sorunlar, yalnız üç dört yıllık yeni dönemle ilgili ve bununla sınırlı değildi. Yüzyıllık hesaplar görülüyordu. Bu denli eski, bu denli karışık, bu kadar pis hesapların içinden çıkmak elbette o kadar basit ve kolay olmayacaktı...

Saltanatın kaldırılışı, halifelik makamının yetkisiz kalışı üzerine, halk ile yakından görüşmek, ruh durumunu ve düşünce eğilimini bir daha incelemek önemliydi. Bundan başka, Meclis, son yılına girmiş bulunuyordu. Yeni seçim dolayısıyla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni (*Derneği*) bir fırka (*siyasal parti*) durumuna getirmeye karar vermiştim. Barış sağlanacak olursa, derneğimiz örgütlerinin siyasal partiye çevrilmesini gerekli görüyordum. Bu konuda da halkla karşı karşıya gelip görüşmeyi uygun ve yararlı buluyordum. Zaferden sonra, eğitimle uğraşmaya başlamış olan ordumuzu da yakından görmek istiyordum. İşte bu amaçlarla, Batı Anadolu'da bir gezi yapmak üzere 14 Ocak 1923 günü Ankara'dan ayrıldım.

Eskişehir'den başlayarak İzmit, Bursa, İzmir, Balıkesir'de halkı uygun yerlerde toplayarak uzun söyleşiler yaptım. Bana diledikleri gibi serbest sorular sormalarını halktan istedim. Sorulan sorulara, yanıt olmak üzere, altı saat, yedi saat süren konuşmalar yaptım...Her yerde siyasal parti kurma konusunda da halk ile uzun uzun söyleşiler yaptım.

7 Aralık 1922'de, Ankara basını aracılığı ile, halkçılık ilkesine dayanan ve "Halk Fırkası (*Partisi*) " adında bir siyasal parti kurmak isteğinde olduğumu bildirerek bu partinin nasıl bir program izlemesi gerekeceği konusunda , bütün yurtseverlerin, bilim ve fen adamlarının yardımını istemişim .

Gerek bazı kimselerden aldığım yazılı görüşlerden ve gerek halk ile yaptığım düşünce alış verişlerinden çok yararlandım. Sonunda 8 Nisan 1923'de, görüşlerimi “Dokuz İlke” olarak saptadım. İkinci Büyük Millet Meclisi'nin

seçimi sırasında bastırıp yayımladığım bu program, partimizin kuruluşuna temel olmuştur... İlkeler, "Halk Partisi"nin kuruluşuna ve çalışmasına yeterli geldi. Partinin adına daha sonra "Cumhuriyet" sözcüğü de eklenerek bilindiği üzere "Cumhuriyet Halk Partisi" denildi...

Yeniden Lozan Konferansı'na gineceğim. Konferans, 4 Şubat 1923 günü kesintiye uğradı. İki aya yakın süren görüşmelerin özeti olarak ; İtilâf Devletleri'nin delege kurulları, Delegeler Kurulumuza bir barış tasarısı verdiler... Meclisin görüşünü öğrenmek gerekli görüldü. Sorun Meclise getirildi. Bu konuda Mecliste günlerce ve günlerce görüşmeler ve tartışmalar yapıldı...

Anlaşıldığına göre , muhalifler temsilci kurulumuza ve İsmet Paşa'ya amansız birer düşman kesilmişlerdi. Sözde, barış olmuşken, İsmet Paşa imzalamamış ve geri dönmüş ; temsilci kurulu , Bakanlar Kurulu'nun emirlerine aykırı davranmış...

27 Şubat 1923 gizli oturumunda başlayan saldırılar , 6 Mart 1923 gününe kadar ateşli , heyecanlı olarak devam etti. Tartışmalara ben de başından sonuna kadar katılmak zorunda kaldım. Muhalifler tam anlamıyla , ne istediklerini bilmez durumda idiler. Meclisin olumlu ya da olumsuz bir karar vermesi imkansızlaşmıştı...

Sonunda dedim ki , *“Temsilci Kurulu , Bakanlar Kurulu'na karşı sorumludur. Meclis'i karşı olan Bakanlar Kurulu'dur. Meclis Bakanlar Kurulu'nu yeniden yönlendirmelidir. Bu çerçevede Bakanlar Kurulu temsilci kuruluna özel yönerge verir. Meclis'in ayrıntılarla uğraşmasının gereği ve imkanı yoktur...”*

Düşüncelerime ekledim ki “Temsilci kurulumuz, kendisine verilen görevi tamamıyla ve pek iyi yapmıştır.

Milletimizin ve Meclisimizin onurunu korumuştur. Barış meselesini iyi bir şekilde sonuçlandırmak istiyorsak , Meclis tarafından da temsilci kuruluna manevi destek verilerek çalışmalarına devam ettirilmesi gereklidir ; bunu yaparsanız umutlanabiliriz ki bir barış aşamasına gelmek mümkündür.”

Meclisin, sözkonusu sorun hakkındaki tartışmaları kesildi. Fakat muhalifler saldırmak için sebepler icat etmekten kendilerini bir türlü alamıyorlardı.

“Milletin , benim için gösterdiği sevgi ve güven”

Meclisteki muhaliflerin , türlü biçimlerde ve başka başka konular üzerinde saldırı hazırlamaları yeni bir şey değildi. Geziye çıkışımın ertesi günü, İslam Halifeliği ve Büyük Millet Meclisi adlı kitapçığın ortaya atıldığını; bütün Meclisin ve milletin bize karşı kışkırtılmak istenildiğini söylemiştim. Bundan daha önce bir manevra vardı ki, daha ondan söz açmadım. Sebebi, 1922 yılının Aralık ayı başlangıcında oynanmak istenen oyun, bütün sonuçlarıyla gezim boyunca sürüp gitmişti. Üç milletvekili, milletvekili seçimi yasasında değişiklik yapılması ile ilgili bir teklif hazırlamışlar... teklifte yazılı olanları öğrenmiştim.

2 Aralık 1922 günü, İkinci Başkan Doktor Adnan Bey’in’in başkanlık ettiği oturumda, Başkanlık katından şunlar işitildi: *"Efendim, Milletvekili Seçimi Yasasının değiştirilmesi ile ilgili önerenin görüşülebileceği yolunda Tasarı Komisyonunun bir yazısı var."* Bu sözler, *"Okunsun!"* sesleriyle karşılandı. İki milletvekili:

"Önemlidir, okunmasını teklif ederiz," diyerek, gürültülerin anlamını açığa vurdular.

Başkan: "Efendim, bu yasa teklifinin okunmadan komisyona gönderilmesi, geleneğimiz gereğidir." dedi...

Yasa tasarısını okutmadan komisyona göndermek isteyen başkandan söz alarak şunları söyledim: "Efendim, bu yasa teklifi özel bir amaç güdülerek hazırlanmış. Bu özel amaç, doğrudan doğruya beni ilgilendirdiğinden, izin verirsiniz kısaca düşüncemi bildirmek istiyorum. Erzurum Milletvekili Süleyman Necati, Mersin Milletvekili Salahattin ve Samsun Milletvekili Emin Beyefendilerin yasa teklifi doğrudan doğruya beni yurttaşlık haklarından yoksun kılmak amacını güdüyor. On dördüncü maddede yazılı olan satırları gözden geçirecek olursanız, orada şöyle denildiğini görürsünüz: 'Büyük Millet Meclisine üye seçilebilmek için, Türkiye'nin bugünkü sınırları içindeki yerlerin halkından olmak ya da kendi seçim bölgesinde yerleşmiş olmak gerekir. Ondan sonra göçmen olarak gelenlerden Türk ve Kürtler, yerleşme tarihleri üzerinden beş yıl geçmişse seçilebilirler.'

Ne yazık ki, benim doğum yerim, bugünkü sınırlar dışında kalmış bulunuyor; ayrıca, herhangi bir seçim bölgesinde beş yıl oturmuş da değilim. Doğum yerim, bugünkü milli sınırlarımızın dışında kalmıştır. Ama, bu böyle ise, bunda benim kesinlikle bir kasıt ve kabahatim yoktur. Bu, bütün ülkemizi, milletimizi dağıtıp yok etmek isteyen düşmanların bu işteki başarılarının biraz olsun önlenemeyişinden ileri gelmiştir. Eğer düşmanlar amaçlarına tam olarak ulaşmış olsalardı, Allah korusun, bu teklife imza atan efendilerin dahi memleketleri sınır dışında kalabilirdi.

Bundan başka, bu maddenin istediği koşul bende yoksa, yani beş yıl sürekli olarak bir seçim

bölgesinde oturmamış isem, o da, bu yurda ettiğim hizmetler yüzündendir. Eğer bu maddenin istediği niteliği kazanmaya çalışsaydım, İstanbul'u kazandırmakla sonuçlanan Arıburnu ve Anafartalar 'daki savunmalarımı yapmamam gerekirdi. Eğer ben bir yerde beş yıl oturmak zorunda bulunsaydım, benim Bitlis'i ve Muş'u aldıktan sonra Diyarbakır'a doğru yayılan düşmanın karşısına çıkmamam, Bitlis'i ve Muş'u kurtarmak gibi bir önemli yurt görevimi yapmamam gerekirdi. Bu efendilerin istediği şartları elde etmek isteseydim, Suriye'yi boşaltan orduların artıklarından Halep'te bir ordu kurarak düşmana karşı savunmaya girişmemem ve bugün 'milli sınır' dediğimiz sınırı eylemli olarak çizmemem gerekirdi.

Sanırım, ondan sonraki çalışmalarımı herkes bilir. Hiçbir yerde, beş yıl oturamayacak ölçüde çalışmış bulunuyorum ; ben sanıyordum ki, bu çalışmalarımın dolaylı milletimin sevgisini ve ilgisini kazandım. Belki bütün Müslümanlık dünyasının sevgisini ve ilgisini kazandım; bundan dolayı , bu sevgi ve ilgiye karşılık, yurttaşlık haklarından da yoksun bırakılacağımı kesinlikle düşünemezdim. Tahmin ediyorum ve ediyordum ki, dış düşmanlar bana suikast yaparak , ülkemdeki hizmetimden beni ayırmaya çalışacaklardır. Ancak hiçbir zaman hatırıma ve hayalime getirmezdim ki, yüce Mecliste, iki üç kişi bile olsa, aynı anlayışta bulunabilsin. Bunun içindir ki, ben anlamak istiyorum : Bu efendiler gerçekten seçim bölgelerindeki halkın düşünce ve duygularını mı dile getiriyorlar?

Yine bu efendilere soruyorum: Milletvekili olmaları dolayısıyla elbette (bütün milleti) kapsayan bir sıfatı taşıyorlar. Bundan dolayı , millet de bu efendilerle aynı düşüncede midir?

Efendiler , beni yurttaşlık haklarından yoksun etmek yetkisi, bu efendilere nereden verilmiştir? Bu

kürsüden, resmi olarak size ve bu efendilerin seçim bölgelerindeki halka ve bütün millete soruyorum ve cevap istiyorum! ”

Bu sözlerim ajansta ve basında yer aldı. Millet, konuşmamı ve (karşılığını istediğim) soruyu öğrendi. Hemen arkasından , ülkenin istisnasız bütün seçim bölgelerindeki gerçek seçmenler ve halk tarafından , Meclis Başkanlığına protestolar yağdı. Yasa teklifine imza atan milletvekili efendilerin seçim bölgeleri halkı da, onları ve onlarla aynı şekilde düşünenleri kınamakta gecikmediler. Milletin , benim için gösterdiği sevgi ve güveni içtenlikle belirtmesi bakımından değerli birer anı olarak saklamakta olduğum bu telgraflar büyük bir dosya tutmaktadır...

“Lozan, ... bir siyasal zafer eseridir!”

Lozan Konferansı 23 Nisan 1923'te yeniden toplandı. Delegeler Kurulumuz, Lozan'da barışı sağlamaya çalışırken, ben de yeni seçimlerle uğraşıyordum.

Yeni seçimlere, bildiğiniz ilkelerimizi ilan ederek girdik... Yurdun her yerinde, konuşmalarım ve uyarmalarım büyük bir içtenlikle ve güvenle karşılandı... Bütün millet , ortaya attığım ilkeleri bütünüyle benimsedi; ilkelere ve hatta bana muhalefet göstereceklerin milletvekili seçilmesine milletçe imkan kalmadığı anlaşıldı...

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci seçim dönemi, yeni Türkiye Devleti'nin tarihinde mutlu bir geçiş dönemine rastladı. Gerçekten, dört yıl süren Kurtuluş Savaşımız, milletimizin şanına layık bir barış ile sonuçlanmıştı.

24 Temmuz 1923'te Lozan'da imza edilen antlaşma , 24 Ağustos 1923'te Mecliste onaylandı... Bu antlaşma,

Türk Milleti aleyhine yüzyıllardan beri hazırlanmış ve Sevr Antlaşması ile tamamlandığı sanılmış büyük bir suikastın başarısız kaldığını ifade eden bir belgedir. Osmanlı tarihinde benzeri görülmemiş bir siyasal zafer eseridir!...

Lozan Antlaşması’nın eklerinden olan düşman işgali altındaki topraklarımızı boşaltma protokolü uygulandıktan sonra, yabancı işgalinden tamamen kurtulan Türkiye’nin toprak bütünlüğü fiilî olarak sağlanmıştı...

“Türkiye Devleti’nin başkenti Ankara şehridir.”

Artık yeni Türkiye Devleti’nin yönetim merkezini bir kanunla tespit etmek gerekiyordu. Bütün düşünceler, Yeni Türkiye’nin başkentinin Anadolu’da ve Ankara şehri olmasında birleşiyordu. Bu seçimde, coğrafi durum ve askerî strateji en büyük önemi taşıyordu. Devletin başkentini bir an önce tespit ederek, iç ve dış teredütlere bir son vermek şarttı...

Dışişleri Bakanı İsmet Paşa,9 Ekim 1923 tarihli tek maddelik bir kanun tasarısını Meclis’e teklif etti. Altında daha on dört kadar kişinin imzası bulunan bu kanun teklifi, 13 Ekim 1923 tarihinde uzun görüşme ve tartışmalardan sonra çok büyük bir çoğunlukla kabul edildi. Kabul edilen kanun maddesi şudur: *«Türkiye Devleti’nin başkenti Ankara şehridir.»...*

Çok geçmeden, Meclis’te, Fethi Bey’in başkanlığındaki hükûmete ve özellikle Fethi Bey’in şahsına karşı sataşmalar ve eleştiriler başladı. Anlaşıldığına göre, milletvekillerinde bakan olma istek ve hevesi çoğalmıştı. İşbaşında bulunan bakanları beğenmiyorlardı... Yeni Meclis, ilk döneminde, gizli bir muhalefet grubunun

tuzacağına düşme durumuyla karşı karşıya kaldı. Fethi Bey ve arkadaşları, Hükûmet işlerini sükûnetle yürütemeyecek bir duruma getirildi...

Kötülük, Hükûmet’in Meclis’çe seçilmesinden ileri geliyordu. Bu gerçeği çoktan görmüştüm...

Gerek Hükûmet Başkanı Fethi Bey’in ve gerek diğer bakanların istifa etmeleri zamanının geldiğini ve bunun gerekli olduğunu bildirdim...

Meclisi aldatmaya çalışan ihtiraslı grup, şu veya bu tarzda bir hükûmet kurmayı başarabildiği takdirde, bir müddet bu hükûmetin idare şeklini ve idaredeki iktidarını takip etmenin ve hattâ ona yardımcı olmanın doğru olacağını düşündük... Hükûmet kurmayı başaramadıkları takdirde, doğacak karışıklığın Meclis’i uyandıracağı tabîî idi. Bunalım ve karışıklığın devamına seyirci kalınamayacağından, işte o zaman, bizzat müdahale ederek ve tasarladığım şekli açıkça ortaya koyarak işi kökünden halledebileceğimi düşünmüştüm...

Hükûmet’in istifası belli olduğu dakikadan itibaren, Meclis üyeleri, Meclis odalarında, evlerinde grup grup toplanarak yeni hükûmet listeleri düzenlemeye başladılar. Bu durum Ekim’in 28’inci günü geç vakte kadar sürdü. Hiçbir grup bütün Meclis’çe kabul edilebilecek ve millet kamuoyunca iyi karşılanacak isimleri içine alan bir aday listesi tespit edemiyordu...

“Yarın Cumhuriyet’i ilân edeceğiz.”

28 Ekim günü geç saatlerde, toplantı halinde bulunan Parti Yönetim Kurulu tarafından davet edildim... Yönetim Kurulu üyelerine, gereken kimselerle daha sıkı

temas kurarak kesin bir liste tespit etmelerini tavsiye ettikten sonra yanlarından ayrıldım. Gece olmuştu Çankaya’ya gitmek üzere Meclis binasından ayrılırken, koridorlarda beni beklemekte olan Kemâlettin Sami ve Hâlit Paşa’lara rastladım... Benimle konuşmak üzere geç vakte kadar orada beklediklerini anlayınca, akşam yemeğine gelmelerini, Millî Savunma Bakanı Kâzım Paşa vasıtasıyla kendilerine bildirdim. İsmet Paşa ile Kâzım Paşa’ya ve Fethi Bey’e de Çankaya’ya benimle birlikte gelmelerini söyledim. Çankaya’ya gittiğim zaman, orada, beni görmek üzere gelmiş bulunan Rize Milletvekili Fuat, Afyonkarahisar Milletvekili Ruşen Eşref Bey’lerle karşılaştım. Onları da yemeğe alıyordum.

Yemek sırasında: «*Yarın Cumhuriyet’i ilân edeceğiz*» dedim. Orada bulunan arkadaşlar, derhal düşünceme katıldılar. Yemeği bıraktık. O dakikadan itibaren, nasıl hareket edileceği konusunda kısa bir program yaparak arkadaşları görevlendirdim...

Şimdi isterseniz size 29 Ekim 1923 Pazartesi günü Ankara’da geçen olayı kısaca anlatmaya çalışayım :

Pazartesi günü öğleden önce saat 10.00’da Halk Partisi grubu, Grup Yönetim Kurulu Başkanı Fethi Bey’in başkanlığında toplandı. Bakanlar Kurulu üyelerinin seçimi görüşmelerine başlandı...

Görüşmeler sırasında Çankaya’da evimde bulunuyordum. Kemalettin Sami Paşa’nın önergesinin kabul edilmesi üzerine, toplantıya davet edildim. Toplantı salonuna girer girmez doğrudan kürsüye çıktım ve kısaca şu görüş ve teklifi ortaya attım.

“*Efendiler!*” dedim, “*Hükûmet üyelerinin seçiminde görüş birliği sağlanamadığı anlaşılmıştır. Bana bir saat*

kadar müsaade buyurun. Bulacağım çözüm yolunu arz ederim.”

Başkan Fethi Bey, teklifi oya koydu. Kabul edildi... Bu bir saat içinde, gereken kimseleri Meclis’teki odama davet ederek onlara 28/29 Ekim gecesi hazırladığım kanun teklifi karalamasını gösterdim ve kendileri ile görüş alış verişinde bulundum...

Öğleden sonra saat bir buçukta Parti Genel Kurulu yeniden Fethi Bey’in başkanlığında toplandı. İlk söz bendeydi. Kürsüye çıktım ve şu konuşmayı yaptım:

“Saygıdeğer arkadaşlar, üzerinde durduğumuz meselenin çözümünde karşılaşılan güçlüklerin sebebi, bütün arkadaşlarca anlaşılmıştır sanırım. Eksiklik ve kusur uygulamakta olduğumuz usul ve şekildedir... Yüksek hey’etiniz bu güçlüğün çözülmesi için beni görevlendirdi. Ben de bilginize sunduğum bu görüşten hareket ederek düşündüğüm şekli tespit ettim. Onu teklif edeceğim. Teklifim kabul edilirse kuvvetli ve kendi içinde uyumlu bir hükûmet kurmak mümkün olacaktır. Devletimizin şekil ve niteliğini tespit eden ve hepimiz için bir gaye olan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’muzun bazı noktalarına açıklık kazandırmak gerekir. Teklif şudur.” dedikten sonra, bilinen tasarıyı okutmak üzere kâtip beylerden birine uzatarak kürsüden ayrıldım.

Teklifimin ne olduğu anlaşıldıktan sonra tartışmalar başladı...

Eyüp Sabri Efendi (Konya)’nın görüşü şöyleydi: *“Biz Gazi Paşa Hazretleri’ni hakem yaptık. Bizim Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nu değiştirmeye yetkimiz yok demek, gayrimeşru olduğumuzu kabul etmek demektir. Meclisin Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nu değiştirme yetkisi meydandadır. Hükûmetimizin şekli mutlaka Cumhuriyet olacaktır.”*

Bundan sonra İsmet Paşa söz alarak şu yolda bir konuşma yaptı: *“Parti Başkanı’nın teklifini kabule ihtiyaç kesindir...”*

İsmet Paşa’dan sonra, rahmetli Abdurrahman Şeref Bey’in konuşmasında şu sözler yer alıyordu: *«Hükûmet şekillerinin teker teker sayılmasına gerek yoktur. Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir, dedikten sonra kime sorarsanız sorunuz, bu Cumhuriyettir. Doğan çocuğun adıdır. Ama bu ad, bazılarına hoş gelmezmiş, varsın gelmesin.»*

Bundan sonra Yusuf Kemal Bey, teklifin kabul edilmesi gerektiği hususunda uzun bilgiler verdi ve *«bunun derhal kanunlaşması için gerekli işlemin tamamlanmasını teklif ederim»* dedi.

Ondan sonra teklifimin bütünü ve arkasından da maddeler birer birer okunarak görüşüldü ve kabul edildi... Parti Grubu toplantısına son verildi ve hemen Meclis toplantısı açıldı.

Saat öğleden sonra altı idi. Kanun teklifi, Kanuni Esasî Encümeni (*Anayasa Komisyonu*) tarafından usulen incelenip tutanağı hazırlanırken, Meclis diğer bazı işlerle meşgul oldu. Sonunda, Başkanlık kürsüsünde oturan Başkan Vekili İsmet Bey Meclis’e şu bilgiyi verdi:

“Kanun-ı Esasî Encümeni, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nda değişiklikler yapılması ile ilgili tasarının öncelikle ve derhal görüşülmesini teklif ediyor.” “Kabul!” sesleri üzerine, tutanak okundu. Teklif edildiği gibi öncelikle görüşüldü. Nihayet, kanun, birçok konuşmacının *“Yaşasın Cumhuriyet!”* sesleriyle alkışlanan konuşmalarıyla kabul edildi.

Ondan sonra Cumhurbaşkanı seçilmesi için Meclis’te oylamaya geçildi. Toplanan oyların sonucunu,

Başkanlık kürsüsünde oturan İsmet Bey, Genel Kurul’a şu şekilde bildirdi:

«Türkiye Cumhurbaşkanlığı için yapılan oylamaya yüz elli sekiz kişi katılmış ve Cumhurbaşkanlığı’na yüz elli sekiz üye, oybirliği ile Ankara Milletvekili Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ni seçmişlerdir.»...

Meclis, Cumhuriyet kararını 29/30 Ekim 1923 gecesi saat 8.30’da verildi. On beş dakika sonra, yani 8.45’te Cumhurbaşkanı seçildi. Durum, aynı gece bütün memlekete bildirildi ve her tarafta gece yarısından sonra yüz bir pâre top atılarak ilân edildi...” (38)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Yaşasın Cumhuriyet - 1

Atatürk, Büyük zaferden sonra Ankara'da. (2 Ekim 1922)

11 Ekim 1922 - Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.

1 Kasım 1922 - Hilafet ve Saltanat'ın birbirinden ayrılması ve Saltanat'ın kaldırılması kararı alınmıştır.

14 Ocak 1923 - Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım İzmir'de vefatetmiştir.

MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI

" 1- Türklerle Yunanlılar arasındaki çatışmaya son verilecek.

2- On beş gün zarfında Trakya tahliye olunacak; bu tahliyeden itibaren otuz gün zarfında Trakya, Türk memurlarına devrolunacak.

3- Mütarekenin imzasını müteakip İstanbul ve Boğazlar Türk mülki idaresine teslim olunacak. Ancak İstanbul ve Boğazlar'da bulunan İtilaf kuvvetleri, miktarları artırılmamak şartıyla, barış aktine kadar bırakılabilecekler.

Atatürk Bilecik'te. (Ocak 1923)

Atatürk İzmit'te. (Ocak 1923)

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Yaşasın Cumhuriyet -2

29 Ocak 1923 – Atatürk , İzmir'de Latife (Uşaklıgil) Hanım'la evlenmiştir.

Atatürk , Latife Hanım ile.

24 Mart 1923 –

Atatürk'e, Amerika Birleşik Devletleri'nde yayınlanan "TIME" dergisinin kapağında yer verilmiştir.

24 Temmuz 1923 -

Lozan Antlaşması imzalanmıştır.

24 Mart 1923 tarihli
TIME" Dergisi kapağı

LOZAN ANTLAŞMASI

« *Meriç nehri, Türkiye ile Yunanistan arasında sınır olacak, Karaağaç savaş tazminatı olarak Türkiye'ye verilecektir.

* Suriye sınırı, 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'na göre düzenlenen sınır olacaktır.

* Irak sınırının saptanması, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonraki 9 aylık süre içinde Türkiye ile İngiltere arasında görüşme yoluyla çözümlenecektir.

* Türkiye'de Kapitülasyonlar her bakımdan ve tümüyle kaldırılmıştır.

* Ege Denizi'nde İtalya'nın işgali altında bulunan adalar İtalya'ya bırakılacaktır.

* Türkiye'de yaşayan gayrimüslimler Türk vatandaşı kabul edilecektir.

* Boğazlarda "Geçiş Serbestisi" ilke olarak kabul edilecek, boğazlardan geçişleri Türkiye başkanlığındaki uluslararası bir komisyon düzenleyecek , boğazların her iki yakası askerden arındırılacaktır.»

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Yaşasın Cumhuriyet -3

Atatürk,
Mersin'de
(1923)

13 Ağustos 1923- Atatürk, ikinci defa Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçilmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci devre birinci toplantı yılını açış konuşmasına yapmıştır: "...

*Memleketimizi bayındır,
halkımızı mutlu yapacağız ve
refaha kavuşturacağız.*

*Ümidimiz, kararımız ve bilhassa
milletimizin ve Yüce Meclisinin
göstereceği birlik ve dayanışma,
ilerleme ve uygarlık yollarındaki
çalışmamızda elbette başarıyı
kefili olacaktır..."*

Atatürk,
Adana'da
(1923)

**11 Eylül 1923 - Halk Fırkası
(Partisi) kurulmuş ve Atatürk,
Genel Başkanlığına seçilmiştir.**

**13 Ekim 1923 - Ankara,
başkent ilan edilmiştir.**

29 Ekim 1923 -
Cumhuriyet ilan edilmiş
ve Atatürk,
Cumhurbaşkanlığına
seçilmiştir. Atatürk'ün
teşekkür konuşması :
«...Türkiye Cumhuriyeti,
mesut, muvaffak ve
muzaffer olacaktır.»

Atatürk, Cumhurbaşkanı . (27 Kasım 1923)

“EY TÜRK GENÇLİĞİ !”

“İlk hükümetin İsmet Paşa tarafından kurulduğunu ve Meclis Başkanlığı’na Fethi Bey’in seçildiğini biliyorsunuz... Cumhuriyet’in ilânı, bütün milletçe sevinçle karşılandı. Her tarafta parlak sevinç gösterileri yapıldı. Yalnız İstanbul’da iki üç gazete ve yalnız İstanbul’da toplanan bazı kimseler, milletin genel ve samimî olan bu sevincine katılmakta kararsızlık gösterdi, kaygıya düştü. Cumhuriyet’in ilânına önayak olanları eleştirmeye başladı...

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’na göre, Meclis Başkanı, Meclis adına imza atmaya, Bakanlar Kurulu kararlarını onaylamaya yetkili ve hükûmetin tabîî başkanı olmakla birlikte, devletin de başkanı olduğunu belirten bir kayıt ve kanunî bir açıklık yoktur. Bu kanunun yapıldığı günlerdeki şartlar ve genel durum dikkate alınırsa, kanunun önemli ve esaslı bir noktayı ihmal etmiş olmasındaki zaruret kendiliğinden anlaşılır. Bu ihmal, Meclis ve Meclis Hükûmeti var olmakla birlikte , devlet başkanlığı makamının, saltanat kaldırıldıktan sonra kendini halifelik makamında ortaya koyacağı düşünce ve inancında olanları, Cumhuriyet’in ilânı gününe kadar ümit içinde yaşattı. Bu bakımdan Rauf Bey’in en doğru olduğunu iddia ettiği hükûmet şeklinde, devlet başkanlığını halifenin üstlenmesini düşündüğüne şüphe yoktur...

Cumhuriyet’in ilânı üzerine İstanbul’da bazı kimseler ve bazı gazeteciler Halife’ye de bir rol verdirmek hevesine düştüler....

“Halife’ye ve Hilâfet’e bir defa daha değineceğim.”

Her meselede ve her uygulama safhasında kendisini söz konusu ettirmiş olan Halife’ye ve Hilâfet’e bir defa daha değineceğim.

1924 yılı başında, büyük çapta bir ordu harp oyunu yapılması kararlaştırılmıştı. Bu harp oyununu İzmir’de yapacaktık. Bu münasebetle 1924 yılının Ocak ayı başında, İzmir’e gittim. Orada iki ay kadar kaldım.

Hilâfet’in kaldırılması zamanının geldiğine orada iken karar vermiştim. Bu işin nasıl yapıldığını kısaca özetlemeye çalışacağım:

Başbakan İsmet Paşa’dan 22 Ocak 1924 tarihli bir şifre (telgraf) aldım. Onu...bilginize sunayım:

“Türkiye Cumhurbaşkanlığı Yüksek Katına

Bir süreden beri gazetelerde, hilâfet makamının durumu ve Halife’nin şahısları ile ilgili olarak yanlış anlamalara yol açabilecek yayınlara rastlanması ve özellikle arasına İstanbul’a giden hükûmet üyelerinin ve resmî hey’etlerin kendisiyle görüşmekten kaçınmaları ve çekinmeleri dolayısıyla, Halife’nin büyük bir üzüntü duyduğu... Hilâfet Hazînesi’nin gücünü aşan ve yükümlülüğü dışında kalan giderler için Maliye hazinesince yardımda bulunulacağı yolunda Hükûmet’in yazdığı 15 Nisan 1923 tarihli yazının incelenmesi ve gereğinin yerine getirilmesi istenmektedir. Durum, Hükûmet’çe görüşülecektir.

Sonucu ayrıca arz ederim, efendim.

İsmet”

Bu telgrafa cevap olarak makine başında yazdığım telgraf şudur:

“Makine başında İzmir

Ankara’da Başbakan İsmet Paşa Hazretleri’ne

İlgi: 22.1.1923 tarihli şifre,

Hilâfet makamı ve Halife’nin şahısları ile ilgili yanlış anlamalar ve yanlış yorumlar Halife’nin kendi yanlış tutum ve davranışlarından kaynaklanmaktadır. Halife, kendi özel hayatı ve dış yaşayışı ile, ecdadı padişahların yolunu tutmuş görünmektedir. Cuma alayları, yabancı devlet temsilcileri yanına memurlar göndererek ilişkiler kurmak, gösterişli gezintiler, saray hayatı, sarayında yedek subaylara varıncaya kadar kabul etmek, onların şikâyetlerini dinleyerek onlarla birlikte ağlamak gibi davranışlar bu cinstendir... Halife ve bütün dünya kesin olarak bilmelidir ki, bugün var olan ve korunmakta bulunan Halife’nin ve halifelik makamının gerçekte ne dinî ve ne de siyasî bakımdan hiçbir anlamı ve varolma gerekçesi yoktur. Türkiye Cumhuriyeti safsatalarla varlığını ve istiklâlini tehlikeye atamaz. Bizce, hilâfet makamı olsa olsa tarihî bir hâtıra olmaktan öteye bir önem taşıyamaz... Halife’nin yaşayışı ve geçimi için Türkiye Cumhurbaşkanı’nın ödeneğinden mutlaka daha aşağı bir ödeneğin yetmesi gerekir. Maksat, gösterişli ve debdebeli bir hayat sürmek değil, insanca yaşamak ve geçimi sağlamaktan ibarettir. «Hilâfet Hazînesi» ile ne demek istendiğini anlayamadım. Hilâfetin hazînesi yoktur ve olamaz. Kendisine ecdadından böyle bir hazîne kalmışsa, resmi ve açıkça bildirilmesini rica ederim... Halife’nin oturacağı yeri tespit edip açıklamak, Hükûmet’in şimdiye kadar yapmış olması gereken bir görevdi. İstanbul’da, milletin boğazından kesilmiş paralarla yapılmış bir çok saraylar ve bu sarayların içindeki birçok kıymetli eşya ve malzeme, Hükûmet’in durumu tespit etmemesi yüzünden yok olup gidiyor. Halife’nin yakınları, sarayların en değerli eşyalarını Beyoğlu’nda, şurada burada satıyorlar diye söylentiler

vardır. Hükûmet bunlara, bir an önce el koymalıdır. Satılmak gerekiyorsa Hükûmet eliyle satılmalıdır... Halife, kendinin ve makamının ne olduğunu açık olarak bilmeli ve bununla yetinmelidir. Hükûmetçe, ciddî ve esash tedbirler alınarak bildirilmesini rica ederim, efendim.

*Gazi Mustafa Kemal
Türkiye Cumhurbaşkanı”*

Bu yazışmadan sonra harp oyunu dolayısıyla İsmet Paşa ve Millî Savunma Bakanı bulunan Kâzım Paşa da İzmir’e gelmişlerdi. Genel Kurmay Başkanı Fevzi Paşa da zaten orada bulunuyordu. Hilâfetin kaldırılması gereğinde görüşlerimiz birleşmişti. Aynı zamanda Şer’iye ve Evkaf Vekâletini (*Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı*) de kaldırmak ve öğretimi birleştirmek kararında idik.

1924 yılı Martı’nın birinci günü Meclis’in tarafımdan açılması gerekiyordu.

23 Şubat 1924 günü Ankara’ya dönmüştük. Burada da gereken kimselere kararımı bildirdim...

1 Mart günü, Büyük Millet Meclisi’nin beşinci çalışma yılı dolayısıyla verdiğim nutukta, şu üç noktayı özellikle belirttim:

“1- Millet, Cumhuriyet’in bugün ve gelecekte bütün saldırılardan kesin ve ebedî olarak korunmasını istemektedir. Milletin isteği, Cumhuriyet’in denenmiş ve olumlu sonuçları görülmüş olan bütün esaslara bir an önce ve tam olarak dayandırılması şeklinde ifade edilebilir.

2- Milletin kamuoyunda tespit edilen eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an önce uygulanmasını gerekli görüyoruz.

3- İslam dininin, yüzyıllardan beri yapılageldiği üzere bir siyaset aracı olarak kullanılmaktan

kurtarılmasının ve yüceltilmesinin şart olduğu gerçeğini de görmüş bulunuyoruz.”

2 Mart günü Parti Grubu toplantıya çağrıldı. İşaret ettiğim bu üç konu görüşülüp tartışıldı , ana noktalar üzerinde anlaşmaya varıldı. 3 Mart günü, Meclis’in birinci oturumunda, Başkanlığa gelen evrak arasında şu önergeler okundu:

1- *Şeyh Saffet Efendi ile elli arkadaşının, hilâfet’in kaldırılması ve Osmanlı Hanedanı’nın Türkiye dışına çıkarılması ile ilgili kanun teklifi.*

2- *Siirt Milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli arkadaşının Şer’iye ve Evkaf Vekâleti (Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı) ile Erkan-ı Harbiye Vekâleti’nin (Genelkurmay Bakanlığı) kaldırılması ile ilgili kanun teklifi.*

3- *Manisa Milletvekili Vâsıf Bey ve elli arkadaşının, eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ile ilgili kanun teklifi...*

Görüşme ve tartışmalar beş saat kadar sürdü. Saat 18.45’te görüşmeler bittiği zaman, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 429, 430 ve 431’inci kanunlarını çıkarmış bulunuyordu.

Bu kanunlara göre ; *“Türkiye Cumhuriyeti’nde milletin işleriyle ilgili kanunların yapılması ve yürütülmesi yetki ve görevi Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun kurduğu hükûmete verilmiş» ve «Şer’iye ve Evkaf Vekâleti (Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı) kaldırılmış» oldu.*

Türkiye içindeki bütün bilim ve öğretim kurumlarıyla, bütün medreseler Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlandı.

Halifelik görevi ve hilâfet makamı kaldırıldı; görevinden alınan Halife ve Osmanlı hanedanının bütün

*üyeleri, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde oturma
hakkından sonsuza kadar yoksun bırakıldı...*

Hilâfet makamının korunmasında, dinî ve siyasî menfaat ve zorunluluk bulunduğu inancında olan bazı kimseler, okuduğum kararların alınmakta olduğu son dakikalarda, halifelîği kendi üzerime almam teklifinde bulundular. Bu gibilere, hemen gereken red cevabını vermiştim... Açık ve kesin olarak söylemeliyim ki, Müslümanları hâlâ bir halife hayali ile uğraştırıp aldatmak gayretinde bulunanlar, yalnız ve ancak Müslümanların ve özellikle Türkiye’nin düşmanlarıdır. Böyle bir oyuna kapılıp hayal kurmak da ancak ve ancak cahillik ve gaflet eseri olabilir...

“Terakkiperver Cumhuriyet Partisi”

Şimdi, isterseniz, size, büyük bir «komplo» konusunda bilgi vereyim.

1924 yılı Ekiminin 26’ncı günü, geç vakit, Birinci Ordu Müfettişi’nin (*Kazım Karabekir Paşa*) Müfettişlikten istifa ettiği bildirildi... 30 Ekim günü de, 2’nci Ordu Müfettişi Ali Fuat Paşa’nın, Konya’dan geldiği bildirildi. Kendisini akşam yemeğine Çankaya’ya davet ettim. Geç vakte kadar beklediğim halde gelmedi... Milletvekilliğinden istifa etmiş olduğunu Meclis Başkanlığı’na bildiren Refet Paşa’nın da istifasının Rauf Bey tarafından geri aldırıldığını öğrenmiştim... Bir komplo karşısında bulunduğumuzu anlamakta bir saniye bile şüpheyeye düşmedim.

Bu durum ve görünüş şöyle yorumlanabilirdi: Bir yıl öncesinden, yani Rauf Bey’in Hükûmet Başkanlığından

çekildiğinden beri, Rauf Bey, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa ve diğerleri arasında bir komplo düşünülmüştür...

Bilindiği gibi, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, diye bir parti kurdular. Bu partinin gizli eller tarafından çizilen programını da ortaya attılar.

«Cumhuriyet» kelimesini ağızlarına almaktan bile çekinenlerin, Cumhuriyet’i doğduğu gün boğmak isteyenlerin, kurdukları partiye «Cumhuriyet» ve hem de «Terakkiperver (*İlerici*) Cumhuriyet» adını vermiş olmaları, nasıl ciddîye alınabilir ve ne dereceye kadar samimî sayılabilir.

Rauf Bey ve arkadaşlarının kurdukları bu parti «Muhafazakâr» adı altında ortaya çıkmış olsaydı, belki bir anlamı olurdu. Fakat bizden daha çok cumhuriyetçi ve bizden daha çok ilerici olduklarını iddiaya kalkışmaları elbette doğru değildi...

Olaylar ve olup bitenler ortaya koydu ve ispat etti ki, Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’nin programı en hain beyinlerin eseridir. Bu parti, memlekette suikastçıların, gericilerin sığınağı ve ümitlerinin dayanağı oldu. Dış düşmanların, yeni Türk Devleti’ni, körpe Türk Cumhuriyeti’ni yıkmayı hedef alan plânlarının kolaylıkla uygulanmasına yardım etmeye çalıştı. Tarih, (gizli maksatlarla hazırlanmış, genel ve gerici nitelikteki) Şark (*Doğu*) İsyanı’nın sebeplerini inceleyip araştırdığı zaman, onun önemli ve apaçık sebepleri arasında Terakkiperver Cumhuriyet Partisi’nin dinî konulardaki vaatlerini ve doğuya gönderdiği sorumlu sekreterinin örgütlenerek yaptığı kışkırtmalarını bulacaktır...

Hükümet ve Meclis olağanüstü tedbirler almayı gerekli gördü. Tahrir-i Sükûn Kanunu’nu (*Huzur ve Güvenliği Sağlama Kanunu*) çıkardı. İstiklâl Mahkemeleri’ni faaliyete geçirdi. Ordunun savaşa hazır sekiz dokuz tümenini , uzun süre isyanı bastırmak üzere görevlendirdi. “Terakkiperver Cumhuriyet Partisi” denilen zararlı siyasî kuruluşu kapattı.

“Alçakça son bir girişim”

Sonuç , elbette Cumhuriyet’in başarısı oldu. Âsîler yok edildi ; fakat Cumhuriyet düşmanları, büyük komponun bütün aşamaları ile son bulduğunu kabul etmediler. Alçakça son bir girişimde bulundular Bu girişim, İzmir suikastı olarak kendini gösterdi. Cumhuriyet mahkemelerinin ezici pençesi, bu defa da Cumhuriyet’i suikastçıların elinden kurtarmayı başardı...” (39)

"Alçak girişimin benim şahsımdan ziyade mukaddes Cumhuriyetimize ve onun dayandığı yüksek ilkelerimize yönelmiş bulunduğuna şüphe yoktur... Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye Cumhuriyeti sonsuza kadar yaşayacaktır!" (40)

“Hükümetçe olağanüstü tedbirler alınması gerektiği yolundaki görüşümüzü ilk defa ortaya koyduğumuz zaman, bunu iyi karşılamayanlar vardı. Tahrîr-i Sükûn Kanunu’nu ve İstiklâl Mahkemeleri’ni bir baskı vasıtası olarak kullanacağımız düşüncesini ortaya atanlar ve bu düşüncayı benimsetmeye çalışanlar oldu. Şüphe yok ki, zaman ve olaylar, bu nefret verici düşüncayı aşılamaaya çalışanları, elbette utanılacak bir duruma düşürmüştür.

“Türk Milletini ... lâîyık olduğu yere yükseltmek”

Biz, olağanüstü olarak alınan , fakat yasal olan bu tedbirleri, hiçbir zaman ve hiçbir şekilde kanunun üstüne çıkmak için bir vasıta olarak kullanmadık ; aksine, memlekette huzur ve güvenliği sağlamak için uyguladık. Biz o tedbirleri, milletin medenî ve sosyal alandaki gelişmesinde yararlı kıldık...

Aldığımız olağanüstü tedbirlerin uygulanmasına gerek kalmadığı görüldükçe, onların uygulamadan kaldırılmasında tereddüt edilmemiştir. Nitekim, İstiklâl Mahkemeleri, zamanı gelince kapatıldığı gibi, Takrîr-i Sükûn Kanunu da yürürlük süresinin sonunda, yeniden Büyük Millet Meclisi’nin incelemesine sunuldu. Meclis, Kanunun bir süre daha yürürlükte kalmasını gerekli bulmuşsa, elbette bu , milletin ve Cumhuriyet’in yüksek yararları içindir...

Takrîr-i Sükûn Kanunu’nun yürürlükte ve İstiklâl Mahkemeleri’nin faaliyette bulunduğu süre içinde yapılan işleri gözönüne getirecek olursanız, Meclis’in ve milletin güven ve itimadının tamamen yerinde kullanılmış olduğu kendiliğinden anlaşılır.

Memlekette çıkarılan büyük isyan ve hazırlanan suikast tertipleri bastırılarak sağlanan güvenlik ve huzur, elbette bütün milletçe memnunlukla karşılanmıştır...

Milletimizin başına giymekte olduğu, cahillik, gaflet, gericilik , yenilik ve medeniyet düşmanlığının belirgin işareti gibi görünen fesi atarak, onun yerine bütün medenî dünyaca başlık olarak kullanılan şapkayı giymek ve böylece, Türk milletinin medenî toplumlardan zihniyet bakımından da hiçbir ayrılığı bulunmadığını göstermek

kaçınılmaz oluyordu. Bunu, Tahrîr-i Sükûn Kanunu yürürlükte iken yaptık. Bu kanun yürürlükte olmasaydı yine yapacaktık ; fakat, bu uygulamada, kanunun yürürlükte oluşu da kolaylık sağlamış oldu denirse, bu, çok doğrudur. Gerçekten de Tahrîr-i Sükûn Kanunu’nun yürürlükte olması, bazı gericilerin, milleti geniş ölçüde zehirlemesine meydan vermemiştir...

Tekke ve zaviyelerle, türbelerin kapatılması ve bütün tarikatlarla, şeyhlik, dervişlik, müritlik, çelebilik, falcılık, büyücülük ve türbedarlık ve benzeri birtakım ünvanların kaldırılması ve yasaklanması da Tahrîr-i Sükûn Kanunu yürürlükte iken yapılmıştır. Bu konularla ilgili yürütme ve uygulamaların, toplumumuzun, hurafelere (*boş inançlara*) inanan, ilkel bir kavim olmadığını göstermek bakımından ne kadar gerekli olduğu takdir olunur.

Birtakım şeyhlerin, dedelerin , seyyitlerin, çelebilerin, babaların, emirlerin arkasından sürüklenen, kaderlerini ve hayatlarını falcılara, büyücülere, üfürükçülere, muskacıların ellerine bırakan insanlardan meydana gelmiş bir topluluğa medeni bir millet gözüyle bakılabilir mi? Milletimizin kendine has niteliğini yanlış şekilde gösterebilen ve yüzyıllarca göstermiş olan bu gibi unsurlar ve kuruluşlar, yeni Türkiye Devleti’nde Türkiye Cumhuriyeti’nde devam etmeli miydi?...

Milletimizin toplumsal , ekonomik, kısacası bütün medenî iş ve ilişkilerinde verimli sonuçlar veren yeni kanunlarımız da, kadın hak ve hürriyetlerini sağlayan ve aile hayatını sağlamlaştıran Medenî Kanun da bu sözünü ettiğimiz dönemde çıkarılmıştır.

Bundan dolayı , biz her vasitadan yalnız ve ancak bir tek temel görüşe dayanarak yararlanırsınız; o da şudur: Türk

Milletini medeni dünyada, lâıyk olduğu yere yükseltmek, Türkiye Cumhuriyeti’ni sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha da güçlendirmek ve bunun için de istibdat (*vatanına hiçbir hak ve özgürlük tanımayan aşırı baskıcı yönetim*) fikrini öldürmek...

Bu beyanlarımla , millî hayatı sona ermiş sayılan büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını, bilim ve tekniğin en son esaslarına dayanan milli ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, asırlardan beri çekilen millî felâketlerin yarattığı uyanıştır ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir.

“Muhtaç olduğun kudret”

Bu sonucu, Türk gençliğine emanet ediyorum.

“Ey Türk gençliği!

Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti’ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahilî ve harici bedhahların olacaktır. Bir gün, İstiklâl ve Cumhuriyet’i müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şerâitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerâit, çok namüsaid bir mahiyette tezahür edebilir . İstiklâl ve Cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve

memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şerâitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri, şahsi menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhid edebilirler. Millet, fakr ü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerâit içinde dahi vazifen, Türk İstiklâl ve Cumhuriyeti’ni kurtarmaktır! Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur!” (41)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ey Türk Gençliği ! - 1

21 Kasım 1923 – Atatürk'e , Türkiye Büyük Millet Meclisi kararı ile yeşil-kırmızı şeritli İstiklal Madalyası verilmiştir.

Atatürk, İstiklal Madalyah Mareşal Üniforması ile.

1 Mart 1924 - Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ikinci devre birinci toplantı yılını açış konuşmasına yapmıştır. :

“... İslam dinini, asırlardan beri alışlageldiği şekilde bir siyaset vasıtası meclâlden uzaklaştırmak ve yüceltmek gereğini görüyoruz.”

3 Mart 1924 - Teshid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Kanunu kabul edilmiştir.

3 Mart 1924 - Şer'iye ve Evkaf Velâleti (Din İşleri ve Vakıflar Bakanlığı) ile Erkan-ı Harbiye Velâleti'nin (Genelkurmay Bakanlığı) kaldırılmasına dair Kanunun kabulü. (Şer'iye ve Evkaf Velâleti'nin dinî hizmetlerini yürütmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, Erkan-ı Harbiye Velâleti'nin yerine Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur.)

3 Mart 1924 - Hilafetin kaldırılmasına ve Osmanlı hanedanının Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmasına dair Kanun kabul edilmiştir.

3/4 Mart 1924 - Halife Abdülmecit yurtdışına çıkarılmıştır.

4 Mart 1924 - Atatürk , Ankara'da İstanbul Gazeteleri yazarlarına, hilafetin kaldırılması hakkında demeç vermiştir. “Bu kararlar , millet ve memleket için her halde çok hayırlıdır ve pek az zamanda bu iyilikler kendini gösterecektir.”

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ey Türk Gençliği ! - 2

Atatürk Bursa'da. 1924)

17 Kasım 1924 - Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (Partisi) kurulmuştur.

13 Şubat 1925- Doğu'da Şeyh Said İsyanı başlamıştır.

17 Şubat 1925 - "Aşar'ın Kaldırılmasına Dair Kanun" kabul edilmiştir.

4 Mart 1925 - "Tahrir-i Sülkân Kanunu (Huzur ve Güvenliği Sağlama Kanunu)" kabul edilmiştir.

15 Nisan 1925- Şeyh Said ve isyanın elebaşları yakalanmıştır.

3 Haziran 1925- Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (Partisi) Bakanlar Kurulukararı ile kapatılmıştır.

5 Ağustos 1925 - Atatürk , Latife (Uşaklıgil) Hanım'dan ayrılmıştır.

28 Ağustos 1925 - Atatürk, elinde panama şapkası ile İnebolu'da Türk Ocağına gelmiş ve giyim ve şapka hakkında bir konuşma yapmıştır.

Atatürk, Kastamonu, İnebolu'da.

25 Kasım 1925 - "Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir.

30 Kasım 1925 - "Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlıklar ile Birtakım Urvanların Kaldırılmasına Dair Kanun" kabul edilmiştir.

26 Aralık 1925 - "Milletlerarası Saat ve Takvim Hakkındaki Kanunlar" kabul edilmiştir.

17 Şubat 1926- "Türk Medeni Kanunu" kabul edilmiştir.

22 Nisan 1926 - "Borçlar Kanunu" kabul edilmiştir.

29 Mayıs 1926 - "Türk Ticaret Kanunu" kabul edilmiştir.

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ey Türk Gençliği ! - 3

Atatürk, Ankara'da. (1926)

14/15 Haziran 1926 -
Atatürk'e karşı
planlanan suikast
girişiminin
elebaşları
İzmir'de
tutuklanmıştır.

21 Şubat 1927 -
Atatürk'e, Amerika
Birleşik
Devletleri'nde
yayınlanan "TIME"
dergisinin
kapağında ikinci kez
yerverilmiştir.

21 Şubat 1927
tarihli
"TIME"
Dergisi
kapağı.

30 Haziran 1927 - Atatürk,
vermiş olduğu dilekçe ile
askerlikten emekliye ayrılmıştır.

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Ey Türk Gençliği - 4

1 Temmuz 1927 - Atatürk, Kurtuluş'tan sonra İstanbul'a ilk kez gelmiş ve coşkulu bir şekilde karşılanmıştır.

Atatürk İstanbul'da. (1927)

15 Ekim 1927 - Cumhuriyet Halk Partisi'nin "II Büyük Kongresi" Ankara'da toplanmış ve Atatürk Büyük Nutku'nu okumaya başlamıştır.

20 Ekim 1927 - Atatürk, 36 saat 33 dakika süren Büyük Nutku'nu okumayı tamamlamıştır:

"Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir... Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur!"

Atatürk,
Nutuk'u
okurken

1 Kasım 1927 - Atatürk, ikinci defa Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

“AZ ZAMANDA ÇOK VE BÜYÜK İŞLER YAPTIK.”

“Uçurumun kenarında yıkık bir ülke... türlü düşmanlarla kanlı boğuşmalar... yıllarca süren savaş... ondan sonra, içerde ve dışarıda saygı ile tanınan yeni vatan, yeni toplum ve bunları başarmak için arasız inkılaplar... İşte Türk genel inkılabının bir kısa ifadesi...” (42)

“Millî hedef belli olmuştur. Ona kavuşacak yolları bulmak müşkül değildir; mühim olan, çetin olan, o yollar üzerinde çalışmaktır. Denebilir ki, hiçbir şeye muhtaç değiliz, yalnız tek bir şeye çok ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak! Toplumsal hastalıklarımızı tetkik edersek temel olarak bundan başka, bundan mühim bir hastalık keşfedemeyiz; hastalık budur. O halde ilk işimiz, bu hastalığı esaslı surette tedavi etmektir. Milleti çalışkan yapmaktır. Servet ve onun tabîî neticesi olan refah ve saadet, yalnız ve ancak çalışkanların hakkıdır.” (43) “Büyük, kutsal hedefler, erişilemeyecek hedeflerdir. Bu sebeple herhangi bir hedefe erişmekle yetinmeyeceğiz. Daima daha ilerisine varmak için çalışacağız.” (44) “Bugün milletçe hedefimiz, en medenî milletlerin gelişme seviyesine ulaşmak, hatta bu seviyeyi aşmaktır. Bu asla imkânsız değildir. Türk’ün zekâsı, Türk’ün doğuştan vasıfları buna müsaittir. Yeter ki Türk milleti hedefini iyice seçsin ve bu hedefe varmaya azmetsin!” (45) “Askeri zaferlerimizle mağrur olmayalım; yeni bilim ve ekonomi zaferlerine hazırlanalım.” (46)

“Türk milleti, halk idaresi olan cumhuriyetle idare olunur bir devlettir. Türk Devleti lâiktir. Her reşit dinini seçmekte serbesttir...” (47) “Türkiye Cumhuriyeti’nin resmî

dini yoktur. Devlet idaresinde bütün kanunlar, nizamlar ilmin çağdaş medeniyete temin ettiği esas ve şekillere, dünya ihtiyaçlarına göre yapılır ve tatbik edilir. Din telâkkisi vicdanî olduğundan, Cumhuriyet, din fikirlerini devlet ve dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmayı, milletimizin çağdaş ilerlemesinde başlıca muvaffakiyet etkeni görür...” (48) “Din gerekli bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkan yoktur. Yalnız şurası var ki , din , Allah ile kul arasındaki bağılıktır. Softa sınıfının din simsarlığına izin verilmemelidir. Dinden maddî çıkar sağlayanlar, iğrenç kimselerdir. İşte biz, bu duruma karşıyız ve buna izin vermiyoruz. Din ticareti yapan bu gibi insanlar, saf ve masum halkımızı aldatmışlardır. Bizim ve sizin asıl mücadele ettiğimiz ve edeceğimiz bu kimselerdir...” (49)

“Bu millet , utanmak için yaratılmış bir millet değildir”

“Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milliyetseverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki, bir milletin, bir toplumun yüzde onu, okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmemektedir. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır.

Bu millet , utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk’ün karakterini anlamayarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları düzeltereğiz. Hataların düzeltilmesinde bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En

nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk toplumu yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısı ile, kafası ile bütün medeni dünyanın yanında olduğunu gösterecektir... Bizim güzel , ahenkli, zengin dilimiz yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir...

Yeni Türk yazısı, Türk’ün yaradılıştan gelen zeka ve kabiliyetini geliştirebileceğinden yeni yazımızı tarlalarında çalışan çiftçilerimize, sürüleri başında dağlarda dolaşan çobanlarımıza kadar en az bir zamanda yaymaya çalışmak hepimizin vicdan ve milli haysiyet borcudur...

Basit bir tecrübe Lâtin esasındaki Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaş ilerlemiş Türk evlâtlarının ne kadar kolay okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır...

Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir görev düşüyor ; bu görev , milletimizin büsbütün okuyup yazmak için gösterdiği heves ve aşka gerçekten işin içine girerek hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz, resmi ve özel hayatımızda karşılaştığımız okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın, her vatandaşımıza öğretmek için can atmalıyız. Bu milletin asırlardan beri hallolunamayan bir ihtiyacını birkaç sene içinde tamamen karşılamak , yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir başarı güneşidir. Hiçbir zaferle kıyas kabul etmeyen bu başarının hepimiz heyecanı içindeyiz...” (50)

“İlk tümen komutanı olduğum Tekirdağ’ını da 14 sene sonra ziyaret edebildim. Bundan çok memnun ve duyguluyum. Fakat, daha çok memnun ve sevinçli olduğum nokta şudur: Tekirdağlı vatandaşlarım daha şimdiden yeni Türk harflerini yazıp okumayı hemen öğrenmişlerdir diyebilirim. Memurların tamamını bizzat sınadım.

Sokaklarda ve dükkânlarda halk ile temaslar yaptık. Arap harfiyle hiç yazmak okumak bilmeyenlerin Türk harflerine hemen alıştıklarını gördüm. Henüz ortada yetkili makamların onayından geçmiş bir rehber olmadan, henüz öğretmenler öğretmeye başlamadan, yüce Türk milletinin hayırlı olduğuna kanâat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek bir bilinçle davrandığını ve özellikle acele ettiğini görmek, benim için cidden büyük, çok büyük mutluluktur. Bu husus elbette yabancılar için hayret verici olacaktır.

Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle, gözler kamaştırıcı Türk manevi gelişiminin erişebileceği kudret ve itibarın milletlerarası seviyesini gözlerimi kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni kendimden geciriyor!..” (51)

“Ben Mustafa Kemal, verdiğim sözü yaparım.”

“Cumhuriyetin iç siyasi amacı , vatandaşın yaşayışını hiçbir başka gücün ve saldırının etkisinde bırakmaksızın sağlamaktır.” (52)

“Büyük Millet Meclisi’nde ve millet karşısında millet işlerinin serbestçe tartışılması ve iyi niyet sahibi kişilerin ve partilerin düşüncelerini ortaya koyarak, milletin yüksek menfaatlerini aramaları benim gençliğimden beri aşk ile taraftar olduğum bir sistemdir. Memnuniyetle tekrar görüyorum ki, laik cumhuriyet esasında beraberiz. Zaten benim siyasi hayatta bir taraf olarak daima aradığım ve arayacağım temel budur. Bu nedenle Büyük Meclis’te aynı temele dayanan yeni bir partinin faaliyete geçerek millet işlerini serbestçe tartışmasını etmesini cumhuriyetin

esaslarından sayarım.” (53) “Ben Cumhuriyeti kurdum; fakat bugünkü yönetim şeklimiz cumhuriyet midir? Diktatörlük müdür? Şahsi hükümet midir? Belli değildir. Ben fani bir insanım, ölmeden evvel isterim ki milletim hürriyete alışsın. Bunun için bir muhalif parti kuruyorum ve bu işi Fethi Bey’den başka hiç kimseye teslim edemem. Bu hususda Fethi’ye gösterdiğim itimadı başka hiç kimseye gösteremem...” (54) (*Fethi Bey’e hitaben*) “...Siz benim çok eski ve güvenilir bir arkadaşınısınız. Size namusumla temin ederim ki bu ideali yaşatmak hususunda etrafınızda kimse kalmamış olsa, ben size bir nefer olacağım... Ben Mustafa Kemal, verdiğim sözü yaparım. Cumhuriyet yolunda kararlılık ve başarı ile yürüyeceğiz...”

Cumhuriyet müessesesinin bir zorba eline geçeceğini mezarımda dahi duysam millete karşı haykırmak isterim... Cumhuriyetin , milletin kalbinde kök saldığını görmek tek emelimdir... ” (55)

“Yaptıklarımızı asla kâfi görmeyiz”

“Bu sene cumhuriyetin onuncu yılını kutlamakla bahtiyar olduk Milletimizin gösterdiği taşkın sevinçler, gönüllerimizi iftiharla doldurdu. Cumhuriyetin kazandırdıkları , ülkenin her bucağında canlandırıldı. Millet, geçen on senelik cumhuriyet eserlerini, topluca gözden geçirdi ve gerçekten sevinmeye ve övünmeye hakkı olduğunu gördü...”

Geçen on sene gelecek devirler için, bir başlangıçtan başka bir şey değildir. Bununla beraber, eski devirlerin tarihi karşısında, cumhuriyetin bu on senesi, eşi görülmeyen bir diriliş ve göz kamaştırıcı bir ileri atılış abidesidir.” (56)

“Türk Milleti!

Kurtuluş savaşına başladığımızın 15 inci yılındayız. Bugün cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır.

Kutlu olsun!

Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’dir.

Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürütmesine borçluyuz.

Fakat yaptıklarımızı asla kâfi görmeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mâmur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale,

müspet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besliyerek inkişaf ettirmek millî ülkümüzdür.

Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete hakikî huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk milleti, onbeş yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vadeden çok sözlerimi işittin. Bahtıyarım ki, bu sözlerimin, hiçbirinde milletimin, hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı inan ve katiyetle söylüyorum ki, millî ülkeye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu bütün medeni âlem, az zamanda, bir kere daha tanıyacaktır.

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile, âtinin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk Milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim.

Ne mutlu Türk’üm diyene!” (57)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Az Zamanda Çok ve Büyük İşler Yaptık - 1

10 Nisan 1928 - Laiklik ile ilgili Anayasa değişiklikleri yapılmıştır.

20 Mayıs 1928 - "Milletlerarası Rakamların Kullanılması Hakkında Kanun" kabul edilmiştir.

9/10 Ağustos 1928 - Atatürk, İstanbul Sarayburnu Parkı'nda yeni harfler hakkında açıklama yapmıştır.

1 Kasım 1928 - "Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun" kabul edilmiştir.

Atatürk, Ankara'da. (1928)

Başöğretmen
Atatürk,
Kayseri'de.
(20 Eylül
1928)

8 Kasım 1928 - Atatürk, halka yeni yazıyı öğretmek üzere faaliyete geçecek olan Millet Mekteplerinin Genel Başkanlığını ve Başöğretmenliği kabul etmiştir.

1 Ocak 1929 - Yeni harfleri ve bu harflerle yazıyı halka öğretmek üzere Millet Mektepleri açılmıştır.

3 Nisan 1930 - Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan yeni "Belediye Kanunu" kabul edilmiştir.

12 Ağustos 1930 - "Serbest Cumhuriyet Fırkası (Partisi)" kurulmuştur. (Parti, 17 Kasım 1930'da kendisini feshetmiştir.)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

Az Zamanda Çok ve Büyük İşler Yaptık -2

Atatürk, Ankara Hukuk Fakültesinde.(1925)

Atatürk, İstanbul Hukuk Fakültesinde. (1930)

23 Aralık 1930 -
İzmir'in
Menemen
ilçesinde,
Kubilayadlı
yedek subay
öğretmen şehit
edilmiştir.

12 Nisan 1931 - Atatürk'ün
direktifiyle "Türk Tarihi Tetkik
Cemiyeti" kurulmuştur. (Daha sonra
"Türk Tarih Kurumu" adını almıştır.)

4 Mayıs 1931 - Atatürk, üçüncü defa
Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.

19 Şubat 1932 - Hallervleri açılmıştır.

12 Temmuz 1932 - Atatürk'ün
direktifiyle "Türk Dili Tetkik
Cemiyeti" kurulmuştur. (Daha sonra
"Türk Dil Kurumu" adını almıştır.)

1 Ağustos 1933 - İstanbul Üniversitesi
kurulmuştur.

Atatürk, Sivas'ta. (1930)

Atatürk, Ankara'da (1931)

29 Ekim 1933 - Atatürk, Cumhuriyet'in
10'uncu Yıl Dönümünde şöyle Türk
Milletine "Onuncu Yıl Nutku"nu
söylemiştir: "...Az zamanda çok ve büyük
işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli
Türk kahr amanlığı ve yüksek Türk
kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti'dir...
Ne mutlu Türk'ün diyene!"

Atatürk, "Onuncu Yıl
Nutku"nu okarken.

“İKİ MUSTAFA KEMAL VARDIR...”

“Milletler gam ve keder bilmemelidir. Şeflerin vazifesi, hayatı neşe ve şevkle karşılamak hususunda milletlerine yol göstermektir.

Vaktiyle kitaplar karıştırdım. Hayat hakkında filozofların dediklerini anlamak istedim. Bir kısmı herşeyi kara görüyordu. "Mademki hiçbir ve sifıra varacağız dünyadaki muvakkat (*geçici*) ömür esnasında neşe ve saadete yer bulunmaz" diyorlardı.

Başka kitaplar okudum, bunları daha akıllı adamlar yazmışlardı. Diyorlardı ki: "Mademki sonu nasıl olsa sıfırdır, bari yaşadığımız müddetçe şen ve şâtr (*şen şakrak*) olalım."

Ben kendi karakterim itibarıyla ikinci hayat telâkkisini tercih ediyordum, fakat şu kayıtlar içinde:

Bütün insanlığın varlığını kendi şahıslarında gören adamlar bedbahttırlar. Besbelli ki o adam fert sıfatıyla mahvolacaktır. Herhangi bir şahsın, yaşadıkça memnun ve mes'ut olması için lazım gelen şey, kendisi için değil, kendisinden sonra gelecekler için çalışmaktır. Makûl bir adam, ancak bu suretle hareket edebilir. Hayatta tam zevk ve saadet, ancak gelecek nesillerin şerefi, varlığı, saadeti için çalışmakta bulunabilir. Bir insan böyle hareket ederken, "benden sonra gelecekler acaba böyle bir ruhla çalıştığımı farkedecekler mi?" diye bile düşünmemelidir. Hattâ en mesut olanlar, hizmetlerinin bütün nesillerce meçhul

kalmasını tercih edecek karakterde bulunanlardır.

Herkesin kendine göre bir zevki var. Kimi bahçe ile meşgul olmak, güzel çiçekler yetiştirmek ister. Bazı insanlar da adam yetiştirmekten hoşlanır. Bahçesinde çiçek yetiştiren adam bir şey bekler mi? Adam yetiştiren adam da çiçek yetiştirendeki hislerle hareket edebilmelidir. Ancak bu tarzda düşünen ve çalışan adamlardır ki memleketlerine ve milletlerine ve bunların istikbaline faydalı olabilirler. Bir adam ki memleketin ve milletin saadetini düşünür, o adamın kıymeti birinci derecededir. Esas kıymeti kendine veren ve mensup olduğu millet ve memleketi ancak şahsiyeti ile kaim gören adamlar, milletlerinin saadetine hizmet etmiş sayılmaz. Ancak kendilerinden sonrakileri düşünebilenler, milletlerini yaşamak ve ilerlemek imkânlarına nail ederler (*kavuştururlar*)...

Bugün bütün dünya milletleri aşağı yukarı akraba olmuşlardır ve olmakla meşguldürler. Bu itibarla insan mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmeli ve kendi milletin saadetine ne kadar kıymet veriyorsa bütün dünya milletlerinin saadetine hâdim olmağa (*hizmet etmeye*) elinden geldiği kadar çalışmalıdır.

Bütün akıllı adamlar takdir ederler ki bu vadiye çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. Çünkü dünya milletlerinin saadetine çalışmak, diğer bir yolda kendi huzur ve saadetini temine çalışmak demektir. Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn ve iyi geçim olmazsa, bir millet kendisi için ne yaparsa, yapsın huzurdan mahrumdur...

En uzakta zannettiğimiz bir hâdisenin bize bir gün temas etmeyeceğini bilemeyiz. Bunun için beşeriyetin hepsini bir vücut ve bir milleti bunun bir uzvu addetmek

icabeder. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan bütün âza müteessir olur... Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa “Bana ne?” dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla alâkadar olmalıyız. Hâdis ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lâzımdır. İşte bu düşünüş , insanları, milletleri ve hükûmetleri hodbinlikten *(bencillik, yalnız kendini düşünmek, kendi çıkarını herkesinkinden üstün tutmak)* kurtarır. Hodbinlik şahsî olsun, millî olsun daima fena telâkki edilmelidir...

Tabîî olarak kendimiz için bütün lâzım gelen şeyleri düşüneceğiz ve icabını yapacağız. Fakat bundan sonra bütün dünya ile alâkadar olacağız. Kısa bir misal: Ben askerim. Umumî harpte bir ordunun başında idim. Türkiye’de diğer ordular ve onların kumandanları vardı. Ben yalnız kendi ordumla değil, öteki ordularla da meşgul oluyordum. Bir gün Erzurum cephesindeki hareketlere ait bir mesele üzerinde durduğum sırada yaverim dedi ki:

Niçin size ait olmayan meselelerle de uğraşıyorsunuz?

Cevap verdim;

Ben bütün orduların vaziyetini iyice bilmezsem kendi ordumu nasıl sevk ve idare edeceğimi tayin edemem.

Bir devlet ve milleti idare vaziyetinde bulunanların daima gözönünde tutmaları lâzım gelen mesele budur...

Ben düşündüklerimi, sevdiklerime olduğu gibi söylerim. Aynı zamanda lüzumlu olmayan bir sırrı kalbimde taşımak iktidarında olmayan bir adamım. Çünkü ben, bir halk adamıyım. Yanlışım varsa halk tekzip eder. Fakat şimdiye kadar bu açık konuşmada halkın beni tekzip ettiğini görmedim.” (58)

“Hayatta en fena şey ikiyüzlülüktür. Gerçek ne olursa olsun ikiyüzlüler , onu temizlik ve saflık görünümüne bürünerek saklamaya çalışırlar ki , bu büyük bir tehlikedir.

Çok namuslu olmalıdır! Şimdiye kadar işlenen hataların en büyüğü , girişimcilerimizin , aydınlarımızın , özellikle bilginlerimizin en büyük günahı, namuslu olmamaktır. Milletin karşısında namuslu olmak ve namusluca hareket etmek gerekir. Milleti aldatmayacağız! Millete , daima ve daima gerçeği söyleyeceğiz. Belki hata ederiz, yanlış şeyleri gerçek zannederiz ; fakat millet onu düzeltsin. Kendimizi kimsenin üstünde görmeye de hakkımız yoktur , Efendiler !” (59)

“Milletimizi, şimdiye kadar söylediğim sözlerle ve hareketlerimle aldatmamış olmakla övünç duyuyorum. “Yapacağız! Yapacağız! Yapabiliriz!” dediğim zaman onların gerçekten yapılabileceğine inanmıştım. Nitekim Sakarya Muharebesi başlamadan evvel “Düşmanı memleketimiz içinde boğacağız!” demiştim.Bana, bazı mühim sayılan yerlerden müracaatlar vâki olarak “Milleti beyhude yere kırdırmayınız” demişler; Romenlerden, Bulgarlardan, Yunanlılardan bahsederek kurtuluşumuzu geleceğe bırakmanın uygun olacağını söylemişlerdi. Fakat milletin kabiliyetini, imanını göz önüne alarak onlara “Hayır, yapacağız!” demiştim. Şimdi de milleti refaha, ilerlemeye, memleketi mutluluğa sevk etmek için mevcut kabiliyetimizi göz önüne alarak “Bunu da yapacağız!” diyorum.” (60) “Hiçbir sözümde milletime karşı geri alma durumunda kalmadım. Onları söylerken bir hayal peşinde koşan gibi, hayal şakıyan bir şair gibi değil, onları söylemekliğim bu milletteki kabiliyet unsurlarını bilmekliğimden idi.” (61)

“Cumhuriyet , fazilet demektir.”

“Türk milletinin karakter ve âdetlerine en uygun idare , Cumhuriyet idaresidir.” “Cumhuriyet, yüksek ahlaki değer ve niteliklere dayanan bir idaredir. Cumhuriyet , fazilet demektir. Cumhuriyet idaresi, faziletli ve namuslu insanlar yetiştirir.” “Demokrasi prensibinin, en modern ve mantıki uygulanmasını sağlayan hükûmet şekli, cumhuriyettir.” (62)

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkına , Türk Milleti denir.” (63) “Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, hep aynı ırkın evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır.” (64) “Dünyanın bize saygı göstermesini istiyorsak, önce bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı hissen, fıkren, fiilen bütün davranış ve hareketlerimizle gösterelim; bilelim ki millî benliğini bulamayan milletler başka milletlerin avıdır.” (65)

“Bir yurdun en değerli varlığı yurttaşlar arasında millî birlik, iyi geçinme ve çalışkanlık duygusu ve kabiliyetlerinin olgunluğudur.” (66) “Kurtulmak ve yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız. Bundan dolayı her birimizin hakkı vardır. Yetkisi vardır. Fakat çalışmak sayesinde bir hakkı kazanırız. Yoksa arka üstü yatmak ve hayatı çalışmaktan uzak geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içinde yeri yoktur, hakkı yoktur. O hâlde halkçılık, toplum düzenini çalışmaya, hukuka dayandırmak isteyen bir toplum sistemidir.” “Bunu bir kelime ile ifade etmek lazım gelirse, diyebilirim ki, yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir.” (67)

“Türkiye’nin tatbik ettiği devletçilik sistemi 19. asırdan beri sosyalizm teorisyenlerinin ileri sürdükleri fikirlerden alınarak tercüme edilmiş bir sistem değildir. Bu Türkiye’nin ihtiyaçlarından doğmuş, Türkiye’ye özgü bir sistemdir. Devletçiliğin anlamı bizce şudur: Kişilerin özel teşebbüslerini ve şahsi faaliyetlerini esas tutmak; fakat büyük bir milletin ve geniş bir memleketin bütün ihtiyaçlarını ve çok şeylerin yapılmadığını göz önünde tutarak, memleket ekonomisini devletin eline almak. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk vatanına asırlardan beri kişisel ve özel teşebbüslerle yapılamamış olan şeyleri bir an önce yapmak istedi ve kısa bir zamanda yapmayı başardı. Bizim takip ettiğimiz bu yol, görüldüğü gibi liberalizmden başka bir yoldur.” (68)

“Laiklik, yalnız din ve dünya işlerinin ayrılması demek değildir. Tüm yurttaşların vicdan, ibadet ve din özgürlüğü demektir.” “Din ve mezhep herkesin vicdanına kalmış bir iştir. Hiç kimse hiç bir kimseyi, ne bir din, ne de bir mezhebi kabul etmeye zorlayabilir. Din ve mezhep hiçbir zaman politika aleti olamaz.” “Türkiye Cumhuriyeti’nde, herkes Allah’a, istediği gibi ibadet eder. Hiç kimseye dinsel düşüncelerinden dolayı bir şey yapılamaz. Türk Cumhuriyeti’nin resmî dini yoktur. Türkiye’de, bir kimsenin düşüncesini zorla başkalarına kabul ettirmeye kalkışacak kimse yoktur ve buna izin verilemez.” (69)

“İnkılap, mevcut müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni icaplarına göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktadır.” (70) “İstiklal Savaşı ve Türk İnkılabı, her

hamlesinde ve her safhasında, milletimizin yüksek siyasi ve medeni karakteriyle memleket işlerindeki şuurlu birliğine dayanarak muvaffak olmuştur.” “İnkılabın hedefini kavramış olanlar daima onu koruyabilecek güçte olacaklardır.” “Efendiler , yaptığımız ve yapmakta olduğumuz devrimlerin amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen yeni ve bütün anlam ve biçimiyle uygar bir sosyal toplum hâline ulaştırmaktır. Devrimlerimizin asıl ilkesi budur” (71)

“Erdemli Türk kadınlığı...”

“Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemi ile devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk; o, on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamaya koymalıdır. Kadın haklarını tanımak da bunun bir gereği olacaktır...” (72) “Çarşaf içinde, peçe altında ve kafes arkasındaki Türk kadını artık tarihlerde aramak lazım gelecektir. Türk kadını evdeki uygar yerini salâhiyetle almış, iş hayatının her safhasında başarılar göstermiştir. Siyasi hayatta Belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer de milletvekili seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Uygar memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak, bugün Türk kadınının elindedir ve onu salâhiyet ve liyakatle kullanacaktır...” “Bizce, Türkiye Cumhuriyeti anlamınca kadın, bütün Türk tarihinde olduğu gibi, bugün de en muhterem mevkide, her şeyin üstünde yüksek ve şerefli bir varlıktır.” (73) “Erdemli Türk kadınlığının, yeni çalışma yolunda kendine düşen büyük işi güvenle başaracağına kuşku yoktur.” (74)

“Barış bozma alışkanlığım yoktur...”

“Geçen dört yıl içinde bir önemli hâdise de Balkan Paktı’dır. Dört devlet; kendi güvenleri için ve Balkanların, karışma ve karıştırma konusu olmaktan çıkması için içten bir kanaatle birbirlerine bağlanmışlardır Balkanlı bağlaşıklarımızla gittikçe artan bir beraberlik ve dayanışma siyaseti güdüyoruz...”

Asıl dikkate değen, Balkan Paktı’nın, daha bir yıl içinde, uluslararası barış için büyük bir etken olduğunun anlaşılmasıdır Balkan Paktı, gittikçe, Avrupa barışının başlıca temel taşlarından biri olacaktır...” (75)

“Tarihte birçok defa münakaşa ve ihtiras vesilesi olmuş olan Boğazlar, artık tamamıyla Türk hâkimiyeti idaresinde, yalnız ticaret ve dostluk ilişkilerinin ulaşım yolu haline girmiştir Bundan böyle savaşı her hangi bir devletin savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi yasaktır...”(76) “Milletin yüksek seciyesine, ordusunun bükülemez pazısına ve uygar insanlığın aldatılamaz sağduyusuna dayanarak ve güvenerek zeka, mantık ve enerjinin, bütün insanlığın muhtaç olduğu barış ve huzur veren sonuçlar doğurabileceğinin bir delili olan Montrö Konferansı eseri, cidden sevinmeye ve sevindirmeye değer bir tarihi olaydır...” (77)

“Ben toprak büyütme heveslisi değilim; barış bozma alışkanlığım yoktur; ancak antlaşmaya dayanan hakkımızın isteyicisiyim. Onu almasam edemem. Büyük Millet Meclisi’nin kürsüsünden millete söz verdim: Hatay’ı alacağım! Milletim benim dediğime inanır. Sözümü yerine getiremezsem onun huzuruna çıkamam, yerimde kalamam.

Ben şimdiye kadar yenilmedim, yenilemem; yenilirsem bir dakika yaşayamam!” (78) “Büyük bir millî dâvamız olan Hatay işinin geçirdiği safhalar malûmunuzdur. Milletler Cemiyeti yüksek idaresi altında cereyan etmiş olan görüşmeler , Hatay halkını lâyük olduğu mesut ve bağımsız idareye kavuşması yolunda amaçladığımız sonucu sağlayacak belgelerin kabul ve imzasıyla neticelenmiştir...

Cumhuriyet Hükûmetinin, doğuda takip edegelmekte bulunduğu dostluk ve yakınlık siyaseti, yeni bir kuvvetli adım attı. Sa’dabat’ta, dostlarımız Afganistan, Irak ve İran ile imza etmiş olduğumuz dörtlü antlaşma, büyük bir memnuniyetle kayda değer barış eserlerinden biridir...

“Türkiye ideale ulaşabilmek için...”

Memnuniyetle görmekteyiz ki cumhuriyet rejimi, yurdumuzda huzur ve sükûnun en iyi yerleşmesini temin etmiş bulunuyor...

Milletimizin lâyük olduğu yüksek medeniyet ve refah seviyesine varmasını alıkoyabilecek hiç bir engel düşünmeye yer bırakılmadığını ve bırakılmayacağını huzurunuzda söylemekle bahtıyırım ...

Bilindiği gibi, biz yurt emniyeti içinde fertlerin emniyetini de, lâyük olduğu derecede göz önünde tutarız. Bu emniyet, Türk Cumhuriyeti kanunlarının, Türk hâkimlerinin teminatı altında, en ileri şekilde mevcuttur...

Adlî bünyemizin ve kanunlarımızın , daima bu yönden incelemelerle Türkiye’nin dinamik hayatına, hiç şaşmadan, uygunlukları temin edilmelidir...

Şimdi arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki, ben, ekonomik hayat denince; ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir bütün sayarım... Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi, üç sahada; devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin sonucuyla ölçülür...

Millî ekonominin temeli ziraattir. Bunun içindir ki, ziraatte kalkınmaya büyük önem vermekteyiz. Köylere kadar yayılacak programlı ve pratik çalışmalar, bu maksada erişmeyi kolaylaştıracaktır...

Memleketi; iklim, su ve toprak verimi bakımından, ziraat bölgelerine ayırmak icabeder. Bu bölgelerin her birinde, köylülerin, gözleriyle görebilecekleri, çalışmaları için örnek tutacakları verimli, modern, pratik ziraat merkezleri kurulmak gerektir...

Kesin zaruret olmadıkça, piyasalara karışılmaz; bununla beraber, hiçbir piyasa da başıboş değildir... Endüstrileşmek, en büyük millî dâvalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük, küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zarurettir...

Ekonomik kalkınma; Türkiye’nin, hür, müstakil, daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye idealinin, bel kemiğidir. Türkiye bu kalkınmada iki büyük kuvvet serisine dayanmaktadır: Toprağının iklimleri, zenginlikleri ve başlıbaşına bir servet olan coğrafi vaziyeti; ve bir de,

Türk milletinin, silâh kadar, makina da tutmaya yaraşan kudretli eli ve millî olduğuna inandığı işlerde ve zamanlarda, tarihin akışını değiştirir kahramanlıkla ortaya çıkan, yüksek sosyal benlik duygusu...

Demiryolları bir ülkeyi medeniyet ve refah nurlarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir. Cumhuriyetin ilk senelerinden beri, dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyaseti, hedeflerine ulaşmak için, durmadan başarı ile uygulanmaktadır...

Büyük dâvamız, en medeni ve en refah ve varlık içinde yaşayan millet olarak varlığımızı yükseltmek. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, adaletli bir plânla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir...

İşaret ettiğim ilkeleri, Türk gençliğinin zihninde ve Türk milletinin bilincinde daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksek okullarımıza düşen başlıca vazifedir...

Ankara’da kurulan Devlet Konservatuarı’nın ; müzikte, sahnede, kendisinden beklediğimiz teknik elemanları süratle verebilecek hale getirilmesi için, daha fazla gayret ve fedakârlık yerinde olur. Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin millî terbiyesini ana unsurlarından saymak lâzımdır. Bu işte, hükûmetin şimdiye kadar olduğundan daha çok ciddî ve dikkatli davranması, Türk gençliğini, spor bakımından da, millî heyecan içinde özenle yetiştirmesi, önemli tutulmalıdır...

Ordu, Türk Ordusu!... İşte bütün milletin göğsünü itimat, gurur duygularıyla kabartan şanlı ad!... Ordumuz, Türk birliğinin, Türk kudret ve kabiliyetinin, Türk vatanseverliğinin çelikleşmiş bir ifadesidir...Ordumuz; Türk topraklarının ve Türkiye idealini tahakkuk ettirmek için sarf etmekte olduğumuz sistemli çalışmaların yenilmesi imkânsız teminatıdır

Bizim yolumuzu çizen; içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıkartığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin bin bir facia ve ızdırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir

Elimizdeki programın ruhu, bizi yalnız bir kısım vatandaşla alâkalı kalmaktan meneder. Biz, bütün Türk milletinin hizmetçisiyiz...” (79)

“Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu’nun her gün yeni gerçek ufuklar açan, ciddî ve devamlı mesaisini takdirle ile anmak isterim. Bu iki ulusal kurumun, tarihimizin ve dilimizin, karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründe başlangıcı temsil ettiklerini, kabul edilebilir bilimsel belgelerle ortaya koydukça, yalnız Türk Milleti için değil ve fakat bütün ilim alemi için bilim dünyasının ilgisini ve uyanmasını sağlayan, kutsal bir görev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim...” (80)

“Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir.”

“Bir hükümet ancak adalete istinat edebilir. Bağımsızlık , istikbal, hürriyet, herşey adaletle mevcuttur!” (81) “Biz Türkler, bütün tarihimiz boyunca hürriyet ve istiklâle timsal olmuş bir milletiz.” (82) “Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve çöküş vardır. Her ilerleyişin ve

kurtuluşun anası hürriyettir.” (83) “Hürriyetten doğan buhranlar ne kadar büyük olursa olsun, hiçbir zaman fazla baskının temin ettiği sahte güvenlikten daha tehlikeli değildir.” (84)

“Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben, milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım! Çocukluğumdan bugüne kadar ailevî, hususî ve resmî hayatımın her safhasını yakından tanıyanlarca bu aşkı bilindir. Bence bir millette şeref, haysiyet, namusun ve insanlığın yerleşmesi ve yaşaması, mutlaka o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasına bağlıdır. Ben şahsen, bu saydığım özelliklere çok ehemmiyet veririm ve bu özelliklerin kendimde varlığını iddia edebilmek için milletimin de aynı özellikleri taşımasını şart ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evlâdı kalmalıyım! Bu sebeple millî bağımsızlık, bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketen menfaatleri gerektirdiği takdirde insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle medeniyet gereğinden olan dostluk ve siyaset münasebetlerini, büyük bir hassasiyetle takdir ederim. Ancak, benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım!” (85)

“Beni görmek demek...”

“Beni övme sözlerini bırakınız; gelecek için neler yapacağız , onları söyleyin!” (86) “Milletin, şahıslara kendini unutacak ve kendini kaptıracak kadar tutkun olması iyi netice vermez. Bunun tarihte misalleri çoktur.” (87) “Saygıdeğer milletime şunu tavsiye ederim ki bağrında

yetişerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki , vicdanındaki asıl özü çok iyi incelemekten bir an geri durmasın!” (88) “Sizden olan bir şahsa, sizden fazla ehemmiyet vermek, her şeyi milletin bir ferdinin şahsiyetinde odaklaştırmak, geçmişe, bugüne, geleceğe, bütün bu zamanlara ait bir toplumun meselelerinin aydınlatılması ve belirtilmesini yüksek bir topluluğun tek bir şahsiyetinden beklemek , elbette ki lâayık değildir, elbette ki lâzım değildir.” (89)

“Şu ve bu tarzda, birtakım kuş beyinli kimselere kendinizi beğendirmek hevesine düşmeyiniz, bunun hiçbir kıymeti ve ehemmiyeti yoktur. Eğer şunun, bunun teveccühünden kuvvet almaya tenezzül ederseniz, halinizi bilmem, fakat geleceğiniz çürük olur.” (90) “İnsan yaşadığı, bulunduğu ve çalıştığı ortam içinde, o devri sevk ve idare edenlerle beraber ve bir görüşte olursa aynı ortam ve devrin adamı olmaktan çıkamaz.” (91)

“Benim şan ve şerefimden bahsetmek de hatadır. İyi dinleyiniz öğüdüm budur ki, içinizden herhangi bir adam çıkar, şan, şeref davası güder ve benzersiz olmak isterse, başınızın belâsıdır; ilk önce kafası kırılacak adam budur! Mensup olduğum Türk milletin şan ve şerefi varsa, benim de bir ferdi olmak sıfatıyla şanım şerefim vardır, asla başka değilim.” (92) “Ben, ne düşündüklerinizi bilen, ne hissettiklerinizi duyan, ne dertleriniz olduğunu anlayan bir arkadaşınız, bir kardeşiniz olmakla iftihar etmekteyim. Bildiğim, duyduğum, anladığım bu şeylerin esası sizlerde, büyük kalplerinizde mevcut olan cevherdir. Bu kıymetli cevherdir ki, bu milleti kazadan belâdan, yok olmanın felâketinden kurtardı ve milletin en kuvvetli dayanak temeli oldu. Sizler için, memleket için, her taraftan çiğnenen vatani

kurtarmak için, diğer arkadaşlarla beraber hizmete atılmaklıgım, bana başarımıza güvenmek cesaretini veren, hep sizlerin kalp ve vicdanlarındaki duyguları bilmemdendi.” (93)

“Benim ihtiraslarım var, hem de pek büyükleri; fakat bu ihtiraslar, yüksek mevkiler işgal etmek veya büyük paralar elde etmek gibi maddî emellerin tatminiyle ilgili bulunmuyor. Ben bu ihtiraslarımın gerçekleşmesini, vatanıma büyük faydaları dokunacak, bana da gerektiği gibi yapılmış bir vazifenin canlı iç rahatlığını verecek büyük bir fikrin başarısında arıyorum. Bütün hayatımın ilkesi, bu olmuştur. Ona çok genç yaşında sahip oldum ve son nefesime kadar da onu koruyacağım.” (94) “Gerçekleri bilen, yüreğinde ve vicdanında manevi ve kutsal hazlardan başka zevk taşımayan insanlar için, ne denli yüksek olursa olsun, maddi makamların hiçbir değeri yoktur.” (95) “Benim için dünyada en büyük mevki ve mükâfat, milletin bir ferdi olarak yaşamaktır. Eğer Cenabıhak beni bunda muvaffak etmiş ise, şükrederim. Bugün olduğu gibi ömrümün nihayetine kadar milletin hizmetinde olmakla iftihar edeceğim.” (96)

“Bir zamanlar gelir, beni unutmak veya unutturmak isteyen gayretler belirebilir. Fikirlerini inkâr edenler ve beni yerenler çıkabilir. Hatta bunlar, benim yakın bildiğim ve inandıklarım arasından bile olabilir. Fakat, ektiğimiz tohumlar o kadar özlü ve kuvvetlidirler ki bu fikirler, Hint’ten, Mısır’dan döner dolaşır gene gelir, verimli neticeleri kalpleri doldurur.” (97)

“Beni görmek demek, mutlaka yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kafidir!” (98)

“Ey yükselen yeni nesil!”

“Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı, bir mutluluk parıltısıdır! Memleketi asıl aydınlığa boğacak sizsiniz. Kendinizin ne kadar mühim, kıymetli olduğumuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar!”

(99) “Çoğu ailelerde öteden beri çok kötü bir alışkanlık var; çocuklarını söyletmez ve dinlemezler. Zavallılar lâfa karışınca “Sen büyüklerin konuşmasına karışma!” der, sustururlar. Ne kadar yanlış, hatta zararlı bir hareket! Halbuki tam tersine, çocukları serbestçe konuşmaya, düşündüklerini, duyduklarını olduğu gibi ifade etmeye teşvik etmelidir; böylece hem hatalarını düzeltmeye imkân bulunur, hem de ileride yalancı ve riyakâr olmalarının önüne geçilmiş olur. Kısacası çocuklarımızı artık, düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimî düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda onların temiz yüreklerinde yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber doğruya, iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışmalıdır. Bence bunlar, çocuk eğitiminde, ana kucağından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalar. Ancak bu suretledir ki, çocuklarımız memlekete yararlı birer vatandaş ve mükemmel birer insan olurlar.” (100)

“Ben çocukken fakirdim. İki kuruş elime geçince bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer böyle olmasaydım, bu yaptıklarımın hiç birisini yapamazdım.”

(101) “Türkiye Cumhuriyetinin, özellikle bugünkü gençliğine

ve yetişmekte olan çocuklarına hitap ediyorum: Batı senden, Türk’ten çok geriydi. Mânada, fikirde, tarihte bu, böyleydi. Eğer bugün, Batı nihayet teknikte bir yükselme gösteriyorsa, ey Türk çocuğu, o kabahat de senin değil, senden evvelkilerin affolunmaz ihmalinin bir neticesidir. Şunu da söyleyeyim ki, çok zekisin, malûm! Fakat zekânı unut, daima çalışkan ol!” (102)

“Her şeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Bende bu imanı yaşatan kuvvet, yalnız aziz memleket ve milletim hakkındaki sonsuz sevgim değil, bugünün karanlıkları, ahlâksızlıkları, şarlatanlıkları içinde sırf vatan ve hakikat aşkıyla ışık serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümdür.” (103)

“Gençler! Cesaretimizi takviye ve devam ettiren sizsiniz. Siz, almakta olduğunuz eğitim ve kültür ile insanlık meziyetinin, vatan sevgisinin, fikir hürriyetinin en kıymetli sembolü olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizindir. Cumhuriyeti biz kurduk; onu yükseltecek ve devam ettirecek sizsiniz!” (104) “Sizler, yeni Türkiye’nin genç evlâtları, yorulsanız dahi beni takip edeceksiniz... Dinlenmemek üzere yürümeye karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği hedefe , bizim yüksek idealimize, durmadan, yorulmadan yürüyecektir. Biz de bunu görmekle bahtiyar olacağız.” (105) “Bütün ümidim gençliktedir.” (106)

“Benim manevi mirasım ilim ve akıldır.”

“Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır, fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır. Ve Türk milleti emniyet ve saadetini sağlayacak

değişmez prensiplerle medeniyet yolunda, tereddütsüz yürümeğe devam edecektir.” (107) “Ben ölürsem soylu milletimizin beraber yürüdüğümüz yoldan asla ayrılmayacağına eminim; bununla gönlüm rahat!” (108)

“Mal ve mülk, bana ağırlık veriyor... Zenginlikten ne çıkar; insanın serveti, kendi manevî şahsiyetinde olmalıdır!” (109) “Benim manevi mirasım ilim ve akıldır.” (110)

“Beni hatırlayınız!”

“İki Mustafa Kemal vardır: Biri ben, et ve kemik, geçici Mustafa Kemal... İkinci Mustafa Kemal, onu "ben" kelimesiyle ifade edemem; o, ben değil, bizdir! O, memleketin her köşesinde yeni fikir, yeni yaşam ve büyük ülkü için uğraşan aydın ve savaşçı bir topluluktur. Ben, onların rüyasını temsil ediyorum. Benim girişimlerim, onların özlemini çektikleri şeyleri tatmin içindir. O Mustafa Kemal sizsiniz, hepinizsiniz. Geçici olmayan, yaşaması ve başarılı olması gereken Mustafa Kemal odur!” (112)

“Türk Milleti!.. Asla şüphem yoktur ki , Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve kabiliyeti bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeni ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır. Bu söylediklerim hakikat olduğu gün senden ve tüm medeni beşeriyetten dileğim şudur :

Beni hatırlayınız!” (113)

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

İki Mustafa Kemal Vardır... - 1

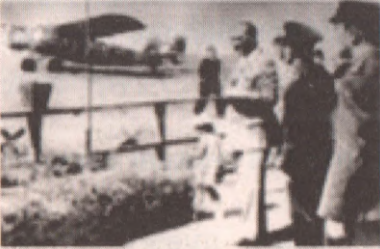

Atatürk, İzmir'de. (1934)

21 Haziran 1934 - "Soyadı Kanunu" kabul edilmiştir.

24 Kasım 1934 -
"Mustafa Kemal'e,
"ATATÜRK" Soyadı
Verildiğine Dair Kanun"
Türkiye Büyük Millet
Meclisi'nde kabul edilmiştir.

26 Kasım 1934 - "Efendi,
Bey, Paşa, Hazretleri vb.
Lakap ve Unvanların
Kaldırıldığına Dair Kanun"
kabul edilmiştir.

Atatürk, Ankara'da. (1935)

9 Şubat 1934 - Türkiye,
Yunanistan, Yugoslaya ve
Romanya arasında "Ballan
Antantı" imzalanmıştır.

Atatürk, Balıkesir'de. (1934)

Atatürk, İstanbul'da. (1935)

5 Aralık 1934 - Türk
kadınlarının milletvekili seçme ve
seçilme haka Tanyan Anayasa
değişildiği kabul edilmiştir.

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

İki Mustafa Kemal Vardır... -2

Atatürk, İstanbul'da , manevî kızı Ülkü ve halk ile. (1936)

Atatürk, Ankara'da Türk Dil Kurumu toplantısında. (1937)

**1 Mart 1935 - Atatürk,
dördüncü defa
Cumhurbaşkanı seçilmiştir.**

Atatürk,
Tekirdağ'da
Mareşal
Fevzi
Çakmak
ile.
(1937)

Atatürk,
Malatya'da.
(1937)

Atatürk , Diyarbakır'da. (1937)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

İki Mustafa Kemal Vardır... - 3

20 Temmuz 1936 - Boğazların
Türk Hükümetinin
hâkimiyetine geçişini sağlayan
"Mon treux (Montrö)

Sözleşmesi" imzalanmıştır.

27 Ocak 1937 - Cenevre'de
Milletler Cemiyeti
toplantısında Hatay'ın
bağımsızlığı kabul edilmiştir.

Atatürk, Elazığ'da. (1937)

5 Şubat 1937 - Atatürk
İlkelerinin Anayasa'ya
eklenmesine ilişkin kanun
kabul edilmiştir.

Atatürk, Tunceli'de. (1937)

11 Haziran 1937 - Atatürk,
Başbakanlığa, bütün
çiftliklerini ve mallarını
hazineye bağışladığını
telgraf ile bildirmiştir.

Atatürk, Adana'da. (1937)

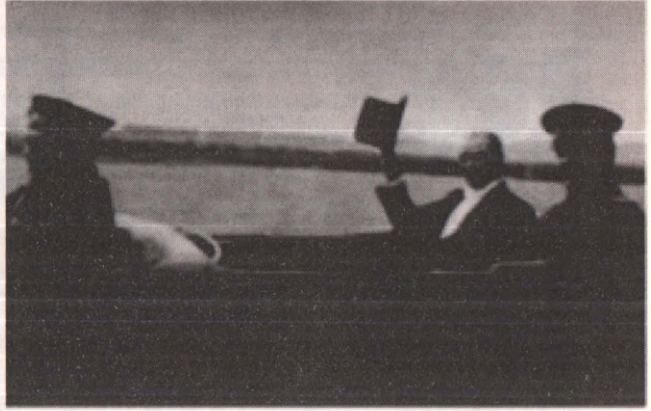
8 Temmuz 1937 - Türkiye, İran, Irak ve
Afganistan arasında Sadabat Paktı
imzalanmıştır.

Atatürk, Afyonkarahisar'da. (1937)

KRONOLOJİK SIRAYLA ATATÜRK ALBÜMÜ

İki Mustafa Kemal Vardır... - 4

Atatürk, Ankara'da. (29 Ekim 1937)

27 Mayıs 1938 – Atatürk, Ankara'dan İstanbul'a gelmiştir.

Atatürk, Ankara'da. (27 Şubat 1938)

29 Ekim 1938 –

**Atatürk'ün,
Cumhuriyet'in 15'inci
Yıl Dönümünü nedeniyle
Türkiye Cumhuriyeti
Ordusuna mesajı
Başbakan Celâl Bayar
tarafından okunmuştur**

**1 Kasım 1938 – Atatürk'ün,
Türkiye Büyük Millet
Meclisinin beşinci dönem
dördüncü toplantı yılını açış
konuşması Başbakan Celâl
Bayar tarafından
okunmuştur.**

Atatürk, İstanbul'da. (1938)

KRONOLOJİK SIRA YLA ATATÜRK ALBÜMÜ

İki Mustafa Kemal Vardır... - 5

5
1

10 Kasım 1938 -

"Türk Milleti!...

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve kabiliyeti bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkından yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve kabiliyeti bundan sonraki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır.

~~Bu söylediklerimin hakikat olduğunu senden ve bütün medeni beşeriyetten dileğim şudur:~~

Bu söylediklerim hakikat olduğu gün senden ve bütün medeni beşeriyetten dileğim şudur:

Beni hatırlayınız

Beni hatırlayınız!"

K. Atatürk

İÇİNDEKİLER

“MUSTAFA KEMAL”	7
“Şair olup çıkacaktım”	9
“El yazısıyla gazete kurdum”	10
“KURMAY YÜZBAŞI”	14
“Hürriyet Cemiyeti”	15
“Hareket Ordusu”	16
“DÜŞMANDAN KAÇILMAZ”	23
“Size ben taarruz emretmiyorum...”	24
“Arıburnu Muharebeleri”	26
“Anafartalar”	33
“Conkbayırı Taarruzu”	44
“Kayacıkagılı Savaşı”	51
“GELDİKLERİ GİBİ GİDECEKLER”	57
“Ehemmiyetli bir münakaşa”	71
“Ve İstanbul’a hareket ettim”	72
“Zavalı Bedbaht, Acınacak Bir Adam”	74
“Düşündüm ki bu zat akıllı olmalıdır.”	76
“Konuştuğunuz Almanya İmparatoru’dur.”	78
“Ümitsizliğe düşürücü bir cevap”	80
“Karlsbad’da Geçen Günlerim”	81
“Artık başka bir şey aramak lazımdı...”	90
“İkinci defa Yedinci Ordu Kumandanıyım”	94
“Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı”	96
“YA İSTİKLAL , YA ÖLÜM!..”	103
“Bu adamı İstanbul’dan uzaklaştırmak lazımdır.”	105
“Mutlaka muvaffak olacağız!”	110
“Beraber yürüyeblecek miyiz?”	114
“Paşa paşa, devleti kurtarabilirsin!”	118
“Yıldırımla vurulmuşa döndüm.”	120
“Samsun’a çıktım”	121
“Milletin bağımsızlığı tehlikededir”	124
“Erzurum Kongresi”	125
“Sivas Kongresi”	128

“BÜYÜK MİLLET MECLİSİ”	133
“Ankara'ya varış”	134
“Misak-ı Milli”	137
“İstanbul, ... işgal edilmiştir.”.....	138
“Ankara'da Büyük Millet Meclisi”.....	140
“EGEMENLİK KAYITSIZ ŞARTSIZ MİLLETİNDİR.”	145
“İç isyanlar...”	146
“Yunanlılar,... genel saldırıya geçtiler...”.....	147
“Ermeniler üzerine yürümeye karar verdik.”.....	148
“Çarçabuk düzenli ordu ... ”.....	149
“Birinci İnönü Zaferi”	152
“Tek egemen kuvvet”	154
“İkinci İnönü zaferi”	157
“BAŞKOMUTAN”	163
“Kütahya-Eskişehir Savaşları”.....	164
“Ordunun başına geçsin!”.....	166
“Tekâlif-i Milliye Emri ”	169
“Sakarya Zaferi”	171
“BAŞKOMUTAN SAVAŞI”	177
“Dünya, sınav alanıdır”	178
“Maddi makamların hiçbir değeri yoktur.”.....	181
“Büyük Taarruz”.....	182
“Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz’dir, ileri!”	186
“YAŞASIN CUMHURİYET!”	190
“Mudanya Ateşkes Anlaşması”.....	191
“Egemenlik, ... ortaklık kabul etmez.”.....	191
“Muhafızlar ... ne istediklerini bilmez durumda idiler.”..	193
“Milletin , benim için gösterdiği sevgi ve güven”.....	196
“Lozan, ... bir siyasal zafer eseridir!”.....	199
“Türkiye Devleti’nin başkenti Ankara şehridir.”.....	200
“Yarın Cumhuriyet’i ilân edeceğiz.”	201

“EY TÜRK GENÇLİĞİ !”	209
“Halife’ye ve Hilâfet’e bir defa daha değineceğim.”	210
“Terakkiperver Cumhuriyet Partisi”	214
“Alçakça son bir girişim”	216
“Türk Milletini ... lâıyk olduğu yere yükseltmek”	217
“Muhtaç olduğu kudret”	219
“AZ ZAMANDA ÇOK VE BÜYÜK İŞLER YAPTIK.”	225
“Bu millet , utanmak için yaratılmış bir millet değildir”...	226
“Ben Mustafa Kemal, verdiğim sözü yaparım.”	228
“Yaptıklarımızı asla kâfi görmeyiz”	229
“İKİ MUSTAFA KEMAL VARDIR...”	234
“Cumhuriyet , fazilet demektir.”	238
“Erdemli Türk kadınlığı...”	240
“Barış bozma alışkanlığım yoktur...”	241
“Türkiye ideale ulaşabilmek için...”	242
“Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir.”	245
“Beni görmek demek...”	246
“Ey yükselen yeni nesil!”	249
“Benim manevi mirasım ilim ve akıldır.”	250
“Beni hatırlayınız!”	251

DİPNOTLARIN ATIF YAPTIĞI KAYNAKÇA :

(1) - Devrin Yazarlarının Kalemîyle MİLLÎ MÜCADELE VE GAZÎ MUSTAFA KEMAL II. CİLT , Haz: M.KAPLAN, İ.ENGİNÜN, B.EMİL, N.BİRİNCİ, A.UÇMAN, Kültür Bakanlığı Yayınları , 1981 , s.759-785. (*Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Tarihçe-i Hayatı*, Ahmet Emin , VAKİT GAZETESİ 10 Ocak 1922)

(2)http://uvf.ulakbim.gov.tr/uvf/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=185932_56ed7fc1d87d65cb28e2a4773ab86ec9&? (Ali Fuat Cebesoy, *Sınıf Arkadaşım Atatürk*, Baha Matbaası, İstanbul, 1967, s. 8.)

(3) - MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN SÖYLEYİP YAZDIKLARI, I. KİTAP, Türk Tarih Kurumu Yay.,2 BASKI 1989, s.7. (KARŞILAŞTIRMA: ARIBURNU MUHAREBELERİ RAPORU , MUSTAFA KEMAL , TTK ÜÇÜNCÜ BASKI 1990 ; ANAFARTALAR MUHABERATINA AİT TARİHÇE, MUSTAFA KEMAL, TTK YAYINLARI İKİNCİ BASKI 1990)

(4) - Devrin Yazarlarının Kalemîyle MİLLÎ MÜCADELE VE GAZÎ MUSTAFA KEMAL I. CİLT , Haz: M.KAPLAN, İ.ENGİNÜN, B.EMİL, N.BİRİNCİ, A.UÇMAN, Kültür Bakanlığı Yayınları , 1981 , s. 1-50. (ANAFARTALAR KUMANDANI MUSTAFA KEMAL İLE MÜLAKAT, RUŞEN EŞREF, *Yeni Mecmua Çanakkale Nüsha-i Mümtazesi* , C.III , 1918 , s.130-143)

(5) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 59-73.

(6) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 178.

(7) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 109-158.

(8) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 199-200.

(9) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 158.

(10) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 201-235.

(11) – 4'de Adı Geçen Eser .

(12) – 1'de Adı Geçen Eser .

(13) – 3'de Adı Geçen Eser , s. 243-271

(14) – 1'de Adı Geçen Eser.

(15) - ATATÜRK'ÜN YAŞAMI I. CİLT (1881-1918) , Uluğ İĞDEMİR Türk Tarih Kurumu Yay.,2.Baskı 1988 , s 98-112.

(16) – 1'de Adı Geçen Eser.

(17) – 15'de Adı Geçen Eser, s.116-117.

(18)- MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN KARLSBAD HATIRALARI , Prof.Dr.A.AFETİNAN,Yeni Gün Hab.Aj.Bas.veYay.A.Ş.,Nisan 1999,s.57-74.

(19) – 15'de Adı Geçen Eser, s.117-118.

(20) – 18'de Adı Geçen Eser, s.77-106.

(21) – 15'de Adı Geçen Eser, s.118.

- (22) – 18’de Adı Geçen Eser, s.108-110.
(23) – 15’de Adı Geçen Eser, s.118-121.
(24) – 1’de Adı Geçen Eser.
(25) – 15’de Adı Geçen Eser, s. 125-134.
(26) – 1’de Adı Geçen Eser.
(27) – 15’de Adı Geçen Eser, s. 148.
(28) – 1’de Adı Geçen Eser.
(29) – 15’de Adı Geçen Eser, s. 148.
(30) – 1’de Adı Geçen Eser.
(31)- **MUSTAFA KEMAL’İN MÜTAREKE DEFTERİ VE 19 MAYIS**, Falih R.ATAY,Yeni Gün Haber Aj. Bas.ve Yay.A.Ş.,Mayıs 1999, s. 140-158.
(32) – **ATATÜRK’ün Söylev ve Demeçleri, ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2006. (Cumhuriyet: 7 Mayıs 1924, s.1)**
(33) – **NUTUK , Mustafa Kemal ATATÜRK , Bordo Siyah Yayınları , 2006, s. 37-140. (Karşılaştırma Nutuk , Mustafa Kemal ATATÜRK , Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları , 1997)**
(34) – 33’de Adı Geçen Eser, s.162-414.
(35) – 33’de Adı Geçen Eser, s.414-538.
(36) – 33’de Adı Geçen Eser, s.548-570.
(37) – 33’de Adı Geçen Eser, s.570-617.
(38) – 33’de Adı Geçen Eser, s.618-729.
(39) – 33’de Adı Geçen Eser, s.729-795.
(40)– **ATATÜRK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ KRONOLOJİSİ , 1918-1938,Prof,Dr.Utkan KOCATÜRK,Türk Tarih K.Yay.,3. B.,2000 , s.458.**
(41) – 33’de Adı Geçen Eser, s.795-799.
(42) – <http://www.atam.gov.tr/duyurular/devrim-ve-turk-devrimleri>
(43) – **ATATÜRK’ÜN FİKİR VE DÜŞÜNCELERİ , Prof,Dr.Utkan KOCATÜRK , AKDİTK ATATÜRK Araştırma Merkezi, Ankara, 2017, (1923-Atatürk’ün S.D.II, s. 59)**
(44) – 43’de Adı Geçen Eser . (1925-Atatürk’ün S.D. II, s. 223)
(45) – 43’de Adı Geçen Eser . (1932-A. Ayda, Cumhuriyet G., 10. 11. 1963, s. 4)
(46) – <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-03/ataturk-ve-egitim>
(47)– 43’de Adı Geçen Eser(1930-Afetinan,M.BveM.K.Atatürk’ün El Yaz.,s352)
(48)– 43’de Adı Geçen Eser(1930-Afetinan,M.BveM.K. Atatürk’ün El Yaz.,s.56)
(49)– **ATATÜRK’ÜN SİRDAŞI KILIÇ ALİ’NİN ANILARI, Derleyen , Hulusi TURGUT , Türkiye İş Ban.Kültür Yay. 9.Baskı, Ağustos 2007, s. 564-565.**
(50) – **ATATÜRK VE HARF DEVRİMİ , M.Şakir ÜLKÜTAŞIR, Türk Dil Kurumu Yayınları , 2. Baskı , 1981 , s 64,65,78,85.**
(51) – <http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/yeni-turk-harfleri-hakkinda>

- (52) – http://www.ata.tsk.tr/04_inkilap/ilkeler.html
- (53) – <http://www.kultur.gov.tr/TR-96458/devlet-idaresi.html>
- (54) – **ATATÜRK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ’NİN TARİHSEL GELİŞİMİ**, M. ALBAYRAK, AKDİTYK Atatürk Ar. Mer., 2010 , s.113-114.
- (55) – <http://www.atam.gov.tr/duyurular/cumhuriyet-yonetimi>
- (56) – **ATATÜRK’ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ I, AKDİTYK, ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ**, 5.Baskı , 2006 , (TBMM 4. D. 3. TOPLANMA YILINI AÇARKEN , 1 Kasım 1933)
- (57) – **56’da Adı Geçen Eser** , Onuncu Yıl Nutku , 29 Ekim 1933.
- (58) – **ATATÜRK’LE KONUŞMALAR** , Haz. M.BAYDAR , Yeni Gün Haber Aj. Bas.ve Yay.A.Ş., Nisan 2000 , s.130-133.
- (59) – <http://www.atam.gov.tr/duyurular/siyaset-bilimi-ve-devlet-yonetimi>
- (60) – **43’de Adı Geçen Eser**, (1923-Atatürk’ün S.D.II, s. 70)
- (61) – **43’de Adı Geçen Eser**, (1923-Atatürk’ün S.D.II, s. 123)
- (62) – http://www.ata.tsk.tr/04_inkilap/ilkeler.html
- (63) – **43’de Adı Geçen Eser**(1930-Afetinan, M.BveM.K.Atatürk’ün El Yaz.,s351)
- (64) – **43’de Adı Geçen Eser**, (1932-Cumhuriyet gazetesi, 5.10.1932;
Kadri Kemal Kop, Atatürk Diyarbakır’da, s. 4)
- (65) – <http://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/konya-gencleriyle-konusma>
- (66) – <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-46/ataturk-milli-birlik-ve-beraberlik>
- (67) – http://www.ata.tsk.tr/04_inkilap/ilkeler.html
- (68) – **43’de Adı Geçen Eser**, (1935-Ulus gazetesi, 23.8.1935, s. 5)
- (69) – http://www.ata.tsk.tr/04_inkilap/ilkeler.html
- (70) – <http://www.atam.gov.tr/duyurular/devrim-ve-turk-devrimleri>
- (71) – http://www.ata.tsk.tr/04_inkilap/ilkeler.html
- (72) – **DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR KAYNAKÇALI ATATÜRK GÜNLÜĞÜ** , Prof.Dr.Utkan KOCATÜRK, ANKARA, AKDİTYK ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ, 2007. (Ataturk ve Demokrasi, Afetinan, 1959, (s.3))
- (73) – **43’de Adı Geçen Eser**, (Perihan Naci Eldeniz, T.T.K. Belleten, Cilt XX, Sayı 80, 1956, s. 740- 741)
- (74) – **72’de Adı Geçen Eser**, (Akşam Gazetesi 8.12.1934)
- (75) – **56’da Adı Geçen Eser** , C.H.P. DÖRDÜNCÜ BÜYÜK KURULTAYINI AÇARKEN , 9 Mayıs 1935.
- (76) – **56’da Adı Geçen Eser** , TBMM. BEŞİNCİ DÖNEM İKİNCİ TOPLANMA YILINI AÇARKEN 1 Kasım 1936.
- (77) – **43’de Adı Geçen Eser**, 1936 (Cumhuriyet gazetesi, 21.7.1936)
- (78) – <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-05/ataturk-ve-hatay>

- (79) – 56'da Adı Geçen Eser , TBMM BEŞİNCİ DÖNEM ÜÇÜNCÜ TOPLANMA YILINI AÇARKEN , 1 Kasım 1937.
- (80) – 56'da Adı Geçen Eser , TBMM BEŞİNCİ DÖNEM İKİNCİ TOPLANMA YILINI AÇARKEN 1 Kasım 1936.
- (81)– 43'de Adı Geçen Eser,(1923-Gazi ve İnkılâp, M.S., Milliyet G.6. 2. 1930)
- (82)– 33'de Adı Geçen Eser, S. 631.
- (83)– 43'de Adı Geçen Eser, (1906-Atatürk'ün S.D.II, s. 1)
- (84)– 43'de Adı Geçen Eser, (1930-Asım Us, Hatıra Notları, s.21)
- (85)– 43'de Adı Geçen Eser, (1921-Atatürk'ün S.D.III., s.24)
- (86)– 43'de Adı Geçen Eser, (Afetinan, Atatürk'ün B.N.M. s. 37)
- (87)– 43'de Adı Geçen Eser,(1930-Afetinan,Atatürk HakkındaH.B.,s. 265)
- (88)– 33'de Adı Geçen Eser, s.560.
- (89)– 43'de Adı Geçen Eser,(1925-Atatürk'ün M.A.D., s. 19-20)
- (90)– 43'de Adı Geçen Eser,(1908-Atatürk'ün S.D.V, s. 112)
- (91)– 43'de Adı Geçen Eser,(1918-Falih Rifkî Atay , Atatürk'ün B.A. s. 67)
- (92)– 43'de Adı Geçen Eser, (1923-Damar Arıkoğlu, Hatıralarım, s. 304)
- (93)– 43'de Adı Geçen Eser, (1923-Atatürk'ün S.D.II, s. 130)
- (94)– 43'de Adı Geçen Eser, (1914 (Melda Özverim, M.K. ve C.L., s. 42)
- (95)– 33'de Adı Geçen Eser, s.605.
- (96)– 43'de Adı Geçen Eser, (1923-Atatürk'ün S.D.II, s. 129)
- (97)– 43'de Adı Geçen Eser, (1937-Atatürk'ten B.H., s. 6, 128)
- (98)– 43'de Adı Geçen Eser, (1929-Aydın Tarihi, Sayı : 65, 1929)
- (99)– 43'de Adı Geçen Eser,(1922-Atatürk'ün S.D.V., s. 30)
- (100)– 43'de Adı Geçen Eser,((Hasan Rıza Soyak, Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri, 1965, s. 7)9
- (101)- yurtkur.gsb.gov.tr/sayfalar/79/77/kitaplık.aspx
- (102)- 43'de Adı Geçen Eser,(1936-C.A.Gürer,Cumhuriyet G.,10. 11. 1941)
- (103)– 43'de Adı Geçen Eser,(1918-Ruşen E. Ünaydın,Atatürk'ü Özleyiş, s.17)
- (104)– 43'de Adı Geçen Eser,(1924-Atatürk'ün S.D.II, s. 182)
- (105)– 43'de Adı Geçen Eser,(1937 (Cumhuriyet gazetesi 1. 4. 1937)
- (106)– 43'de Adı Geçen Eser,(1919 (Mazhar Müfit Kansu, E.Ö.K.Atatürk'le Beraber, Cilt : II, s. 471-472)
- (107)– 43'de Adı Geçen Eser, (1926-Atatürk'ün S.D. III, s. 80)
- (108)– 43'de Adı Geçen Eser, (1926-Atatürk'ün S.D.V, s. 44)
- (109)– 43'de Adı Geçen Eser, (1937-R.F.Olcaytuğ, Atatürk Hakkında Düşünce ve Tahliller, 1943, s. 44)
- (110)–43'de Adı Geçen Eser,(İsmet Giritli,Kemalist Devrim ve İdeolojisi, s. 13)
- (111)– 43'de Adı Geçen Eser,(1933(Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yerli Yabancı 80 İmza Atatürk'ü Anlatıyor, s. 183)
- (112)– Atatürk'ün El Yazısı ile Onuncu Yıl Nutku , Sayfa 5.

HAKAN KARCI

KAYNAKÇALI , DİPNOTLU , TAMAMEN KENDİ SÖZLERİYLE

ATATÜRK'ÜN OTOBİYOGRAFİSİ

“Çocukluğuma ilişkin ilk hatırladığım şey, okula gitmek meselesiyle ilgilidir” cümlesiyle başlayan bu kitapta Büyük Önder Atatürk'ün , Söylev ve Demeçleri , Büyük Nutuk'u, yazmış olduğu Anı Defteri , Arıburnu ve Anafartalar Muharebelerine ait raporları, Karlsbad hatıraları ile diğer anılarındaki sözleri incelenmiş, ilgili kısımlarından yapılmış ve kaynakları gösterilmiş alıntılardan yararlanılarak, tamamen ve yalnızca kendi sözleri ile bir “Otobiyografi” oluşturmaya çalışılmıştır. Kitabın içeriğinde yer alan her kelime bizzat Atatürk'e ait olup , tırnak içinde yazılmış ve ayrıca dipnotlarda kaynağı belirtilmeyen hiçbir söz kullanılmamıştır . Her bölümün sonuna fotoğraflı bir kronoloji de eklenmiştir .

Bu kitabın maksadı , tamamen kendi sözlerinden yapılmış bir derleme ile hayatını ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş mucizesini bizzat Atatürk'e anlattırabilmektir. Kitap bu niteliği ile bir ilk sıfatını taşımaktadır.

Araştırma

15 TL

ISBN 978-605-80967-3-8

9 786058 096738